

**VASILE NETEA**  
**ISTORIE ȘI NAȚIUNE**



*Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”  
al Academiei Române  
Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș  
Biblioteca Județeană Mureș  
Fundația Culturală „Vasile Netea”*

# **VASILE NETEA ISTORIE ȘI NAȚIUNE**

Studii și evocări

Coordonatori:  
Dimitrie Poptămaș și Cornel Sigmirean

Editura Universității „Petru Maior” din Târgu-Mureș

2013

Volumul cuprinde comunicările științifice și evocările susținute la simpozionul dedicat împlinirii a 100 de ani de la nașterea istoricului

Vasile Netea  
Târgu-Mureș,  
1 februarie 2012

Referenți: prof. univ. dr. Toader Nicoară  
prof. dr. Laurențiu Vlad

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VASILE NETEA – ISTORIE ȘI NAȚIUNE:/Studii și evocări/Coordonatori: Dimitrie Poptămaș; Cornel Sigmirean. – Târgu-Mureș: Editura Universității „Petru Maior”, 2013

I. Poptămaș, Dimitrie (coord.)

II. Sigmirean, Cornel (coord., pref.)

94(498)

ISBN 978-606-581-057-0

Coperta și grafica ilustrațiilor Alexandru TCACIUC

---

Editura Universității „Petru Maior”.

Toate drepturile rezervate.

Copyright © Fundația Culturală „Vasile Netea”

Ilustrații: Ilarie Gh. Opriș, Ioan Vlaic, Dimitrie Poptămaș

Tehnoredactare: Alexandru TCACIUC

---

Tiparul executat la S.C. INTERMEDIA GROUP S.A.

Târgu-Mureș, str. Cuza Vodă nr. 57.



## Prefață

Cornel SIGMIREAN

În primăvara anului 1979, printre studenții Facultății de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca s-a răspândit vestea că istoricul Vasile Netea va fi prezent la Librăria Universității cu ocazia lansării cărții *Spre unitatea statală a poporului român*. Studenți în anul II de facultate, încă nu eram familiarizați cu opera lui Vasile Netea, recomandată mai ales celor din anul III, la cursul de Istorie Modernă a României. Cu toate că nu-i cunoșteam cărțile, prin felul cum se vorbea despre venirea la Cluj a istoricului Vasile Netea, toți realizăm că va avea loc un mare eveniment editorial. Pentru studenții de la Istorie, doar lansarea cărții lui David Prodan, *Răscoala lui Horea*, a mai stârnit un interes atât de mare. Librăria Universității a fost atunci neîncăpătoare. Erau studenți, profesori, intelectuali din Cluj-Napoca, scriitori, poeți, ziariști, oameni trecuți de prima vârstă, pentru care Vasile Netea era mai mult decât un istoric, era omul care le refăcea legătura cu lumea culturală interbelică. Vasile Netea era exponentul spiritului interbelic răpus de regimul comunist. Toată opera sa de după anii detenției a fost, în fond, o valorizare a istoriei românilor prin prisma spiritului național, entuziast al perioadei interbelice. Atunci cred că am realizat cum arăta lumea românească de dinainte de 1948. Am auzit-o evocată de mulți dascăli, preoți, dar nici unul nu ne-a relevat-o așa cum a făcut-o atunci la Cluj-Napoca Vasile Netea, prin discursul ținut în Librăria Universității. Nu-mi aduc aminte cine a vorbit despre cartea lui acolo la librărie, mi-a rămas însă întipărită intervenția lui Vasile Netea de la sfârșitul lansării cărții. Atunci am văzut pentru prima dată ce înseamnă arta oratoriei, pe care știam că au stăpânit-o magistral Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Take Ionescu și Nicolae Iorga. Vasile Netea ne evoca momentele glorioase ale românilor, marile figuri ale istoriei României moderne, întrebându-se retoric: *Unde-i Ardealul statuia lui Ionel Brătianu? Unde-i statuia omului care a fost artizanul politic al unirii Ardealului cu România? Aici la Cluj ar trebui așezată, în piața centrală a orașului*. Erau cuvinte pe care nu le auzeam nici în amfiteatre, nici la întâlnirile publice. Le spunea Vasile Netea, omul care după experiența anilor de închisoare în temnițele regimului comunist, nu mai putea fi impresionat de cenzura care monitoriza conștiința publică a românilor. Peste o sută de oameni s-au așezat apoi la coadă pentru a obține de la Vasile Netea un autograf și un gând scris pe cartea cumpărată. Au trecut de atunci 34 de ani și încă nu am reușit să descifrez tot ce mi-a scris Vasile Netea pe pagina de gardă a cărții, decât *...toate satisfacțiile după terminarea studiilor*. Pe Vasile Netea nu l-am mai întâlnit. Am făcut cunoștință doar cu cărțile sale. Volumul *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională 1848-1881* figura printre cărțile obligatorii pentru examenul de

Istorie Modernă a României. Pentru licență am pregătit o teză despre *Mișcarea culturală a studenților români din Austro-Ungaria*. Atunci am parcurs cărțile lui Vasile Netea: *De la Petru Maior la O. Goga, Pe drumul unității naționale, Istoria Memorandului românilor din Transilvania, O zi din istoria Transilvaniei*. Trebuie să mărturisesc că îi datorez foarte mult istoricului Vasile Netea. Acesta prin cărțile sale dedicate lui August Treboniu Laurian, C.A. Rosetti, Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu și Take Ionescu m-a ajutat să înțeleg complexitatea vieții politice a românilor din din secolele XIX-XX. Asupra multora dintre cărțile istoricului am revenit de mai multe ori, inclusiv cu studenții la seminariile de istorie contemporană a României. Cu toate că în ultimii 20 de ani s-a scris foarte mult pe tema istoriei naționale, cărțile lui Vasile Netea continuă să rămână de referință pentru istoriografia română. Despre secolulul al XIX-lea din istoria Transilvaniei, s-au scris studii, cărți, sinteze de istorie, dar cartea lui Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională 1848-1881*, va rămâne una din cele mai reușite realizări din istoriografia română. Se vor aduce cu siguranță multe informații depre perioada celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, dar lucrurile esențiale privind viața politică a românilor din Transilvania vor rămâne cele spuse de Vasile Netea. Așa se va întâmpla și în cazul istoriei Memorandului. Adevărul este că istoria mișcării politice și culturale care a premers marele moment istoric de la 1 Decembrie 1918 are în Vasile Netea pe unul din cei mai mari istorici. Subiectul a fost mult timp o temă favorită a istoriografiei noastre. La Cluj-Napoca și în alte de centre de cercetare din Transilvania, la București, Iași s-au scris multe cărți dedicate modului cum s-a creat România Mare. La Cluj a excelat direcția care a pus în evidență rezistența politică a românilor și voința lor de a fi împreună cu cei din Vechiul Regat. Istoricii de la București au subliniat capacitatea guvernelor din Regat de a crea proiectul politic al unirii și sacrificiul uman din Primul Război Mondial pentru făurirea României Mari. Vasile Netea a oferit însă cea mai cuprinzătoare reconstituire a momentelor istorice și a vieții oamenilor politici care au pregătit Marea Unire. De aceea, de multe ori când revenim asupra cărților sale, avem un regret că istoricul Vasile Netea nu are de fiecare dată recunoașterea deplină a meritelor din partea istoriografiei noastre. Cărțile și studiile sale rămân printre cele mai relevante reconstituiri dedicate perioadei de construcție a națiunii și a statului român, istoriografia română fiind datoare să-l așeze pe Vasile Netea în panteonul marilor istorici din secolul XX.

Simpozionul organizat la Târgu-Mureș, la împlinirea a 100 de ani de la nașterea istoricului, a relevat dimensiunea științifică a operei marelui istoric. Oameni de cultură, istorici de mare prestigiu au evidențiat personalitatea istoricului Vasile Netea, a cărui operă excelează prin erudiție și prin mesajul național mobilizator. Istoria, se spune, este un demers unificator, un postulat care se confirmă prin opera impresionantă a istoricului Vasile Netea, participant activ la epoca în care a trăit, un idealist care creat pentru comunitatea sa națională.

# **STUDII, COMUNICĂRI ȘI REFERATE**



## Vasile Netea – întârziat tribun al Transilvaniei

Acad. dr. Dan BERINDEI

L-am cunoscut pe Vasile Netea în urmă cu o jumătate de veac. Era și atunci - cu darul său inegalabil de a nu îmbătrâni, sau, mai bine zis, de a fi veșnic tânăr - un luptător entuziast, dăruit trecutului transilvan. Cu nesecăuit entuziasm și o foarte bună cunoaștere a trecutului, a ilustrat exemplar figura istoricului-publicist, știind, ca puțini alții să comunice, să le transmită concetățenilor ceva din știința sa, dar și din fervoarea lui patriotică.



Tribun prin excelență, luptător înflăcărat, avea o voce puternică și vorbea liber cu ușurință, știind să facă inimile să vibreze. Spre deosebire de majoritatea tinerilor ardeleni din generația sa, Netea nu se îndreptase spre partidul tradițional al românilor din Transilvania, ci spre cel liberal, care izbutise în perioada interbelică să-și creeze în regiune organizații puternice, alăturându-și chiar și fruntași. Deși tânăr, acest militant curajos al cauzei naționale și al celei a democrației, s-a afirmat prin firea bătaioasă, precum și printr-un optimism debordant.

Înainte de toate, Netea era un istoric pasionat. După un studiu de debut consacrat lui Constantin Romanu-Vivu - unul dintre eroii revoluției pașoptiste și brav militant pentru unitatea tuturor românilor, cel care-i scrisese lui A.G. Golescu: „Toți ne strigă că voim să formăm o Dacie, pentru ce să mai ascundem pisica în sac ?” — Netea a publicat, în anii '40, corespondența lui Visarion Roman cu George Barițiu și Iosif Hodoș, un volum substanțial de studii și evocări „De la Petru Maior la Octavian Goga”. Două volume dedicate Transilvaniei și o istorie a Memorandului.

A cunoscut anii grei de represiune și detenție, pentru ca, după aproape două decenii, când despre trecut se putea scrie, fără ca marile figuri să trebuiască „demascate” și „condamnate”, să revină printre istoricii creatori. L-a preocupat în chip firesc istoria modernă, mai ales cea a Transilvaniei, cu marile sale personalități, dar și cu devenirea națiunii în ansamblul ei. În 1966 a publicat o biografie a lui George Barițiu, care a fost încununată cu premiul Academiei „N. Bălcescu” - Netea luase deja premiul „Gh. Asachi” în 1945! Alte trei monografii biografice, consacrate lui N. Titulescu, C.A. Rosetti și August Treboniu Laurian, aveau să-l afirme. Acestor volume i-au urmat cele

dedicate lui Take Ionescu și Nicolae Iorga. Autor, de asemenea, al unei lucrări ce evoca ziua de 1 Decembrie 1918, Netea a redactat o serie de volume consacrate marii teme a desăvârșirii unității naționale, Transilvania aflându-se mereu în centrul preocupărilor sale.

Cu Vasile Netea, mai vârstnic decât mine cu zece ani, am fost multă vreme coleg la Institutul de Istorie „N. Iorga” din București unde s-a putut angaja după detenție. Am lucrat cu el și în colegiul de redacție al prestigioasei *Revue Roumaine d'Histoire*. Netea asigura secretariatul de redacție, fiind în același timp un harnic colaborator. În institut, Vasile Netea se număra printre istoricii foarte activi. Dincolo de temele curente la care lucra, el era în măsură să dea răspunsurile cele mai corecte și mai consistente la orice solicitare privind Transilvania, cultura și unitatea națională.

Netea avea o fire deschisă. Prietenos și afabil, era oricând dispus să ajute. Pasionat de munca de cercetare, reintrase în același timp, măcar în parte, în rolul de tribun prin conferințele pe care le ținea în București, ca și în țară, unde își formase un auditoriu fidel. Era, într-adevăr, un „om al cetății”, apreciat și chiar iubit de semenii săi. A rezistat eroic și bolilor care l-au copleșit — lipsa vederii, mai ales, i-a afectat ultimii ani de viață.

Cu Vasile Netea m-am aflat adesea alături, ca propagatori ai istoriei naționale. Netea era, neîndoind, unul dintre vorbitorii cei mai eficienți și mai ascultați. L-am văzut contaminând o sală întreagă cu propriul său entuziasm, slujindu-se de fervoarea și directă sa implicare în temă, dar și de conținutul original al expunerii.

Omenia era, poate, însușirea de căpătâi a lui Vasile Netea. Spirit colegial, gata de a spune o vorbă bună sau o glumă, insensibil la mitocănie, imun la însinuări, cu surâsul pe buze, dispus la conlucrare - așa se înfățișă Vasile Netea în viața de toate zilele, în vremuri deloc ușoare pentru cultura românească.

Până la o vârstă relativ înaintată, acest tribun pașoptist întârziat s-a manifestat cu o neobosită ardoare juvenilă, punând umărul la nevoie, scriind și vorbind, neostenit vreodată, refuzând să abdice de la muncă ori să renunțe la fabulosul lui elan. Cât de util ar fi astăzi un Vasile Netea, care însuma atâtea calități din ce în ce mai rare în cotidianul nostru! Acest patriot visceral credea în România și în viitorul ei, și o slujea. Ardelean perfect integrat Vechiului Regat, era, într-un fel, un simbol al adevăratei unificări naționale a românilor. Netea nu era un „individualist” - un profil foarte răspândit printre tinerii noștri intelectuali, plini de însușiri, dar neexistând decât pentru ei. Netea trăia pentru națiune, pentru semenii săi, pentru familia sa. Îi plăcea să petreacă, să mănânce, să glumească, dar în bună măsură și pentru a fi în mijlocul tuturor, cu verva sa nestăpânită și cuceritoare. Figura generoasă și devotată a istoricului militant Vasile Netea nu se va șterge nicicând din memoria noastră.

## Vasile Netea – istoric al fenomenului național românesc

Prof. univ. dr Nicolae BOCȘAN

A reconstitui personalitatea istoricului și cărturarului Vasile Netea este o misiune dificilă, dacă privim numai impresionanta bibliografie a operei sale<sup>1</sup>, tematica diversă a scrierilor, convergente în același timp în jurul unui subiect. Civilizația românească din Transilvania în ansamblul celei românești. Chiar și atunci când a ieșit din cadrele acestui subiect, mai ales în monografiile consacrate unor personalități, a făcut-o în strânsă legătură cu problema Transilvaniei, pe care a cunoscut-o ca nimeni altul, ca istoric, istoric literar, folclorist, publicist, militant, ca om și cetățean<sup>2</sup>.



A fost un istoric cu un program istoriografic elaborat, urmărit cu consecvență într-o multitudine de subiecte din toate sferile civilizației și culturii românești ardelene. A fost istoric cu predilecție, dar a știut să pună în slujba istoriei și alte domenii vecine sau conexe ce puteau lumina mai bine oamenii și pământul, instituțiile fundamentale ale românilor, personalitățile ce au marcat destinul comunității românești de-a lungul istoriei națiunii moderne, de la Școala Ardeleană la statul național unitar. A rămas atașat națiunii din sânul căreia s-a ridicat și pe care a apărut-o în cele mai vitrege momente din istoria acesteia. A ilustrat ipostaza civică și militantă a intelectualului angajat, conștient de datoria sa față de poporul căruia aparținea în tradiția pașoptismului românesc din Transilvania și a generației romantice pe care a ilustrat-o prin monografiile închinare reprezentanților săi<sup>3</sup>.

A conceput națiunea modernă și mișcarea românilor pentru emancipare într-o mare diversitate de manifestări, de la elite la mulțimi, într-o continuă

<sup>1</sup> Vasile Netea. *Evocări și bibliografie*, (în continuare *Vasile Netea*), Târgu-Mureș, 2008, 273 p.

<sup>2</sup> Vezi mai ales Al. Zub, *Vocația cărturarului*, în *Vasile Netea*, p. 13-14; Pompiliu Teodor, *Vasile Netea – istoric*, în *Ibidem*, p. 15-25; Dan Berindei, *Gânduri*, în *Ibidem*, p. 28-29; Dumitru Micu, *Istoricul literar*, în *Ibidem*, p. 63-66; Teodor Tanco, *Folcloristul*, în *Ibidem*, p. 66-69; Florin Bengean, *Vasile Netea și credința strămoșească*, în *Ibidem*, p. 70-76.

<sup>3</sup> M.N. Rusu, *Tribunul*, în *Ibidem*, p. 52-53; Gabriel Țepelea, *Luptător împotriva dictatului de la Viena*, în *Ibidem*, p. 30-35.

conjuncție a intelectualilor cu poporul, oferind modele de creație și de militantism. Este ideea centrală a scrierilor sale pe care a ilustrat-o în diferite ipostaze. Nu aş trece la câteva considerații despre istoricul națiunii române fără a menționa experiența ce a câștigat-o în slujba Astrei, în contactul direct cu poporul și cu nevoile sale, care i-au modelat militantismul și i-au descoperit temeiurile civilizației românești din Transilvania<sup>4</sup>.

Programul istoriografic a urmat un traseu ascendent de la istoria regională la istoria națională, de la biografii și monografiile consacrate unor personalități exemplare la restituirea formelor în care s-a manifestat spiritul creator al națiunii, efortul colectiv pentru afirmarea și conservarea identității românești, prin literatură, folclor, societăți și asociații culturale, școală, biserică, presă, teatru, prin angajarea în momentele cruciale pentru destinul națiunii, de la generația pașoptistă la Memorand și la Unirea din 1918 sau Diktatul de la Viena. A avut în vedere mereu națiunea în integralitatea sa, indiferent de granițele între care trăia, restituind legăturile multiple ce au legat românii din Transilvania cu cei din Principate și apoi din România. A fost, alături de marii istorici contemporani, istoricul unității românești, prezentată poate nu la nivelul viziunii lui Iorga, Brătianu sau Lupaș, valoroasă însă prin informația de detaliu pe care a pus-o în valoare printr-o documentare exemplară<sup>5</sup>. Pe bună dreptate Pompiliu Teodor a denumit istoria lui Netea o istorie documentară, care impresionează prin reconstituire, dar și o istorie de comunicare, adăugăm noi de informare, cu o mare bogăție de date și fapte, de informații noi pe care le-a oferit generos aproape în fiecare scriere.

Programul său istoriografic a îmbrățișat întreaga afirmare a națiunii moderne de la Școala Ardeleană, la 1918, văzută prin personalitățile exemplare. Într-o cronologie a activității sale de istoric și publicist, prima etapă ce acoperă și vârsta tinereții, din anii '30 până în 1947, interesul istoricului s-a focalizat asupra unor personalități cum au fost Constantin Romanu-Vivu<sup>6</sup>, Ion Pop-Reteganul<sup>7</sup>, Ioan Lupaș<sup>8</sup>, Gheorghe Bogdan Duică<sup>9</sup>, Șt.O. Iosif<sup>10</sup>, Visarion Roman<sup>11</sup>, culminând cu lucrarea *De la Petru Maior la*

---

<sup>4</sup> Lazăr Lădăriu, *Vasile Netea cronicar al Astrei*, în vol. *Reghinul cultural*, vol. X, Reghin, 2010, p. 244-246.

<sup>5</sup> Ilie Șandru, *Conștiința unității naționale a poporului român în opera istorică a lui Vasile Netea*, în vol. *Reghinul cultural*, vol. IX, Reghin, 2009, p. 128-134.

<sup>6</sup> Vasile Netea, *Constantin Romanu Vivu, prefectul legiunii a XII-a în anii 1848-1849*, Târgu Mureș, 1937, 40 p.

<sup>7</sup> *Idem*, *Ion Pop Reteganul*, Cluj, 1938.

<sup>8</sup> *Idem*, *Profesorul Ioan Lupaș. La împlinirea a șase decenii de viață*, Arad, 1924, 24 p.

<sup>9</sup> *Idem*, *Viața și opera lui Gheorghe Bogdan-Duică*, București, 1940, 32 p.

<sup>10</sup> *Idem*, *Șt.O. Iosif. Viața și opera*, București, 1941, 32 p.

<sup>11</sup> *Idem*, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș*, Sibiu, 1942, 116 p.



Octavian Goga, premiată de Academia Română<sup>12</sup>, unde alături de personalitățile pomenite i-a mai prezentat pe lui Petru Maior, pe Dionisie Pop Marțian, Manole Diamandi, George Coșbuc, Ilarie Chendi și Octavian Goga. De asemenea a mai avut aplecare asupra unor personalități exemplare din trecutul național într-un moment de cumpănă pentru țară, în 1944, oferind contemporanilor modele și îmbărbătare, încredere în viitorul românilor. A fost concepția care l-a condus în această primă etapă a publicisticii sale istorice, în care a înțeles istoria prin eroii săi, o istorie prin biografii. După război a revenit cu lucrări ce ilustrează militantismul pentru Transilvania, al cărui destin nu a fost încă hotărât de marile puteri. *Ardealul în politica României de astăzi* (1945)<sup>13</sup> și *Pentru Transilvania* (1946)<sup>14</sup>. Acestea reprezintă două volume ce se adaugă publicisticii din perioada 1940-1947, consacrată aceluiași scop.

O cotitură în scrisul său istoric se produce în contact cu cei de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române<sup>15</sup>, unde au fost găzduiți mai mulți intelectuali care au suferit de pe urma atrocităților regimului comunist. Cu Iorga, protector, îndrumat de Ioan Lupaș, încă din perioada interbelică, Vasile Netea s-a apropiat de istoria savantă fără a abandona vocația de popularizator, pentru că a îmbinat mai bine ca oricare altul istoria erudită cu scrierile de popularizare, publicate pentru a întreține conștiința colectivă, sentimentul național, spiritul patriotic. Și-a desăvârșit formația academică în domeniul istoriei, a susținut doctoratul în istorie cu Constantin C. Giurescu<sup>16</sup>, oferind, în 1947, prima monografie de mari proporții, dedicată istoriei Memorandului. Chiar dacă cercetarea ulterioară a mai adus nuanțări, informații suplimentare ori o interpretare parțial diferită, Netea a elaborat schema de tratare a subiectului, așa cum a făcut-o și alții pentru anumite perioade ale istoriei ardeleni, încât istoricii care s-au ocupat ulterior de subiect au fost obligați să o respecte. Lasă pentru prima oară în istoriografie o monografie închinată evenimentului care a jalonat drumul românilor ardeleni spre Unirea din 1918, momentul culminant al luptei de emancipare din secolul al XIX-lea<sup>17</sup>.

<sup>12</sup> *Idem, De la Petru Maior la Octavian Goga. Studii și evocări istorice*, București, 1944, 343 p.

<sup>13</sup> *Idem, Ardealul în politica României de astăzi. Constatări, concluzii, perspective*, București, 1945, 55 p.

<sup>14</sup> *Idem, Pentru Transilvania*, vol. 1-2, București [1946], 230, 246 p.

<sup>15</sup> Dan Berindei, *op. cit.*, p. 28-29.

<sup>16</sup> *Vezi Toader Buculei în dialog cu Gelu Netea, fiul istoricului Vasile Netea*, în *Vasile Netea*, p. 123. Din comisia de doctorat de la Facultatea de istorie și filosofie au făcut parte Constantin C. Giurescu, Ioan Lupaș, Emil Condurachi, Iorgu Iordan.

<sup>17</sup> Vasile Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1947, 482 p.

De la finalul deceniului șase, revine în cercetarea savantă cu studiile despre George Barițiu, care anunțau viitoarea monografie: *Ideile despre limbă ale lui Barițiu până la 1848, Timotei Cipariu și George Barițiu călători prin Țara Românească*, ultimul inagurând colaborarea sa la „Revista de istorie”<sup>18</sup>.

După a doua detenție s-a integrat la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, unde a activat între 1963-1975. A început o fructuoasă perioadă de cercetare, materializată în zeci de studii publicate la revista institutului, „Studii”, devenită ulterior „Revista de istorie” și la „Revue Roumaine d’Histoire”, al cărei secretar de redacție a fost până la pensionarea sa. A fost o prezență constantă și în alte reviste științifice de mare prestigiu, cum au fost „Revista de istorie și teorie literară”, „Limbă și literatură”, „Limba română”, „Revista muzeelor”.

După 1964, programul său istoriografic s-a precizat, acoperind perioada pașoptistă, prin studiile despre Simion Bărnuțiu<sup>19</sup>, Al. Papiu Ilarian<sup>20</sup> și, mai ales, prin monografia consacrată lui George Barițiu, căreia i s-a acordat premiul „Nicolae Bălcescu” al Academiei Române<sup>21</sup>. A continuat să illustreze istoria Transilvaniei prin personalitățile acesteia, dar a deschis și un nou capitol consacrat legăturilor dintre românii transilvăneni și celelalte provincii în perioada lui Al. Ioan Cuza<sup>22</sup>, a Războiului pentru Independența României<sup>23</sup>, rolul Academiei Române și al Ligii culturale în afirmarea unității naționale<sup>24</sup>. Se deschidea cel de-al doilea subiect preferat al lui Vasile Netea, dedicat preliminariilor unirii românilor, factorilor care au pregătit societatea românească pentru acel eveniment. Vasile Netea a văzut și a demonstrat continuitatea fenomenului național românesc de la 1848 la Unire, a prezentat

---

<sup>18</sup> Idem, *Ideile despre limbă ale lui George Barițiu până la 1848*, în „Limba română”, 1957, VI, nr. 5, p. 49-63; Idem, *Timotei Cipariu și George Barițiu, călători prin Țara Românească în 1836*, în „Studii. Revistă de istorie”, 1958, XI, nr. 1, p. 117-132.

<sup>19</sup> Idem, *Simion Bărnuțiu, combatant pour les droits du peuple roumain*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, 1964, III, nr. 3, p. 501-524.

<sup>20</sup> Idem, *Alexandru Papiu Ilarian și locul său în dezvoltarea istoriografiei române*, în „Studii. Revistă de istorie”, 1964, XVII, nr. 6, p. 1371-1389.

<sup>21</sup> Idem, *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, București, 1966, 376 p.

<sup>22</sup> Idem, *Les roumains de Transylvanie et l’Union des Principautés*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, 1966, V, nr. 1, p. 65-75.

<sup>23</sup> Idem, *Înființarea agenției diplomatice române de la Viena și recunoașterea independenței României de către Austro-Ungaria*, în „Studii. Revistă de istorie”, 1967, 20, nr. 3, p. 475-495; Idem, *La guerre d’indépendance de 1877-expression de la solidarité du peuple roumain*, în „Revue Roumaine d’Histoire”, 1965, VI, nr. 4, p. 605-628.

<sup>24</sup> Idem, *Contribuția societăților cultural-politice românești la realizarea unității naționale*, în „Analele Institutului de Științe Istorice și Politice al P.C.R.”, 1968, XIV, nr. 2-3, p. 154-173.

formele multiple în care s-a manifestat acest fenomen, atât pe plan cultural, economic, bisericesc, cât mai ales politic. Poate că nu există o ordine prestabilită în publicistica lui științifică de după 1864, dar studiile sale relevă continua convergență a fenomenului ardelean cu cel din România, fie că se referea la legăturile lui Eminescu<sup>25</sup>, Vlahuță<sup>26</sup>, Bălcescu cu Transilvania<sup>27</sup>, fie la colaboratorii munteni ai lui Barițiu<sup>28</sup>.

După deschiderea din anii '60, istoriografia română a revenit la tematica sa tradițională din perioada interbelică, mult timp înăbușită de ideologia comunistă, reabilitând semnificația și importanța anului 1918. Studiile lui Netea dintre 1964-1968 nu fac altceva decât să readucă în memoria colectivă evenimentul, scriind chiar despre acesta în 1968. Toată această direcție a culminat cu, de acum cunoscuta sa lucrare, *O zi din istoria Transilvaniei*. Un alt mod de a scrie istoria zilei care a reținut atunci atenția tuturor românilor din fosta monarhie. Prin această lucrare, Netea a ieșit din tiparele obișnuite ale lucrărilor, a utilizat alte categorii de surse, mai ales memorialistice. A făcut mai mult o lucrare despre memoria zilei, apropiindu-se de antropologia istorică<sup>29</sup>.

Vasile Netea a avut vocație de monografist. A scris micromonografiile despre Nicolae Titulescu<sup>30</sup>, Nicolae Iorga<sup>31</sup>, Take Ionescu<sup>32</sup>, la Editura Meridiane, a restituit personalitatea lui C.A. Rosetti<sup>33</sup> și August Treboniu Laurian, în două lucrări de amploare, ultima în colaborare cu Ilie Popescu Teiușan<sup>34</sup>. Ele dau măsura concepției sale monografice, capacității deosebite de a reconstitui destine umane, de a trasa liniile de forță ale activității acestora în slujba națiunii, așa cum a făcut-o de altfel și în monografia despre Barițiu.

În aceeași categorie, ca preliminarii la viitoare monografii, aș încadra și antologiile sale literare: George Barițiu<sup>35</sup>, Ion Pop-Reteganul<sup>36</sup>, Miron

<sup>25</sup> Idem, *Din legăturile lui M. Eminescu cu Transilvania. Câteva confruntări folclorice*, în „Limbă și literatură”, 1965, IX, p. 241-268.

<sup>26</sup> Idem, *Din legăturile lui Al. Vlahuță cu Transilvania*, în „Limbă și literatură”, 1968, XVIII, p. 63-73.

<sup>27</sup> Idem, *Relațiile lui N. Bălcescu cu cărturarii și luptătorii români din Transilvania*, în „Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu”, 1969, p. 139-169.

<sup>28</sup> Idem, *Primii colaboratori ai foilor de la Brașov*, în *130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania*, Brașov, 1969, p. 9-65.

<sup>29</sup> Idem, *Reunion de la Transylvanie à la Roumanie*, București, 1968, 67 p.; Idem, *O zi din istoria Transilvaniei – 1 Decembrie 1918*, București, 1970, 208 p.

<sup>30</sup> Idem, *Nicolae Titulescu*, București, 1969, 84 p.

<sup>31</sup> Idem, *Nicolae Iorga. 1871-1940*, București, 144 p.

<sup>32</sup> Idem, *Take Ionescu*, București, 1971, 96 p.

<sup>33</sup> Idem, *C.A. Rosetti*, București, 1970, 447 p.

<sup>34</sup> Idem, *August Treboniu Laurian. Viața și activitatea sa*, București, 1970, 304 p.

<sup>35</sup> George Barițiu, *Articole literare*, prefață și antologie de Vasile Netea, București, 1968.

Pompiliu<sup>37</sup>, Ilarie Chendi<sup>38</sup>, Ștefan Octavian Iosif<sup>39</sup> sau Ion Gorun<sup>40</sup>, anunțate de unele studii publicate în „Limbă și literatură”, „Studii de literatură universală”, „Revista de istorie și teorie literară”<sup>41</sup>.

Un domeniu preferat al lui Vasile Netea a fost istoria presei. De la primul cotidian românesc, „România”<sup>42</sup>, la foile barițiene<sup>43</sup> și colaboratorii lor din Muntenia, la „Magazinul istoric pentru Dacia”<sup>44</sup>, „Lucașfărul”<sup>45</sup>, la periodicele cu caracter istoric dintre 1821-1870<sup>46</sup>, Vasile Netea a oferit o veritabilă istorie a presei românești din Transilvania și din vechiul Regat. Cele două studii despre presa românească în timpul revoluției de la 1848<sup>47</sup> și cel despre presa transilvană între 1849-1881<sup>48</sup>, au constituit cele mai consistente lucrări după cele ale lui Nicolae Iorga și Olypiu Boitoș.

Poate surprinzător, Vasile Netea ne-a lăsat lucrări deosebite de istorie diplomatică. A pornit de la aceeași concepție, potrivit căreia personalitățile ilustrează un domeniu, un eveniment, și el le-a restituit pe cele reprezentative,

---

<sup>36</sup> Ion Pop Reteganul, *Legende, povestiri și obiceiuri românești*, București, 1943; Idem, *Crăiasa zânelor. Povestiri ardelenesti*, București, 1970, 312 p. (altă ediție București, 1968)

<sup>37</sup> Miron Pompiliu, *Literatură și limbă populară. Versuri originale și tălmăciri*, București, 1967, 416 p.

<sup>38</sup> Ilarie Chendi, *Pagini de critică*, București, 1969, 632 p.

<sup>39</sup> Ștefan Octavian Iosif, *Din zile mari*, București, 1974, 100 p.

<sup>40</sup> Ion Gorun, *Scrieri alese*, ediție alcătuită de Vasile Netea și Lidia Munteanu, București, 1983.

<sup>41</sup> Vasile Netea, *Ilarie Chendi. Începuturile literare și publicistice*, în „Revista de istorie și teorie literară”, 1968, XVII, nr. 2, p. 185-301; Idem, *Din contribuțiile germanistice ale lui Ilarie Chendi*, în „Studii de literatură universală”, 1970, XV, p. 91-107.

<sup>42</sup> Idem, „România” – primul cotidian al poporului român, în „Studii. Revistă de istorie”, 1966, XIX, nr. 1, p. 47-58.

<sup>43</sup> Idem, *Din activitatea lui Andrei Mureșianu la Brașov*, în „Cumidava”, 1971, V, p. 653-688; Idem, *Primii colaboratori ai foilor de la Brașov*, în *130 de ani de la apariția „Gazetei de Transilvania”*, Brașov, 1969, p. 9-65.

<sup>44</sup> Idem, *Contribuția lui A.T. Laurean la înființarea și editarea „Magazinului istoric pentru Dacia”*, în „Cumidava”, 1969, III, p. 23-30.

<sup>45</sup> Idem, *Geneza revistei „Lucașfărul”*, în „Manuscriptum”, 1973, IV, nr. 4, p. 178-183.

<sup>46</sup> Idem, *Les periodiques historiques roumains (1821-1970)*, în *Nouvelles études d'histoire*, vol. IV, Bucarest, 1970, p. 369-386.

<sup>47</sup> Idem, *Presa română în timpul revoluției de la 1848*, în *Revoluția de la 1848 în Țările Române*, București, 1974, p. 145-184; Idem, *Presa română în timpul revoluției de la 1848 (I-III)*, în „Presa noastră”, 1973, XVIII, p. 5-7.

<sup>48</sup> Idem, *Presa română din Transilvania (1849-1881)(I-III)*, în „Presa Noastră”, 1974, 19, nr. 2, 4.

scriind despre Titulescu, Take Ionescu sau Cavour<sup>49</sup>. A lăsat și studii reprezentative despre înființarea Agenției Diplomatice Române de la Viena și recunoașterea Independenței României de către Austro-Ungaria; despre lupta emigrației transilvănene pentru desăvârșirea unității de stat a României<sup>50</sup>; despre înființarea Reprezentanței diplomatice a României la Budapesta<sup>51</sup>, sau despre semnificația istorică a Tratatului de la Trianon<sup>52</sup>. În aceeași categorie se pot încadra și lucrările despre legăturile lui Ioan Ghica cu diplomații englezi sau relațiile lui Mazzini cu revoluționarii români.

După opinia noastră, publicistica istorică al lui V. Netea a atins apogeul cu prima sinteză consacrată mișcării naționale românești din Transilvania și Banat între 1848-1881<sup>53</sup>, publicată la Editura Științifică, 1974. Meritele ei au fost pe larg ilustrate de regretatul profesor Pompiliu Teodor<sup>54</sup>. Vom remarca în primul rând preocuparea pentru sinteză, pentru a realiza o viziune de ansamblu a unui fenomen, care de la George Barițiu nu a mai făcut o reconstituire de ansamblu. *Părțile alese* ale lui Barițiu au fost mai ales o operă cu caracter memorialistic, cartea lui Netea sistematizează datele, faptele și evenimentele într-o concepție organică despre mișcarea națională a românilor, adăugând componentei politice manifestarea românilor pe toate planurile în favoarea afirmării identității naționale în regimuri politice diferite, în relația cu polii de putere regionali: Viena, Pesta sau București. Este schema pe care a urmat-o istoriografia românească ardeleană până astăzi. A adăugat mișcării politice, afirmarea românească în economie, învățământ, prin biserică și prin asociațiile cultural-naționale, a ilustrat convingător elitele care au formulat programul și tactica, instituțiile politice și de altă natură create de români. Istoria lui Netea între 1848-1881 este una elitistă, așa cum a fost mișcarea de emancipare a românilor, care, după tumultul de la 1848, s-a manifestat în alte cadre constituționale, pe teren legal, în regimul neoabsolutist, liberal sau dualist. A trasat drumul parcurs de mișcarea românească de la Comitetul Național din 1848 la cel din anii 1861-1865 și, apoi, la partidele naționale românești din 1869, unificate în 1881. A demonstrat convingător acest proces de organizare politică a națiunii și programele sale, întemeiat pe susținerea societății românești din Transilvania, care a început să se afirme după 1868,

<sup>49</sup> Idem, *Camille Cavour (1810-1861)*, în *Diplomați iluștri*, București, 1970, p. 169-228.

<sup>50</sup> Idem, *Lupta emigrației transilvănene pentru desăvârșirea unității de stat a României*, în „Studii. Revistă de istorie”, 1968, XXI, nr. 6, p. 1145-1163.

<sup>51</sup> Idem, *Înființarea reprezentanțelor diplomatice ale României la Budapesta*, în *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. II, București, 1971, p. 152-167.

<sup>52</sup> Idem, *Semnificația istorică a tratatului de la Trianon*, în „Revista de istorie”, 1981, XXXIV, nr. 10, p. 1813-1838.

<sup>53</sup> Idem, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848-1881)*, București, 1974, 480 p.

<sup>54</sup> Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 15-25.

constituind o veritabilă autonomie bisericească, culturală și economică în anii dualismului. A făcut operă de pionierat prezentând acțiunea politică românească în timpul ciclurilor parlamentare, combinând manifestările politice din Transilvania și Banat cu activitatea deputaților români în parlament. Este operă de pionierat pentru că a reconstituit diversificarea formelor de manifestare politică, de la memorii, conferințe naționale, partide politice și programe, la activitatea parlamentară și la rezistența pasivă, acea muncă organică cum au denumit polonezii rezistența față de asupritor prin biserică, cultură, școală, asociaționism.

Așa cum aprecia regretatul Pompiliu Teodor, V. Netea a fost preocupat să restituie preliminariile actului din 1918, legăturile multiple care s-au statornicit între românii de pe amândouă versante ale Carpaților. O face într-o lucrare unitară în esență prin mesajul pe care îl transmite, *Spre unitatea statală a poporului român*<sup>55</sup>, chiar dacă studiile publicate sunt variate ca tematică. Netea a subliniat relațiile românilor din Transilvania cu A.I. Cuza, ecoul unirii la românii ardeleni, solidaritatea românilor din vechiul regat cu cei din Transilvania în momentul instaurării regimului dualist, legăturile prin societățile cultural-științifice, Societatea academică și Transilvania, rolul societăților Iredenta română, Liga pentru unitatea culturală în angajarea opiniei publice din Transilvania în sprijinul mișcării naționale, în susținerea Memorandului. A dezvoltat, în premieră, teme ca legăturile prin școală și profesori, prin cărți, ziare, reviste, prin turneele artistice, prin acțiuni și congrese științifice comune. Exemplară a fost contribuția lui Netea referitoare la rolul manualelor școlare din România în modelarea conștiinței unității naționale în secolul al XIX-lea și la începutul secolului XX. Cu câțiva ani mai înainte, Editura „Dacia” a reluat, într-un volum de studii și evocări, *Pe drumul unității naționale*<sup>56</sup>, lucrări mai vechi consacrate unor personalități emblematice, cum au fost Cantemir, Gh. Lazăr, Bălcescu, Iancu, Bărnăuțiu, Xenopol sau Iorga, încheiind fericit volumul cu un studiu consacrat periodicelor Unirii din anii 1918-1919.

Problema unității și solidarității românești de-a lungul timpului l-a interesat continuu, mai ales în manifestările acelei societăți civile, în activitatea studenților<sup>57</sup>, în timpul Războiului pentru Independența României<sup>58</sup>, în perioada neutralității<sup>59</sup>. Societatea care a întruchipat idealul

---

<sup>55</sup> Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român. Legături politice și culturale (1859-1918)*, București, 1979, 608 p.

<sup>56</sup> Idem, *Pe drumul unității naționale. Studii și evocări*, Cluj-Napoca, 1975, 279 p.

<sup>57</sup> Idem, *Les etudiants roumains et l'unité nationale du peuple roumain (1872-1916)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1976, XV, nr. 4, p. 695-717.

<sup>58</sup> Idem, *Românii din Transilvania și războiul pentru independență*, în „Ziridava”, 1977, VII, p. 23- 47.

unității în concepția sa a fost Liga pentru Unitatea Culturală a Românilor, căreia i-a consacrat monografia din 1978, elaborată în colaborare cu C. Marinescu, dar și o suită de studii<sup>60</sup>. Cel care a trăit refugiul din 1940 și sprijinul statului român față de refugiați, a căutat mereu aceste momente ale solidarității și omeniei în manifestările opiniei publice din Regat față de românii din Transilvania. A fost o temă permanentă pe care a cultivat-o, conștient tot timpul de faptul că statul român constituia o garanție pentru existența românilor aflați sub stăpânire străină. Este ideea centrală care se desprinde din toată opera sa istorică.

Formarea conștiinței de sine a românilor a fost un proces, în care s-au cristalizat idei, s-au formulat programe, în care, spunea Pompiliu Teodor, ideea a devenit forță și apoi instituție<sup>61</sup>. A fost rezultatul unei ample mișcări, culturale în primul rând, dezvoltată de o societate civilă care s-a manifestat, am văzut, prin diverse forme.

*Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, cartea din 1980<sup>62</sup>, încheia seria marilor opere consacrate unității românești, căreia V. Netea i-a consacrat cele mai interesante pagini.

Ca istoric al Transilvaniei, al fenomenului național românesc, Netea a făcut o reconstituire, eveniment-existențială, în cel mai bun spirit pozitivist, bazat pe o informație istorică excepțională, care i-a permis să coroboreze și să sistematizeze faptele istorice în scheme rigurose concepute, clare, rămase valabile și astăzi. A știut să extragă faptul istoric dintr-o multitudine de surse, să-l prezinte în contexte adecvate, naționale sau regionale, să îl curețe de excesul detaliilor sau a narațiunii, să restituie faptul istoric frust, vorbind prin el însuși.

S-a spus foarte mult că a fost un istoric angajat. A făcut-o până în 1947, angajat pentru cauza Transilvaniei. După 1964, „ora” deschiderii istoriografiei românești spre valorile fundamentale ale istoriei naționale, a împărtășit, alături de cercetarea erudită, convingerea că istoria are o funcție socială, una educativă, de pedagogie națională, încât nu a ezitat, în buna tradiție a romanticilor ardeleni, mai ales a lui Barițiu, să consemneze publicistic aniversările din istoria poporului, evenimente și personalități, printr-un proces

---

<sup>59</sup> Idem, *Le probleme de l'unité politique du peuple roumain pendant la periode de neutralité de la Roumanie (1914-1916)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1976, XV, nr. 2, p. 249-264.

<sup>60</sup> Vasile Netea, C.Gr. Marinescu, *Liga culturală și unirea Transilvaniei cu România*, Iași, 1978, 375 p.; Idem, *Les antécédents et la lutte de la „Ligue culturelle” pour l'unité nationale*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1965, IV, nr. 3, p. 547-570.

<sup>61</sup> Pompiliu Teodor, *op. cit.*, p. 22.

<sup>62</sup> Vasile Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, București, 1980.

de diseminare a valorilor și rezultatelor cercetării istorice spre o masă mai largă de cititori. A făcut-o cu acuratețe științifică, cu o mare putere de evocare, cu o extraordinară capacitate de comunicare. Vasile Gionea scria despre istoricul Netea că a fost un educator și moralist ca Tit Livius și Nicolae Iorga<sup>63</sup>, acestuia închinându-i o serie de studii.

Personal mi-a plăcut cum și-a ales temele de cercetare sau de popularizare. Același Vasile Gionea scria că s-a consacrat studiului marilor evenimente care au influențat destinul și orientarea poporului român. Atașamentul său pentru istoria Transilvaniei i-a permis să descifreze și fapte minore, să descopere și personaje mărunte care s-au integrat marilor procese. Interesul său pentru folclor descinde din originea sa țărănească, din contactul permanent cu oamenii și pământul Transilvaniei. A trăit și a scris pentru Transilvania. A făcut-o mai mult de la București, privilegiat de o ambianță intelectuală în care s-a mișcat, s-a desăvârșit ca om de știință și cultură, printre marile personalități ale României de după 1940, până la moartea sa. A scris avântat, dar responsabil pentru cuvântul tipărit; a scris pentru contemporanii lui, pentru interesele lor; a știut să le înțeleagă și să vină în întâmpinarea lor. A plătit tributul epocii, și pentru că opinia publică românească a avut nevoie atunci de o asemenea istorie după două decenii de stalinism. A fost naționalist, nu a fost șovin, nu a promovat ura națională. Nu în ultimul rând a fost un Om, un truditor pe terenul istoriei, un cetățean. Mai mult decât istoricul, omul, cetățeanul, a ilustrat o stare de spirit caracteristică intelectualului ardelean, care a considerat mereu că are o datorie față de națiunea și destinul acesteia.

---

<sup>63</sup> Vasile Gionea, *Vasile Netea à l'occasion de son 70-e anniversaire*, în *Recherches sur l'histoire des institutions et du droit*, Bucarest, 1984, 9, p. 131.



## Afinități istoriografice în opera lui Vasile Netea

Dr. Corina TEODOR  
Universitatea „Petru Maior”  
Târgu-Mureș

### Abstract

*Afinități istoriografice în opera lui Vasile Netea.*

*Studiul de față și-a propus să restituie rolul istoricului Vasile Netea în istoriografia română, nu din perspectiva unei analize integrale a conținutului operei sale, ci încercând doar să surprindă care au fost eroii ce i-au motivat cercetările și care au fost istoricii pe care i-a așezat la temelie cercetărilor sale. Nu un top, imposibil de concretizat având în vedere dimensiunile impresionante ale operei sale, cât mai degrabă afinitățile cu scrisul altor istorici, predecesori, fără de care discursul său ar fi fost mai lipsit de consistență. De aici, investigarea acelor pagini în care Netea și-a dovedit atașamentul și simpatia față de concepția istorică a lui Șincai, Maior, Papiu Ilarian, Treboniu Laurian, Barițiu sau Iorga.*



**Keywords:** *Vasile Netea, Transylvanian historiography, journalism, cultural studies, models.*

„Tată, explică-mi la ce servește istoria.” Această rugămintă, dincolo de candoarea ei copilărească, a făcut de multă vreme turul istoriografiilor europene, din momentul în care Marc Bloch o înscrisese la începutul magnificei sale cărți metodologice, *Apologie pour l'histoire*.<sup>1</sup> Dacă am ales ca la începutul acestei evocări să reamintesc celebra formulă este poate pentru că Vasile Netea face parte din generația acelor istorici care au înțeles și și-au asumat un rol social al istoriei, așa cum sugera celebrul istoric francez.

Vasile Netea reprezintă cu siguranță un important istoric ardelean al veacului XX. Îl recomandă astfel bogata sa activitate istoriografică, publicistică, precum și diversitatea subiectelor abordate, construite însă pe doi

---

<sup>1</sup> Marc Bloch, *Apologie pour l'histoire ou métier d'historien*, Cahiers des Annales, nr. 3, Paris, Ed. Armand Colin, 1952, p. IX.

piloni, cel al istoriei naționale și cel al studiilor culturale. A rememora astăzi rolul istoricului Netea presupune să nu trecem cu nonșalanță pe lângă valoroasele interpretări pe care le-au făcut de-a lungul anilor exegeți precum Grigore Ploeșteanu, Pompiliu Teodor, Melinte Șerban, Romulus Guga, Alexandru Zub, Nicolae Șerban Tanașoca, Dan Berindei, Teodor Tanco, Dimitrie Poptămaș, Vasile Dobrescu, Florin Bengean etc.<sup>2</sup> Acestora li se alătură demersurile constante ale Fundației culturale ce-i poartă numele, sub bagheta domnului director Poptămaș, de a restitui treptat, în ediții critice, opera istoricului.

Astfel că nu ne rămânem decât ca în cele ce urmează să ne propunem o misiune destul de canonică, aceea de a surprinde în creația istoricului ardelean care sunt eroii ce i-au motivat cercetările și care au fost istoricii pe care i-a așezat la temelie cercetărilor sale. Nu un top, imposibil de concretizat având în vedere dimensiunile impresionante ale operei sale, cât mai degrabă afinitățile cu scrisul altor istorici, predecesori, fără de care discursul său ar fi fost mai lipsit de consistență.

S-a spus pe bună dreptate că înțelegerea operei istoricului Vasile Netea se poate face doar prin corelarea ei la personalitatea autorului, la sensibilitatea acestuia, atent la dinamica politică românească și la istoria trăită.<sup>3</sup> Pe de altă parte, avem în față opera unui istoric longeviv, alcătuită în răstimpuri, care nu poate fi indiferentă față de contextul în care a văzut lumina tiparului. Începând din 1933 când a publicat volumul *Figuri mureșene*, reunind profiluri ale unor intelectuali din această zonă, într-un florilegiu portretistic, ce făcea loc, cum era de așteptat lui Șincai, Petru Maior sau Papiu Ilarian,<sup>4</sup> până în anii '80, când a publicat studii interesante despre personalități emblematice din cultura română, precum Șincai, Barițiu, V. A. Urechea, Grigore Ureche, Onisifor Ghibu, Ion Agârbiceanu<sup>5</sup> etc., istoricul Netea și-a însușit lecția istoriei, asistând cum istoriografia a trecut din zodia libertății în cea a constrângerilor impuse de spectacolul politic, după 1947.

Experiența sa intelectuală este similară cu cea a unor generații, care, așa cum a demonstrat recent Lucian Boia în cartea *Capcanele istoriei*, au suportat consecințele succesiunii regimurilor politice, ce au acoperit întreg evantaiul ideologic, de la extrema dreaptă la extrema stângă și de la democrație la

---

<sup>2</sup> Vezi în acest sens contribuțiile reunite în lucrarea *Vasile Netea. Evocări și bibliografie*, volum îngrijit de Dimitrie Poptămaș și Melinte Șerban, Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2008.

<sup>3</sup> Pompiliu Teodor, *Vasile Netea - istoric*, în *vol. cit.*, p.16.

<sup>4</sup> Melinte Șerban, *Figuri mureșene-portrete de Vasile Netea*, în *vol. cit.*, p. 84.

<sup>5</sup> *Vasile Netea. Evocări și bibliografie*, p. 206-212.

totalitarism.<sup>6</sup> Astfel, lumea prin care a trecut, i-a permis să fie contemporan cu istorici de talie europeană, precum Iorga, G. I. Brătianu, cu figuri care au asistat la momentul 1918 și care au suportat ostracizarea impusă de regimul comunist, precum Dragomir și Lupaș, cu spirite sintetizatoare, ca C. C. Giurescu, C. Daicoviciu, cu cei care au semnat angajamente politice în epoca interbelică, Lapedatu sau Hudiță, dar și cu cei ce au devenit adepți fideli ai unor regimuri totalitare, precum Panaitescu, Petre Constantinescu Iași, Andrei Oțetea etc. Astfel, când prin fața sa au trecut ca într-un carusel atâtea modele, drame ori dimpotrivă, cariere de succes, devine dintr-o dată mult mai patetică condiția intelectualului ardelean, care trebuia de la un regim la altul să învețe să reconcilieze statutul de autor cu cel de om de știință, să găsească un modus vivendi între condiția individului sub dictatură și diapazonul care regla obiectivitatea istoricului.

Vasile Netea face parte dintr-o serie tragică de istorici români, care a cunoscut regimul concentraționar, între 1952 și 1955 și între 1959-1963.<sup>7</sup> Aceste episoade dramatice din biografia sa explică lungile tăceri ale istoricului, care nu a mai publicat nimic o bună perioadă de timp, din 1946 până în 1957,<sup>8</sup> iar apoi din 1958,<sup>9</sup> când s-a rezumat la două studii cu conținut literar, până la reîntoarcerea în agora istoriografică, din 1964. Tăcerea impusă, de incidența (imprecația) ideologică a noului regim a fost înlocuită acum, când iluzia totalitarismului s-a mai destrămat cu o activitate frenetică editorială, un melting pot istoriografic, ce însuma studii istorice și literare, volume, ediții, recenzii. În esență, aproape toate textele sale poartă amprenta apartenenței la pozitivism, atât prin modul în care documentele editate și inedite îi ghidează concluziile, cât și prin concepția exprimată deschis, care se ordonează în jurul statutului științific al istoriei, al nevoii de memorie, al relevării adevărului, în ciuda cortinei trase de spectatorii angajați.

Artizan al istoriei culturii și al istoriei națiunii române, Vasile Netea și-a declarat afinitatea pentru mulți reprezentanți ai istoriografiei iluministe, romantice sau pozitivistice ori pentru personalitățile care au conferit legitimitate mișcărilor politice și proiectelor culturale. A făcut-o fie în armura biograficului, un gen hibrid, ce oscilează între vocația literară și dimensiunea

<sup>6</sup> Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, București, Editura Humanitas, 2011, p. 7.

<sup>7</sup> *Toader Buculei în dialog cu Gelu Netea, fiul istoricului Vasile Netea*, în vol. *Vasile Netea. Evocări și bibliografie*, p. 127.

<sup>8</sup> În 1957 a publicat un singur studiu, *Ideile despre limbă ale lui George Barițiu până la 1848*, în *Limba română*, nr. 5, mai 1957, p. 49-63.

<sup>9</sup> În 1958 a publicat două studii, *Timotei Cipariu și George Barițiu, călători prin Țara Românească în 1836*, în *Studii. Revista de istorie*, nr. 1, 1958, p. 117-132 și *La comemorarea lui Petre Ispirescu*, în *Revista de folclor*, nr. 3, 1958, p. 87-90.

erudită, fie în studii scrise în general într-un context aniversar sau în volume ce sintetizau experiența sa istoriografică dintr-un răstimp. În toate cazurile, evocările din trecut puteau deveni oricând *exempla* pentru prezent, căci pentru Vasile Netea misiunea educativă a istoriei, de genul *historia magistra vitae* este transparent afișată, în jurul acestui mesaj se poate ordona haosul evenimential pentru a ușura înțelegerea cauzalității.

Vasile Netea a pornit de la o istorie locală pentru a ajunge la una națională, astfel că iluministii al căror parcurs biografic era legat de spațiul mureșean, Șincai și Maior, sunt figuri emblematice în scrisul său, chiar dacă interesul pentru ei s-a mutat treptat în plan secund. Ei fac parte din galeria intelectuală a Blajului, acest „centru național de lumină și patriotism,”<sup>10</sup> care a avut un rol decisiv în difuzarea ideologiei iluministe. Școlile Blajului sunt echivalate de istoric cu „o adevărată universitate,”<sup>11</sup> prin puterea logosului, iar misionarismul acestor intelectuali s-a revărsat asupra tuturor momentelor istorice cheie: „n-a fost nici un act în istoria modernă a Transilvaniei, la care profesorii și elevii Blajului să nu fi participat fără șovăire: la Supplexul din 1791, la revoluția din 1848, la „pronunciamentul” din 1869, la acțiunea memorandistă din 1892-1894 și apoi la marea înfăptuire a Unirii din 1918.”<sup>12</sup>

Figura lui Petru Maior îi reține atenția nu atât în sensul superlativelor formulate față de opera sa istorică, cât mai ales din dorința de a împinge mai departe frontiera cunoașterii în privința acestuia. Așa că, într-un studiu din 1933, Netea a adus precizări documentare legate de locul nașterii sale, cântărind ipotezele formulate până atunci de istorici și de literați.<sup>13</sup> Istoricul este însă deschis la noile sugestii interpretative, astfel că peste ani a revenit asupra acestui detaliu biografic al antecesorului său, asimilând concluziile lui Traian Popa din monografia din 1932. Într-o notă plină de accente critice la adresa *Istoriei literaturii române* a lui D. Murărașu, Vasile Netea a preluat varianta propusă de Traian Popa, cu Târgu-Mureșul ca loc natal, precum și calculele făcute de At. Marienescu, care pe baza protocolului morților din parohia catolică din Buda fixa data nașterii între 1760-1761.<sup>14</sup> Portretul făcut lui Petru Maior pare nu atât o efigie științifică, ci mai ales o elegie în amintirea celui pe care îl numește „un spirit larg și un vizionar profund,”<sup>15</sup>

---

<sup>10</sup> Vasile Netea, *Semnificația istorică a Blajului*, în *Luceafărul*, nr. 18, 5 mai 1973, p. 7.

<sup>11</sup> Idem, *Blajul-școală de istorie națională*, în *Luceafărul*, nr. 22, 31 mai 1980, p. 1.

<sup>12</sup> *Ibidem*, p. 7.

<sup>13</sup> Vasile Netea, Eugen Nicoară, *Petru Maior*, în *Progres și cultură*, an I, nr. 2, nov. 1933, p. 1-7, unde consideră ca loc al nașterii Căpușul de Câmpie, în anul 1755.

<sup>14</sup> Vasile Netea, *Câteva precizări în legătură cu Petru Maior*, în *Revista Fundațiilor Regale*, an VIII, nr. 6, 1 iunie 1941, p. 691-696.

<sup>15</sup> Vasile Netea, Eugen Nicoară, *op.cit.*, p. 6.

„un bărbat mare, un bărbat ales, un bărbat providențial.”<sup>16</sup> De aici și responsabilitățile ce ar trebui asumate de contemporani, mai ales vizavi de editarea operei sale ori de ce nu, de investigații pe teren, menite să întregască dosarul ultimelor zile petrecute de fostul protopop al Reghinului în capitala Ungariei. Pasiunea pentru destinul lui Petru Maior este complementară cu interesul arătat vizavi de congenerul său, Gheorghe Șincai, complementaritate care îl conduce pe istoric în pragul schițării unui portret comparativ, căruia nu-i lipsește parfumul literar: „în timp ce viața lui Petru Maior s-a depănat calmă și rodnică, o viață de savant, cea a idealistului și nefericitului său prieten (Șincai - n.n.) a fost o viață de continuă agitație, de suferințe, de umiliri.”<sup>17</sup>

Adiacent, studiul despre Budai Deleanu îi rezerva lui Netea un teren complex de cercetare, care pornind de la identitatea biografică a iluministului român nu se rezuma la transcrierea unor simple amprente digitale, ci lăsa loc unor reflexii asupra tumultului politic al epocii, asupra opțiunilor individuale, toate detaliile convergând spre „efectul de real” pe care cititorii îl așteaptă de la un demers istoriografic. Dosarul cercetărilor făcute asupra lui Budai Deleanu de istorici și filologi timp de un veac, pe care Vasile Netea îl ordonează cronologic și semantic,<sup>18</sup> îi permite la final să-și avertizeze contemporanii despre importanța patrimoniului documentar, odiseea manuscriselor sale fiind doar una din cheile ce a deschis cercetătorilor accesul spre identitatea creatoare a iluministului: „considerat ca unul din principalii urmași ai lui Dimitrie Cantemir, părtaș al lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior la fundamentarea Școlii ardelenne și singurul poet valabil al acesteia, precursor al lui M. Eminescu, I. Creangă, I. L. Caragiale, Liviu Rebreanu și N. Iorga, Ion Budai-Deleanu a suscitât neconținut interesul istoricilor, criticilor și filologilor noștri de o sută de ani încoace, imaginea lui crescând și profilându-se din ce în ce mai scânteietoare și mai puternică pe cerul literaturii și științei române.”<sup>19</sup>

Cu istoricii romantici Vasile Netea s-a întâlnit pe același meridian al discursului național, al primatului sentimentului,<sup>20</sup> al „adjectivelor înflăcărâte și strălucitoare.”<sup>21</sup> Fascinat de spiritualitatea ardeleană a examinat câteva modele ale acestei istoriografii, coborând în arhive și selectând dovezi ale

<sup>16</sup> *Ibidem*, p. 7.

<sup>17</sup> Vasile Netea, *Figuri ardelenne*, București, Fundația Culturală Regală „Regele Mihai I,” (1943), p. 149.

<sup>18</sup> *Idem*, *Ion Budai-Deleanu în perspectiva unui secol de cercetări istorice și literare, în Limba și literatura română*, 1970, p. 9-29.

<sup>19</sup> *Ibidem*, p. 26.

<sup>20</sup> G. Gusdorf, *Naissance de la conscience romantique au siècle des Lumières*, Paris, 1976, p. 32.

<sup>21</sup> G. Brandes, *Principalele curente literare din secolul al XIX-lea*, București, 1978, p. 532.

erudiției și ale puseurile naționale ale predecesorilor. Astfel, Papiu Ilarian îi apăsă ca tânărul care și-a materializat pasiunea pentru problemele limbii și atașamentul pentru școala latinistă în revista manuscrisă **Zorile sau Aurora pentru minte și inimă**, pe care Netea a consultat-o la Biblioteca Academiei.<sup>22</sup> În plus, acest material documentar îi relevă contribuția tânărului Papiu în domeniul literaturii populare: „răsfoind paginile „Zorilor”, pagini scrise de mâna lui Papiu, constatăm, într-o vreme când mișcarea noastră folcloristică era abia la început, o accentuată și consecventă preocupare pentru literatura populară, mai ales pentru acea ramură a acestei literaturi - paremiologia - care concretizează experiența milenară, inteligența și filozofia poporului român: proverbele și cimiliturile care până atunci fuseseră așa de puțin studiate.”<sup>23</sup>

Desigur, Papiu este pentru Vasile Netea un model în măsura în care opera sa istorică, nu s-a rezumat doar la secvențe memorabile dintr-o istorie trăită, menită să circumscrie o identitate ardeleană, cum se întâmpla în **Istoria românilor din Dacia Superioară**, ci și prin sondarea conștiințioasă a arhivelor, gest recuperator care s-a materializat în **Tezaur de monumente istorice**.<sup>24</sup> Așa că Vasile Netea preferă să se înscrie pe același traiect metodologic cu ilustrul istoric romantic, atenționând asupra „lucrărilor sale inedite, și, în primul rând cursurilor universitare, bogatei și variatei sale corespondențe aflate la Biblioteca Academiei RSR.”<sup>25</sup> Fără antecedente în restituirile sale biografice, de astă dată Netea semnează un pact cu arsenalul metodologic al psihanalizei, din moment ce portretele și fotografiile lui Papiu oferă prilejul emiterii unor diagnoze: „o fotografie făcută în acest timp ( în 1861 - n.n.) ni-l înfățișează cu o față smeadă înconjurată de o barbă neagră, tăiată oval, cu fruntea înaltă, lărgită de un început de pleșuvie, cu ochi larg deschiși îndreptați spre un țel îndepărtat. Fotografia denotă totodată un aer de neașteptată melancolie.”<sup>26</sup> Pentru a mai adăuga, vizavi de imaginea sa din 1873: „într-o nouă fotografie făcută în acest an descoperim un om cu figura obosită, cu fruntea larg pleșuvită, cu buzele strânse într-un rictus amar, cu privirile reținute parcă de un efort de interiorizare și cu umerii puțin încovoiați. Procesul declinului începuse.”<sup>27</sup>

Din aceeași familie istoriografică romantică, Laurian este în restituirile lui Vasile Netea un istoric marginalizat pe nedrept, de aici și modul în care a istoricul a reușit să ne aducă clarificări riguroase vizavi de rolul jucat în

---

<sup>22</sup> Vasile Netea, *Al. Papiu Ilarian și locul său în dezvoltarea istoriografiei*, în *Studii. Revista de istorie*, 1964, nr. 6, p. 1373-1374.

<sup>23</sup> *Ibidem*, p. 1375.

<sup>24</sup> Idem, *Al. Papiu Ilarian la 150 de ani de la naștere*, în *Revista de istorie*, nr. 11, 1977, p. 2009-2023.

<sup>25</sup> *Ibidem*, p. 2009.

<sup>26</sup> *Ibidem*, p. 2019.

<sup>27</sup> *Ibidem*, p. 2022.

editarea *Magazinului istoric pentru Dacia*, semnalizând atât eforturile sale documentare, cât și „*energia și tenacitatea lui, spiritul său de organizare, vocația sa de erudit și totodată patriotismul său viguros și fecund.*”<sup>28</sup> De fapt, aceste considerații pe marginea rolului istoriografic al lui Laurian vor fi reluate de Netea în monografia ce i-o dedică, alături de I. Popescu Teiușan.<sup>29</sup>

Traseul analizelor dedicate lui Barițiu este oarecum similar, în sensul că pornind de la studii despre activitatea acestuia<sup>30</sup> ajunge în cele din urmă, fascinat de personalitatea analizată, deopotrivă stimulat de izvoarele inedite găsite, îndeosebi corespondența vastă, la redactarea unei monografii,<sup>31</sup> care va rămâne timp de mai multe generații, alături de evocarea ce poartă semnătura lui George Em. Marica,<sup>32</sup> cel mai bun instrument în cunoașterea vieții și activității istoricului și publicistului ardelean.

Analizele făcute după 1990 au demonstrat în parte modul în care istoricii au plătit prețul orizontului închis, căutând soluții salvatoare, fie în cochetarea cu istoria literaturii, fie delimitându-se de cei aserviți vulgatei istoriografice a regimului.<sup>33</sup> Astfel că merită reținut faptul că, într-o vreme în care zodia libertății părea a fi o imagine paradisiacă, imposibil de atins, unii istorici reușeau să proiecteze noi înțelesuri asupra unor personalități până nu demult stigmatizate de noua ordine politică. Vasile Netea face parte dintre cei care au considerat că e o datorie de onoare a reface din oglinzi sparte rolul istoriografic al lui Nicolae Iorga. Opera polihistorului român și concepția sa istorică s-au aflat în mai multe episoade în laboratorul său investigativ, mereu în termenii unor exerciții de admirație pentru inegalabilul creator care a practicat o istorie în termeni integrali, din care n-au lipsit ingredientele admirabilei documentări sau cele ale vocației împlinite. Iorga rămâne în ochii lui Netea istoricul sintezelor, precum *Geschichte des Rumanischen Volkes* (1905), *Histoire des Roumains et de leur civilisation* (1920) și *Istoria românilor* (1935-1939), toate trei fiind examinate din perspectiva locului

<sup>28</sup> Idem, *Contribuția lui A. T. Laurian la înființarea și editarea „Magazinului istoric pentru Dacia,”* în *Cumidava*, 1969, vol. III, p. 227.

<sup>29</sup> I. Popescu Teiușan, Vasile Netea, *August Treboniu Laurian*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970.

<sup>30</sup> Vasile Netea, *Ideile despre limbă ale lui George Barițiu până la 1848*, în *Limba română*, 1957, nr. 5, p. 49-63; Idem, *Timotei Cipariu și George Barițiu, călători prin Țara Românească în 1836*, în *loc. cit.*

<sup>31</sup> Idem, *George Barițiu*, București, Editura Științifică, 1966.

<sup>32</sup> George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenice în secolul al XIX-lea*, vol. III, Cluj, 1980.

<sup>33</sup> Vezi mai ales Alexandru Zub, *Orizont închis. Istoriografia română sub dictatură*, Iași, Editura Institutul European, 2000; Katherine Verdery, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, București, Editura Humanitas, 1994; Pompiliu Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2002, p. 222-233.

ocupat în tabloul creației lui Iorga, dar și al celui jucat în cunoașterea istorică.<sup>34</sup> Sub un titlu care nu deranja cenzura oficială, ***N. Iorga, istoric al unității naționale***, Vasile Netea a reușit să strecoare și câte ceva despre rolul formativ jucat de Karl Lamprecht ori impactul scrisului său în cercurile academice străine. Într-un alt studiu i-a evidențiat talentul didactic, căci „*N. Iorga a été professeur par excellence - il professor - comme allaient l'appeler plus tard les Italiens.*”<sup>35</sup> Necesitatea apelului la operele sale, într-o vreme în care bibliotecile le izolaseră la fondul S, se sugera direct în text, din moment ce Netea sublinia că nu exista nici un domeniu și nici o problemă de istorie națională pe care Iorga să n-o fi studiat sau să nu-și fi exprimat un punct de vedere, să nu fi adus o contribuție documentară.<sup>36</sup> Astfel că o lectură în palimpsest a acestor pagini dezvăluie scopul final al istoricului Netea, acela de a-i oferi lui Iorga locul meritat în cunoașterea istorică contemporană. O restituire necesară așadar, dar și validarea admirației sale față de prolificul istoric care îl fascinase încă din studenție, de când publicase o recenzie la ***Oameni care au fost în Gând românesc*** și avusese bucuria să primească, drept recompensă, cartea de vizită trimisă chiar de Iorga.<sup>37</sup>

Exemplele selecționate sunt departe de a epuiza experiența intelectuală pe care a parcurs-o Vasile Netea lecturând și ierarhizând dileme și raționamente formulate de istoricii români înaintea sa. Faptul că el a apelat consecvent la concepția și metoda istorică a celor din generația iluministă, romantică și pozitivistă proiectează noi înțelesuri asupra afinităților sale istoriografice. Multiplu și riguros documentat, admirativ la adresa istoricilor care au rezervat operei istorice, ca și el, trei piloni de susținere: narațiunea, explicația și cronologia, Vasile Netea a încredințat scrisului său semnele unei vitalități nealterate, îndeosebi atunci când interesul lui ajungea în terenul identității ardelenene. Sau poate că osmoza dintre biografie și istorie, dintre pasiunea oratorilor naționali și îndrăzneala cavalerilor rătăcitori ai spiritului a fost pentru istoricul de pe tărâmurile mureșene ingredientul miraculos... Un palimpsest de chipuri și identități sunt paginile sale cu tentă istoriografică, cărora nu le-a fost niciodată străină o dimensiune literară, dimpotrivă.

---

<sup>34</sup> Vasile Netea, *N. Iorga istoric al unității naționale*, în *Studii*, tom 18, nr. 6, 1965, p. 1411-1426.

<sup>35</sup> Idem, *La personnalité et l'activité de Nicolas Iorga*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, tom IV, nr. 1, 1965, p. 42.

<sup>36</sup> *Ibidem*, p. 43.

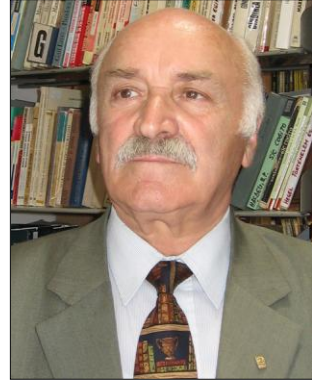
<sup>37</sup> Idem, *Memorii*, ed. îngrijită de Dimitrie Poptămaș, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2010, p. 101.



## Pluridisciplinaritatea cărturarului Vasile Netea

Prof. Dimitrie POPTĂMAȘ

Pronunțată personalitate pluridisciplinară a culturii românești, istoric, filolog, istoric și critic literar, publicist, folclorist, biograf de excepție memorialist și om politic, Vasile Netea rămâne reprezentativ pentru unele priorități, în special, în domeniul cercetării istorice. Este autor a peste 40 de cărți, în bună parte de istorie, care îl definesc ca bun cunoscător și interpret al evenimentelor anilor antebelici, interbelici și postbelici ai celui de al Doilea Război Mondial. Contribuțiile sale deosebite la cunoașterea istoriei neamului sunt rezultatul trăirii unor evenimente importante, studierii și cercetărilor, finalizate prin judecățile de valoare ale istoricului, așa cum au fost cele privitoare la relațiile dintre Transilvania și România, de la Unirea cea Mică la Unirea cea Mare, evenimentele care au condus la înfăptuirea actului istoric de la 1 Decembrie 1918, Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă - România.



Remarcabile sunt din acest punct de vedere, lucrările sale: *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională 1848-1881*<sup>1</sup>; *Pe drumul unității naționale*<sup>2</sup>; *Spre unitatea statală a poporului român 1859-1918*<sup>3</sup>, rezultatul final fiind valoroasa sinteză, *O zi din istoria poporului român – 1 Decembrie 1918*<sup>4</sup> și *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*<sup>5</sup>.

La toate acestea am putea adăuga *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*<sup>6</sup>, amplă mișcare pentru repunerea în drepturi a națiunii române din Transilvania, lucrare singulară privitoare la eveniment; volumul de

<sup>1</sup> Vasile Netea. *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848-1881)*. București, Editura Științifică, 1974, 480 p.

<sup>2</sup> Idem. *Pe drumul unității naționale*. Sudii și evocări. Cluj-Napoca, Dacia 1975, 279 p.

<sup>3</sup> Idem. *Spre unitatea statală a poporului român*. Legături politice și cultural între anii 1859-1918. București, Editura Științifică și enciclopedică, 1979, 608 p.

<sup>4</sup> Idem. *O zi din istoria Transilvaniei, 1 Decembrie 1918*, 193 p.

<sup>5</sup> Idem. *Conștiința originii commune și a unității naționale în istoria poporului roman*. București, „Albatros, 1980, 254 p. + IX p.

<sup>6</sup> Idem. *Istoria memorandumului românilor din Transilvania și Banat*. București, Regele Mihai I, 1947, 482 p. (Colecția Transilvania).

studii și eseuri, *De la Petru Maior la Octavian Goga*<sup>7</sup>, și *George Barițiu. Viața și activitatea*<sup>8</sup>, ambele încununare de premiul Academiei Române, la care se adaugă masiva monografie *C.A. Rosetti*<sup>9</sup>, precum și cele privitoare la Elie Miron Cristea<sup>10</sup>, primul patriarh al României, Gheorghe Bogdan-Duică<sup>11</sup>, prof. Ioan Lupăș<sup>12</sup>, economistul Visarion Roman<sup>13</sup>, Nicolae Titulescu<sup>14</sup>, Nicolae Iorga<sup>15</sup>, Take Ionescu<sup>16</sup>, acestea din urmă în limbi de circulație internațională (franceză, engleză, germană, spaniolă și rusă).

Nu întâmplător, acad. Pompiliu Teodor, reputat istoric și istoriograf, făcând o evaluare a activității lui Vasile Netea, spunea că, “*Opera lui este de o extraordinară complexitate... E extraordinară prin dimensiuni, prin discurs istoriografic și prin convergența la o anumită problematică. Există în opera lui Netea - istoric o anumită liniaritate. Opera lui a avut apoi cred, și asta îi definește personalitatea, un caracter contemporan prin excelență, actual, fiind izvorâtă din sensibilitatea lui pentru istoria trăită; și el s-a implicat în politica României, când țara era țară. Vasile Netea a fost foarte atent la tot ceea ce însemna dinamica societății românești și a căutat, prin scrisul său atât de diversificat, să ofere răspunsurile pe care le-a crezut de cuviință, El a chestionat trecutul din perspectiva prezentului, nu pentru a extrapola valori prezente din trecut, ci pentru a putea întreba trecutul; trecutul este mort dacă nu îl întrebăm și el trebuie să fie chestionat și îl chestionăm atunci pornind de la sensibilitatea noastră prezentă. A fost o mare operă de o informație*

---

<sup>7</sup> Idem. *De la Petru Maior la Octavian Goga*. Studii și evocări istorice. București, Editura Cugetarea Delafras S. A., 1944. 343 p. (Premiul Academiei Române).

<sup>8</sup> Idem. *George Barițiu. Viața și activitatea sa*. București, Editura Stiințifică, 1966, 376 p + 20 f. pl., portr., și facs. (Premiul Nicolae Bălcescu al Academiei R. S. Romania)

<sup>9</sup> Idem. *C. A. Rosetti*. Monografie. București, Editura Stiințifică, 1970, 447 p. + 22 f. pl.

<sup>10</sup> Idem. *I. P. S. S. Patriarhul Dr. Miron E. Cristea la împlinire vârte de 70 de ani (1868-1938)*. Târgu-Mureș, tipografia Ardeleana, 1938, 36 p.

<sup>11</sup> Idem. *Viața și opera lui Gheorghe Bogdan-Duică*. București, Cartea Românească, 1940, 32 p.(Cunoștințe folositoare, *Seria C, nr. 108.*)

<sup>12</sup> Idem. *Profesorul Ion Lupăș*. La împlinirea a șase decenii de viață. Arad, Editura revistei „Școala Vremii”, 1940, 24 p.13.

<sup>13</sup> Idem. *Contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman*. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș. Sibiu, Editura „Revistei economice”, 1942, 116 p.

<sup>14</sup> Idem. *Nicolae Titulescu*. Reface de Mircea Malița. București, Meridiane, 1969, 84 p. + 6 f. pl. (Apare în limbile: franceză spaniolă, engleză, germană și rusă).

<sup>15</sup> Idem. *Nicolae Iorga. 1871-1940*. București, Meridiane, 1971, 144 p. (Apare în limbile: franceză spaniolă, engleză, germană și rusă).

<sup>16</sup> Idem. *Take Ionescu*. Prefața de Mircea Malița. București Meridiane, 1971, 96 p. (Apare în limbile: franceză, spaniolă, engleză, germană și rusă)

*copleșitoare care m-a surprins întotdeauna și m-am întrebat cum au putut să fie depozitate atâtea fișe care sunt de o exactitate uimitoare*<sup>17</sup>

Între lucrările cu caracter literar, distingem valoroasele sale interviuri, dovedindu-se un maestru al genului. Ele au fost publicate în *Vremea*. A fost contemporan cu cele mai alese spirite ale literaturii române. A purtat convorbiri și a luat interviuri lui Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Tudor Arghezi, George Bacovia, Ion Agârbiceanu, Ion Minulescu, Claudia Milian, Elena Farago și Perpessicius. Are contribuții valoroase privind viața și activitatea lui Ilarie Chendi, îngrijește ediții ale operelor scriitorilor români, între care: Ștefan O. Iosif, Ion Gorun, Miron Pompiliu, Ion Pop - Reteganul, altele se bucură de prefețe, studii introductive și note, în cazurile lui Octavian Goga, Octavian C. Tăslăuanu, Vasile Alecsandri, Iosif Vulcan, Miron Pompiliu etc.<sup>18</sup>

Cu activitatea publicistică se familiarizează încă din timpul când era elev la Școala Normală de Învățători din Târgu-Mureș, când redactează și editează o revistă a învățăceilor intitulată *Avântul* (1928)<sup>19</sup>. Acesta era de fapt primul pas spre publicistica gazetărească pentru care este dojenit de profesorul său, Nicolae Crețu, dar nu cu răutate. Din acel moment nimeni și nimic nu mai poate pune stăpânire pe energiile sale creatoare. Va iniția gazete și va colabora aproape la toate publicațiile care vor apărea la Târgu-Mureș. Menționăm câteva dintre ele: *Astra*, *Mureșul cultural*, *Gazeta Mureșului*, *Jar și slovă*, *Clipa*, *Progres și cultură*, *Credința*, ca mai târziu să devină colaborator la publicații de talie națională cum au fost *Patria* (Cluj), *Națiunea Română*, *Tribuna*, *România Nouă*, *Transilvania*, *Vremea*, *Vremea Războiului*, *Ardealul*, *Universul*, *Voința Transilvaniei*, *Tribuna Transilvaniei*, *Revista Fundațiilor Regale*, *Transilvania*, *Dacia Rediviva*, acestea din urmă nefiind altceva decât strigătul de durere al anilor de refugiu, nostalgia, lupta și dorința de reîntoarcere la locurile natale.

Nu putem trece cu vederea preocupările privitoare la comorile noastre populare. Împreună cu dr. Eugen Nicoară publică o culegere de folclor, *Murăș, Murăș, apă lină...*<sup>20</sup>, a doua de acest fel despre folclorul mureșean,

<sup>17</sup> Pompilu Teodor. *Vasile Netea – istoric*. În; Vasile Netea - evocări și bibliografie. Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2008, p. 16.

<sup>18</sup> A se vedea bibliografia din volumul Vasile Netea – Evocări și bibliografie, p.154-159.

<sup>19</sup> Dimitrie Poptămaș și Mozes Julia. *Publicațiile periodice mureșene 1795-1972*. Târgu-Mureș, 2000, p. 53. Revista de cultură *Avântul* avea redacția și administrația la Școala Normală din Târgu-Mureș. A apărut un singur număr, 1/1928. Avea ca director pe Vasile Netea. A se vedea mai multe în Vasile Netea, *Memorii* (Fundația Culturală „Vasile Netea”, Târgu-Mureș, 2010), p. 17, 35, 45)

<sup>20</sup> Volum scos în colaborare cu dr. Eugen Nicoară din Reghin. Cuprinde literatură populară din Regiunea Mureșului de Sus, Din care a apărut numai vol. 1. Este

după cea a lui Simion C. Mândrescu. Culegerea s-a bucurat de o prefață a reputatului scriitor Ion Agârbiceanu. Acesteia îi urmează monografia, iar apoi editarea scrierilor lui Ion Pop-Reteganul, alte îngrijiri de ediții ale unor folcloriști, activitate finalizată cu generoasa exegeză, *Folclorul și folcloriștii mureșeni*.<sup>21</sup>

Vasile Netea a fost totodată un om de acțiune culturală, fiind preocupat de prezența activă a intelectualului în procesul de educație în strânsă legătură cu tradițiile și interesele satelor noastre românești. Îl întâlnim în activități dintre cele mai diverse, conferințe, prezentări și lansări de cărți, momente festive prilejuite de ridicarea unor troițe, sfințiri de biserici, deschideri de școli, minunate prilejuri în care echipe de intelectuali transmiteau cunoștințe din cunoștințele lor. A fost un vrednic și neîntrecut astrist. Activitatea sa în acest sens este cuprinsă în lucrarea, *Sub stindardul Astei - două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghinului, 1919-1939*<sup>22</sup>. Tot din acest timp datează acele sfaturi pentru intelectualii de la sate, cuprinse în *Îndreptar pentru cercurile culturale*<sup>23</sup>, ca și *Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii naționale*<sup>24</sup>.

Diktatul de la Viena și consecințele sale, iar apoi acel război necruțător, îi vor schimba tânărului Vasile Netea întregul curs al vieții. Va cunoaște anii grei ai refugiului. La București este mereu prezent în activitățile de la Căminul Cultural „Avram Iancu” al Refugiaților Ardeleni, unde se adunau românii în duminici și sărbători, ca și la conferințele de la Ateneul Român. În acești ani, întreaga sa activitate publicistică este subordonată cauzei Ardealului, revenirii teritoriilor ocupate la Patria Mamă. Va publica o carte în seria „Cunoștințe folositoare” a lui Ion Simionescu despre *Transnistria*, în seria „Cartea refugiatului ardelean”; va tipări o culegere de articole și eseuri despre *Figuri ardeleni*, cu chipuri desenate de Andrei Jiqidi. Tot atunci își va finaliza cartea *De la Petru Maior la Octavian Goga*. Acestora le-a urmat *Ardealul în politica*

---

prefațat de Ion Agârbiceanu Volumul a apărut în Editura Despărțământului „Astra”, 1936.

<sup>21</sup> Vasile Netea, *Folclorul și folcloriștii mureșeni*, Târgu-Mureș, 1983. A apărut sub egida Centrului de Indrumare a Creației Populare și a mișcării Artistice de Amatori Mureș a județului Mureș.

<sup>22</sup> Vasile Netea. *Sub stindardul Astei - două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghinului, 1919-1939*. Cu o prefață de dl. prof. dr. Iuliu Hațieganu tribunul „Șoimilor Carpaților”. Reghin, 1939, 70 p. cu ilustr.

<sup>23</sup> Idem. *Îndreptar pentru cercurile culturale*. Reghin, Despărțământul Astra 1934, 46 p.

<sup>24</sup> Idem. *Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii naționale*. Reghin, Editura Astra, Despărțământul Reghin, 1935, 35 p. (colecția Progres și Cultură).

*României de astăzi*<sup>25</sup>, o sinteză de final al răboiului, care cuprinde constatări, concluzii și perspective ale țării noastre în viziunea sa, o culegere de studii și articole din refugiu, intitulată sugestiv *Pentru Transilvania*<sup>26</sup>.

Nu putem să trecem cu vederea omul politic - Vasile Netea. Încă din timpul anilor de școală de la Târgu-Mureș, este atras de politica liberală promovată de unii profesori ai săi. Perindându-se ca învățator în mai multe localități ale județului, atras de locuitorii satelor mureșene, iubit și apreciat pentru temeinicile cunoștințe tributare enciclopedismului și elocinței sale, avându-l ca model și mentor spiritual pe Emil Aurel Dandea, primarul orașului și liderul Partidului Național Liberal, partid cu certe implicații și realizări în viața mureșenilor, va accepta și promova politica acestuia, fiind desemnat mai târziu președinte al organizației tineretului. Se căsătorește în anul 1937, avându-l ca naș de cununie pe primarul liberal. Este dezamăgit în anul 1938 de măsurile Regelui Carol al II-lea privind interzicerea partidelor, domeniu în care dorea foarte mult să se realizeze. Își va relua activitatea politică în anii refugiului de la Sibiu și, mai ales la București, unde va fi în contact cu marile spirite ale politicii liberale. A cunoscut din nou înfrângerea la alegerile furate din anul 1946. Orientarea sa politică a fost pedepsită de comuniști cu opt ani de detenție. Adesea discutam împreună despre această problemă fiind impresionat de crezul său politic care nu l-a părăsit niciodată, în pofida constrângerilor și a promisiunilor unui alt mod de viață.

Vasile Netea a fost și un distins orator. Cucerea publicul prin elocința sa, discursul său de orice natură, fie de ordin pedagogic, cultural sau politic. Era înflăcărat, frumos, emoționant, convingător și expresiv.

Era un bun povestitor. Celor din jurul său le făcea plăcere să-l asculte. În nenumărate rânduri, atunci când în momentele grele prin care trecea Țara, erau organizate activități sau mitinguri, se furișa ad-hoc printre vorbitori, asumându-și cuvântul ca reprezentant al Ardealului. „Eu sunt Ardealul... Prin mine vorbește Arealul”! Erau cuvintele care deschideau discursul rostit cu mult patos și talent oratoric. În refugiu, Vasile Netea a fost primul și cel mai înfocat animator al Căminului Refugiaților Ardeleni „Avram Iancu”, al cărui director era Iustin Handrea din Maiorești. Aici se organizau șezătorile culturale, vestite pentru animarea spiritului național și de alimentare a speranțelor de reîntoarcere acasă. Tot el era acela care organiza celebrele conferințe de la Ateneul Român.

---

<sup>25</sup> Idem. *Ardealul în politica României de astăzi*. Constatări, concluzii, perspective. București „Voința Transilvaniei”, 1945, 55 p. cu ilustr.

<sup>26</sup> Idem. *Pentru Transilvania*. Vol. 1-2. București, 1946, Vol. 1 Coordonate istorice; Vol. 2. Pământ și oameni. (Colecția Ardealul nostru îngrijită de Iustin Handrea).

În spiritul aceleași elocințe a decurs și pledoaria în favoarea lui Iuliu Maniu, la procesul țărăniștilor din noiembrie 1947, când, pur și simplu a fost aruncat afară din sală de către comuniști.

Am ascultat de multe ori discursurile istoricului Vasile Netea în calitatea mea de bibliotecar metodist, iar apoi ca director al instituției spiritului mureșean - Biblioteca Județeană Mureș. L-am însoțit la numeroase prezentări de cărți, simpozioane, sesiuni de comunicări, ori la întâlniri cu cititorii. Multe au fost clipele frumoase ale depășirii amintirilor care îl legau de Târgu-Mureș, Reghin, Deda, Valea Mureșului... Nu pot uita în schimb magistralul expozeu rostit la Târgu-Mureș cu prilejul sărbătoririi lui Petru Maior. O bună prezentă a unor valoroși oameni de cultură și istorie n-au putut egala celebrul său discurs.

Voi continua cu câteva aprecieri ale contemporanilor, a celor care l-au cunoscut: istoricul Al. Zub, cu care a trăit câțiva ani de detenție, făcând referire la Vasile Netea, aprecia spiritul de „*orator la ocazii festive și literare cu atenția îndreptată spre anumite zone ale creației noastre din epoca modernă, el pare a perpetua un tip de cărturar din care epoca noastră nu mai cunoaște decât puțini*”<sup>27</sup>; academicianul Dan Berindei consemna că „*Netea este neîndoielnic unul din vorbitorii cei mai eficienți și mai ascultați. Înzestrat cu un evident dar al vorbirii întemeiat pe erudiție și entuziasm, am impresia că Vasile Netea s-a considerat întotdeauna un mesager al culturii naționale în rândurile a cât mai mulți. A vorbi, înseamnă a transmite cunoștințe și ardoare patriotică. L-am văzut entuziasmând sala prin propriul său entuziasm, prin feroarea și directă sa implicare în tema tratată, dar, poate în egală măsură, prin conținutul interesant, original al expunerii*”<sup>28</sup>. Gabriel Țepelea îl considera orator de vocație, iar romancierul Dumitru Almaș, care îl seconda în numeroase activități, scria: „*Cu memoria-i prodigioasă, cu expunerea lui totdeauna vibrantă, caldă, entuziastă până la forme intempestive, cuceritoare, incandescente chiar mi-a fost întotdeauna greu ca să-l întrec...*”<sup>29</sup>.

Toate acestea ne îndreptățesc să afirmăm că ne aflăm în fața unei mari personalități, care, ani în șir, a ținut ridicat stindardul strălucirii intelectualului la cotele cele mai înalte ale oratoriei românești. Nu odată îmi mărturisesc, printre altele, că are în plan o carte despre arta elocinței la români.

Vasile Netea și-a înscris numele în panteonul oamenilor de cultură români cu lucrări valoroase și de referință pentru posteritate. Modelul său ne inspiră demnitate, iar opera sa rămâne un nesecat izvor de cunoaștere. Întreaga sa activitate prin pluridimensionalitatea ei, îi conferă deplinătate. Sunt motive pentru a-l readuce mereu printre noi și de apreciere a valoroasei sale moșteniri.

---

<sup>27</sup> Vasile Netea – evocări și bibliografie p. 11.

<sup>28</sup> Idem, p. 28-29.

<sup>29</sup> Idem, p. 55.

## Vasile Netea și viitorul burgheziei române

Interviuri în revista *Vremea*

Prof. univ. dr. Cornel SIGMIREAN

Perioada interbelică a reprezentat epoca de aur a culturii românești, o epocă în care s-au manifestat curente de gândire dintre cele mai diverse, s-au realizat opere de referință ale literaturii, filosofiei, sociologiei și artei. Unificarea teritoriilor românești la 1918 a reprezentat o adevărată revoluție națională<sup>1</sup>. Însă, cu toate legăturile ligvistice, istorice, culturale existente între românii din vechile și noile teritorii și a voințe de fi împreună, existau și diferențe de la o regiune la alta: caracterul covârșitor rural al majorității populației românești, popularea cu maghiari, germani și evrei a orașelor din noile provincii, caracterul eterogen al burgheziei românești, diferențele economice dintre provincii, mai dezvoltate și mai industrializate Banatul, Transilvania, Bucovina, mai sărace Basarabia, Oltenia, Dobrogea, diferențele culturale, rezultat al apartenenței teritoriilor unite la 1918 unor arii diferite de cultură și civilizație ș.a.



În acest context, când românii aveau în față construcția și consolidarea noului stat, prin reorganizarea instituțiilor reprezentative impuse de noul cadru politic de după unire, când se impunea reexaminarea trecutului, a tradițiilor și mai ales identificarea căilor de urmat în viitor, intelectualii români au generat prin operele lor o mare dezbatere asupra destinului României, fenomen care a marcat în plan cultural întreaga perioadă interbelică.<sup>2</sup> Eugen Lovinescu în *Istoria civilizației române moderne* considera că România modernă este rezultatul contactelor stabilite de români începând cu secolul al XIX-lea cu cultura Occidentului, dezvoltând cunoscuta teorie a sincronismului. Lumina vine din Apus: *ex occidente lux*, spunea E. Lovinescu.<sup>3</sup> Prin urmare, viitorul

<sup>1</sup> Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare. 1918-1930*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 16.

<sup>2</sup> Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Editura Humanitas, București, 1996, pp. 315-358; Despre confruntările de idei din perioada interbelică vezi și *Istoria Românilor*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 40-49.

<sup>3</sup> Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației moderne*, vol. I, Editura Minerva, București, 1992, p. 18.

României înseamnă dezvoltarea conform modelului occidental de civilizație, superior în secolul al XX-lea celui răsăritean. Sociologul Ștefan Zeletin, sub influența filosofului Werner Sombart, în lucrarea *Burghezia română: Origina și rolul ei istoric*, constata că modernizarea României a început după Tratatul de la Adrianopol din 1829, când Principatele Române au fost integrate comerțului european și că rolul major în dezvoltarea României îl are burghezia.<sup>4</sup> Opțiune sa în privința dezvoltării României era aceea în care industria să devină prioritară, conectată la tehnologia Apusului. Virgil Madgearu, poate unul din cei mai mari economiști români din perioada interbelică, pleda pentru un stat țărănesc, convins că prin reforma agrară de după Primul război mondial țărănimea devenise forța decisivă în viața politică românească. La începutul perioadei interbelice el credea că România a greșit dezvoltându-se potrivit modelului apusean, ca urmare se pronunța împotriva sistemului capitalist în economia capitalistă.<sup>5</sup> După marea criză economică din 1929-1933, opiniile lui Madgearu s-au mai nuanțat, acceptând dezvoltarea unei industrii autohtone care să proceseze produsele agricole românești. Alți oameni de cultură se opuneau ferm modelului occidental, considerat neconform cu tradiția istorică a societății românești. Printre reprezentanții unui asemenea curent s-au numărat Nichifor Crainic, Nae Ionescu ș.a. La ceea ce istoricul american K. Hitchins a numit „marea dezbateră” au participat prin opera lor Constantin Rădulescu-Motru, Dimitrie Gusti, Mihail Manoilescu, Lucian Blaga, Mihail Ralea, Garabet Ibrăileanu, Vintilă Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu ș.a. Aproape toată elita românească, într-un fel s-au altul, a participat în perioadă interbelică la dezbaterile asupra destinului României. Discuțiile asupra viitorului României și a burgheziei românești se vor continua și în perioada războiului, dominate ideologic de noul context politic. Dezbaterile a devenit un atribut al dimensiunii politice, intelectualitatea resimțind impactul propagandei politice, prin limitarea libertății individuale și colective și identificarea cu nou destin național. Ascensiunea Germaniei și Italiei pe plan internațional a impus un nou model societal, exemplul oferit de cele două state au provocând noi teme și dezbateri, miza fiind destinul burgheziei românești.

Nu a reprezentat o surpriză să constatăm că problemele care îi frământau pe filosofi, sociologii și elita politică a românilor din anii războiului nu i-au fost străine tânărului istoric și publicist Vasile Netea. O serie de interviuri publicate în 1942 ziarul *Vremea războiului* subliniază spiritul receptiv al istoricului Vasile Netea, orizontul său de cultură, aplecarea sa spre problemele majore ale națiunii sale.

---

<sup>4</sup> Ștefan Zeletin, *Burghezia Română: Origina și rolul ei istoric*, București, 1925, pp. 34-166.

<sup>5</sup> Virgil Madgearu, *Doctrinile partidelor politice*, București, 1924, p. 72.



Interviurile se doreau un sondaj, un chestionar pe o problematică de mare actualitate, viitorul societății capitaliste românești și a clasei burgheze într-o vreme când Germania și Italia, Hitler, respectiv Mussolini, proiectau o nouă societate. Prefațând ancheta, care se adresa sociologilor și filosofilor români în legătură cu viitorul burgheziei românești, Vasile Netea constata că: *Atât sistemele politice cât și cele economice pe temeurile cărora s-a alcătuit Statul român democrat au fost sfărâmate și depășite de evenimentele cari au dat Europei un impuls nou, punctul culminant al acestora fiind actualul război intercontinental, la capătul căruia, indiferent de învingători, Lumea, Europa și România vor avea o nouă față, o nouă structură și noi probleme de rezolvat.* Asemenea sentimente împărtășeau majoritatea intelectualilor români, mai ales în prima parte a războiului. După primele succese dobândite de România pe frontul de Est, Gala Galaction, în jurnalul său, în acei ani mărturisea: *S-a făcut lumină! Negurile s-au risipit, discuțiile s-au curmat! Germania, între Finlanda și România, a pornit ieri, duminică, împotriva Rusiei Sovietice! Este un deznodământ cu totul logic, cu totul legitim. Adolf Hitler a dat pe față toate mașinațiile, toate feloniile, toate brutalitățile perfizilor tovarăși.*<sup>6</sup> Mihail Manoilescu, la sfârșitul anului 1941, scria: *Cu toate întârzierile aparente ale războiului, mergem pas cu pas sigur și hotărât spre victoria germană și spre noua Europă.*<sup>7</sup> Rădulescu-Motru vedea, de asemenea, în război începutul unei noi vieți în Europa.<sup>8</sup>

Cu convingerea că asistă la schimbări profunde, generate de război, Vasile Netea, în articolul care prefața interviurile, arăta că *Pentru viitoarele noastre orientări, pentru largul orizont al zilelor noastre de mâine, trebuie adunat din vreme întregul material documentar, pentru ca astfel concluziile viitorului să se sprijinească pe realitatea unor premise temeinic studiate.*<sup>9</sup>

În această idee, Vasile Netea a conceput un chestionar cu următoarele întrebări:

1. Esența și caracteristicile burgheziei române;
2. Contribuția ei la alcătuirea statului român modern;
3. Calități și deficiențe ale burgheziei;
4. Misiunea burgheziei noastre actuale.

Erau anunțați că vor răspunde la ancheta inițiată de Vasile Netea în *Vremea*: C.Rădulescu-Motru, Mircea Vulcănescu, Simion Mehedinți, Victor Slăvescu, Ion V. Gruia, N. Bagdasar, Horia Hulubei, Dimitrie Gusti, Traian Herseni, C.Stoicescu, I.N.Fințescu, I.Lugojanu, I. Găvănescu, V.V. Stanciu

<sup>6</sup> Apud, Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita românească între 1930 și 1950*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 208.

<sup>7</sup> *Ibidem*, p. 209.

<sup>8</sup> *Vremea războiului*, XIV, Nr. 634, 18 ian. 1942, p. 5.

<sup>9</sup> *Ibidem*, XIV, Nr. 636, 1 febr. 1942, p. 4.

ș.a., vârfurile sociologiei românești interbelice. Lista celor care au răspuns a arătat însă altfel: Mihail Manoilescu, sociolog, om politic, Al. Constant, om politic de orientare legionară, fost subsecretar de stat, Ion Simionescu, geograf, geolog, președintele Academiei Române, Nicolae Roșu, eseist, gazetar, apropiat de Mișcarea legionară, autorul cărții *Dialectica naționalismului*, filosoful C. Rădulescu-Motru, Petru Nemoianu, avocat, om politic și sociolog, în 1942 a publicat cartea *Rostul bănățenilor în București*, Victor Jinga, profesor la Academia de Studii Economice din Cluj, economist cu importante studii de sociologia națiunii, economie și demografie, autor al cărții *Probleme fundamentale din Transilvania* (1945), istoricul Constantin C. Giurescu, arhitectul I. D. Enescu (tatăl eseistului de mai târziu, Radu Enescu), ministru al muncii în guvernul Ion Antonescu, după război întemnițat la Aiud, Christian Petrescu, asistent universitar, care în revista *Lumea Nouă* din 1937 publica articolul *A treia revoluție latină. Revoluția legionară*, (prima considera că a fost cea franceză, liberală, a doua revoluția fascistă italiană, a treia legionară românească), I. Hașeganu, asistent la Academia Comercială din Cluj-Brașov, autorul studiului *Eminescu economist și gânditor politic*, Mihai Fărcășanu, om politic, și Mircea V. Pienescu, conferențiar la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, colaborator la revista *Lumea Nouă*, revistă de orientare legionară, a cărui director era M. Manoilescu.

Primul care a răspuns la ancheta inițiată de Vasile Netea a fost M. Manoilescu, cu un articol manifest, *Burghezia trebuie să înceteze de a crede numai în valorile egoiste material-economice*<sup>10</sup>. Promotor al concepției corporatiste, M. Manoilescu era convins că destinul omenirii este strict legat de corporatism, soluția universală a problemelor economice, sociale și politice ale secolului XX. La întrebarea propusă de V. Netea, privind *Esența și caracteristicile burgheziei române*, Manoilescu răspunde indicând existența unei dihotomii între burghezie, ca clasă, și rasa, națiunea română: *Românul nu este burghez, ci dimpotrivă. Burghezul își desfășoară viața pe două coordonate: banul și timpul; românul adevărat le disprețuiește pe amândouă. Românul - individualitate rurală, netrecută prin filtrul unei vieți seculare, orășenești, - reflectă natura cu pasiuni cosmice, iar nu cadrul artificial, stilat și plin de constrângeri al urbei. Și totuși, Manoilescu nu neagă existența, rolul burgheziei în construirea statului român: căci nu se poate contesta acestei burghezii meritul de a fi constituit Statul nostru, în tot ce el are formal și inanimat, adică juridic și tehnic [...]*

*Dar un stat este altceva: o mare realitate sufletească [...]* Dar sub acest raport burghezia românească nu merită nici o recunoaștere și nu-și poate reclama nici un merit. Pentru Manoilescu, burghezia ca elită nu aparține

---

<sup>10</sup> *Vremea răboiului*, XIV, nr. 634, 18 ian. 1942, p. 5.

poporului român, în concepția sa *elita înseamnă acea minoritate a comunității naționale care își asumă răspunderea socială supremă și cumulează calitățile cele mai înalte ale comunității. Elita este aceea parte a colectivității naționale care întrunește în mod culminant toate valorile omenești.*<sup>11</sup> Pentru a întruni aceste calități, în lucrarea *Rostul și destinul burgheziei românești*, aflată sub tipar când apărea interviul cu Netea, M. Manoilescu credea că *Misiunea burgheziei românești se poate împlini doar dacă se regenerează pentru a prelua noile funcțiuni și răspunderi istorice - între care cea dintâi este românizarea vieții economice superioare...Românizarea vieții economice este o funcțiune trecătoare și un proces în curs care se va sfârși odată cu triumful complet al românilor în viața economică*<sup>12</sup>

Existența unei burghezii neromânești reprezintă leitmotivul răspunsurilor la întrebările formulate de V. Netea privind esența burgheziei românești. Al. Constant, într-o notă polemică peste timp cu Ștefan Zeletin, răspundea că *există o burghezie în România, nu există burghezie română*. Constantin Rădulescu-Motru vedea o adevărată antinomie între a fi român și calitățile pe care le presupune condiția de burghez: *Românul are destule calități, care să-l facă propice comerțului și industriei. Are însă și o mare deficiență, care aproape compensează toate calitățile. Nu are simțul măsurii timpului*. Petru Nemoianu, surprinde caracteristicile burgheziei, născută prin crearea statului național la 1918: *La noi nu există o burghezie românească, omogenă și unitară, pe întreg cuprinsul țării. Organismul social românesc nu a cunoscut evoluția lentă și normală a societăților din Apus care să determine o diferențiere naturală a diferitelor categorii sociale. În România nu se poate vorbi încă de o burghezie națională consolidată, ci numai de cheaguri burgheze...* Istoricul C. C. Giurescu aprecia rolul burgheziei în crearea statului național român modern, dar considera că ea era împetrișată cu elemente, în marea lor majoritate, neasimilate.

Preocupați de „neromânitatea” burgheziei, majoritatea filosofilor, sociologilor, istoricilor invitați să se pronunțe asupra viitorului burgheziei române făceau apel la românizarea ei, la identificarea ei într-o mai mare măsură cu poporul. Al. Constant, într-o retorică naționalistă, se întreba : *Credem încă în burghezie? Da, credem într-o burghezie, nu impersonală, ci națională, românată*. Geograful Ion Simionescu, la aceeași întrebare, făcea apel la îndemnul regelui Carol I, *prin noi înșine, care trebuie să rămână crezul întăririi noastre viitoare*. În schimb, Petru Nemoianu își exprima

<sup>11</sup> Dan Dungaciu, *Elita interbelică. Sociologia românească în context european*, Editura Mica Valahie, București, 2003, p. 319.

<sup>12</sup> Mihail Manoilescu, *Rostul și destinul burgheziei românești*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Constantin Schifirneț, Editura Albatros, București, 2002, p. 303.

încrederea că se poate realiza o românizare a burgheziei, cu respectarea „criteriilor naționale și după nevoile structurale ale diferitelor provincii...” Pentru profesorul Victor Jinga, burghezia își va putea împlini misiunea dacă „se va preface spiritual și funcțional, potrivit cu interesele și exigențele maselor mari ale populației...” C. Rădulescu-Motru, sceptic în privind existența unei burghezii românești, la întrebarea „Menirea ei pentru viitor”, a răspuns: *Să sperăm că această menire nu va fi lăsată la alegerea burgheziei însăși. În noua organizare a Europei, după atâtea sacrificii făcute, cetățenii Statelor europene vor găsi condiții pentru activitatea lor economică [...] Ferma de producție capitalistă-burgheză nu este ieșită din cerințele sufletului nostru național, ci a fost impusă de organizația economică a Europei din secolul al 19-lea. Noua organizare economică a Europei va hotărâ pe viitor și menirea burgheziei românești.*

Sociologi, filosofi, istorici, invitați de Vasile Netea să se pronunțe asupra misiunii burgheziei române, își exprimau speranța în instalarea unei noi ordini, în care ideea națională va reprezenta principiul esențial, la care va trebui să se raporteze întreg ansamblul social, inclusiv burghezia. În concepția lor se regăseau ecouri târzii ale postromantismului conservator, naționalist, dar și ale ideologiei totalitare de dreapta, o mare parte a intelectualității românești fiind marcată de ideea antinomiei dintre cultură și civilizație, dintre satul românesc și orașul cosmopolit, populat cu străini, un oraș neromânesc. Într-o țară în care 80% din populație trăia la sat, din agricultură, economia capitalistă nu era conformă cu specificul economic al românilor, cu tradiția, cu însăși spiritul poporului român. Alții acordau, totuși, o șansă dezvoltării industriei și comerțului, cu condiția ca să aparțină românilor. Altfel, ancheta istoricului Vasile Netea reflectă și starea de spirit care caracteriza o mare parte a elitei românești din anii războiului, într-un timp marcat de incertitudini, traumatizant, în care intelectualii resimt din plin eșecurile României interbelice, al unei istorii marcată de întorsături neașteptate. Însăși ziarul *Vremea*, devenit *Vremea războiului* odata cu intrarea României în Marea conflagrație, reflecta metamorfozele prin care a trecut țara la sfârșitul perioadei interbelice. Inițial, la fondare, în 1928, a avut o orientare liberală, mult timp păstrând o atitudine echilibrată, în ea publicând atât scriitorii de dreapta, precum Emil Cioran, Mircea Eliade, cât și de de stânga sau neangajați politic, Petru Comarnescu, Eugen Ionescu, Mihail Sebastian, Camil Baltazar Pompiliu Constantinescu ș.a. Ascensiune dreptei, instalarea regimului autoritar a lui Carol al II-lea, apoi venirea la putere a legionarilor, în septembrie 1940, s-a reflectat în orientarea revistei, mai apropiată de dreapta politică. Inițial a susținut propaganda legionară. În timpul războiului a reflectat poziția regimului Antonescu. Mulți intelectuali români au crezut în victoria Axei, în instalarea unei noi ordini, care să-i compenseze României pierderile suferite în 1940, în crearea unei societăți în care statul să devină mai

activ în plan economic și social, prin promovarea unei burghezii românești din punct de vedere etnic. Era expresia frustrării care s-a manifestat în perioada interbelică la mulți intelectuali români, faptul că sectoare importante ale economiei, industria și comerțul aparțineau neromânilor. Ca urmare, mulți s-au lăsat luați de val, de la țărănistul Constantin Rădulescu-Motru și liberalul C. C. Giurescu, la Mihail Manoilescu, simpatizant al fascismului italian, și filolegionarii Nicolae Roșu și V. Pienescu. Inclusiv Vasile Netea, împărtășea simpatii liberale. Suferința resimțită în urma pierderilor teritoriale din 1940 și experiența războiului le-a radicalizat opiniile intelectualilor români, le-a amplificat sentimentul dramei naționale. Istoric militant, prin interviurile realizate Vasile Netea se dovedea un intelectual angajat, integrat prin preocupările sale temelor majore ale societății românești din anii războiului. Interviurile, altfel, pun în evidență încrederea și prestigiul de care se bucura tânărul istoric Vasile Netea în cercurile elitei românești, realizând prin documentarul publicat în *Vremea războiului* o radiografie elocventă a stării de spirit care domina viața intelectuală din România în anii celui de Al Doilea Război Mondial.

## ANEXĂ

### În fața unei anchete

Vasile Netea

*Statul și societatea românească se găsesc astăzi în plină transformare structurală și funcțională.*

*Atât sistemele politice cât și cele economice pe temeiurile cărora s-a întemeiat Statul român democrat au fost sfărâmate și depășite de evenimentele cari au dat Europei un impuls nou, punctul culminant al acestora fiind actualul război intercontinental, la capătul căruia, indiferent de învinși sau de învingători, Lumea, Europa și România, vor avea o nouă față, o nouă structură și noi probleme de rezolvat.*

*Pentru viitoarele noastre orientări, pentru largul orizont al zilelor noastre de mâine, trebuie adunat din vreme întregul material documentar, pentru ca astfel concluziile viitorului să se sprijinească pe realitatea unor premize temeinic studiate.*

*Iată, acesta este punctul de plecare al anchetei noastre asupra problemelor actuale ale burgheziei române.*

*Despre această burghezie începe să se vorbească tot mai mult în ultimul timp. Dela autoritatea înaltă a conducerii de stat și până la modestele birouri redacționale, trecând prin preocupările bărbaților de știință și a*

conducătorilor de așezăminte economice, problema burgheziei noastre interesează în egală măsură.

Prin diferite cuvântări oficiale, prin articole de gazetă, ca și prin conferințe și studii de specialitate, problema burgheziei a fost adusă pe ecranul actualității, astfel încât o dezbateră serioasă în jurul acestei chestini a devenit cu totul oportună.

Dorind a provoca o astfel de discuție – cu scopul exclusiv al documentării, - am întocmit un scurt chestionar, cuprinzând următoarele patru puncte:

1. Esența și caracteristicile burgheziei române;
2. Contribuția ei la alcătuirea statului român modern;
3. Calități și deficiențe ale burgheziei;
4. Misiunea actuală a burgheziei noastre;

pe baza căruia am solicitat și vom mai solicita răspunsurile unui însemnat număr de fruntași ai vieții noastre publice.

Ordinea în care vor apărea aceste răspunsuri, nu însemnează o preferință ideologică sau personală din partea noastră, apariția fiind condiționată exclusiv de data obținerii răspunsurilor și a necesităților de ordin tehnic.

### **Chestionarul anchetei asupra burgheziei**

1. Esența și caracteristicile burgheziei române.
2. Contribuția ei la alcătuirea statului român modern
3. Calități și deficiențe ale burgheziei.
4. Misiunea actuală a burgheziei noastre.

**„Burghezia trebuie să înceteze de a crede numai în valorile  
egoiste material-economice”**

de prof. Mihail Manoilescu<sup>13</sup>

### **1. Esența și caracteristicile burgheziei române**

Burghezia noastră are un caracter sui generis, derivând din influența de rasă, de istorie și de structură. Întrucât este românească, ea se alține pe substanța rasială proprie a poporului nostru, cu toate determinările ei. Or prin temperament, Românul nu este burghez, ci dimpotrivă. Burghezul își desfășoară viața pe două coordonate: banul și timpul; românul adevărat le disprețuiește pe amândouă.

---

<sup>13</sup> *Vremea războiului*, XIV, nr. 634, 18 ianuarie 1942, p. 5.

Românul – individualitate rurală, netrecută prin filtrul unei vieți seculare orășenești, - reflectă natura ca pasiunile cosmice, iar nu cadrul artificial, stilat și plin de constrângeri al urbei.

Sufletul românesc înseamnă mai mult o înclinare spre boem decât spre burghez. În Occident boemul este un burghez căzut din cuib; la noi burghezul este un boem închis în colivie.

Evoluția burgheziei românești înseamnă ritm viu, creștere forțată, educație incompletă.

A corija defectele și a deforma calitățile firii Românului, în scopul de a-l aduce în dimensiunile sufletești tipice ale burghezului clasic presupune și pretinde o operă de generații. Burghezia noastră n'a avut când s'o facă.

Orice burghezie reprezintă un cumul de funcțiuni: economice, sociale, politice, culturale. Burghezia românească n'a ajuns până azi să exercite deplin funcțiunea economică, - care a fost și este încă în mâinile străinilor; ea nu s'a realizat deci pe sine, în ceea ce o burghezie mai pregnant are și mai axial. Și totuși, sincronismul european, care a influențat continuu dezvoltarea noastră dealungul veacului al XIX-lea, vine să ne inspire astăzi forme de viață superioare care depășesc sociologic și sufletește faza burgheză a Societății.

Concepția totalitaristă, reprezentată de fascism și național-socialism, pune capăt burgheziei, în forma și cu spiritualitatea ei din veacul al XIX-lea, înainte ca această burghezie să fi ajuns în România, cel puțin la preluarea tuturor funcțiilor ce îi revin de drept!

Acesta este paradoxul și tragedia burgheziei românești: ea trebuie să moară în vechea ei formă, înainte de a fi ajuns să trăiască în deplinătate.

Structural, caracterul burgheziei românești nu este mai puțin aparte. Între românii etnici din clasa burgheză, găsim burghezi puțini, alături de pseudo-burghezi mulți. Pseudo-burghezii, reprezentanții prin avocați, ingineri, medici, magistrați, ofițeri, profesori, înalți funcționari, covârșesc cu mult pe burghezii propriu ziși reprezentați prin industriași, comercianți, bancheri și mari agricultori.

Pseudo-burghezii au constituit la noi elementele dinamice și neastâmpărate, - care cel puțin în Vechiul Regat – au scris istoria celui din urmă veac. Începând cu revoluția pe hârtie a Cărvunarilor din 1821 și sfârșind cu reforma agrară din 1921, în timp de exact un secol, pseudo-burghezii au urmărit sacrificarea singurei forțe politice și sociale, pe care o cunoștea această țară: boerimea.

Prin Cărvunărismul de inspirație italiană de la 1821, prin revoluția de inspirație franceză de la 1848, prin reforma agrară de inspirație narodnic-rusească dinaintea de 1916 pseudo-burghezul român a săpat repetat și sigur, temeliile aristocrației românești. În zilele noastre invocând grandios revoluția totalitaristă din Germania, el vrea să surpe puțina burghezie românească,

*câtă s'a putut înfiripa până azi prin marea industrie și comerț speculând cu îndemânare opacitatea ei de gândire și meschinăria ei de suflet.*

*Acum 25 de ani în fața presiunii țărănești, pseudo-burghezii și-au salvat intacte drepturile lor, aruncând peste bord, din corabia care se cufunda, pe boeri. Astăzi sunt gata să-i arunce peste bord, cu aceeași eleganță, pe burghezii propriu-ziși: industriașii, comercianții și bancherii.*

*Supremația pseudo-burghezului român, avocatul Popescu, este singura constantă a istoriei noastre contimporane.*

## **2. Contribuția ei la alcătuirea statului român modern**

*Este ușor să faci elogiul burgheziei noastre în ceea ce privește construcția Statului. Căci nu se poate contesta acesteia burghezii, meritul de a fi constituit Statul nostru, în tot ce el are formal și inanimat adică juridic și tehnic. Avocații și inginerii sunt cele două forțe motrice ale Statului român modern. Dacăun stat ar consta numai în căi ferate și în coduri, meritele burgheziei românești ar fi neîntrecute!*

*Dar un stat mai este și altceva: o mare realitate sufletească. Statul este forma instituțională prin care elita națională își exprimă faptic grija ei pentru marile masse populare: pentru subsistența lor, pentru sănătatea lor, pentru educația și sufletul lor.*

*Dar sub acest raport burghezia românească nu merită nici o recunoaștere și nu-și poate reclama nici un merit.*

*Căci în toată epoca contemporană țara a fost una și Statul alta. Nici o adeziune sufletească nu există între Stat și popor. Statul apare ca un instrument greoiu, biurocratic, rece și aproape dușmănos, în toate raporturile lui cu massele.*

*Construcția juridică și tehnică a Statului a putut fi admirabilă, dar Statul nu trăește încă ca o entitate sufletească, prin care fiecare român să mărturisească ceea ce îl leagă de toți ceilalți români. Pe acest plan și în acest înțeles pur spiritual, Statul român urmează să fie creat numai de acum înainte.*

## **3. Calități și deficiențe ale burgheziei**

*După cum burghezia n'a realizat încă un cumul de funcțiuni, tot astfel n'a reușit încă să întrunească un cumul de calități.*

*Singura superioritate incontestabilă a burgheziei asupra poporului este cultura ei. Cât privește inteligența, nu s'ar putea pretinde fără de păcat că burghezia depășește în media ei inteligența naturală a masselor noastre populare. În sfârșit în ceea ce privește a treia dimensiune a oricărei clase conducătoare, sufletul, trebuie să mărturisim că burghezia este inferioară masselor populare, recte țărănești.*



*Superioară în cultură, egală în inteligență, dar inferioară în suflet poporului, burghezia românească nu este o elită; căci elita se definește prin daruri de caracter, de ținută, de înălțimi morale.*

*Dacă acesta este tabloul psihologic, care este cel sociologic al burgheziei noastre?*

*Burghezia muncește și produce și nu sub acest raport i s'ar putea aduce învinuirile cele mai mari.*

*Dar ea exploatează masele populare și mai ales țărănimea. Orașul exploatează satul, fără inteligență și fără discernământ. Când a dispărut marea proprietate, ca instrument de drenare gratuită a produselor muncii țărănești către orașe, a apărut camăta; astăzi subzistă exportul produselor țărănești în străinătate pentru plata exclusivă a luxului orașelor și atâtea alte forme secundare, de exploatare de care nu putem vorbi aici.*

*Dar cei pe cari i-ar pasiona examenul structural și funcțional al burgheziei românești, în toate aspectele ei, pot să citească voluminoasa noastră lucrare sub tipar: „Rostul și destinul burgheziei românești”.*

#### **4. Misiunea actuală a burgheziei noastre**

*Burghezia românească este astăzi în aer. Izolată de tot ce este mai viu și mai puternic în realitatea socială românească; înstrăinată de țărănime, căreia n'a reușit să-i plătească „datoriile uitate”, detestată de proletari de care nu s'a apropiat niciodată sufletește; disprețuită de tineretul intelectual, ea trăește o criză din care nu poate veni decât moartea sau...regenerarea.*

*Misiunea ei? Să înceteze de a crede numai în valorile egoiste material-economice și să se integreze în social.*

*Nu se poate închipui o burghezie fără contact sufleteș cu țărănimea, - pentru ridicarea căreia să „delege” cum a făcut până acum doar pe învățători și pe preoți lăsându-i totuși fără nici un ajutor și fără nici un mijloc de acțiune în mijlocul satelor noastre!*

*Nu se poate închipui o burghezie înstrăinată de proletariatul industrial și de meseriașii, cari sunt ajtoarele directe ale sale.*

*Un ofițer, care n'are contact cu trupa și n'o stăpânește, care este notat rău la „memoriu”; o clasă conducătoare – compusă din ofițerii armatei muncii – nu poate fi judecată altfel.*

*Însfârșit, nu se poate închipui o burghezie despărțită sufletește de tineretul din toate clasele sociale, ba chiar de propriu ei tineret, în plină criză și răsvrătire spirituală față de clasa din care a ieșit!*

*Dacă burghezia românească nu se transformă și nu se regenerează, pentru a putea prelua nouile ei funcțiuni și răspunderi istorice – între care cea dintâiu este românizarea vieții economice superioare – dacă nu-și câștigă autoritatea de a comanda, prin virtuți și puteri de suflet mai mari decât acelea ale națiunii pe care vrea s'o conducă, atunci în fața pericolelor care stau să*

vină, pentru prima oară în istoria lor burghezii și pseudo-burghezii noștri nu vor mai avea pe cine sacrifica pentru ca să se salveze pe ei înșiși.

Și atunci va suna ceasul propriului lor sacrificiu.

### **„Cred într-o burghezie națională”**

de Al. Constant, fost subsecretar de stat

Cred că nu ies din cadrul chestionarului, abordând subiectul printr-o problemă introductivă. Este vorba de a stabili dacă există o burghezie românească.

În orașele și centrele industriale românești există o populație cu deprinderi și mentalitate burgheză. Nu toată această populație însă formează ceea ce s'a numit clasa burgheză. De la început se exclud, într'adevăr, meseriașii, lucrătorii în fabrici, funcționarii, publici și particulari, o parte din liber profesioniști. Numai ceea ce rămâne poate fi analizat din punctul de vedere al problemei noastre.

Și aici deosebim trei categorii precise de orășeni: comercianții, industriașii, financiarii. Aceste categorii corespund celor trei forme ale capitalismului, comercial, industrial și bancar, iar caracteristica lor burgheză este posesiunea unui capitol, prin care sunt prezente în procesul economiei capitaliste și participă la masa repartiției venitului. Caracteristicile românești intrinseci ale acestei părți de orășeni sunt: primo, procentul ridicat al streinilor ce-o compun; secundo, proveniența și proprietatea streină a capitalurilor. Iar caracteristicile extrinseci: 1) originea ei relativă recentă și 2) ambianța patriarhal agrară.

În fața acestei realități sociale, oamenii de cultură români au luat, se știe, poziții diferite. Reprezentanții socialismului științific au demonstrat – cu Marx în mână – că în România nu există burghezie, deoarece lipsește o producție capitalistă, a cărei expresie socială este prima. Junimiștii, prin teoreticianul lor recunoscut, Titu Maiorescu, contestă pretenției burghezii de la noi autenticitatea, ea fiind rezultatul unui proces de imitație, deci o simplă formă fără fond. Propagandiștii, vrednici urmași ai narodnicilor ruși, refuză burgheziei dela noi o funcțiune în evoluția formelor de viață ale poporului nostru, alcătuit din țărani. Mihail Eminescu consideră burghezia română cu o pătură superpusă, formată prin imigrațiune și declasare. Așa se explică, pentru întemeietorul naționalismului român, procentul mare de streini și sterilitate – deci inutilitatea – acestei clase în viața neamului românesc.

Însfârșit, apologetul convins al burgheziei, Șt. Zeletin, explică și justifică burghezia română. Explicația lui Zeletin este și ea marxistă: burghezia română are rădăcini economice în realitatea românească, și anume „procesul de circulație capitalistă”, introdus la noi după 1829. Intrată

în circuitul economiei capitaliste europene, prin comerțul de produse agricole cu Anglia, economia noastră a trebuit să-și creeze un aparat capitalist de circulație, tehnic și comercial, o legislație, un stat și o clasă corespunzătoare nouilor necesități și funcțiuni. Noua clasă a fost – e just – improvizată prin împrumuturi de burghezi și de capital strein. Ceeace nu constituie o calamitate, cum greșit cred reacționarii conservatori, ci un procedeu obicinuit în materie de burghezificare a țărilor întârziate. Pentru că, adaugă marxistul român, „capitalismul nu are nici suflet, nici naționalitate, nici simpatii speciale; el e o forță socială obiectivă, impersonală, cu legi neînfrânate de dezvoltare, care nu atârnă de naționalitatea celui ce-l conduce”. Și, mai departe, pentru că „în societatea burgheză nu sunt indivizi, ci forțe superioare, cari robesc pe indivizi. Deaceia aici deosebiri naționale nu au însemnătatea pe care o aveau în vechiul regim agrar”. Așadar, capitalismul este o categorie economică supranațională, deci nu interesează naționalitatea capitalului și a capitaliștilor. Pentru Șt. Zeletin, important este că există **o burghezie în România** (nu o **burghezie română**, cum inconsecvent își întitulează cartea), cu o infrastructură economică solidă.

Cât privește justificarea acestei burghezii, Zeletin o găsește în prosperitatea ei continuă și în realizările fundamentale pentru istoria modernă românească. „Istoria nașterii României moderne este istoria dezvoltării capitalismului național” decretează sentențios entuziastul apărător al burgheziei.

Toată critica adversarilor, socialiști sau reacționari, nu rămâne decât simplă literatură în fața realității burgheziei.

Are dreptate Zeletin? Când explică, da; când justifică, nu.

Într’adevăr, burghezia de la noi, s’a format așa cum explică Șt. Zeletin și cum arată chiar Eminescu și Titu Maiorescu, prin imigrațiune și imitațiune, prin colonizare, am spune noi. Ea nu s’a constituit, mai ales la început, printr’o diferențiere în masa socială românească, n’a fost rezultatul unei dezvoltări „din sine însuși” a poporului nostru, cum se exprimă Eminescu. Este adevărat că între timp, s’a detașat din rezervorul țăranimii elemente întreprinzătoare, cari au pătruns în mica burghezie comercială rămânând însă în majoritate aci. Industria și finanța au continuat să fie în mâinile și sub influența streinilor, cari au imprimat întregii vieți orășenești mentalitatea burgheziei „fără suflet și naționalitate”.

Eroarea fundamentală a lui Zeletin este de a fi crezut că, privit obiectiv, capitalismul și deci burghezia nu au nici suflet nici naționalitate. În fapt, atât capitalul, cât și capitaliștii de la noi n’au uitat niciodată că sunt englezi, francezi sau semiți și aceasta s’a văzut prin influența determinantă asupra conducerii politice.

Pentru justificarea burgheziei noastre s’a invocat, pe lângă propria-i prosperitate, creația statului modern român, cele două războaie – 1877 și 1916 – cu consecințele lor, împrumuturile țăranilor și sufragiul universal.

Numai cultura, se spune, a rămas reacționară și criticistă, inaderentă la ordinea politică, socială și economică.

Pe vremea când scria Zeletin – în 1925 -, mult calomniata noastră burghezie avea la activul ei numeroase realizări. Puțini ani mai târziu, au început să apară și roadele negative în plan economic, social și politic, tocmai acolo unde această burghezie se consideră stăpână legitimă. Împroprietăririle, fără asistență financiară și pregătire tehnică, au dus la cel mai scăzut nivel de producție agricolă din Europa (7 chintale proha); faimosul aparat burghez al circulației (comerțul și băncile) a dus la împovărarea țărânimii române cu cele mai exorbitante datorii cunoscute la noi (circa 50 miliarde lei); același capitalism, care fecundase, prin burghezie, economia românească, n'a reușit să întrețină statul suprastructural, creația lui, încovoiat el însuși sub povara unor datorii, interne și externe, fabuloase. În plus, ca un rezultat caracteristic al burgheziei noastre, am avut decăderea biologică și morală a satelor... Iar, ca final, mutilarea țării.

Explicația? O burghezie, care nu se simte etnic și istoric solidară cu restul poporului, o burghezie fără altă religie decât aceea a câștigului, sau, în termeni marxști, o burghezie...obiectivă, impersonală nu putea da până la urmă decât aceste roade amare. Și drept încoronare, am avut valul naționalismului biruitor – nu cel burghez, ci cel reacționar – al fiilor de țărani crescuți în cultura criticistă a vechii reacțiuni conservatoare.

Dacă adoptăm criteriul realist al lui Zeletin pentru justificarea burgheziei noastre, constatăm falimentul ei lamentabil în toate planurile.

Și acum trecând de la constatări la atitudini:

Credem încă în burghezie? Da, credem într'o burghezie, nu impersonală, ci națională, românică; într'o burghezie integrată unității etnice prin identitate de sânge cu restul națiunii, frânată în pornirile ei spre „lucrum in infinitum” prin reactualizarea creștinismului și prin prezența tutelară a statului naționalist.

Misiunea actuală a burgheziei noastre? Nu se poate vorbi de o misiune a burgheziei noastre, înainte de a deveni ea însăși o burghezie națională, creștină și totalitară. La capătul acestui proces, rolul ei va fi să fecundeze, cu concursul și sub controlul statului nou, economia națională și să se întoarcă, urmând exemplul intelectualității naționaliste, spre popor, țăran și muncitor, pentru regenerarea lui biologică și ridicarea nivelului de cultură. Pentru că acolo rezidă esența noastră națională. Iar neamul, nu capitalismul, este permanența și condiția prosperității României.

**„Ne trebuie o burghezie conștientă de menirea ei în întărirea statului, pentru ca sub scutul ei să se poată pe îndelete pregăti prefacerile sociale și economice...”**

de Prof. I. Simionescu, Președintele Academiei Române<sup>14</sup>

### ***Asupra burgheziei românești***

*Un fapt netăgăduit, e că, la noi evoluția în toate a rămas mai întârziată. Vina nu este a însușirilor poporului, nu mai prejos de ale altora. Ecoul prefacerilor de tot soiul străbătea, în ascunzișurile carpatice, abea după ce aiurea erau pe deplin întemeiate.*

*În Apus cu veacuri în urmă se năruise starea feudală din Evul Mediu. Se întemeiasă o burghezie tot mai puternică.*

*La noi epoca latifundiilor ia sfârșit când în apus se întetesc curentele sociale, care atacă temelia burgheziei.*

*Cartea de călătorii a lui Dinică Golescu ori scrisorile lui Ghica adresate lui Alexandri, din prima jumătate a veacului al XIX-lea, nu pomenesc decât de cele două pături sociale în contrast izbitor: de o parte marii proprietari care nu aparțineau unei burghezii în sensul apusean, de alta mulțimea celor care nu puteau să-și îndrepte privirile-n sus, de cât cel mult pentru rugă.*

*De o burghezie românească nu începe să se vorbească de cât târziu, în a 2-a jumătate a veacului al XIX-lea. Ea e creată în bună parte de necesitatea politică, fără să capete structura adevărată, de pătură socială productivă ca aiurea. Industria și comerțul rămas acaparate de străinii de tot soiul. Vorba lui I. Ghica: „Românii stăteau cu brațele încrucișate pe piept și se plâng de străini”.*

*Burghezia nou înfiripată trăia mai mult cu sprijinul statului, pe seama căruia se întărea.*

*Oricât de ușor se găsesec greșelile din trecut, mai ales când e judecat prin prisma prezentului cu lată structură spirituală, un fapt nu se poate nega. Burghezia românească a jucat un însemnat rol în întemeierea statului național, punând însuflețire pentru întărirea lui. A fost poate prea egoistă, de altfel cusur ce se recunoaște burghezii de pretutindeni. Aproape exclusiv numai de interesele ei se ocupa. Orașele sunt avantajate prin legi și administrație; prin ele țara capătă spoiala occidentului, deși nu întotdeauna hainele împrumutate se potriveau pe trupul nostru.*

*Prin crearea de școli de tot soiul, îngrămădite în orașe, se îngroașă pătura rămasă suprapusă satelor, luând locul celei care predomina înaintea ei. Mulțimea rămâne-n părăsire, aproape în aceeași stare ca pe vremea lui Golescu, căci nimic ce ar fi putut să o ridice nu să urmărește cu perseverență continuitate, dovada unei preocupări înrădăcinate.*

<sup>14</sup> *Ibidem*, XIV, nr.635, 25 ianuarie 1942, p. 5.

*Așa ne gândim și azi, când obiceiul vechi al imigrărilor ar face să adie în reprezentanții spirituali ai burgheziei tendinți de a introduce nuanțe care aiurea, unde evoluția e mai însănătoșită, prind tot mai mult teren. Adepții socialismului din trecut nu s-au contopit cu totul în burghezia de pe vremuri puternic organizată.*

*Adevărata burghezie românească, nu numai care să satisfacă așa cum a fost până acum, o doctrină națională tot atât de necesară azi ca și ieri, dar să fie real productivă, întărindu-se și în direcția economică, este absolut necesară mai ales acum, în perioada de prefaceri ce vor urma războiului. Înlăturarea străinilor din industrie, comerț și meșteșuguri îi dă prilej nimerit pentru desfășurarea puterii ei productive. O bună stare creatoare o așteaptă în cazul când i-a rămas ceva din energia ancestrală.*

*O burghezie românească puternică este necesară și spre a forma pavăză neînfrântă contra amenințărilor de destrămare socială, înlăturată pentru moment de însuflețita jertfă a ostașilor noștri.*

*Ne trebuie o burghezie conștientă de menirea ei în întărirea statului, pentru ca sub scutul ei să se poată pe îndelete pregăti prefacerile sociale și economice care să plămădească aiurea, unde burghezia și-a îndeplinit rostul ei mai îndelungă vreme. Numai așa continuitatea zilei de ieri cu cea de mâine ar putea înlătura destrămări periculoase prin prefaceri imitate, care ar duce la revoluțiuni infructuoase, cu așezări îndoielnice, lipsind pregătire necesară.*

*În această nouă fază a burgheziei naționale și constructive țărkuirea intereselor numai la anumit strat social trebuie să dispară. Formarea unei burghezii rurale care să întărească pe cea existentă, să-i împrumute adevărata și sănătoasa condiție de viață pentru așezarea țării, - ar da nota originală, potrivită vremii și locului.*

*Trebuie să ne trăim viața noastră proprie, pe care în mare parte am nesocotit-o prin pripite imitări, cu care am vroit să fim în unison cu popoarele și țările în care evoluția gradată a creat o continuitate în așezarea lor. Continuând cu imitățile, fie dinspre răsărit fie dinspre apus, ne zbatem în aceeași nehotărâre a vieții proprii ca și până acum, dacă nu facem jocul de stăpânire al altora asupra noastră.*

*Acum e vremea sa ne arătăm „noi”, ce putem și ce voim, bizuindu-ne pe însușirile noastre reale, dacă le avem și păstrăm încredere în ele. Acel „prin noi înșine” timid exprimat de Regele Carol I, apoi ironizat în vâltoarea luptelor politice, trebuie să rămână crezul întăririi noastre din viitor.*

*Pentru aceasta nu putem ușor sări peste faza unei burghezii românești care păstrând osatura unui naționalism dovedit în multe împrejurări, să-și reînnoiască și întărească existența prin dârză muncă și voință, conduse de serioasă știință nu înmagazinată numai, ci asimilată. Numai așa s-ar da reală valoare energiei noastre etnice, dacă suntem convinși că s-a mai păstra în rezerva latentă a mulțimii, care n-a dovedit cât poate, de cât făcând zid din piepturile ei dușmanilor de ne-au învăluit mereu.*

**„Cine va izbuti să scoată burghezia din apatie, făcând-o înțeleghătoare sentimentului de solidaritate Socială, va realiza o mare revoluție”.**

de Nicolae Roșu

**1. Esența și caracteristicile burgheziei române**

Burghezia odinioară a fost clasa intermediară între boerime și popor. Orașele sunt centre de circulație a ideilor; aici se întrunesc drumurile și se produce schimbul. Neguțătorii și meșteșugarii au fost primii burgheji români. Nevoia alcătuirii unei burghezii românești a venit de la sine, prin libera și fireasca funcționare a mecanismului social. Nu trebuie să căutăm în altă parte originea burgheziei noastre și nici s-o învinovățim de înstrăinare. Orașe, bresle și burghezie, merg împreună pe axa spiritului autohton. În breslele orășenești familia era minunat consolidată. Copii învățau meșteșugul de la părinți, moșteneau îndemânarea, dar și micul capital indispensabil organizării unui atelier. Din ucenici ajungeau calfe, și din calfe patroni. Patronul muncea alături de lucrător, care și el era un mic burghez, protejat de breaslă, susținut la vremuri de nevoie. Fiecare breaslă ocupa un anumit cartier dintr-un oraș, unde își avea biserica. Credința religioasă și puternica legătură morală era cheazășia solidarității.

Neguțătorii români de odinioară erau oameni bogați, circulau în țările Occidentului, aveau întinse și trainice legături cu străinătatea, și prezența lor la marile târguri internaționale este cu prisosință documentată. Domnitorii le dădeau toată cinstea care li se cuvenea. Sunt numeroase cazurile când neguțătorii au fost adunați și consultați de Domnitor în marele probleme economice ale statului. Petru Vodă Șchiopul, la 8 ianuarie 1579, împreună cu „toți neguțătorii noștri moldovinești” ia măsuri de preîntâmpinare a pericolului evreesc. Brâncoveanu numește pe neguțătorul Dumitru Nona „prietenu iubit al Domniei mele”. Dar cazurile de acest fel se pot înmulți. Unii Domnitori făceau ei înșiși negoț. Printre aceștia, Lăpușneanu a fost pe primul plan, căci „marfa domnească” mergea până la Veneția. Din aceste fapte reese că în trecutul românesc a existat un rudiment de stat corporativ

Dar orășenii, - după cum spune Al.D. Xenopol, - „rămâneau în clasa poporului, fără a se urca în rândul baerimii”. Boerii puneau piedicile privilegiului de rang, dar legături de rudenie existau între burghezie și boerimea de neam. Deasemeni, mulți dintre țaranii liberi ajungeau burgheji, așa încât circulația elementelor din clasele sociale se făcea de jos în sus, până la pragul boerimii. Aici se oprea.

Aceasta a fost burghezia românească până la 1700 când a venit domnia fanariotă care a adus după dânsa sumedenie de levatini. Aceștia, încetul cu încetul, protejați de domnia fanariotă, au surpat drepturile burgheziei românești. Breslele s-au dezagregat, coeziunea morală s-a

pulverizat, orașele s-au împetrișat cu nume străine. Dar totodată năvala evreilor a devenit un adevărat pericol care a lichidat burghezia românească. Prin șiretlicurile și șarlatanie, prin camătă și concurență necinstită, evreii au ajuns stăpânii orașelor făcând stat în stat.

Susținuți într-o largă măsură de politica demo-liberală, de grecoteii guvernelor francmasonice din București, evreii au ajuns stăpânii vieții economice. Bonjuriștii cu ifose pariziene, pantalonarii pașoptiști, au aruncat peste bord principiile „sacre” și idealiste și au întemeiat taraba cămătăriei oficiale a statului: politica bancară, pe care o stăpânesc și astăzi, nestânjenți de nimeni. Ba a fost o vreme când liberalii au dus cea mai bună clasă cu familia Blank și cu Elly Bercovitz, acesta din urmă fiind cel mai mare acționar al Băncii Naționale și bun prieten cu Ionel Brătianu.

Care era în acest timp situația burgheziei românești? Economic nu exista, dacă ne gândim firește la ansamblul problemei. La ofițerul stării civile populația orășenească era înregistrată la ritual mozaic. Breslele dispăruseră cu desăvârșire. În schimb, politica demo-liberală înlesnește prin toate mijloacele demagogice biurocratizarea elementelor românești. Fii de țărani sunt aduși la școli și făcuți funcționari. Lefuri de mizerie. Viață meschină. Dar inițiativele intelectuale rămân în mâna burghezii. Orașele promovează fenomenul cultural românesc. Meritul este incontestabil. În concluzie: de când s-au întemeiat orașele a existat o burghezie românească. Declinul ei a început cu domnia fanariotă și s-a perfecționat prin înstrăinarea completă patronată de regimul liberal al celei de a doua jumătăți a secolului XIX. Advocății, inginerii și doctorii români câți au rămas, dimpreună cu mulțimea funcționarilor, nu puteau constitui o clasă socială puternică. Situația este la fel și astăzi. Răspunderea integrală o are politica liberală de aproape o sută de ani.

## **2. Contribuția ei la alcătuirea statului român modern**

Revoluția dela 1848 au făcut-o boerii francofili și francmasoni. O mișcare de idei, fără rezonanță socială. În mișcările de stradă s-a amestecat populația împetrișată a orașelor. Neguțătorii și meseriașii au putut nădăjdui la o libertate, dar n-au obținut-o. au apărut revoluționarii de carnaval. Ridicolul era sinistru și grotesc. Candiano-Popescu a făcut epocă. Un răs homeric și un subiect minunat pentru scrierile umoristice. În această epocă, politica și statul era în mâinile celor două partide: liberali și conservatori. Bogați și corupți, bancheri și ideologi idealști. Sub guvernul Lascăr Catargiu, la 27 iunie 1873 breslele sunt desființate, așa încât, după expresia unui economist român, în acea zi li s-a semnat „actul de moarte”. Nici o reacțiune din partea burgheziei. Cei care, dintre intelectuali, ar fi reacționat, căpătau a slujbuliță la stat, sau erau persecutați și nimiciți. La 1875 vine



*Convenția comercială cu Austria. Un nou val de străinism inundă țara. Se împotrivesc numai Mihai Eminescu. Dar fără rezultat practic.*

*Boerimea de neam se măcina progresiv. Rămân edecuri cu joben și redingotă, priviri nostalgice către huzureala de odinioară. La mijloc burghezia evreiască, câțiva intelectuali români și mica burghezie a funcționarilor. Jos, poporul, din ce în ce mai sărac. La sapă de lemn: 1907 ... Burghezia iarăși absentă. Statul românesc se reduce la Băncile liberale și la partidele politice. Coeziune între clasele sociale nu exista. Dezechilibru total: sus, huzureală și belșug, jos, mizerie și pelagră. Pentru tot acest timp, dintre burghezii români s-au recrutat candidații regimului censitar. Vânători de voturi, meșteri în fângăduințe înșelătoare, absenți complet la rezolvarea marilor probleme naționale.*

*Firește că burghezia română a avut o parte de contribuție la alcătuirea statului modern, dar gălăgioasă și interesată, ca la urmă tot ea să fie marea păcălită. Nu pot fi însă desconsiderate inițiativele culturale. „Junimea” era burgheză, deși batjocorea spiritul burghez. În Dicționarul Junimii citim: „Burghez se numește la Junimea orice individ fără aspirații și cugetări mai înalte. Poezii burgheze sunt acele versuri de rând care nu se ridică peste nivelul simțurilor prozaice și comune”. Și aveau dreptate în ironia lor. Burghezul nu cunoștea decât mediocra cale de mijloc, placidă și comodă, lipsită de gânduri înalte, fără aspirații spirituale, mulțumit dacă afacerile merg bine și taraba are clienți. Din acest spirit decurg toate calitățile și defectele burgheziei.*

### **3. Calități și defecte ale burgheziei**

*Calități: tenacitate, perseverență, scepticism efin, oarecare sprinteneală de minte dar fără adâncime. Idealul social al burghezului este viața lihnită tablietio și aranjamentele matrimoniale. Un burghez care se respectă este foarte mult un gură-cască. Îi place să citească jurnalul de dimineață la o cafeluță neagră în filigeană, urmărind cu deosebire rubrica senzațională a aventurilor galante, reportagiile pasionale, ca apoi să le comenteze minunându-se sau luând o atitudine pro sau contra. Nu uită însă niciodată mica publicitate, de unde poate afla clienți pentru camere de închiriat și angajări de servitori. Idealul lui în cultură și de aici maxima voluptate, este Dama cu camelii, și comediile lui I. L. Caragiale în care se vede pe sine ca într-o oglindă. De altfel, econom, muncitor și gospodar. Ține foarte mult ca feciorii lui să se ajungă titrați și intelectuali, să aibă o slujbă, - la stat că e mai sigură, - iar fetele le dă la pension învățându-le piano și franțuzește, și le caută generi bogați și cu relații, visându-le ministrese.*

*În politică este liberal. Nu-i poate suferi pe proletari, privește de sus pe muncitori, și invidiază pe cei bogați. Dacă lefurile cresc, dacă taraba merge bine și chiriile se urcă, dacă vara se poate duce la Călimănești pentru a-și*

îngriji o boală de stomac pricinuită de o hrană prea abundentă, atunci este un om radios și mulțumit. Treburile statului nu-l preocupă decât în funcție de interesele lui egoiste.

*De aceia în dinamismul social contribuția burghezului de azi este zero.*

*Cine va izbuti să scoată burghezia din această apatie, făcând-o înțelegătoare sentimentului de solidaritate socială, va realiza o mare revoluție. Prima condiție este: naționalizarea burgheziei. Să dispară șmecherismul, pezevenclâcul și spiritul de cafenea. Să nu mai rămâe urme levantine. Apoi, printr-un șoc puternic să fie scoasă din egoism și placiditate, și încadrată printr-o politică de stat, în bresle și categorii productive, în strânsă solidaritate cu celelalte clase sociale. Să renunțe la privilegiu, la confort, și în primul rând burghezul să fie român ca și ceilalți, și de loc membrul unei clase sociale.*

#### **4. Misiunea actuală a burgheziei noastre**

*Ca burghezia să aibă omisiune trebuie ca mai întâi să se reconstituie în vechile ei cadre orășânești familiale, religioase, economice și culturale. Dar mai întâi se impune înlăturarea fără condiții și fără compensații a tuturor străinilor.*

*Dacă prin absența politicii naționale de stat s-a ajuns la înstrăinarea burgheziei, romanizarea nu se poate face decât tot printr-o politică de stat. Refacerea breslelor să însemne contribuția efectivă a tuturor membrilor, care să constituie o mare comunitate, ajutându-se reciproc. Legea cererii și a ofertei să fie înlăturată de solidarismul social.*

*Cu deosebire marea burghezie să-și înfrâneze pofta de câștig, pasiunea rentabilă a rentelor și cupoanelor, și din veniturile aduse de acțiunile societăților industriale să se verse o parte cât mai mare în cassa statului.*

*Este de neîngăduit ca marii burgheji să locuiască în palate, câte unul la 5 camere, cu 3 servitori iar muncitorii să locuiască cu chirie, câte 5 într-o cameră. Criteriul suveran: munca. Justificare existenței prin cartelă de muncă, nu prin rentă, moștenire și participare la beneficiile realizate de munca altora. Burghejii, proletarii și țăranii să trăiască într-o mare frățietate a muncii, fără deosebire de rang social și de avere. Însfârșit burghezia să renunțe la metehnele ei policianiste; arivism, nepotism și intervenționism.*

*Orașul nu trebuie să fie un privilegiu pentru nimeni, ci un centru intermediar. Pentru aceasta nu se cere burgheziei să renunțe nici la avere și nici la funcția ei, ci numai să se integreze dinamicele sociale și naționale, să părăsească ideea de clasă, fuzionând cu năzuințele și viața poporului. Rămânând la vechile ei egoisme și privilegii burghezia se sinucide.*

**„Noua organizație economică a Europei va hotărî pe viitor și  
menirea burgheziei române”.**

de C. Rădulescu-Motru<sup>15</sup>

**1. Esența și caracteristica burgheziei române**

*Pentru acei care au mintea prinsă în teoriile comunismului marxist de acum treizeci de ani, - așa cum o avea răposatul meu prieten și coleg St. Zeletin, - esența burgheziei române este de origine providențială, fiindcă prin ea s-a înfăptuit minunea, ca Țara Românească, din țară patriarhală agricolă, să devină comercială și industrială, gata să intre mai târziu în rândul țărilor capitaliste. Iar în aceea ce privește caracteristica burgheziei române, în vederile socialiștilor de odinioară, definiția nu face nici o dificultate. Burghezia română a fost peste tot locul. Constituită din oameni energici și întreprinzători, o vedem în fruntea comerțului și industriei; câteodată brutală, chiar fără scrupule, dar totdeauna a muncă fără preget ... .*

*Ce suflet admirabil, prietenul Zeletin! Mintea lui plină de ideile lui Marx îl făcea să nu vadă aceea ce se petrecea în juru-i. pentru el, dorințele erau însăși realitatea. Un incorigibil romantic, cum se numea el singur.*

*Care au fost, cu adevărat, esența și caracteristica burgheziei române? – desfid să poată răspunde cineva, astăzi. Iar mâine și mai puțin, fiindcă haosul nu se poate defini, fie el în orice lume. Burghezia română, din punct de vedere social, a fost un haos. Din punct de vedere economic, o improvizație. Câteva boabe sănătoase de grâu într-un pumn de neghină. Ne vor trebui de aici înainte mulți ani, ca să ne dezvățăm de felul cum s-au făcut la noi industria, finanța și comerțul. Învățul are însă și desvăt! Să dea Dumnezeu!*

**2. Contribuția la alcătuirea Statului român modern**

*Burghezie prin întreprinderile ei industriale, financiare și comerciale, create în mare parte cu capital străin, a înlesnit Statului sporuri la buget. Aceste sporuri, adăogate la împrumuturile, făcute direct în străinătate, au dat Statului român posibilitatea să mărească numărul funcționarilor și să facă risipă în cheltuieli de lux. Toate ar fi fost bune, dacă ar fi fost pe gratis capitalul întrebuițat de burghezie și capitalul împrumutat de stat. Din nefericire a trebuit să plătească cineva dobânzile. Le-au plătit agricultorii. Astfel burghezia a făcut un serviciu real Statului. De la agricultorii săraci și risipiți prin sate cum ar fi scos Statul venituri suficiente? Trebuia un burete care să le sugă până la ultima lor picătură lipită de pământ. Acest burete a fost burghezia noastră națională.*

<sup>15</sup> *Ibidem*, XIV, nr. 636, 1 februarie 1942, p. 4.

### **3. Calități și deficiențe**

Cum burghezia română are o proveniență foarte amestecată, nu se poate vorbi de calitățile și deficiențele, pe care le întâlnim, în mod obișnuit în întreaga populație a țării.

În aceea ce privește pe membrii ei Români, în special, aş avea de adăugat numai următoarele.

Românul are destule calități, care să-l facă propriu comerțului și industrie. Are însă și o mare deficiență, care aproape compensează toate calitățile. Nu are simțul măsurii timpului.

Pentru român timpul nu este monedă.

În loc de al defini mai departe teoretic, mă mulțumesc să-l ilustrez prin faptele culese din propria mea experiență.

În scurtul interval de timp, cât am fost judecător la ocolul de Galbe din București, (cu vreo 40-50 ani în urmă) aveam obligația să încerc înainte de judecată, o împăcare între pârât și reclamat. Cele mai multe procese aveau de obiect cereri pentru plata de datorii. Oameni de toată mâna: funcționari, mici negustori, studenți, profesioniști începători, în sfârșit. Români de tot felul erau trași în judecată, pentru a li se aminti de plata unor mici datorii uitate. În intervenția mea pentru împăcare, obișnuiam la început să întreb pe pârât dacă recunoaște datoria cerută, și veșnic aveam ca răspuns tăgada pârâtului. Nu datorez nimic, domnule judecător! Toate încercările mele, de prisos. Se ajungea la jurământ și reclamantul pleca păgubaș. După primele două luni (în total am fost judecător șase luni) am schimbat formula cu care puneam prima întrebare, și în loc de a întreba pe pârât, dacă recunoaște datoria, îl întrebam, dându-mi și aparența că aş fi plictisit de cererea reclamantului: când poți plăti domnule ... vechia datorie? Nu e musai să o plătești astăzi. Eu am dreptul să-ți dau un termen. – la intervenția făcută sub această formă, răspunsul era cu totul altul. Da, domnule judecător, cred că peste un an, un an și jumătate să o pot plăti! Să mai aștepte și dânsul, că astăzi n-am de unde!

Un an, un an și jumătate pentru pârât era ca și o veșnicie.

Altădată același Român se dă peste cap, ca să termine, cu prețul a multor concesi și chiar umilințe astăzi aceea ce ar putea termina fără nici o concesie mâine.

Simțul măsurii timpului, nu-l are Românul. Când este comerciant vrea să câștige într-o zi, cu riscul reputației, aceea ce ar putea câștiga mărindu-și reputația, într-o săptămână.

### **4. Misiunea actuală a burgheziei române**

O singură misiune actuală are burghezia română, astăzi: Să ajute ca populația săracă a Țării să nu iese zdrobită de sărăcie și foame din vremea grea a războiului.

*Menirea ei pentru viitor? Să sperăm că această menire nu va fi lăsată la alegerea burghezilor însăși. În noua organizație a Europei, după atâtea sacrificii făcute, cetățenii Statelor europene vor găsi alte condiții pentru activitatea lor economică; negreșit, condiții care să le asigure o răsplată mai dreaptă a muncii lor. Forma de producție capitalistă-burgheză nu este ieșită din cerințele sufletului nostru național, ci a fost impusă e organizația economică a Europei din secolul al 19-lea. Noua organizație economică a Europei va hotărî pe viitor și menirea burgheziei române.*

**„O operă de românizare, făcută după criteriile naționale și după nevoile structurale ale diferitelor provincii, ar putea să înlesnească creierea unei burghezii românești în toate ramificațiile ei, omogenă și unitară pe întreg cuprinsul țării”.**

de P. Nemoianu

*Din capul locului trebuie să mărturisim că, anumite considerațiuni ne împiedică să răspundem direct și în ordine cronologică la cele patru întrebări ce ni se pun. Dacă am accepta să facem incursiuni în trecut, căutând să aflăm esența, caracteristicile, contribuția politică, calitățile și deficiențele burgheziei noastre, pentruca, din examinarea atentă a tuturor acestora să desprindem misiunea ei viitoare, ar trebui să întocmim istoricul burgheziei românești pe provincii, adică, să întocmim istoricul burgheziei deosebit pentru vechiul Regat, deosebit pentru Ardeal, Banat și Bucovina și deosebit pentru Basarabia, deoarece fiecare din cele trei grupuri de provincii a venit în cadrul Statului Român cu structura sa specifică și de care trebuie să ținem seama.*

*Dar istoricul burgheziei românești pentru două din grupurile principale de provincii s-a făcut și se cunoaște. Pentru Vechiul Regat l-a întocmit cu foarte multă competență și cu toate mijloacele științifice necesare, regretatul Ștefan Zeletin, iar pentru Ardeal și Banat, cu mijloace mai modeste m-am năzuit să-l schitez eu în broșura „Ardealul și Banatul după Unire”, publicată la Cluj, în anul 1925. Pentru Bucovina și Basarabia nu știu să fi apărut vre-o lucrare analogă, dar chiar dacă asemenea lucrări ar lipsi, Basarabia și Bucovina pot fi fără greș privite prin prizma Ardealului și Banatului căci „**robia (seculară) de limbă, de lege și de clasă**” – cum a spus-o Octavian Goga – nu putea să ducă decât la rezultate economice, sociale și culturale identice.*

*Prin urmare, în temeiul celor spuse mai sus, în cele două prețioase coloane de ziar ce-mi stau la dispoziție socotesc mai folositor să încep cu*

expunerea dela situația prezentă a burgheziei noastre lăsând ca, întrebările din chestionar să se desprindă indirect.

Întâi de toate trebuie să constat că, **la noi nu există o burghezie românească, omogenă și unitară, pe întreg cuprinsul țării.** Organismul social românesc nu a cunoscut evoluția lentă și normală a societăților din Apus care să determine o diferențiere naturală a diferitelor categorii sociale. În România nu se poate vorbi încă de o burghezie națională consolidată, ci numai de **chiaguri burgheze** mai mari sau mai mici, mai mult sau mai puțin asemănătoare, din care va trebuie să frământăm marea aluat social de mâine și pe care să-l investim apoi cu marea și putere ce-i revine în toate domeniile vieții de Stat, sociale, economice și culturale.

În adevăr, privind chestiunea din punct de vedere etnic – căci acum suntem la largul nostru s-a facem – chiagurile burgheze din cuprinsul țării au următorul aspect:

Cei vreo optezi de ani de viață independentă națională nu au fost deajuns nici pentru o normală și completă dezvoltare a societății românești din vechiul Regat. Optezi de ani în viața unui popor sunt cași câteva zile, dau cel mult o lună de zile în vița indivizilor și înlăuntrul cărora, este dela sine înțeles ă, nu se pot urca veacuri și epoci politice și sociale.

Astfel, **chiagurile burgheze din vechiul Regat**, se mărginesc la marea burghezie urbană, industrială și financiară (mare ca poziție socială, dar mult prea slabă pentru țara reîntregită), în care am cuprinde și marea burghezie agrară; apoi mica burghezie din numeroasele târgușoare, compuse din meșteșugari și comercianți, iar locul de burghezie mijlocie avându-l slujbașii de tot felul și liberii profesioniști cari mai dispuneau și de ceva sprijin material de la țară. Că procesul acestor categorii sociale nu s-a putut desăvârși și că se găsea în prima lui fază, ne-o dovedește ușurința cu care s-au putut strecura elementele străine și care au creiat în mijlocul masei compacte de români o burghezie cu mult mai puternică, sfârșind prin a lua a remorca ei categoria cea mai de seamă românească, adică marea burghezie urbană. Din lipsa de pământ, la început, din cauza înapoerii agriculturii după ce-l obținuse, țărănimea din vechiul Regat nu a reușit încă să dea naștere unei burghezii rurale.

**În Ardeal și Banat** – și mutatis mutandis și în **Bucovina și Basarabia** – situația se prezintă cu totul altfel. Aici, diferențierea socială în sânul românilor, cu foarte mici excepții, nici nu începuse.

În momentul Unirii, în Ardeal și Banat nu era decât o singură pătură socială, țărănimea care a reușit să dea o burghezie rurală destul de înstărită și pe care s-au rezimat: intelectualii – mai toți liber profesioniști -, puținii meșteșugari români dela orașe, toți aceștia aciuiuindu-se în preajma țărânimii, în mici târgușoare, fără să aibă vreo legătură cu marile orașe, sau cu marea

burghezie străină. Până și pivoții economici ai românilor de dincolo de Carpați, băncile, au răsărit și s-au lipit de țărănime, în același târgușoare.

Prin urmare, în Ardeal și Banat, din punct de vedere social aveam: o burghezie rurală destul de încheagată și o pătură de intelectuali, prea puțini meșteșugari și comercianți, pitiți modest în roiul puternic al unei burghezii mici, mijlocii și mari, străine.

Din această sumară expunere rezultă că, în vechiul Regat, o guvernare conștientă, națională, trebuie să înlesnească procesul desăvârșirii și consolidării burgheziei românești, ținând măcar pe loc tripla burghezie străină, iar în Ardeal și Banat, ca și în toate nouile provincii să creeze burghezia românească ce lipsea și fără de care nu se putea conduce o țară în spirit național.

Din păcate acest lucru nu s-a întâmplat. Guvernările de partid au dovedit, rând pe rând, că nu au înțeles acest imperativ național și social și, mai toate măsurile luate au fost în contradicție cu interesele noastre naționale și sociale. Sub masca românizării vieții economice de dincolo de munți, marea burghezie din vechiul Regat și-a dat mâna, peste capul românilor localnici, cu marea burghezie străină. Partidele aflate la putere au numit numai funcționari de partid în așa fel încât mersese vestea că, „soarele bugetar la București și pentru bucureșteni răsare”. În asemenea împrejurări, marile probleme naționale au fost trecute cu vederea.

Rezultatul, în ordine materială, a fost că, marea burghezie a vechiului Regat a pierdut zeci și sute de milioane în finanțarea industriilor și comerțului minoritar (evreiesc) din Ardeal, iar în ordine morală, făcurăm cunoștință cu regionalismul diferitelor provincii, formă destul de blândă a nemulțumirilor, pentru ca, la sfârșit, să le cunoaștem în forma cea mai gravă cu putință, când ele au început să iasă din cadrul legal, pornire care nicăieri n-a fost atât de accentuată ca în Ardeal.

Astfel, din punct de vedere structural, regimul Mareșalului Antonescu găsește burghezia românească, menită să constituie, prin cultura și dinamismul ei, cel dintâi și cel mai puternic razim al Statului național Românesc, în același stadiu ca și momentul Unirii deacum douăzeci de ani împliniți. În adevăr, intelectualii ardeleni – delegații satelor chemați în momentul Unirii să exercite suveranitatea Statului românesc în orașele înstrăinate, cum am spus-o în articolele mele din „Țara Noastră” – văzându-se părăsiți și într-o situație inferioară aceleia avută în târgușoarele de demult, se gândesc foarte serios să se întoarcă din nou în mediul rural și, desigur, exemplul lor îl va urma și tineretul. Și, dacă pentru vechiul Regat, exodul spre viața rurală ar constitui un bine, pentru Ardeal și Banat el ar fi o adevărată catastrofă și pe care Guvernul trebuie s-o împiedice prin toate mijloacele.

Dealtfel, în era Mareșalului Antonescu lucrurile ni se par mai ușor de rezolvat, căci acum lipsește teroarea partidelor și s-au dărâmat citadelele marilor burghezii de o anumită nuanță minoritară ce pusesse stăpânire pe viața economică și prin aceasta pe însăși guvernarea țării. O operă de românizare făcută după criteriile naționale și după nevoile structurale ale diferitelor provincii, ar putea să înlesnească creierea unei burghezii românești în toate ramificațiile ei, omogenă și unitară pe întreg cuprinsul țării, dacă se va fixa dintru început un just punct de plecare și care, după părerea noastră, a fost și este, următorul:

**Ocrotirea și consolidarea intelectual urban în nouile provincii – care ține loc de burghezie, fără să fie realmente – și întărirea elementului rural în vechiul Regat.** Acestea sunt cele două versante ale Carpaților noștri sociali, pe care o guvernare conștientă și naționalistă va trebui să știe să le străbată.

**„Misiunea burgheziei este de a se preface, spiritual și funcțional, potrivit cu interesele și exigențele maselor mari ale populațiunii dela sate și dela orașe”.**

de prof. Victor Jinga<sup>16</sup>

„Burghez” și „burghezie” sunt cuvinte de mare circulație și poate tocmai din această cauză sunt lipsite de precizie.

Iată, la întâmplare, câteva înțelesuri ale cuvântului „burghez”:

În dicționarul Larousse, burghez înseamnă „o persoană înstrăinată care locuiește la oraș”; în dicționarul Littré cetim că burghezul este, „un om fără distincție, fără gust”; în dicționarul politicii al lui Block se spune că „burghezia este acea parte a societății care reprezintă proprietatea achiziționată sau pe acela de a se forma prin industrie și comerț și aceea care exercită profesiuni liberale”; în dicționarul italian Melzi burghezul este „un cetățean din clasa mijlocie”, iar pentru Enciclopedia română a lui Diaconovich burghezul este „un cetățean din clasa de mijloc, în opozițiune cu nobil”. Molière pune în gura unuia din personagiile din comediile sale această malițioasă replică: „ceiace spui tu este pur și simplu burghezesc”.

Deci, câți oameni atâtea înțelesuri pe seama unor expresiuni atât de des întrebuințate cum sunt acestea de „burghez” și „burghezie”.

După noi, burghezia, în sens economic, este clasa socială care se ocupă du prelucrarea produselor și schimbul lor, iar viața burgheză înseamnă viață orășenească în sistem de muncă capitalist.

---

<sup>16</sup> *Ibidem*, XIV, nr. 637, 6 februarie 1942, p. 5.



Noi nu avem o burghezie în înțelesul complet al acestei noțiuni și nici nu o mai putem avea. Și întregesc: nici nu ne mai trebuie.

Am apărut prea târziu pe scena economiei citadine pentru ca să putem elabora toate acele componente spirituale, sociale și economice cari alcătuiesc și mai ales alcătuiau specificul burgheziei. Breslele românești n-au fost niciodată forțe însemnate economice și politice; ele erau simple organizațiuni profesionale, cu cerc limitat de preocupări și fără vreo influență reală asupra vieții publice a orașelor și Statului. Aceste bresle n-au constituit un mediu în care să încolțească revendicări sociale și în care să se militeze pentru libertate și reforme.

Nu au o adevărată burghezie națională nici Jugoslavii, nici Ungurii, nici Polonezii, nici Bulgarii, etc. căci Evreul și Grecul din România, Evreul din Ungaria, din Polonia, etc. nu poate fi socotit alcătuitor și susținător de burghezie națională. În România, singura burghezie organică (adică așează între țărănime și intelectualitate și având și tradiție și structură specific burgheză) o au numai Sașii.

„Burghezia” regiilor mixte, a perimetrelor luate pe nimic, prevaricatorii averii Statului și beneficiarii concesiunilor și furniturilor de tot felul oneroase pentru Stat, nu îndeplinește niciuna din funcțiunile specifice ale adevăratei burghezii. Pușinii Români – pușini mai ales în provinciile noi ale Țării – cari au dat muncii și existenței lor o îndrumare și o structură burgheză nu sunt atât de numeroși încât să alcătuiască o clasă socială.

### **Cum poate exista burghezia?**

Ca să trăiască și să se dezvolte burgheziei îi trebuie: libertate în inițiative și muncă, respect absolut pentru proprietatea agonisită, un cadru de perspective înfinite și un optimism progresist. Ce are din toate acestea „burghezia” română? Nimic, sau aproape nimic.

Să-l analizăm pe negustor care – acolo unde există o burghezie – este reprezentantul ei tipic. Negustorul român trăește între ciocanul monopolurilor private și publice de unde se aprovizionează și nicovala clientelei prețurilor maximale, clientelă care uneori se organizează pentru apărarea intereselor ei de consumatoare. Are el libertatea de a se aproviziona de unde vrea? Nu. Trebuie să se adreseze anumitor monopolști cari îi cer prețuri indiscutabile și vinde la prețuri fixate de concurență sau de autoritatea publică. Unde este libertatea lui?

Și se mai pot forma astăzi negustori, pornind „dela mătură”, devenind ginerii stăpânului, etc.? Greu și rar. Negustorii tânjesc și din cauza numărului lor excesiv de mare proporțional cu necesitățile consumatorilor. Într-o economie raționalizată nu va mai fi posibilă existența atâtor ulițe pline de magazine multe și mărunte de cari consumatorul nu are nevoie și a căror întreținere care tot în sarcina lui. Magazine multe înseamnă regie mare și

eficiență mică. Statul se vede obligat să intervină în procesul economic deoarece constată că interesele sale și ale colectivității nu sunt satisfăcute de inițiativa particulară. Nu este libertate pentru că cei cari au avut-o n-au știut ce să facă cu ea și nu au vrut să o folosească și pentru binele colectivității.

Mai poate fi astăzi un respect absolut pentru proprietatea cuiva? Exproprierea urbană, subscrierea obligatorie la împrumuturi, sistemele fiscale, etc. ne pot răspunde.

Iar cât privește dimensiunea cadrului de perspective și încrederea în progresul înfinit să și-le verifice burghezia în lumina realităților economice ale vremii noastre cari o privesc de aproape.

### **Citadinism, burghezie, intelectuali**

Să nu confundăm citadinismul cu burghezia căreia să nu îi dăruim, fără discernământ, pe intelectuali. Orașul îndeplinește funcțiuni de cari civilizația de mâine – atât cât ne putem da seama de hotarele ei viitoare – va avea, din plin, nevoie. Orașele se vor dezvolta unele sate vor deveni orașe dar cu alți oameni, cu alt sistem de muncă și poate și cu alte idealuri. Cum spunea filozoful antic: „E mereu același fluviu, dar nu-i niciodată aceiași apă”. Orașe vor fi, dar nu – neapărat – cu burghezia în înțelesul și cu atributele ei de astăzi și mai ales de ieri.

Nu toți orășenii sunt burghezi, după cum nu toți burghezii sunt orășeni. Spiritul și viața burgheză depășesc hotarele orașelor, după cum aceleași orașe adăpostesc mentalități și feluri de viață neburgheze. Nici posesiunea capitalului nu caracterizează pe burghez. În veacul al XIX-lea până în preajma marelui războiu, burghezia ajunsese să-și îndeplinească destinul cu acela al capitalismului și astăzi încă consimt să mai meargă împreună. Dar vârsta burgheziei și a capitalismului nici nu a început și nici nu se va sfârșit deodată.

De ce să fie considerat intelectualul ca burghez? Pentru că trăește și muncește în tiparul orășenismului? S-a schimbat mult și viața lui. Ce a rămas din profesiunile zise „liberale” strâns legate de sistemul muncii burgheze? Fiecare avocat vrea un contencios, medicii caută clinici, policlinici și dispensare, inginerul e salariat. Ceilalți intelectuali trăesc, în marea lor majoritate, din bugetul public. Din profesioniști individuali intelectualii au devenit funcționari. Cari din atributele vieții burgheze le mai întâlnim la intelectuali? Căci doar auxiliarele traiului burghez (tabiete, confort, prudență extremă, cumpătate, etc.) nu pot defini o categorie socială.

### **Burghezie mare, burghezie mică**

Sunt prefaceri mari printre cari în zadar ar încerca cineva să se strecoare fără a se adapta. Burghezia însăși s-a transformat și structural și ca obiective. Mai întâi a trecut dela faza libertății pentru profitul economic la

faza libertății pentru emancipare și dominare politică. Voința de dominare a burgheziei a împins societatea în vârtoarea revoluțiilor. Era revoluționară a deschis-o burghezia engleză la 1688. Englezii nu au reușit însă să așeze revoluția lor pe plan european, ea rămânând numai cu un efect local. Franței i-a fost hărăzită favoarea de a rupe – prin marea ei revoluție – lanțurile ticăloaselor privilegii și ale apăsătoarelor abuzuri pe seama celor mulți dela sate și târguri. Zonele eruptive ale revoluțiilor s-au deplasat în vremea noastră în alte câmpuri sociale.

Burghezia mare a priceput mai de mult, sensul prefacerilor. Din individualistă (întreprinzătorul) ea a devenit societară (societate anonimă, etc.); și dela aceasta din urmă a trecut la syndicate, uniuni, carteluri, trusturi, etc. Făcând așa, a putu rezista. Numai că, anonimizarea însemnează confundare în colectivitate; Statul, exponent al colectivității, trece repede – când are nevoie – patrimoniul așezat pe vadul colectivității în patrimoniul său.

Burghezia mică (comercianți, meseriași) tânjește. Ea s-a detașat de burghezia mare pentru că n-a fost în stare să înțeleagă și mai ales să aplice societarismul. Cei slabi – paradox – continuă a practica un individualism fără sens, nefiresc, pe când cei tari se unesc. Meseriașul are pe cei mai mari adversari ai săi în sânul mării burghezii: fabricantul și angrosistul de materii prime. Practicând asociaționismul (atelieri colective, aprovizionare în comun, etc.) micii burghezi și-ar fi menținut și chiar și-ar fi îmbunătățit pozițiile atât față de burghezia mare cât și față de clientelă și de Stat.

Burghezia mică face memorii autorităților publice, cere sprijin dela Stat. Dar, burghezie cu ajutor de la Stat este o infirmare a rațiunii de a fi a acestei categorii sociale. Statul e dator să înlesnească întremarea acestor oameni nu pentru ca ei să îndeplinească funcțiuni burgheze cărora nu mai sunt în stare să le facă față, ci pentru a înlesni acestor bravi cetățeni să-și adapteze sistemul lor de muncă la împrejurările și existențele vremii noastre.

### **Ținând pas cu vremea**

Capitalismul coboară, burghezia ar vrea încă să mai urce. E greu; drumul este prea îngust pentru această circulație în două sensuri. Când capitalismul a consimțit să se transforme pentru că i-a venit greu să consimtă să nu mai trăiască, burghezia trebuie să ia aminte. Nostalgia vremilor trecute și resemnarea nu rezolvă nimic. Este important să avem în orașe mulți negustori și meseriași români, dar este mai important ca să avem un cât mai mare volum de afaceri și cât mai multă muncă meșteșugărească românească. Nu dughene multe și atelieri mărunte ci magazine mari și atelieri cuprinzătoare și bine utilate în cari să lucreze comercianții și meseriașii asociați; numai în asemenea întreprinderi ucenicul român se poate forma în lumina și cu înțelegerea realităților economice ale vremii noastre. Acțiunea

de ridicare a clasei mijlocii să se întreprindă cu această orientare: întovărășirea. Cine este refractar acestei necesități imperioase de viață însemnează că se exclude singur din rândurile acelor cari trebuie să lupte și să învingă.

Cei cari nu împărtășesc acest punct de vedere să nu arate nimănui ca argument valabil numele și numărul restrâns al acelor comercianți, meseriași și industriași români cari au izbutit singuri; aceștia reprezintă excepția. Pe noi trebuie să ne intereseze problemele de existență ale unei întregi categorii, categorie care o duce greu de pe o zi pe alta.

Drumul burgheziei să se întâlnească cu acela al marelui masse a populațiunii, consumatorii, ale căror interese trebuie să primeze. Cine îi poate satisface acela va trăi, merită să trăiască, cine nu, nu. Dela comerțul și meseria individuală, organizate numai în profitul celui ce le exercită, este vremea să se treacă la comerțul și meseria socială.

Ecoul cuvintelor lui Sieyès deabia se mai aude. „Qu'est-ce que le tiers état? Rien. Que doit il etre? Tout.” – răspundea tot Sieyès. Și acest „tiers état” era burghezia revoluției franceze. Dar, de atunci multe s-au întâmplat.

Defectul burgheziei stă în atașamentul prea mare față de interesele ei particulare și într-o mare timiditate de concepție. Burghezia se dovedește mai îndemânatecă în socotelile mărunte decât în calculele mari, mai aptă pentru politica de pe o zi pe alta decât pentru politica de scadențe lungi.

### **Misiunea burgheziei**

Iar cât privește misiunea actuală a burgheziei noastre an de spus – pe lângă cele de mai înainte – numai atât: misiunea acestei burghezii este de a se preface, spiritual și funcțional, potrivit cu interesele și exigențele masselor mari ale populațiunii dela sate și dela orașe cu cari trebuie să stabilească legături de sinceră afecțiune și colaborare. Criza în care se află burghezia noastră se datorește într-o apreciabilă măsură, neglijenței sale pentru interesele cari s-au agitat și se agită sub ea. Ea a uitat că nu poate fi o clasă izolată ci numai mediu în care toate clasele sociale trebuiau să se întâlnească. Astăzi, țaranului îi place orașul, dar nu poate suferi pe orășeni, vulgul citadin dușmănește pătura supusă a burgheziei ia burghezia mică nu se întâlnește pe nici un plan de acțiune și aspirațiuni cu burghezia mare. Cu aceste stări de spirit, adause la anahronismele înfățișate mai înainte, nu se poate clădi nimic.

**„Principiile caracteristic burgheze nu vor pieri niciodată”**

de C. Giurescu<sup>17</sup>

În discuția problemei burgheziei, trebuie precizată, în primul rând, noțiunea însăși de burghezie, trebuie scoase în evidență notele ei caracteristice. Aceasta, deoarece, de aproape un secol, dela Karl Marx încoace, se duce o luptă continuă împotriva burgheziei, insistându-se cu orice preț, numai asupra cusurilor ei și trecându-se sub tăcere însușirile. Burghezul a ajuns să fie înfățișat azi, în genere, ca un tip egoist, nevăzând dincolo de cercul limitat al intereselor sale imediate, preocupat de confort, cu tabieturi meschine. Imaginea e fals, ea exagerează, până la deformare, (cusurile).

Căci, într-adevăr, dacă burghezul are și scăderi – ce categorie socială e oare perfectă? – ea se caracterizează însă printr-o serie e însușiri, dintre care cele mai însemnate ni se par a fi următoarele:

1) Dorința de sporire a patrimoniului, material și moral, prin muncă, spirit de inițiativă și economie.

2) Respectul obligațiilor sau angajamentelor luate. „Promette c'est noble, tenir c'est bourgeois”, omagiul adus acestei însușiri capitale care caracterizează, în fond, întreaga societate civilizată. Căci fără respectul angajamentelor, lumea cade în anarhie și în turpitudine.

3) Respectul personalității, având drept corolar un minimum de libertate individuală, fără de care omenirea se transformă în turmă.

Aceste trei însușiri fundamentale caracterizează adevăratul spirit burghez, așa cum rezultă el dintr-o îndelungată evoluție istorică europeană, iar nu cum vrea să-l prezinte, intenționat deformat, propaganda comunisto-marxistă.

Să nu uităm că civilizația noastră, așa cum este, ca scăderile ei, desigur, dar și cu marile ei însușiri, nu se poate explica dacă nu se ține seama și de rolul considerabil al burgheziei, în special în ultima jumătate de mileniu. Ridicarea marilor state naționale din apusul Europei, - Franța, Germania, Anglia, Italia, - a fost, în primul rând, opera burgheziei.

Nu mă sfiesc să recunosc că burghezia are și cusururi, ași putea spune că are cusurile calităților sale. Din dorința de sporire a patrimoniului, au rezultat excese, un egoism uneori feroce, manifestat în special în secolul al XIX-lea, strivind pe cei slabi, fără apărare. Iar din respectul personalității, din dorința de libertate individuală, dusă la extrem, au rezultat adesea forme îngrijorătoare de quasi-anarhie și de lipsă de răspundere. Mai pe scurt, ași putea spune că defectele burgheziei se pot sintetiza într-o formulă: exces de individualism, în detrimentul simțului și obligațiilor sociale.

<sup>17</sup> *Ibidem*, XIV, nr. 638, 22 februarie 1942, p. 5.

*Făcând însă suma însușirilor și a defectelor, soldul este hotărât pozitiv, primele întrec net pe cele din urmă.*

*În ce ne privește pe noi, Românii, a existat în vechime o burghezie românească, organizată în bresle, făcând un negoț activ și asimilând continuu elemente străine – Iași, Unguri, Greci, Armeni – așa încât, pe la 1700, târgurile noastre aveau o populație covârșitor românească. Importanța ei politică a fost însă redusă în primele timpuri, începând să crească abia în secolul al XIX-lea.*

*În veacul al XVIII-lea în special în a doua jumătate a lui, după ocuparea Galiției de către Austriaci, începe un proces de infiltrare a elementelor străine, în special a evreilor.*

*La noi, clasa conducătoare a fost boierimea, alcătuită din proprietarii de pământ și din dregători, în epoca veche predominând primii, ia de la reforma lui Constantin Mavrocordat încoace, ultimii.*

*Concurența negustorilor străini – supuși austriaci (Unthertani!) – devine atât de puternică încât – așa cum arăt în volumul al treilea al Istoriei Românilor ce va apare în curând – autohtonii roagă pe Domni să intervină. Caracteristic în privința situației, e raportul din 26 Iunie 1784 al consulului austriac din Iași: el cere Vienei să ia măsuri ca protecția împărătească să se facă simțită în țară; într-un arare caz – spune el – „negustorii noștri vor pune mâna pe aproape tot comerțul acestor regiuni”. Se știe ca, din nefericire, așa s-a și întâmplat.*

*Prin urmare, atunci când în urma Revoluției Franceze, burghezia începe și la noi să joace un rol politic din ce în ce mai accentuat – și oricine e de bună credință nu poate nega contribuție importantă adusă de burghezimea noastră la înfăptuirea statului român modern – în același timp ea devine însă tot mai împestrătată cu elemente, în marea lor majoritate, neasimilabile. Elementele caracteristic sau specific burgheze – industriașii, meseriașii, comercianții, bancherii – sunt, în bună parte, străini; ei nu se simt deci solidari cu masa românească. Intelectualii – mai toți funcționarii – nu au și forța economică necesară pentru a compensa diferența celor dintâi. Se produce deci o criză în societatea noastră, criză pe care am trăit-o și o trăim, deoarece ea e încă în plină desfășurare.*

*Înseamnă aceasta oare că nu mai e necesară o burghezie la noi, așa cum cred unii? Ca ne îndreptăm spre forme de organizare în care o atare categorie nu mai are ce căuta? Nu sunt deloc convins de o asemenea evoluție. Căci un lucru mi se pare sigur: Principiile caracteristic burgheze, enunțate mai sus, nu vor pieri niciodată. Dorința de a avea un patrimoniu și de a-l spori, respectul angajamentelor și respectul personalității vor trăi cât va fi lumea. Chiar în societatea comunistă rusească începuse să se formeze o burghezie: aceea a funcționarilor de stat, comisari, subcomisari, conducători de uzine și de întreprinderi, tehnicieni, mult mai bine plătiți și bucurându-se de avantajii.*

*Cred, dimpotrivă, că avem nevoie mai mult ca oricând, de o burghezie, de o pătură de producători de valori și de mijlocitori de valori. Statul, în genere, nu e – sau cel puțin n-a fost până acum – un bun producător și negustor, deoarece n-a știut să stimuleze în cei cărora le erau încredințate acele sectoare, elementul fundamental care e interesul. Fără un interes, moral sau material, oamenii, în imensa lor majoritate, nu se mișcă. Cred, de aceea, în viitorul burgheziei românești. Ea va trebui însă să fie, într-adevăr, românească, alimentată din rezervoriul național al țărâniei, printr-un proces de selecție naturală, statul îndreptându-și atenția în special asupra domeniului apărării etnice. Cu alte cuvinte: Statul să păzească marginile arenei, să nu pătrundă străinii; înăuntru arenei, întrecerea să se dea între elementele autohtone și să fie o întrecere reală, o selecție naturală, a elementelor celor mai întreprinzătoare, mai muncitoare și mai economice, iar nu o purtare veșnică în căruță a unor neputincioși, cu neconținutul sprijin al statului. Așadar, românizare, dar cu cei capabili.*

*În felul acesta, prin selecție naturală, se va forma, chiar și în sânul țărâniei, o burghezie rurală care va fi de cea mai mare însemnătate în Stat, alcătuiind nu numai pepiniera din care se va împropăta neconținut burghezia propriu zisă, dar și un element de temelie al întregii noastre vieți economice, sociale și politice.*

### **„Nu poate fi vorba de încheerea misiunii burgheziei”**

de Arhit. I. D. Enescu

#### **1. Esența și caracteristicile burgheziei române**

*Ar fi greu, pentru oricine, să găsească o esență specifică burgheziei românești. Popor de plugari, românii, prin așezarea lor geografică și prin firea lor, n-au putut fi nici cuceritori cari să aducă acasă tot ce au găsit de preț la alții, nici emigranți cari cu puține capitaluri și multă îndrăzneală să exploateze bogăția solului și naivitatea autohtonilor nici pirați cari să adune bogățiile corăbiilor de pe întinsul mărilor și oceanelor.*

*Evoluția economică a poporului român, pe care se putea sprijini dezvoltarea unei burghezii, a fost determinată de evoluția vieții sale sociale, de dezvoltarea necesităților acestei vieți. Încât esența burgheziei române este, ca la mai toate burgheziile, de natură economică.*

*Când necesitățile vieții sociale au impus trecerea de la producția familială la producția de schimb, de comerț – s-au dezvoltat și la noi, ca pretutindeni de altfel, industria, comerțul, meseriile și profesiile libere, cari au dat pătura noastră burgheză, - adică mai pe românește orașenimea noastră.*

Caracteristicile păturii burgheze românești se pot rezuma la două. Este prea subțire și prea pestriță, - respectiv slabă și fără omogenitate, nici economică, nici socială și nici, mai ales națională. Subțire și slabă, din cauza pe care cunoaștem, poporul român fiind prea de curând intrat, față de alte popoare, în arena vieții moderne, neavând timpul însușirii tuturor posibilităților oferite de progresul științei și tehnicii. Pestriță fiind că această intrare făcându-se cu întârziere, necesitățile au depășit puterea de satisfacere prin mijloacele și elementele noastre naționale. Lipsa de capitaluri, lipsa de pregătire profesională, lipsa unei îndrumări și ajutorări din partea conducerii Statului au prilejuit infiltrarea streinilor în toate sectoarele de îndeletniciri economice, până aproape la predominarea burgheziei noastre, de către aceștia.

## **2. Contribuția burgheziei la alcătuirea Statului modern român**

Desvoltarea burgheziei se traduce prin dezvoltarea orașelor ca centre regionale industriale, comerciale, meșteșugărești și politice. Este firesc deci ca dezvoltarea burgheziei să ducă la dezvoltarea statului, ca multiplicare de funcții, ca amplificare de cadru. Și tot această burghezie, care reprezintă pătura înstărită a națiunii, și prin care se dezvoltă viața socială și bogăția națională, să susțină, prin contribuția sa, adică prin taxele și impozitele asupra activităților de producție, schimb și circulație, - aparatul de stat. Aceasta din punct de vedere economic.

Din punct de vedere social burghezia reprezentând elementul dinamic de dezvoltare și multiplicare a îndeletnicirilor profesionale, de verificare pe terenul înfăptuirilor, a înlesnit promovarea valorilor reale, din masa poporului nostru, dând și statului, prin aceste valori, un suport mai puternic. Cine ar putea tăgădui contribuția plăpândeii noastre burghezii, la ridicarea atâtor elemente, din pătura rurală, în fruntea comerțului, industriei, meseriilor și îndeletnicirilor intelectuale. Elemente care fără sprijinul direct și indirect al acestei burghezii, ar fi rămas pierdute în îndepărtarea satelor. Din punct de vedere național, contribuția burgheziei la alcătuirea statului de azi este și mai însemnată. Elementele naționale ale burgheziei, în indiferența celor internaționale, au ținut și întreținut vie flacăra românismului și acțiunea de întregire națională. Între masa amorfă de jos a națiunii și pătura subțire, nestabilă, oportunistă dela conducerea statului, burghezia a reprezentat conștiința națională și carcasa de siguranță a întregirii și organizării statului românesc. Burghezia îndeletnicirilor economice a fost alături de cea intelectuală, poeți, scriitori, ziariști, profesori, în acțiunea de afirmare și unificare națională.

Unirea dela 1859, care a fost temelia unirii și întregirilor de mai târziu, a fost pregătită și înfăptuită de clasa burgheziei, care a frânt toate rezistențele și nehotărârile stăpânirii de atunci. Breslele de negustori și meseriași, împreună cu măcelarii și cuțitele respective, înconjurând Divanul



din Dealul Mitropoliei, au fost hotărâtoare pentru nehotărârea Divanului, în alegerea lui Alexandru Cuza, realizând astfel unirea celor două Principate.

Iar energia și acțiunea burgheziei românești a Ardealului, deși slabă și oprimată, a pregătit și înfăptuită marea unire de mai târziu.

### **3. Calități și deficiențe**

O parte din calități rezultă din cele arătate mai sus. Burghezia românească fiind tânără e firesc să aibă calitățile și deficiențele tinereții: este energică și întreprinzătoare, dar grăbită, lipsită de răbdare, de noțiunea precisă a timpului și a valorilor reale. E generoasă, dar uneori și egoistă. Generozitatea este nativă, egoismul este accidental și causal.

La deficiențele burgheziei românești au contribuit și regimurile politice ale votului universal. Umanitarismul porților deschise la streini și desființarea breslelor de o parte, practicile politice, cu mentalitatea câștigului ușor și a parvenirii ușoare, corupția aparatului de stat ca urmare a corupției politice, de altă parte, au slăbit frânele morale ale burgheziei noastre. Așa se explică de ce burghezia românească a încetat a mai ridica biserici, școli, spitale, pentru a urmări ridicarea treptelor politicianiste, care nu erau totdeauna așa de curate ca ale așezămintelor cari au făcut cinstea și puterea burgheziei românești.

### **4. Misiunea actuală a burgheziei**

Sunt și păreri, cari țin să pară originale sau de acord cu o ideologie pe care Europa o combate azi cu armele, cari pretind că burghezia și-a încheiat misiunea. Burghezia nefiind o creație artificială în corpul social al națiunii, ci o realitate organică, nu poate fi vorba de încheierea misiunii sale. Cine încearcă să o înlăture nu face decât să o înlocuiască cu altă burghezie. Tirania masselor ridică burghezia unor profitori ai haosului și anarhiei. Comunismul și etatismul aduc fiecare câte o burghezie politică sau administrativă, mai rele decât burghezia economico-socială, fiindcă nu se ridică prin muncă și capacitatea lor, ci pe exploatarea oficială a muncii întregului popor.

Burghezia înseamnă posesie de bunuri și mijloace de producție. Dacă posesia este a unuia sau a statului avem tirania, dacă este a câtorva avem plutocrație, oligarhie. Reforma agrară a pus pe țaran în stăpânirea pământului, creind mica burghezie rurală și consolidând structura socială a statului. Dacă reforma ar fi fost susținută și economic, producția și burghezia agrară ar fi fost mult mai dezvoltate – și cu ele întreaga economie națională.

Misiunea actuală a burgheziei e de ordin național, social și economic.

Pe plan național burghezia constituind axa de mișcare și echilibrare a organismului social, va ridica pe cei de jos, va netezi exagerările celor de sus – și va alcătui sита de trecere și alegere a valorilor din masca poporului, către câmpul de muncă și capacitate – și de aci către posturile de conducere ale

statului. Noi românii n-am avut și nici nu avem o aristocrație de sânge, - am avut o clasă conducătoare improvizată – și va trebui să avem de aici înainte o nobilime a muncii, în care va intra oricine și-a dovedit însușirile pe câmpul realizărilor.

Pe plan economic, posibilitățile și bogățiile naturale ale României fiind mult mai mari, față de rezultatele de până acum, burghezia de azi va trebui să facă eforturile necesare de a-și mări cadrul și puterea, prin ridicarea producției și bogăției la un nivel cât mai aproape de acel îndreptățit de pământul țării și destoiniciei românilor.

Cu cât numărul posesorilor de bunuri și deci de mijloace de creație și de producție va fi mai mare, cu atât nivelul de viață al tuturor va fi mai ridicat – și solidaritatea socială și națională mai puternică.

**„Burghezii vor fi antrenați de spiritualitatea naționalistă, atât ca burghezi, cât și ca români”**

de Christian Petrescu<sup>18</sup>

Înainte de orice, eu cred că se face o îndoită și mare greșală: când se judecă burghezia în genere ca problemă, înainte de a o studia și înțelege ca fenomen, și când se privește burghezia noastră ca un fenomen (natural), în vreme ce ar trebui desbătută în deosebi ca problemă. Pentru că nu se nu se potrivesc nici structura, nici evoluția, nici tendințele burgheziei din țara românească, cu ale burgheziei în genere, - cu ale burgheziei apusene în special.

Care a fost justificarea istorică și evoluția burgheziei în Apusul Europei? Lămurirea o avem pornind dela structura socială și economică dinaintea revoluției franceze. Cu multe variante de dozaj, mai toate perioadele istorice precedente au reprezentat fenomene și forme de dominație și exploatare a omului de către om. Împărțirea brută a omenirii în clase diferite a înlesnit procesul istoric de succesiune a stăpânitorilor: clerul s-a răsvrătit împotriva monarhilor absoluți; nobilii împotriva clerului; iar burghezii, când clasa lor a luat contururi mai precise și mai puternice, au dărâmat puterea nobililor.

Ceiece, este important să observăm în această evoluție, este că:

1) Dacă în succedarea aceasta a regimurilor dealungul veacurilor, apariția regimului clerical și a regimului nobililor au întemeat, în adevăr, fenomene de dominație socială – odată cu revoluția franceză (pe care n-au făcut-o burghezii, ci masele mari ale națiunii însă ea a promovat momentul

---

<sup>18</sup> Vremea războiului, XIV, nr. 640, 8 martie 1942, p.5.

burghez), nu se mai poate vorbi atât de fenomene de dominație, cât de fenomene istorice de eliberare. Semnificația perspectivei istorice aceasta este: se desleagă, se descătușează treptat din șanțurile de până aci ale vieții sociale, toate acele categorii cari trăiau la periferia ei sau sub un anume nivel omenesc de existență.

2) În fond, revoluția franceză nu a fost atât opera filosofiei, cu tot rolul mare pe care acesta l-a jucat. Gândirea filosofică și curentul de idei de atunci au provocat explozia, a fost Scânteia care s-a stins cu un ceas mai de vreme de materia infamabilă: nevoile elementare, comprimate de veacuri, ale poporului, nevoi cari – dacă se ridicau până la o anumită temperatură, provocau ele singure explozia revoluției. Și apoi, cu oricâtă participare a curentelor filosofice la deslănțuirea revoluției franceze, mișcarea de atunci se înscrie mai mult pe dialectica materialistă a istoriei, spre deosebire de momentul istoric anual, care se desfășoară implacabil pe dialectica spiritualistă a istoriei.

3) După revoluție, bazată pe ideologia liberală care o promovase, burghezia apuseană s-a desvotat continuu și într-un ritm necunoscut până atunci istoriei ducând la formarea acelei structuri sociale și economice care, în faza culminantă, a ajuns antagonică ideii liberale: capitalismul liberal. Liberalismul însuși a creat, sub altă înfățișare, o formație locală pe care o combătuse: dela feudalismul medieval s-a ajuns în scurtă vreme la feudalismul capitalist.

Din aceste puncte de vedere, credința noastră este că burghezia propriu zisă se află astăzi depășită: pe deoparte de această suprastructură capitalistă (de esență dominatorie și exploatoare), care o apasă în jos; pe de altă parte, de curentele noi de spiritualitate, de înălțare și de valorificare sufletească și idealistă a vieții, cari caută să o atragă în Sus.

În orice caz, burghezia propriu zisă (nu degenerările ei morbide în creații capitaliste de exploatare socială) nu reprezintă o formație abuzivă și artificială a societății, o categorie care trebuie combătută și doborâtă. Dimpotrivă: burghezia apuseană trebuie înțeleasă ca un fenomen natural de creștere al colectivităților omenești. Faza industrială a omenirii, începută așa de brusc odată cu secolul al XIX-lea și continuată vertiginos până în zilele noastre, trebuia să-și afle expresia în alcătuirea unei noi categorii sociale, care să îndeplinească un rol și să aibe o însemnătate corespunzătoare. Era nevoie ca faza desvoltării industriale a popoarelor să creieze îndeletniciri noi, după cum era firesc ca aceste îndeletniciri să aducă cu ele câștiguri, forțe și mentalități noi. În perioada aceea de continuă creștere, pe baza mașinilor, când mereu-mereu se instalau noi fabrici, noi uzine, noi ateliere, când apăreau fără încetare noi negoțuri și perspective, atunci, cu fiecare întreprindere nouă se năștea nu unul, ci mai multe neamuri de burghezi.

În Apus, burghezia s-a născut și a crescut pentru că avea puțința să câștige jucând un dublu rol:

a) Să împlinească nevoile de producție pe cari le creaseră invențiile tehnice.

b) Să înlocuiască (la Statele imperialiste ori cu colonii) puterea militară, care își spusese

până atunci cuvântul în cuprinderea, dominarea și exploatarea prin forță. Tehnica nouă a mașinilor industriale a venit la timp să aducă noi mijloace de producție și deci de exploatare (d. Prof. Mihail Manoilescu și-a câștigat un merit epocal în știința economică, demonstrând cum statele agricole sunt exploatare de Statele industriale).

De aci încolo, evoluție burghezii s-a desfășurat foarte simplu: câștigurile rezezi și din ce în ce mai mari au dus ușor burghezia dela puterea economică, la puterea politică. Cu siguranță că, chiar dacă nu intervenea revoluția franceză, burghezia tot s-ar fi eliberat și ar fi crescut prin puterea pe care ar fi câștigat-o grație imperativului istoric al industrializării și expresiunii economice. Mai târziu, din rândurile burghezilor au început să se recruteze și oamenii politici și cei de știință și cei al artelor și militarii și gânditorii de seamă, așa încât burghezia nu se mai găsește redusă la o simplă categorie omogenă, de „oameni ai banului”, cu o anumită mentalitate și anumite tabieturi, ci are o structură complexă, ca și funcțiunile numeroase pe care le îndeplinește.

Așadar, în Apus a fost vorba de o funcțiune istorică de îndeplinit, care și-a creat în chip firesc instrumentul social necesar: burghezia.

Oare aceiași justificare și aceiași linie de evoluție pot fi urmărite și la burghezia din țara românească?

Nu! În apus, burghezia a început ca fenomenul social cel mai firesc, dar se pune astăzi ca problemă. La noi începe direct ca problemă.

Burghezia noastră, proprie, dinaintea revoluției franceze, - puțină la număr și negustorească în majoritate, - a evoluat încet de tot în veacul al XIX-lea. Cunoaștem foarte puține exemple de „neamuri” românești burgheze, de vechi negustori sau industriași autori ai burghezilor de astăzi. Deasemenea, la noi, firește, nu s-a pus problema expansiunii economice sau a substituirii exploatării militare a altor popoare, prin exploatarea industrială.

La noi, procesul invențiilor tehnice a pus o singură problemă: aceia a producției industriale pentru consumul interior. Văzută ca imperativ istoric sau ca funcțiune națională, industrializarea țării noastre trebuia să însemneze un mijloc de eliberare a noastră de sub exploatarea Statelor apusene.

Dar cine a îndeplinit la noi această funcțiune națională? Streinii și cu deosebire Evreii, cari au transformat un imperativ istoric într-un admirabil prilej de exploatare. Evreii, - cu experiența și capitalurile lor, - au adus mașini, au instalat fabrici, au creat întreprinderi, au câștigat fabulos, au dominat țara.

*Evreii stăpânesc și astăzi, toată economia țării, ei conduceau destrăbălata noastră viață – politică, ei orientau presa, ei duc cuvântul în artă și în tendințele spirituale.*

*Evreii au devenit burghezii noștri. Iar exploatarea din afară a fost înlocuită printr-o și mai cruntă exploatare dinăuntru.*

*Sub activitatea și interesele grele ale acestei burghezii evreiești se mișcă astăzi – firav, neștiutoare și neajutată, - o burghezie economică românească. Dacă este să mărginim noțiunea de burghezie numai la domeniul economic, noi putem afirma cu toată convingerea că, față de alte țări și popoare, noi nu avem o burghezie românească. Este prea mărunță, prea slabă și prea needucată pentru marile îndatoriri ale acesti clase. Iar câtă este burghezia românească, nu reprezintă duhul românesc în viața economică, ci poartă în prea mare parte pecetea spiritului speculativ și superficial al evreimii, care a corupt-o.*

*În aceste condițiuni, se înțelege de de burghezia din țara noastră nu o putem analiza mai întâiu ca fenomen, ci suntem datori să o considerăm și să o tratăm dela început ca o problemă.*

\*\*\*

*Și atunci, putem pune foarte firesc întrebarea: astăzi, mai are interes burghezia ROMÂNEASCĂ să-și răscolească existența și să tindă la o nouă fază de prefacere? Va putea ea să fie antrenată de curentele de primenire morală și de organizare socială, care preocupă și agită astăzi tinretul țării? Noi credem hotărât că da. Și iată pentruce:*

*1. Pentrucă burghezia noastră în s-a desvotat încă și nici nu s-a putut păstra nealterată în configurație ei de clasă. Datorită chiar principiilor liberale, s-a format deasupra burgheziei, o altă structură care domină economicște însăși burghezia: nobilimea capitalistă, față de care burghezia noastră tindă firesc către un nou fenomen de eliberare.*

*2. Tot grație ideologiei liberale care a prezidat evoluția noastră socială și economică în neamul trecut, s-a produs o desomogenizare a burgheziei noastre: s-au introdus în corpul burgheziei noastre și au ajuns să-l domine elemente streine de corpul națiunii, dându-i un conținut uman și spiritual polimorf. Problema noastră naționalistă se grefează și asupra fenomenului de polimorfism al burgheziei. Este cu desăvârșire imposibil ca burghezia românească să rămână indiferentă la metamorfozarea structurală a economiei noastre naționale, pentrucă este pusă în joc însăși existența ei. Burghezii vor fi antrenați de spiritualitatea naționalistă, atât ca burghezi, cât și ca români.*

*3. Fenomenul de intelectualizare a vieții sociale în genere a adus și la noi o mai clară și mai înaltă conștiință socială, o nouă mentalitate, care radiază dela tineret la cercurile burgheze în adevăr românești. Burghezia*

noastră se va lăsa deci, conștient luată de un curent care clocotește pornind de sub ea, dar care țintește dincolo de ea: comunitatea națională în întregul ei.

Prin urmare, burghezia noastră tinde să se limpezească, să se elibereze și să se desvolte: Dar problema burgheziei noastre nu stă numai în eliberarea ei, ci mai ales în încordarea ei funcțională în marele sistem de nevoi și eforturi naționale. Clasele sociale s-au integrat funcțional în măsura în care s-au eliberat, dar s-au eliberat efectiv numai în măsura în care s-au integrat funcțional”.

De sub burghezie, se frământă astăzi „proletariatul”, ai cărui teoreticieni și oameni politici pretind că i-a venit rândul la eliberare și a înstăpânire. Dacă nu am înțelege datoria încadrării funcționale a burgheziei, desigur că nu am avea nici un argument pentru a combate pretenția absurdă și periculoasă a proletariatului; dar și proletariatul, ca și burghezia, nu-și pot afla soluția nevoilor lor decât în organizarea muncii lor în funcție de interesele întregiei colectivității. Nu a izbutit burghezia să domine în totul, nu va izbuti nici proletariatul.

**„Burghezia noastră va trebui să nu aibă interese în afară de cele ale colectivității românești”**

de I. Hașeganu,  
Asistent la Academie Comercială din Cluj-Brașov

S-au spus multe rele despre burghezia română și între ele, în primul rând, faptul destul de grav, că ea nu este, sau mai bine zis, **nu era românească**.

Într-adevăr, în lipsa unei concepții precise asupra organizării și misiunii Statului Românesc, și deci în lipsa unei politici economice de continuitate, țara noastră a trăit întotdeauna după inspirația momentului, dacă nu după impulsunile venite din afară. Astfel, atât înainte cât și după Unire, în lipsa unei linii hotărâte de orientare și a unei călăuze sigure în dezvoltarea ei, burghezia noastră și-a căutat și ea sprijin și aliați acolo unde i-a găsit și în condițiile în cari i s-au oferit.

Este lucru știut că mai mult decât viața politică și cea culturală, viața noastră economică a fost invadată de elemente străine. Evreii mai ales au început să aibă cuvânt hotărâtor în toate și astfel nu era decât firesc ca burghezia română să se îndepărteze dela misiunea ei. Sub impulsul acestora, burghezia noastră nu mai reprezintă clasa de mijloc, menită să absoarbă plusul de energii din sectorul agricol și să constituie o forță economică și culturală la dispoziția organismului politic românesc, ci ea se împarte în două: **burghezie mare și mică**. Prima, cu un caracter mai mult **bancar și**

**industrial** și aproape cu drepturi de monopol, și a doua rămasă, cu rare excepții, la **meserii și la comerțul de detail**.

Cea dintâiu, lucrând în mare parte cu elemente și sub influență străină, departe de a constitui un reazim pentru stat, **era un mijloc de presiune** asupra guvernelor românești, ea fiind întotdeauna la dispoziția capitalului sau al diferitelor puteri străine, cari în felul acesta guvernau și la București.

**Burghezia mică**, ieșită din elementele rurale mai combative din anumite regiuni ale țării (cum sunt Mărginenii și Oltenii), cărora li se datorează românizarea vieții economice din Muntenia, Oltenia și Dobrogea mai ales, și cari nu s-au înstrăinat încă, ci își păstrează aproape intact și azi patrimoniul de simțire națională) **a fost lăsată la propriile ei puteri** și după ce a dat exemple frumoase de inițiativă, hărnicie și patriotism, se sbate azi în mijlocul unor greutăți pe zi ce trece și mai numeroase.

Lipsindu-i – **dintr-un exces de individualism** – **sentimentul de asociere**, această burghezie nu a putut lupta în mod eficace împotriva răului, și astfel, contribuția ei la alcătuirea statului român modern, deși apreciabilă, nu a corespuns așteptărilor și cele câteva exemple izolate arată doar ce ar fi fost în stare să facă ea, dacă prin asociere și o politică de stat luminată, ar fi găsit capitalul și împrejurările favorabile necesare.

Noua stare de lucruri va trebui să aducă pentru burghezia română schimbări atât de **structură**, cât și de **metodă** și de **misiune**.

**De structură**, prin eliminarea elementului evreiesc și stăvilirea celui străin în general, din viața întreprinderilor, și printr-un mai puternic aflux de energii proaspete din clasa țărănească.

**De metodă**, prin asocierea micilor întreprinzători pentru a-și mări și organiza pe alte baze comerțul sau industriile lor și a putea astfel mai ușor lua succesiunea ce le revine prin înlocuirea Evreilor și altor străini. Deasemenea printr-o **raționalizare** a activității în aceste domenii, după un plan bine chibzuit, în măsură să delimiteze sectoarele de activitate spre a se evita lipsa completă în unele compartimente și aglomerarea în altele.

**De misiune**, prin **reluarea legăturii cât mai strânse** cu clasa de bază a țării, cu **agricultorii**, comerțul și industria tinzând în primul rând a asigura circulația, industrializarea și valorificarea bunurilor produse de aceștia, sau necesare lor.

**Într-adevăr, nu mai este și nu mai trebuie să fie de conceput, pentru viitor, o prăpastie atât de adâncă între industrie și comerț pe de o parte și între agricultură de alta**. Și aceasta nu numai în ce privește diferența dintre prețurile produselor agricole și ale celor industriale, ci și sub raport sufletesc, sub raportul aspirațiilor politice și culturale.

**Burghezia noastră, mare sau mică, va trebui să nu aibă interese în afară de cele ale colectivității românești în care ea se integrează organic și cu eliminarea treptată a oricăror alte tendințe contradictorii.**

*Acestea sunt însă chestiuni care țin de un întreg complex de probleme, în fața cărora se va găsi încurând noul Stat românesc și pe cari va trebui să le soluționeze cu hotărâre, dar li cu prudență, cu stăruință și cu o înțelegere superioară a rosturilor noastre în acest colț de lume.*

*Statul trebuie să susțină cu toate mijloacele sale eliberarea și independența atât a burgheziei, cât și a proletariatului; însă pentru a-și căpăta fiecare locurile de muncă și drepturile lor firești, justificate funcțional, nu pentru a le ajuta să devină, – ori burghezia, ori proletariatul; un nou despot.*

*Organicitatea crescândă a vieții colective face să se producă fenomenul tendențial de dispariție a claselor sociale și de formare a categoriilor de funcțiuni în cadrul vieții colective naționale.*

*Prin însăși ramificarea funcțiilor burgheziei în mai toate domeniile de activitate, ea tinde să se șteargă ca clasă socială, spre a se afirma mai mult ca feluri de activități organizate în funcție de interesul comunității. În locul claselor tine să se formeze corporațiile.*

*Prefacerea aceasta de structură a burgheziei noastre se întâmplă într-un moment în care se desfășoară și o adâncă prefacere spirituală a omenirii, așa încât problema burgheziei noastre se pune cu îndoite greutate: mai întâiu este vorba de a o elibera și desvolta: dar apoi trebuie purificată și pătrunsă de noua spiritualitate a vremii.*

*Dela democrația de ieri trebuie să se treacă la ideocrația de mâine, la dominarea idealului, a spiritualului. Se dă o aprigă luptă între instinct și rațiune. Trebuie să biruie rațiunea, care să restabilească natura socială și omenească a vieții economice și să o alcătuiască în sistem de ordine. Trebuie să biruie ordinea în locul haosului, interesul comun în locul celui egoist, spiritul deasupra materiei. Trebuie să biruie creștinul asupra evreului – care nu a adus în viața economică decât speculația, iar în viața socială anarhia. Burghezia noastră nu poate rămâne străină de aceste preocupări și în acest fenomen, căci problemele colectivității naționale sunt și probleme ei.*

*În țara noastră, unde țărănimea trăiește așa de jos (și economicește și spiritualicește), unde salariații de toate categoriile duc o existență așa de grea, unde streinii sunt atât de mulți și atât de puternici, - problemele de rezolvat sunt numeroase și toate reprezintă datoriile ale burgheziei de ale rezolva. Spre deosebire de apus, unde drepturile burgheziei au început ca atare, ca drepturi, drepturile burgheziei noastre românești încep ca datorii.*

*Bogăția poporului românesc nu va sta atât în bogăția și puterea burgheziei, cât și în ordinea socială a bogăției noastre. Burghezia românească va trebui, de aci înainte, să creieze bogății, dar să le împartă judicios, căci smulgerea numai de către ea ar lăsa mereu deschise problemele noastre sociale și ar face să se nască propria ei problemă.*

*Până acum, burghezia românească n-a jucat nici un rol la alcătuirea și funcționarea Statului nostru, - de altfel strein de noi, asupritor, formal și*



neadeverit nevoilor țării. Numai de aici înainte burghezia românească își va putea spune cuvântul.

Trebuie să și-l arate prin suflet, prin credință și prin dragoste, așa cum o învață tineretul țării. Și trebuie să și-l spună pentru dreptate socială și pentru ordine (nu pentru „bani” și pentru „câștig”, ca până aci), căci dacă altădată s-a impus în lume voința de libertate, mâine se va impune - cu siguranță voința de armonie: voința de ordine și de justiție a maselor, care ar fi bine să nu depășească burghezia și să nu se împlinească pe deasupra sau împotriva ei.

Burghezia românească este astăzi un imperativ de viață și de creștere a neamului nostru. Ea nu va birui însă și nu va menține decât atât cât va fi în stare – puțin sau mult, bine sau rău, să trăiască, românește, viața întregii colectivități românești.

**„Numai printr-o burghezie puternică și conștientă vom  
asigura viitorul unei Români libere”**

de M. Fărcășanu<sup>19</sup>

În cursul anchetei întreprinsă de „Vremea” asupra „Problemelor burgheziei române” s-au emis o serie de păreri, cari amintesc în mod straniu dezbaterea pedantă imaginată de oamenii de cenaclu ai secolului trecut: forma fără fond. Acest climat intelectual al junimismului politic se descifrează mai ales în tagma adversarilor structurali ai burgheziei, cum ar fi poeții familiei sau adepții maleabili ai noilor doctrine anti-liberale. Pentru lirismul cafenelei autohtone „le bourgeois est haissable” tocmai pentru că el reprezintă aspirația supremă a acestui lirism, adică o anumită securitate economică. Pentru intelectualul sincronizat, acela ce merge în „ritmul vremii”, burghezia este o categorie moartă pentru că așa spun manualele și normativele intereselor în cari s-a integrat.

După cum junimismul a fost o sublimare literară a unei incapacități politice, tot astfel anti-burghezismul actual este manifestarea unei infirmități și a unei crize: aceea a sentimentului național. Burghezia noastră – ca și toate burgheziile de altfel – cu toate păcatele și scăderile ei, este depozitara principală a conștiinței naționale.

Deaceea nu este de mirare că acei cari îi contestă existența sunt tocmai spiritele detașate nu numai de orice conștiință dar chiar de orice pudoare națională. Asemenea spirite sugerează, în svârcolirile lor leșinate, însăși inexistența unei burghezii române. Iută acești oameni, poate, că teza lor tinde

<sup>19</sup> Vremea războiului, XIV, n. 641, 15 mart. 1942, p. 5.

să demonstreze nu atât o inexistență cât o existență: aceea a unei Români nevertrebate. Fiindcă dacă luăm ca punct de plecare diletantismul „forme fără fond” și ca punct terminus pseudo-știința anti-liberală ajungem să avem despre țara noastră o viziune, conținut necristalizat, confuz, supus tuturor influențelor și fluctuațiilor inerente unei plasmе amorfe. Se va spune desigur că în fața majestății obiective a științei n-au ce căuta considerente lăaturalnice. Aceste considerente au însă un rol evident atunci când este vorba de pseudo-știință, cum este cazul cu negarea unei categorii sociale, care și-a dat măsura puterii ei de creație. România modernă, sub forma ei definitivă de România Mare, este produsul eforturilor acestei burghezii, care se regăsește și la începuturile de eliberare ale Principatelor române. Fenomenul economic, care însoțește apariția burgheziei noastre este acela al intrării Principatelor în circuitul economic european, iar fazele dezvoltării acestei categorii sunt paralele cu etapele conturării statului nostru. Cred că ar fi oșios să insist asupra nexului celor două planuri, politic și economic, în formațiunea burgheziei sau să amintesc datele atât de cunoscute ale tratatului dela Adrianopol și Revoluției de la 1848. faptul că statul nostru s-a desfăcut deabia în a doua jumătate a secolului trecut de lanțurile servituții explică suficient pentruce burghezia noastră s-a format într-un tempo mai rapid și pentru ce procesul ei de formație nu seamănă aidoma cu acela al manualelor, din cari se adapă criticii noștri. Burghezia română nu trebuie văzută livresc și nici cu ochiul lui Caragiale, ci în dificultățile nașterii ei și în eforturile mari de a umple în viața națională lacuna creiată de îndelungatele timpuri de suferință și stăpânire străină. Această burghezie există căci o întâlnim la toate răscrucile ultimei sute de ani, o descoperim la baza economiei, a culturii și politicei naționale. Ea este purtătoarea unei tradiții de libertate și crez național, este o burghezie națională prin excelență. Este pe de altă parte normal ca noi să nu avem o burghezie identică aceleia din Franța, Anglia sau Germania, ci o burghezie specifică împrejurărilor noastre istorice și economice. Comparația riguroasă a burgheziei noastre cu celelalte mari burghezii este o eroare din acest punct de vedere, iar concluzia trasă din această comparație – că o burghezie română nu ar exista – este evident absurdă. Din contră orice examen obiectiv al societății românești va constata prezența unei burghezii, categoric centrală a vieții noastre conștiente, un ax în jurul căruia se organizează de mult timp formele existenței naționale.

### **Spiritul burgheziei române**

Plecând dela constatarea de common sense a existenței unei burghezii românești, ceea ce impresionează astăzi nu sunt transformările economice, ci oscilațiunile spirituale burgheze. Problema, care ni se pare valabilă pentru moment nu este deci aceea a spectranalizei economice a burgheziei ci a examenului de conștiință, a spiritualității ei. Istoriceste spiritul acesta a fost consemnat într-o anumită ipostază, pe care actualmente nu o mai regăsim

decât cu greutate, anemiată sau veleitară. Este suficient să amintim atitudinile burgheze ale anului 48, ale exilului șefilor politici ai burgheziei, independența de gândire în monarhia lui Carol I, demnitatea protestului românesc la Congresul din Berlin (unde eram reprezentați prin exponenți ai acestei categorii) și ca un răsunet îndepărtat aceeași virilă conștiință a drepturilor naționale la conferința de pace dela Versailles, etc. etc., pentru a fixa caracterul liberal și bărbătesc al acestei poziții. Burghezia noastră este intim legată de realizarea neatârării naționale, a unității neamului și desrobirii economice. Ea apare ca agent al concepției liberale, care a condiționat revoluția națională, a unității neamului și desrobirii economice. Ea apare ca agent al concepției liberale, care a condiționat revoluția națională și ca o categorie socială conștientă de misiunea ei esențială în viața statului. Deaceea vom vedea adevărata burghezie românească strânsă în jurul principiilor de naționalism economic, de libertate politică și independență națională și o vom recunoaște după intrasigența atașamentului față de aceste idei directoare. Acolo unde încetează un asemenea atașament încetează și burghezia română autentică.

Desigur că în retorica patriotardă a secolului XIX, există uneori o parte de ridicul, pe care a speculat-o creiatorul lui Cațavencu, dar ea conține și efervescența încă intensă a deșteptării noastre „din somnul cel de moarte”. Stângăciile și caricaturalul anumitor gesturi noi, nu au împiedecat însă adâncimea convingerilor sau tăria atitudinilor.

Dacă burghezul este – așa cum spunea undeva André Sigfried – un om care are rezerve, burghezul român a fost și rămâne în înfățișarea lui adevărată și un om cu rezerve de rezistență morală. Independența lui economică realizată printr-o severă disciplină a muncii și vieții, i-a servit pentru a-și construi autonomia politică și spirituală. Grație unei asemenea discipline am avut la anumite momente o categorie socială, care a putut protesta și o categorie intelectuală care a putut critica sau înfieră. Cred că această facultate este tot atât de prielnică într-un stat, pe cât este de funest servilismul și lipsa de personalitate a cetățenilor. „Clasa mijlocie” nu ar avea altfel decât un meschin rol economic, fără să fie gardiana unui regim. În acest sens, (al apărării libertății) în care văd esența durabilă a unei clase medii, burghezia se poate întâlni în orice societate evoluată, acolo adică unde conștiința națiunii sau a cetății se proiectează în mediul osmotic și echilibrant al unei categorii centrale independente și muncitoare. Această categorie îndeplinește fără îndoială și oficiul de legătură între extremele societății, trăsătura de unire a diferențierilor ineluctabile într-o colectivitate organizată. Dar prima ei funcțiune este aceea a vigilenței și curajului civic. Ea garantează sistemul libertății înăuntru și al independenței în afară. Burghezia modernă spre deosebire de clasele de mijloc ale timpurilor anterioare a ajuns la o mai completă stăpânire a rolului său mulțumită transformărilor economice și politice, cari au făcut din societatea contemporană un organism

cu componente solidare. În această solidaritate socială burghezia joacă rolul principal prin permeabilitatea și prin voința ei de libertate, prima însușire asigurând curentul între categoriile sociale iar a doua sănătatea organismului politic.

Spiritul autentic al burgheziei noastre a fost și acesta este încă în compartimentele ei necangrenate de vremuri.

### **Conștiința burgheziei**

Este un refren cunoscut al literaturii politice, acela formulat prin 1935 de Henri le Man: *la bourgeoisie a perdu la bonne conscience*". Autorii socialiști au început critica burgheziei încă din prima jumătate a sec. XIX din timpul precapitalismului burghez și de atunci atacul nu a încetat.

Este adevărat că anumite părți din burghezia actuală și mai ales burghezii de dată recentă au arătat în multe cazuri o slăbiciune morală extraordinară. „L'expérience montre – spune Georges Sorel – que la bourgeoisie se laisse facilement dépouiller, pourvu qu'on la presse quelque peu et qu'on lui fasse peur de la revolution. Această „lașitate burgheză” de care vorbește autorul „Reflexiunilor”, este uneori – din nenorocire – un fapt brutal. El se proiectează deseori și pe planul autorității de stat atunci când conducerea a intrat pe mâinile părții degenerate a burgheziei. S-a văzut și la noi – așa cum remarcă același Sorel – cum anumiți reprezentanți slăbănogi ai acestei categorii atunci când aveau răspunderea conducerii politice se lăsau inspirați de frică. Timiditatea și timorația acestor oameni nu erau egalate decât de incapacitatea lor politică. Când însă „factorul cel mai determinant al politicii sociale este poltroneria guvernului” nu se poate aștepta nimic viabil dela reformele stăpânirii.

Ministrul care tremură în fața unei scrisori anonime și abilul părinte, care-și împinge copilul într-o formație politică gregară și tiranică, pentru a-și crea un eventual alibi moral, nu mai au caracterele burgheze. Ei sunt cel mult putregaiul burgheziei. Conștiința burgheză adevărată condamnă asemenea lașitate. Adversarii burgheziei afirmă desigur că o adevărată conștiință burgheză nu mai există. Ce este adevărat din această afirmație?

Trebue să recunoaștem că în ultimele decade burghezia a pierdut din prestigiu datorită cangrenării unei părți din grupurile ce o formează. Elementele bastarde ale burgheziei au făcut toate compromisurile posibile, trădându-și tradiția politică, economică și morală. Ele au început prin a abandona disciplina acțiunii și au sfârșit prin a ceda amenințărilor.

O anumită comoditate călduță a devenit principiul central al acestei existențe de a doua mână. Dela poziția activă și întreprinzătoare, conștiința de misiunea și drepturile ei, aripa aceasta rănită a burgheziei a trecut la postura pasivă, conservatoare și lașă. Ea s-a mulțumit să-și apere pozițiile cucerite și chiar să renunțe la o parte din ele pentru a păstra cealaltă parte. Mai ales însă această ramură vlăguită s-a întins și pe pernele capitalurilor

acumulate și a încetat să mai trăiască pentru a vegeta. S-a întâmplat și la noi ceea ce spune Emmanuel Mounier despre boala burgheziei franceze: „le mal burgeois est de vouloir avoir pour éviter d’être”.

În acelaș timp cangrena burgheză s-a drapat și în terminologia pseudo-științei, a așa zisei „evoluții ineluctabile”, a „imperativului vremii, a „morții liberalismului” etc. s-au invocat legile rigide, cari împing societatea politică și economia spre alte forme decât cele burgheze. La adăpostul acestei vane retorici și a compromisului dilatoriu, se etaleză toată putrefacția falsei burghezii române. (Câtă dreptate avea Denis de Rougemont să spună că legile economice și sociale sunt totdeauna juste în măsura exactă în care demisionăm din rolul nostru de oameni responsabili și creiatori și că rigoarea lor ne măsoară degenerescența).

Frica de răspundere, frica de acțiune, într-un cuvânt, frica de viață, a paralizat o bună parte din burghezia noastră. Am văzut astfel spectacolul halucinant al burghezilor care flirtau cu tendințele politice comuniste și despotice. I-am văzut renunțând aprioric la libertate în politică și la inviolabilitatea proprietății private în economie. O parte din burghezie, care își hrănia cu subvenții și cotizații călăii, își imagina că face operă de progres și că se asociază aurorii timpurilor noi. Această burghezie a fost „pe marginea prăpastiei” – așa cum sună titlul unei cărți. Poate că astăzi conștiința ei este frământată de rolul turbure, pe care l-a jucat în ultimul timp. Poate că începând de acum conștiința burgheză se va întoarce în întregime spre sursele ei de existență: spre inițiativă, acțiune, curaj etc. adică spre virtuțile de unde s-a ridicat o pătură burgheză și de unde a luat forțele necesare strălucitei sale cariere.

### **Misiunea burgheziei**

Burghezia a fost compromisă de lașitatea unei părți minore a ei și de inacțiunea celeilalte părți. Misiunea ei apare deci cu claritate: să-și refacă o conștiință puternică, o autoritate.

Pentru aceasta burghezul trebuie să se vindece de complexul de iască veritabil, trebuie să-și afirme castrare care-l împiedecă să XXX conștiința drepturilor și a creației lui, să-și asume răspunderea națiunilor, să se angajeze adânc în faptă și în idee. Zeflemeaua și ironia, cari i-au înlocuit forța combativă, trebuesc stărpite în profitul vechei lui capacități de rezistență. Inhibiția burgheză care profită tiranilor, trebuie suprimată. O terapeutică sufletească iață ceea ce cred că este absolut necesar pentru o însănătoșire a burgheziei.

Adevărul că „bărbăția”, curajul civic și al ideilor, s-au atrofiat în întinse câmpuri ale burgheziei noastre nu trebuie neglijat atunci, când se discută misiunea ei actuală. Fiindcă nici o misiune nu este posibilă fără vlagă.

*Am menționat pe de altă parte că burghezia este gardiana firească a naționalismului autentic și a libertății persoanei. Dupăcum în viața satului burghezia stă la baza acelei ligi a cetățenilor contra puterilor – care s-a prezentat sub diferite forme: a parlamentelor, a corpurilor intermediare, etc. – tot astfel în viața internațională ea stă la originea revoluțiilor naționale și a afirmării independenței etatice. Burghezia trebuie prin urmare să reia firul acestei tradiții. O adevărată burghezie națională nu poate coexista sclaviei statului sau jugulării Persoanei. Iată ceea ce nu trebuie uitat cu niciun preț atunci când se definește autenticitatea burgheză.*

*Orice altă problemă referitoare la burghezia noastră se va soluționa prin această revigorare spirituală. Tendința conservatoare a anumitor burghezi (fenomenul acela periculos descris de un german cu epitetul sugestiv „Verjungkerung der Bourgeoise”) se va spulbera atunci când simțul responsabilității va fi din nou treaz în burghezul nostru.*

*O burghezie conștientă nu poate degenera niciodată în plutocrație.*

*Ea va reveni la funcțiunea ei creiatoare de echilibru și osmoză între categoriile sociale. Dar pentru a da un accent durabil și solid acestei funcțiuni burghezia nu trebuie să mai sucumbe în fața obsesiei și a amenințărilor.*

*Mai multă demnitate, mai multă conștiință a drepturilor, mai mult orgoliu național, vor readuce pe burghezii rătăciți la matca strămoșilor lor.*

*Pentru ceilalți, cari s-au menținut în linia tradiției, singurul sfat valabil este de a eși mai mult în acțiune, de a-și reface disciplina actului, umbrită în ultima vreme de cețuri trecătoare.*

*Misiunea aceasta are și un profund înțeles național, fiindcă numai printr-o burghezie puternică și conștientă vom asigura viitorul unei Români libere și Mari. Eu am credința că în rândurile tinerelor generații de burghezi conștiința adevărată a burgheziei rămâne întunecată câtva timp, se va ilumina în examenul faptelor și experiențelor recente. Tinerii intelectuali, fii ai acestei pături criticată care a construit România de ieri, își vor da seama la un moment dat că numai prin libertate și demnitate umană vor putea reface în viitor opera schițată de trecut. Vor vedea pericolele imense unde pot să ducă drumurile tiraniei și segregarismului – pericole nu numai pentru ființa creiatoare a Persoanei ci și pentru ființa integră a Neamului.*

**„Pașii burgheziei sunt conduși de martirii naționalismului românesc”**

de Mircea V. Pienescu<sup>20</sup>

*Revista „Vremea” mi-a făcut cinstea să-mi ceară să răspund, la ancheta asupra burgheziei, ca tânăr preocupat de aceste probleme. Calitatea mă flatează și rețin tinerețea, pentru că îmi aduce un mare folos în cauză: vorbesc mai la urmă.*

*Cititorii cari au urmărit această anchetă au putut vedea ce variate sunt ideile despre burghezie și mai ales cât de deosebit este conținutul atribuit noțiunii de burghez. În definițiile ce s-au dat, când nu erau simple elogii, am văzut defilând pe Domnul Jourdain, immortalizat de Molière la 1860, alături de toate personajele caragealești și de caricaturile popularizate de literatura socialistă a vechiului regat înainte de unire. Dar nu a apărut decât rar și timid burghezul în forma modernă. Burghezul de stil 1942 apare ca o rușine. De aceea flăm numai ce a fost burghezia română și ce ar putea să fie ea, dacă s-ar întâmpla minunea să se schimbe la față. Oare este atât de greu să vorbim de prezent? Să vedem.*

**1. Esența și caracteristicile burgheziei noastre**

*Nu se poate vorbi de burghezie fără a se vorbi de societatea burgheză. Aceasta este noțiunea generală. Burghezia constituie numai un element al ei.*

*Societatea burgheză este aceea care are la temelie ei proprietatea mijloacelor de producție pe care le pun în mișcare prin personalul salarizat, dând naștere celei de a doua categorii de indivizi, care sunt proletarii. Această arhitectură, atât de atrăgătoare, este încurcată în prezentarea socialiștilor din secolul trecut, de categoria intermediară: micii plugari, micii meseriași, patroni și comercianți. De aceea se aruncă asupra lor calificările cele mai puțin amabile, ca de pildă „sacul de cartofi” cu care este asemănată țărâniea de Karl Marx.*

*Pentru a ajunge la deținerea mijloacelor de producție, indivizii trebuie să fie dotați cu calități de creație, organizare și conducere. Aceste calități și nu averea, cum se crede, îi impun pe burghezi și la conducerea statului respectiv. În țările în care burghezia s-a născut, ca să zicem așa, normal, conducerea ei a fost plină de cea mai mare binefacere. Franța, Anglia și Germania au folosit, pe rând, de pe urma conducerii burgheze.*

*Indiferent de orice calificativ, rămâne bineînțeles că atâta vreme cât există o societate burgheză, trebuie să existe și o burghezie.*

<sup>20</sup> *Vremea războiului*, XIV, nr. 642, 22 mart. 1942, p.5.

*Rolul acesteia a variat în timp de aceea vom găsi-o definită în diferite feluri de literatura vremii; dat tot aceea trebuie să avem și o definiție a burgheziei actuale.*

*Ființa și rolul burgheziei sunt legate de concepția despre proprietate.*

*Burghezia românească s-a format în perioada de autoritate a conceptului liberal și individualist despre proprietate, atât în vechiul Regat cât și în celelalte provincii. De aceea au dreptate acei cari susțin că nu avem o burghezie românească.*

*Pornită la 1832, sau mai devreme poate, să cucerească mijloacele de producție și să devie o burghezie românească ea s-a văzut handicapată de străinii deținători de capital și cu pregătire economică incomparabil superioară. Atunci s-a retras pe pozițiile de apărare și a cucerit statul, apărându-l de jugul străin, și dându-i instituțiile necesare unei societăți burgheze. Era forma fără fond de care vorbeau junimiștii.*

*Până la unire, burghezia românească nu a putut să intre în stăpânirea mijloacelor de producție și a împărțit funcția ei cu străinii, în special evrei, dar și alt capital internațional. În acest timp, tot ea a trebuit să facă sacrificii pentru a asigura liniștea socială. Exproprierea încununează acea perioadă.*

*În Ardeal și Bucovina burghezia românească apucase drumul firesc luptând să-și apropie mijloacele de producție. În această năzuință se lovea de rezistența stăpânilor, pe care nu o înlătura decât cu lupte grele și sacrificii mari. De un rol politic în stat nu poate fi vorba, dar de o conducere politică a românilor, da. Este notoriu că românii din Ardeal și Bucovina erau conduși, în năzuințele lor naționale, de elemente ale burgheziei.*

*În Basarabia nu putem vorbi de o categorică burghezie românească, dar putem identifica elemente burgheze.*

*Aceasta este esența burgheziei românești în forma ei inițială.*

*Burghezia modernă ar fi trebuit să rezulte din contopirea elementelor burgheze din cele trei ținuturi. Dar despre aceasta vom vorbi imediat.*

## **2. Contribuția ei la alcătuirea statului modern român**

*Chiar din cele de mai sus s-a putut vedea care a fost contribuția burgheziei la alcătuirea statului român modern. Sub raportul politic acest raport e mare. El înseamnă tot ceea ce am obținut noi, făcând drumul celor două principate sub suseranitate turcească și până la România Mare.*

*Această constatare este valabilă pentru România Mică. Alipirea celorlalte provincii ne-a pus problema constituirii unui nou stat cu altă configurație demografică și cu o schimbată structură economică. Această nouă sarcină nu a fost împlinită cu aceeași pricepere, ba chiar putem spune că s-a dovedit o mare neînțelegere. Procesul de contopirea celor trei burghezii nu s-a făcut în spirit de înțelegere și rezultatul a fost că am avut ciocniri și lupte politice, în loc de conlucrare armonică. O contopire s-a*



operat, dar numai la tinerile elemente care vor forma burghezia de mâine, burghezia despre a cărei misiune în viitor se poate vorbi.

Sub raportul economic însă, orice critică este îndreptățită pentru că activitatea burgheziei ne-a dus dela latifundile insuficient puse în valoare, la un Bercovici mare acționar la Banca Națională a României și la un Blank care își publica planul de lucru „dacă ar ajunge ministru de finanțe”.

Criza burgheziei apare în momentul când străinii, deținători ai mijloacelor de producție, caută să-și aroge și rolul de conducere al statului.

### **3. Calități și deficiențe ale burgheziei**

Răspunsul la această a treia întrebare se desprinde și el din cele spuse mai sus.

Burghezia liberală n-a înțeles că, conducerea politică trebuie să dea satisfacție năzuințelor naționale și a stânjenit orice încercare de a imprima nota națională activității economice. Eminescu a dat semnalul și n-a fost înțeles. Țărănismul de înainte de 1900 a fost înăbușit iar luptele naționaliste dintre 1900 și 1916 s-au lovit de aceeași obstrucție.

Străinii deținători de poziții economice au fost mai înțelegători pentru interesul lor și au sprijinit totdeauna burghezia în luptă și cu curentele naționaliste.

Închizându-se în concepția de partid politic burghezia Vechiului Regat, deoparte și cea a Ardealului de alta, au stânjenit procesul de contopire și conlucrare. Acest proces se petrece alături de ea și chiar contra ei, câte odată. De aceea, după unire s-a continuat pe aceeași cale. Țărănismul inițial, care trebuia să însemne o revoluție națională, s-a lovit de rezistență și n-a ajuns la conducerea politică decât când s-a corcit și a îmbrăcat o formă care nu-i era firească. De unde pornea ca o mișcare a burgheziei rurale, reprezentată prin conducătorii ei firești, care trebuia să se desfășoare pe linia burgheză și să ducă la naționalizarea economică a ajuns un partid înfeudat luptei de clasă și impregnat de elemente străine. Aceeaș soartă au avut-o și alte încercări de refacere a României burgheze pe baze noi.

### **4. Misiunea actuală a burgheziei noastre**

Am ajuns la întrebarea capitală. Ea putea fi pusă și fără a mai trece prin pregătirea celorlalte trei, pentru că este de sine stătătoare. Pentru a răspunde care este misiunea actuală a burgheziei, fără a o minimaliza la rolul de aprovizionare a categoriilor nevoiașe, mi se pare că trebuie să vedem dacă mai trebuie să avem o burghezie.

Am spus că societatea burgheză are la temelia proprietatea individuală, familia și religia. Nu cred că este român care să conteste necesitatea de a rămâne pe aceste temeuri. Și chiar dacă ar fi unii, nu are nici o însemnătate existența lor, deoarece temeurile societății burgheze sunt

*adânc înfipte în sufletul românesc și fac parte din ființa noastră națională. Și totuși este ceva care s-a schimbat.*

*Concepția liberal-individualistă despre proprietate, transpusă în principii de drept și formulată în legi, a dus la excese care au făcut ca interesul colectiv-național să devie contrariu interesului colectiv-naționale și ca proprietarii să devie dușmanii liniștei sociale. Critica socialistă a identificat cele două categorii de luptă: capitaliștii și proletarii. Dar tot această critică a făcut regulă dintr-un exces și a tras concluzia radicală de desființare a proprietății. Viața reală s-a însărcinat să dovedească șubrezenia acestei soluții și cu excepția Rusiei, nicăeri nu s-a încercat o aplicare practică.*

*Pe măsura nevoilor și pe temeuri reale, s-a impus o altă concepție despre proprietate, ajungând la temeuri de drept și la formulări legale. Este vorba de proprietatea considerată ca funcție socială și ca funcție națională. România a adoptat constituțional această nouă concepție și va trebui să o aplice în toată întinderea ei.*

*Burghezia actuală trebuie să-și revizuiască înțelegerea și să-și potrivească activitatea pe nou făgaș.*

*Deținătoare a mijloacelor de producție, burghezia trebuie să se încadreze pe linia interesului național. Procesul de încadrare se face sub ochii noștri. Semnele sunt vizibile pentru ochiul obișnuit a deosebi efemerul de trainic.*

*Acest proces de adaptare a burgheziei la noile temeuri de viață națională este mult îngreunat de tarele inițiale ale burgheziei românești. Una din cele mai mari este existența, în prea mare număr, a evreilor deținători de averi și de poziții economice importante. Îndepărtarea lor înseamnă o revoluție și nu trebuie să sperie pe nimeni, chiar dacă este – câte odată ceva mai aspră. Revoluție a făcut Cuza la 1848 secularizând averile mănăstirești și expropriind parțial pe marii proprietari și tot revoluție a făcut Regele Ferdinand semnând decretul de expropriere. Și atunci am fost deposedați și totuși lucrurile s-au desăvârșit.*

*Misiunea actuală a burgheziei noastre apare dela sine. Va trebuie să facă o mare încordare pentru a aduce, prin valorificarea potențialului național, o mai bună stare tuturor românilor.*

*Scriind aceste rânduri am fost urmărit, tot timpul, de sutele de figuri ale colegilor mei de studii și ale foștilor mei studenți, care s-au aruncat cu elan în lupta de naționalizare economică.*

*Burghezia cea nouă se naște odată cu misiunea ce are de împlinit. Pașii ei sunt conduși de martirii naționalismului românesc, în fruntea cărora strălucește ca o stea călăuzitoare gigantul ctitor de cultură națională care este Mihail Eminescu.*

## Istoricul Vasile Netea, descendent de grăniceri

*Teodor TANCO*

Este foarte greu de definit în câteva pagini ale comunicării un român cu o energie clocotitoare, personalitate complexă și fire deosebit de avântată, dinamică, o natură optimistă, comunicativă până în prietenia în margine de *carpe diem*, dar creatoare în lucrarea spiritului istoric, precum a fost Vasile Netea, omul. De aceea, e necesar de presupus, mai întâi, originile, rădăcinile strămoșești din depărtări greco-romane, că prin locurile acelea unde a venit în lumea Soarelui s-a făcut multă istorie cu armele și cu cuvântul.



Vasile Netea s-a născut la 1 februarie 1912, în localitatea Deda, de pe Mureșul Superior.

Acolo, geografia arată ca o poartă prin care omul trece ca să intre în munți. Totodată, este și ieșire din păduroșii Călimani în podișul larg al culmilor blânde și pleșuve. Căci, Deda se găsea în marginea lui, chiar cu numele ei începe Țara sau Ținutul Colinelor, cum numește în cărți geograful Laurian Someșan plaiurile dintre râurile Mureș și Bistrița Argintie din Munții Poiana Tomii și până în Teaca spre Câmpia Transilvană.

N-au fost numai confruntări geologice și între speciile pădurilor în spațiul copilăriei lui Vasile Netea. S-au dus și lupte grele între „barbaricus”, dacii liberi și armatele romane. Cât a durat Dacia Traiană limesul avea aisberg o cetate dacă, apoi o castella romană și un burg tocmai lângă Deda și, la nevoie, alte fortificații tocmai lângă satul de astăzi. Toate acestea au lăsat urme pe pământ și deprinderi în oameni, gene în ființa lor. Parcă trupezul neastâmpărat Netea continua pe aceia.

Apoi, au trecut alte valuri de istorie peste generațiile de înaintași și cu alte organizări militar-sociale până la strămoșii lui direcți, care au fost grănicerii din Regimentul II român de la Năsăud, înființat *de jure* în 1762. Vasile Netea fiind un autentic descendent grănicer, nu ajuns între ei ci a venit dintre ei, căci statutele condiționau până astăzi, ca măcar unul din părinți la origine, și se pare, recunoscută fiindu-i această calitate, el primise și ceva stipendii de școlar de la Fondurile grănicerești din Năsăud. Iar mama lui, Lucreția Onigaș, s-a născut în satul Gledin. Acesta cu Monorul, cu Rușii-Munți și cu Morăreniul formaseră compania I, cu sediul în Monor, a vestitului Regiment care avea ștabul la Năsăud. La companie, în Monor, se înființase una din primele trei școli triviale,

la 1764. Istoricul Nicolae Bocșan este unul din cercetătorii de autoritate ai fenomenului cultural grăniceresc și foarte pasionat cândva de amintirile-jurnal ale ofițerului Francisc Mihailașiu din anii 1848-49.

Gledinul, în schimb, îi oferise tânărului informații și mai vechi din strămoșescul lui sat, cu exemple de istorie cărturărească. Aici se născuse, în jumătatea a doua a secolului XVII, Pahomie, ajuns episcop de Roman pe timpul domniei lui Dimitrie Cantemir, apoi un nepot al acestuia, Iacob Stamati, care a urcat în scaunul de mitropolit al Moldovei. Din neamul acestora, a lui Petcu sau Petcă cum le zicea, se trăgea și soția lui David Creangă, mama Smarandei și bunică a lui Ion Creangă. Parcă pe toți îi purta în sensibilitatea și visele lui neliniștitul cititor și iscoditor Vasile Netea. Și nu-i știa numai din documente și cărți, ci și din viața tumultuoasă a urmașilor, căci se aflase mult timp printre ei, cât și din revenirile dese acasă, în cele două sate ale originilor lui. O probă este și mărturisirea lui în ultimul interviu pe care îl obținusem cu un an înainte de a deceda, spunând: „Mi-am petrecut o bună parte a copilăriei la Gledin și Monor, acestea fiind satele îngemănate din care m-am ridicat spre viața până azi. Primele mele amintiri nu sunt atât de vesele, ele datând din epoca Primului Război Mondial, atunci stabilindu-mă cu mama la Gledin la rudele de aici, tatăl meu fiind pe front, am stat acolo cei 4 ani cât a durat războiul. Monorul mi-a rămas în minte prin frumusețea târgurilor de primăvară și de toamnă, unde participau toate satele din jur. Acele târguri, mai ales cel de toamnă, cu ziua din 27 septembrie, erau adevărate evenimente economice, sociale și culturale” (T.T., V.R.R., vol. VII, 1993, p. p. 191-192).

În altă împrejurare, el destăinuie că a făcut și vreo două clase primare la școala din Gledin, îndată după Marea Unire. Începuse alfabetul în satul natal al mamei unde un dascăl localnic asigura continuitatea învățământului românesc. Dar celelalte clase primare le face la Deda, după care pleacă la Școala Normală de Învățători din Târgu-Mureș, în toamna anului 1923. Însă revenirile între grăniceri sunt frecvente. Vacanțele de elev sunt răstimpul gledinar, chiar și al tânărului învățător care ajunge la 19 ani, când începuse activitatea didactică. Dar și mai tânăr debutase publicistic, la 16 ani semnând (în ziarul „Patria” din Cluj, nr. 241, p. 2 din 1928) articolul *Cărți comemorative*.

Timpul și un motiv romantic au făcut să devină monorean. Acolo crescuse, înflorise și se împlinise domnișoara Lucreția Cazan. Eleva aceasta a dat strălucire balului de la Monor, cu care se încheiaseră evenimentele festive de sfințire a Monumentului eroilor și depunerea jurământului a Batalionului de grăniceri din Bistrița, în prezența ministrului de stat al Armatei, F. Bejan. La petrecerea domnilor, Vasile Netea i-a trimis atâtea ilustrate domnișoarei Lucreția încât ieșise regina balului, apoi valsară larg, de părea prea mică sala clasei a VI-a a școlii. Era fermecătoare prin contrastul taliei perechea avântată în dans și vise. Aveam 11 ani și, cu alți școlari, priveam de afară, pe fereastra deschisă. Domnișoara Lucreția, cum i se zicea în sat, se născuse în Filea, peste

Mureș la Deda. Murindu-i mama, când era mică de tot, popa o adusese la bunici, crescând-o familia învățătorului Onigaș; cu vremea, ea a devenit moștenitoarea casei și, pământului din Monor. Cei doi tineri erau căsătoriți din 1937 și se aflau în București, după al Doilea Război Mondial, când deveniră proprietari întabulari. Prin aceasta, statutul de grănicer al lui Vasile Netea se oficializase și avusese puțin timp reședința de vară în Monor.

Dar el se legase și altfel de grăniceri. Spiritual. După tipărirea, în 1936, în colaborare cu Eugen Nicoară, a cărții *Murăș, Murăș, apă lină...*, s-a ancorat pentru toată viața într-o tematică, și un nume: *Ion Pop Reteganul*, vizitând adesea Casa memorială din Reteag. Și acesta, când a ajuns în stare de orbire, trăise câțva timp în Monor la familia părinților soției, născută Bejan.

Îl văzusem pe istoric la Monor, și pe Aurel Filimon tot atunci, și-i reținusem de la festivitățile grănicerești. Îl revăzusem pe primul abia în 1943 în refugiu, într-o duminică la Luna Bucureștilor, ascultându-i înflăcărata cuvântare despre nedreptățile îndurate de români în Ardealul ocupat. Dar nu mă apropiasem să vorbim. Evoc momentul în vol. 2 din romanul *Cândva mă voi întoarce acasă*, tipărit în 2007. Apoi, ne-am întâlnit în 1945, tot așa vorbind la ridicarea troiței pe locul unde a fost mănăstirea Monorului, la care a început călugăria Pahomie. Dar cunoștința directă am făcut târziu de tot. Eram prea timid, el prea vocal și învățat pentru mine. Când a fost să ne cunoaștem și să comunicăm, a fost pentru toată viața noastră.

Prin participarea de azi la cinstirea centenarului, cu acesta am fost prezent la trei evenimente importante ale biografiei lui Vasile Netea, mai fiind la aniversarea de 70 de ani și la înhumarea lui, amândouă petrecându-se la Deda.

Un singur episod trebuie să mai adaug. Pentru că Gelu Netea, fiul istoricului, care îi aduce memoriei tatălui cel mai frumos omagiu de centenarul nașterii, tipărind o carte, a fost prea restrâns în cuvinte (întrebat într-un interviu „despre amănunte la înmormântare”), interviueatul a ratat că nu a relatat amănuntele dramatice prin ostilitatea continuată de autoritățile comuniste de securitate și de cele locale din Deda. Căci, fiind prevăzător, Vasile Netea făcuse multe demersuri să obțină un loc de veci în grădina bisericii satului. Greu de tot și numai la insistența episcopului Andrei Bordaș de Alba Iulia a obținut un loc pentru un singur mormânt. Altfel nu s-ar fi apropiat sicriul fostului „pușcăriaș politic” de locul acela.

Am fost la înmormântare, delegat oficial al Uniunii Scriitorilor, reprezentându-l pe președintele D.R. Popescu, care îi prețuia mult cărțile și cuvântările. De altfel, Uniunea a suportat cheltuielile decontabile de înmormântare.

De la Cluj am plecat singur, iar de la Bistrița am mers cu Valentin Raus, membru al Uniunii Scriitorilor, cu redactorul șef al ziarului „Ecoul”, monoreanul Vasile Ilovan, și cu profesorul George Vasile Rațiu, toți prieteni

buni ai defunctului. Sosind la Deda, pe la ora 10, am mers la biserică cu coroanele unde era deus sicriul. Episcopul Emilian de Alba Iulia era așteptat la ceremonial, dar nu a venit. Au venit însă cu o mașină trei preoți, între ei protopopul de Alba, mare cântăreț și orator. Singurul pe care îl cunoșteam. Înainte de începerea serviciului religios am organizat cei patru sosiți de pe meleagurile grănicerești primul schimb al gărzii de onoare. Apoi, tot câte patru, mulți au stat momente de veghe lângă sicriu. După slujbă și cuvântările celor doi vorbitori preoți, am adus salutul Uniunii și mi-am citit textul, publicat în carte, fără nicio schimbare. Am dat cuvântul încă la câțiva, deși au fost mai mulți doritori. Restul urmând să vorbească la masă, undeva la un local public, la care s-a mers cu mașinile, fiind situat între două localități pe malul Mureșului cu apă lină... atunci era tulbure și involburată, poate pentru că î-l pierduse pe culegătorul cântecelor de demult, și acestea se vor uita.

La înmormântarea doamnei Lucreția Netea, săvârșită din viață în vara anului 2011, și, prin alte eforturi ale fiului lor, este înmormântată la Deda, lângă soțul de-o viață, nu am fost.

Dar, în 27 septembrie 2010, când la Monor am lansat ultimul volum din tetralogia *Cândva mă voi întoarce acasă*, cu care ocazie am anunțat că mă retrag din scrisul literar, am invitat-o și pe doamna Netea, și pe Dimitrie Poptâmaș, și pe alții. Doamna, nu demult împlinise 90 de ani și a venit însoțită de prietenul de-o viață al familiei, colonelul pensionar Ioan Vlaic din Gledin. A fost foarte fericită și a repetat obstinent că e ultima dată când vede Monorul și oamenii lui. Râdea zgomotos cu lacrimile curgându-i, precum Mureșul, pe fața frumoasă. Pe casa arătoasă din centrul satului am dezvelit a 10-a placă comemorativă a celor care obținuseră titlul de doctor în științe, și ultima; alți 5 care au titlul sunt în viață. Aceasta a fost pentru străunchiul ei, a medicului memorandist dr. Aurel Moldovan, decedat la Viena. Iar casa, nu alta decât aceea care o moștenise și o avuse un timp, proprietate familia Lucreția și Vasile Netea.

A fost ultima noastră întâlnire și despărțire.

Târgu-Mureș, de Centenar, 1 februarie 2012.

## Un periplu istoriografic în opera de tinerețe a lui Vasile Netea

*Dr. Vasile DOBRESCU*

Scrierile de tinerețe din prima jumătate a secolului trecut ale cărturarului și istoricului Vasile Netea stau sub semnul traseului pregătirii sale intelectuale prin instituțiile de învățământ pe care le-a parcurs, cât și al unei diverse și continue înrâuriri culturale desprinse și culese din paginile cărților din bibliotecile Târgu-Mureșului, Clujului sau Bucureștiului, și nu mai puțin, din contactele și dialogurile nemijlocite și fertile cu numeroasele personalități ale culturii naționale pe care le-a cunoscut, intervievat sau pe lângă care a activat. Pregătindu-se la Școala Normală din Târgu-Mureș,



spre a deveni învățător și viitor luminator al tinerimii școlare, al locuitorilor satelor din zona Mureșului, Vasile Netea și-a depășit condiția de simplu învățăcel, frecventând nu numai cercurile culturale românești din „orașul florilor”, dar și implicându-se încă de pe băncile școlii, în activitatea publicistică și culturală ce se conturase promițător după Marea Unire, alături de mai vârstnicii animatori ai spiritului cultural național. Cu atât mai mult, după absolvirea Școlii Normale și peregrinarea sa ca învățător în satele Mureșului, Vasile Netea își extinde activitatea publicistică fiind prezent în periodicele editate la Târgu-Mureș, Reghin sau Cluj, se numără printre colaboratorii și redactorii unora dintre ele, frecventează și participă intens la dezbaterile din cercurile scriitorilor ori oamenilor de cultură din aceste localități. Treptat se ridică și se afirmă ca o prezență promițătoare și dinamică ce preia din învățăturile și darurile culturale ale unor învățați ca: Nicolae Sulică, Costin Maximilian, Zeno Vancea, Gherghinescu Vania, Ioan Bozdog, Vasile Al. George, Mihai Demetrescu<sup>1</sup> etc., pentru a se distinge apoi prin acțiuni și creații din ce în ce mai originale, ce-i vor contura, în timp, trăsăturile esențiale ale propriului profil cultural pus sub semnul neastâmpăratei sete de cunoaștere și cuprindere al unui discurs tumultos și expresiv de frumoasă ținută civică și națională.

Pașii pe care Vasile Netea îi parcurse în pregătirea și formarea sa intelectuală sunt marcați nu numai de contextul studiilor și atmosferei spirituale stimulative existente în Școala Normală din Târgu-Mureș. Apoi în cadrul Școlii Superioare Pedagogice din Cluj, începând cu anul 1939 sau la

<sup>1</sup> Vasile Netea, *Memorii*, ediție îngrijită, introducere și indicii, Dimitrie Poptâmaș, Editura Nico, Tîrgu Mureș, 2010, p. 31-32, 36-37, 40-43.

Academia Pedagogică și la Facultatea de Litere și Filosofie din București, i-au îmbogățit sursele de informație, dar i-au oferit și exemple atitudinale, de creație și construcție intelectuală elevată, de comportament și responsabilitate civică. Astfel, Vasile Netea, încă din anii tinereții, ascultându-i în conferințe publice, ori beneficiind de audierea unor cursuri universitare susținute de Nicolae Iorga, George Bogdan-Duică, Ioan Lupăș, Dimitrie Popovici, George Călinescu, D.D. Roșca, Constantin C. Giurescu<sup>2</sup>, se dorea și se străduia, la rândul său, să fie nu numai, asemenea acestora, un intelectual rafinat creator de opere temeinice, ci în egală măsură un luminator și formator spiritual capabil să răscolească cugetele, să sădească sămânța roditoare a convingerilor civice. Să educe conștiințele generației sale, să răspândească îndemnurile și dragoste față de cultură din rândurile și spre înălțarea celor mulți din mijlocul cărora se ridicase. Indiscutabil, mulți colegi de generație aspirau și doreau să devină viitori corifei ai culturii naționale. Dar, din multele și promițătoarele talente ale tinerimii mureșene, Vasile Netea are ascendentul unei traiectorii spirituale ce-l valida în civilizația scrisului și culturii naționale datorită unei tenacități și dorințe ieșite din comun și a unei capacități intelectuale prodigioase în continuă perfecționare, care-i va permite să străbată perioade relativ nefaste, în anii refugiului ori ai ocupației sovietice, împovărat de greutățile materiale și familiale, continuând să-și împlinească creațiile anterioare, să-și contureze opțiunile și orizonturile din ce în ce mai precumpănitoare sub zodia muzei Clio, punctate evident, la sfârșitul tinereții și începutul maturității sale de lucrările de licență și doctorat cu subiecte de factură istorică. Prin ele a încheiat o fază de căutări, de experiențe și acumulări benefice, care își vor arăta urmările după o tragică și îndelungată detenție din anii cincizeci ai secolului XX.

Ce a dorit, ce a gândit să devină și cum s-au încheat și manifestat primele trăsături intelectuale ale personalității lui Vasile Netea în anii tinereții și primii ani ai maturității sale?

Răspunsurile, e adevărat, în parte, le putem decela printr-o privire retrospectivă folosindu-ne de paginile volumului de „Memorii”, tipărite inițial în revista „Vatra”, în anul 1982, cât și din sursele bibliografice, încă incomplete, realizate cu profesionalism și migală de către Dimitrie Poptâmaș<sup>3</sup>.

S-a pregătit pentru o carieră de învățător, năzuind să îndrume primii pași spre știința de carte a copiilor din satele Mureșului Superior și, în același timp de a deveni un luminator al satului, asemenea zecilor de dascăli ce i-au precedat activitatea în istoria culturală a Transilvaniei moderne, dintre care și l-a luat ca exemplu pentru dăruirea, onestitatea, activitatea educativă în domeniul propagării și popularizării culturii și a prețuirii creațiilor folclorice, pe învățătorul Ioan Pop-Reteganul. Nu întâmplător, la două decenii de la

---

<sup>2</sup> Ibidem, p. 28-30, 96-97, 127, 132, 134.

<sup>3</sup> Dimitrie Poptâmaș, *Vasile Netea, Bibliografie istorică și literară*, în vol. Vasile Netea, *Evocări și bibliografie*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2008, p. 138-246.



moartea acestuia, îi va dedica în revista culturală a învățătorimii mureșene „Progres și cultură”, un frumos medalion omagial<sup>4</sup>, apoi, în 1938, o extinsă sinteză analitică în colecția „Biblioteca învățătorilor”, prin care încerca să readucă în atenția contemporanilor, îndeosebi a dascălimii, omul și opera „de o înaltă concepție morală asupra scrisului... un animator stăruitor, un învățător ideal cum am dori să avem mulți alții, un model de a ce trebuie și de ceea ce poate să fie un intelectual care trăiește în mijlocul țăranilor, un exemplu rar de vrednicie, de muncă și de jertfă”<sup>5</sup>. În 1943, în lucrarea „Figuri ardeleni”, din colecția „Cartea refugiatului ardelen”, ce cuprindea profiluri ale marilor personalități românești transilvănene, Vasile Netea îl consemnează din nou pe Ioan Pop-Reteganul printr-un succint și expresiv medalion literar. Apoi, în același an îngrijește reeditarea unor culegeri de folclor ale dascălului ardelen într-un volum selectiv sub titlul „Legende, povestiri și obiceiuri românești”<sup>6</sup>, receptat prin comentarii elogioase. Ulterior, în anii 1970 și 1986, reeditează, comentând și adnotând, edițiile culegerilor și prelucrărilor de basme ale lui Ion Pop-Reteganul sub titlurile: „Crăiasa Zânelor”<sup>7</sup>, respectiv, „Povești ardelenesti”<sup>8</sup>. În bună măsură, inspirat de străduințele lui Ion Pop-Reteganul de a culege și valorifica însemnate secvențe din tezaurul folcloric românesc ardelen, Vasile Netea, în colaborare cu Eugen Nicoară<sup>9</sup>, reușește să strângă și să publice, în 1936, sub egida Despărțământului Reghin al „Astrii”, o masivă culegere de literatură populară din zona Mureșului Superior, ce se constituie ca o lucrare de referință pentru cercetările ulterioare, comentată apreciativ în presa vremii de către Nicolae Albu, Maria Stanca, sociologul Traian Herseni, sau de muzicologul George Sbârcea.

Pe de altă parte, Vasile Netea își dovedește competențele de valoare didactică destul de timpuriu, dezvoltându-și opiniile pedagogice când abordează problematica calității cercurilor culturale ale învățătorimii mureșene, printr-un serial de articole publicate în „Gazeta Mureșului”, în anul 1934, sub genericul „Îndreptar pentru cercurile culturale”, strânse apoi într-o lucrare broșată<sup>10</sup>, din care se desprind deopotrivă, solida pregătire teoretică asupra principalelor teorii și curente pedagogice conturate la nivel european dar și național, cât și disponibilitatea de a susține aplicarea în practică a celor mai adecvate metode de instruire și educație pentru îmbunătățirea procesului

<sup>4</sup> Vasile Netea, *Ioan Pop Reteganul*, în *Progres și cultură* 3, nr. 1, ianuarie 1935, p. 3-11.

<sup>5</sup> Vasile Netea, *Ion Pop Reteganul*, Cluj, 1938, p. 3.

<sup>6</sup> Ediție îngrijită de Vasile Netea, București, 1943.

<sup>7</sup> Ediție îngrijită și note de Vasile Netea, Editura Minerva, București, 1970.

<sup>8</sup> Ediție îngrijită și studiu introductiv de Vasile Netea, Editura Minerva, București, 1986.

<sup>9</sup> Eugen Nicoară, Vasile Netea, *Murăș, Murăș apă lină*, vol. I, Editura „Astra”, Despărțământul Reghin, 1936, 329 p.

<sup>10</sup> Vasile Netea, *Îndreptar pentru cercurile culturale*, Editura „Astra”, Despărțământul Reghin, 1934, 46 p.

de învățământ contemporan. Adept al ancorării învățământului la necesitățile practice ale momentelor pe care le parcurge societatea românească după Unirea din 1918, Vasile Netea dorea ca formulele organizatorice ale pregătirii dascălimii să depășească structurile birocratice și formale, încât lecțiile și demonstrațiile din cercurile culturale (pedagogice) să devină un spațiu de dezbateri și de învățământ benefic, unde se ivesc întrebările dar și căutările pentru a se contura modele pragmatice demne de urmat și aplicat. Totodată, Vasile Netea chema învățătorii să se implice în mod activ în acțiunile de diseminare a culturii și științei în lumea satelor prin cicluri de conferințe populare, adecvate ca limbaj de prezentare, în ideea dobândirii unor noi orizonturi culturale, ce trebuiau să întregască educația economică, sanitară, moral-spirituală prin dezbateri de conținut științific, și de factură organizatorică, dar mai ales tematică, pe lângă solicitările impuse conferențiarilor de a dovedi curaj și zel în prezentarea cât mai atractivă și cu multă convingere a subiectelor tratate.

Indiscutabil, tânărul învățător, Vasile Netea, își susținea asemenea idei, pornind de la propria sa implicare în rosturile școlii și, în egală măsură, în acțiunile culturale întreprinse sub auspiciile Despărțământului Reghin al „Astrei”, condus, în epocă, cu vrednicie și competență, de medicul Eugen Nicoară. Vasile Netea dorea și cerea dascălimii contemporane să nu se plafoneze într-o activitate rutinieră de catedră, ruptă de realitate, să transforme școala și pe ei înșiși în factori vii și activi, să producă și să creeze după capacitățile intelectuale ale fiecăruia valori de cultură pe care să le transmită neîntrerupt membrilor comunităților în care locuiesc. Extinzând și concretizând dezbaterile din această ultimă perspectivă, Vasile Netea oferea cititorilor, chiar în anul următor, în 1935, o succintă și ilustrativă introspecție asupra implicării dascălimii ardeleni din epoca modernă în răspândirea și fundamentarea culturii românești în spațiul rural transilvănean, cu precădere prin intermediul activităților „Astrei”, editată sub titlul semnificativ „Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii”<sup>11</sup>. Sub semnul aceluiași imperative, Vasile Netea se dedicase acțiunilor culturale inițiate de către Despărțământul Reghin al „Astrei” prin susținerea unor cicluri de conferințe populare pe Valea Mureșului Superior<sup>12</sup> sau în zona Nirajului, concomitent cu pregătirea și publicarea unor lucrări de popularizare în presa vremii ce cuprindeau îndeosebi schițe istorico-literare, cele mai multe, reluate în culegeri broșate, precum „Figuri mureșene”<sup>13</sup>, sau „Un an de luptă pentru credință și neam”<sup>14</sup>, dar și o frumoasă și ilustrativă sinteză a evoluției Despărțământului Reghin al „Astrei” din perioada interbelică cu titlul „Sub

---

<sup>11</sup> Editura „Astra”, Despărțământul Reghin, 1935, 35 p.

<sup>12</sup> Vasile Netea, *Memorii*, Editura Nico, Târgu-Mureș, 2010, p. 71-88.

<sup>13</sup> Eugen Nicoară, Vasile Netea, *Figuri mureșene*, Târgu-Mureș, 1933, 33 p.

<sup>14</sup> Eugen Nicoară, Vasile Netea, *Un an de luptă pentru credință și neam*, Reghin, 1935, 116 p.

stindardul „Astrei”<sup>15</sup>. Urmărind aceleași deziderate ce vizau educarea civică-națională, dar și revigorarea spiritului zecilor de mii de refugiați ardeleni, susține zeci de prelegeri din istoria culturală a lumii transilvănene, parte dintre ele strânse într-un consistent volum intitulat „Figuri ardeleni”<sup>16</sup>.

Dacă ar fi rămas numai la aceste preocupări, probabil Vasile Netea s-ar fi împus, cum altfel de pare că a și fost până în 1939, ca un dascăl ideal sau aproape ideal. Numai că învățătorul Vasile Netea a fost atras și tentat, încă de pe băncile Școlii Normale, să se afirme și ca publicist, fiind redactor sau colaborator la numeroase periodice, începând cu revista școlară „Îndemnul”, apoi „Avântul”, „Actualitatea”, „Mureșul cultural”, „Glasul Mureșului”, „Gazeta Mureșului”, „Clipa”, „Jar și Slovă”, „Patria”, „Națiunea”, „Neamul românesc”, „Cuget clar”, „Vreamea”, „Ardealul”, „Tribuna Transilvaniei”, „Universul”, „Dacia redivivă”<sup>17</sup> etc., dovedindu-se ca un reputat și foarte activ publicist prin articolele și numeroasele eseuri de factură politică, de creație literară, de cronică și de istorie literară sau de istorie politică. Însușind sute de articole, ce-și așteaptă încă bibliograful și probabil o editare selectivă, activitatea publicistică derulată de Vasile Netea răspundea unor necesități stringente, scrisul său tumultos, răspândind opinii și idei novatoare ce au răscolit conștiințele contemporanilor, au stârnit admirație și nu rareori polemici – publicistul remarcându-se ca un maestru al cuvântului și ca un admirabil ziarist prin construcția tematicilor, dar mai ales prin folosirea verbului ce-i exprima cel mai bine și mai autentic firea sa vulcanică. De altfel, arta scrisului publicistic, cât și a oratoriei s-a definit la Vasile Netea fără o prealabilă pregătire teoretică, s-a construit și afirmat de timpuriu, devenind un dar și o emblemă distinctă a tânărului intelectual și a viitorului cărturar, însoțindu-l până la sfârșitul vieții.

Oricum implicarea și afirmarea sa în lumea publicistică, suplinea, dar și va completa traseele activității sale în plan profesional, cultural sau politic. Cu certitudine însă dorințele tânărului publicist de a scruta din propria sa perspectivă evoluțiile parcurse de către reprezentanții, mai mult sau mai puțin proeminenți ai culturii sau a istoriei politice a românilor ardeleni, îl vor determina să adâncească neîncetat cunoștințele de istorie generală primite în timpul studiilor sale parcurse, cu intermitențe, până în 1946, efectuând astfel o adevărată trudă de autodidact asupra problemelor majore de istorie literară sau de istorie națională, concomitent cu augmentarea calității scrisului, a

<sup>15</sup> Vasile Netea, *Sub stindardul „Astrei”*. Două decenii de activitate culturală în *Despărțământul Reghin. 1919-1939.*, Reghin, 1939, 70 p. cu ilustrații.

<sup>16</sup> Vasile Netea, *Figuri ardeleni. Cu chipuri desenate de Aurel Jiquid*, București, 1943, 181 p.

<sup>17</sup> Dimitrie Poptămaș, *Animator cultural și publicist*, în vol. *Vasile Netea. Evocări și bibliografie*, Ediția Ardealul, Târgu-Mureș, 2008, p. 77-79; vezi și Vasile Netea, *Memorii*, Editura Nico, Târgu-Mureș, 2010, p. 18-22, p. 35-40, 45-47.

argumentelor și judecăților de valoare științifice, ce vor căpăta, în timp, o preponderență din ce în ce mai evidentă.

Apropierea lui Vasile Netea de istoria modernă a Transilvaniei se realizează în modul cel mai firesc cu putință, deoarece luându-și ca exemple personalități din istoria culturii și vieții politice românești, la rândul său dorește să ofere modele de conduită civică contemporanilor săi, alegându-și să investigheze, cu precădere, în anii tinereții sale, dar și mai târziu, nume de rezonanță pline de dinamism sau momente istorice decisive ce au marcat, deopotrivă, istoria și cultura națională. Astfel, în scrierile sale apar adesea figurile lui Horea, Petru Maior, Gheorghe Șincai, Constantin Romanu-Vivu, Ioan Rațiu, Visarion Roman, Octavian Goga, Ilarie Chendi etc., dar și momentul Memorandului din 1892, secvențele din activitatea Partidului Național Român, actul Unirii din 1918, ce devin puncte de referință ale demersurilor sale prin surprinderea, în prim plan a mesajelor și esenței actelor lor de cultură sau acțiune politică, în cazul personalităților sau, prin sublinierea calității și însemnătății unor evenimente politice ca etape noi în evoluția neîntreruptă a înfăptuirilor unor mari aspirații naționale.

Recursul asupra vieții și activității personalităților sau momentelor nodale ale istoriei Transilvaniei se realizează, în această etapă a creației lui Vasile Netea, sub semnul unor abordări ce se circumscriu predominant în aria istoriografiei curentului romantic, ce supralicitează trăsăturile eroice ale personajelor sau dramatismul unor evenimente istorice însemnate, autorul, fiind convins, ca și predecesorii săi conceptuali, că istoria reprezintă actul de afirmare al unei nații și se constituie într-un excelent mijloc de revigorare a energiilor naționale, dar și de formare, și educare a generației sale, ce trebuia nu numai să învețe din experiențele și faptele înaintașilor, ci să și împlinească idealurile și aspirațiile proprii în spațiul României întregite. Tentațiile de literaturizare a istoriei politice sau culturale erau fericit suplinite de calitățile stilului scrisului său, cât și de capacitatea de pătrundere și surprindere a esenței subiectelor tratate.

Dacă în primele faze ale scrisului său, Vasile Netea nu și-a propus decât să comenteze actele sale de cultură sau faptele politice ale unor personalități în ideea popularizării acestora din dorința formării și dezvoltării unor atitudini civice, treptat, va fi tentat să aprofundeze aceste teme din perspectiva unei documentații științifice tot mai temeinice, însoțită de comentarii și observații din ce în ce mai pertinente și judecăți de valoare personale.

Reluând unele subiecte, investigate de altfel și de către specialiștii epocii din domeniile istoriei sau literaturii, precum: Petru Maior, Constantin Romanu-Vivu, Octavian Goga, Ilarie Chendi etc., Vasile Netea caută să le releve caracteristicile cele mai pregnante, să aleagă din bogăția creațiilor sau faptelor lor ideile cele mai percutante ce s-au transmis și se pot transmite generațiilor următoare fără a fi marcate de trecerea timpului. Ridicate la rangul de simbol, personalitățile sau evenimentele asupra cărora s-a oprit, oglindesc sau întruchipează idei, momente istorice aparte, nedesprișe din

contextul epocii, schițarea profilului acestora, deși efectuată într-o tentă romantică ușor eroizată, fiind înfățișată sub chipul unei desăvârșite umanități pusă sub semnul unei comunicări de mesaje și idei. Cu toate acestea, Vasile Netea nu creează inaccesibile socluri pentru cei pe care îi interoghează, ci îi invită de pe locurile pe care i-a consacrat statura lor intelectuală în agora dezbaterilor timpului său pentru a ne împărtăși din experiența învățăturilor și faptele lor, fie pentru a le urma exemplul, fie pentru a stârni energiile sau a îmbărbăta spiritele în momentele de restriște, dar mai ales pentru a găsi răspunsurile cele mai adecvate pe care le căutau și le așteptau contemporanii săi. În acest sens, referindu-se la intențiile care l-au călăuzit în scrierile istorico-literare Vasile Netea, mai târziu, va afirma lapidar și fără dubii: „Am văzut întotdeauna în cărturar, în scriitor sau în artist un izvor de lumină, un semănător de idei înălțătoare și de idei fecunde”.

E drept, preferințele sale au corespuns în bună măsură firii sale iscoditoare, dar și manifestărilor tumultuoase și explozive, oprindu-se cu precădere asupra personalității energice, precum: Petru Maior, Gheorghe Șincai, Dionisie Pop-Marțian, Visarion Roman, Octavian Goga, Gheorghe Octavian Duică, și mai târziu C.A. Rosetti, Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga. Astfel, nu este întâmplător faptul că în pragul maturității, publică, în anul 1944, culegerea de studii și evocări istorico-literare „De la Petru Maior la Octavian Goga”, premiată de Academia Română, pentru ținuta științifică, dar mai ales că răspundea unei necesități istorice, resimțită de contemporani, ce reclama anularea Diktatului de la Viena. Pentru Vasile Netea cele două personalități, Petru Maior și Octavian Goga au marcat decisiv, în istoria modernă a românilor, momentele afirmării și devenirii națiunii române și ale formării statului național român unitar, deoarece „Petru Maior luminase trecutul și aprinse o conștiință națională – Octavian Goga a dat glas durerilor neamului și a deschis zări albe viitorului românesc, a înălțat pe culmi flacăra îndemnătoare la luptă. Petru Maior, între cărturari, a fost începutul luminii – Octavin Goga biruința și strălucirea ei!”<sup>18</sup>. Deși releva, în bună parte, subiecte anterior schițate în publicistica vremii, prin aprofundarea și rescrierea acestora, ca urmare unor noi investigații asupra surselor inedite sau edite, Vasile Netea surprindea plăcut lumea științifică prin logica structurării tematice a lucrării și îndeosebi prin capacitatea reconfigurării imaginii unor personalități ce fuseseră abordate și deveniseră nume cunoscute în operele specialiștilor epocii. Bunăoară, deși asupra operelor corifeilor Școlii Ardelene, în primul rând ale lui Petru Maior, se aplecaseră stăruitor numeroși exegeți, de la Nicolae Iorga la Dimitrie Popovici, Vasile Netea, după ce realizase o schiță portretistică a marelui cărturar în lucrarea „Figuri mureșene”(1933) apoi în „Figuri ardelene” (1943), îi readuce din nou imaginea sa prin titlul sugestiv „Lângă amvonul lui „Petru Maior”, nu atât

<sup>18</sup> Vasile Netea, *De la Petru Maior la Octavian Goga. Studii și evocări istorice*, ediția a II-a. Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011, p. 8.

prin dezvăluirea însemnătății scrisului istoric, ci mai ales prin relevarea rosturilor sale de îndrumător spiritual, remarcând, deopotrivă, calitatea conținutului moral al predicilor sale, dar și al scrisului său de frumoasă valoare literară, punând în discuție valorificarea acestor surse până atunci nemeritat ocolite sau insuficient aprofundate de către istoricii sau criticii literaturii române<sup>19</sup>. Integrarea, în același volum, a profilului eroului pașoptist Constantin Romanu-Vivu se împlinește după parcurgerea a trei etape de rescriere a vieții și activității acestuia. Inițial, Netea, îi dedicase în seria „Figurilor mureșene” un succint și călduros eseu, folosind elemente din discursul de recepție al istoricului Silviu Dragomir cu prilejul alegerii sale în Academia Română, portretizându-l ca pe un erou ce, „prin sângele său a înroșit aurora unirii și libertății noastre naționale”<sup>20</sup>. În 1937, în numele Societății Tinerimea Română „Constantin Romanu-Vivu”, care-și propuse să ridice un monument comemorativ în locul uciderii sale, Vasile Netea va concepe un studiu, mult mai sobru ca stil și mai încheșat și documentat pe izvoarele și sursele editate publicate de Silviu Dragomir, Aurel Filimon, Alexandru Ceușianu și Gheorghe Bogdan Duică, insistând asupra formării sale intelectuale, a legăturilor lui Constantin Romanu-Vivu, cu revoluționarii munteni, precum Al. G. Golescu sau Nicolae Bălcescu<sup>21</sup>. Integrarea lui Constantin Romanu-Vivu, în volumul din 1944 se realizează printr-o mai largă cuprindere a activității acestuia în Revoluția română de la 1848, evidențind o mai elaborată conceptualizare a evenimentelor în care se înscriu faptele eroului pașoptist privit și ca un precursor al ideilor panromânești ce încep să se manifeste în mințile și acțiunile multor revoluționari. De altfel, Vasile Netea, deplângând faptul că încă nu s-a alcătuit o sistematică și extinsă lucrare asupra Revoluției de la 1848, resimțită în tratatele de istorie sau în manualele școlare, opina asupra reconsiderării tratării mișcărilor revoluționare separat pe provincii, considerând că acest demers ar trebui să se realizeze prin prezentarea unitară a acestuiact politici și popuar, întrucât, în esență, s-au manifestat și afirmat aceleași principii și idealuri focalizate sub stindardul libertății și unității naționale<sup>22</sup>.

În aceeași manieră, folosind o bogată literatură edită și inedită, va fi înfățișată opera și activitatea lui Visarion Roman, realizând, la acea dată, cea mai completă și mai reușită prezentare a învățătorului, publicistului, redactorului și întemeietorului de periodice de cultură și educație școlară, a economistului și finanțistului autodidact, precum și-a omului politic ce a marcat destinul intrării românilor ardeleni în modernitate. Nu întâmplător,

---

<sup>19</sup> Ibidem, p. 11-27.

<sup>20</sup> Eugen Nicoară, Vasile Netea, *Figuri mureșene*, Târgu-Mureș, 1933, p. 1.

<sup>21</sup> Vasile Netea, *Constantin Romanu-Vivu, prefectul legiunii a XII-a în anii 1848-1849*, Târgu-Mureș, 1937, 40 p.

<sup>22</sup> Vasile Netea, *De la Petru Maior la Octavian Goga*, p. 50-51.

profilului lui Visarion Roman, Vasile Netea i-a dat cea mai extinsă prezentare în volumul „De la Petru Maior la Octavian Goga” (33 de pagini), la care a adăugat ca appendice cu date suplimentare încă două materiale consistente<sup>23</sup>. În subsidiar menționăm că Netea publicase, anterior, corespondența lui Visarion Roman cu George Barițiu și Iosif Hodoș<sup>24</sup>, punând în circulație elemente inedite de istorie culturală și politică însemnate pentru epoca modernă a Transilvaniei. Cu aceleași metode și în aceeași notă, de aleasă ținută științifică, sunt tratate și celelalte subiecte, iar lucrarea „De la Petru Maior la Octavian Goga” se distinge prin abordarea selectivă și critică a surselor folosite, anunțând prin reușitele sale formarea viitorului istoric, deși încă nu primise confirmarea statutului acestuia printr-o diplomă oficială.

Pașul decisiv pentru atașarea lui Vasile Netea, precumpănitor, spre studiul istoriei îl va face prin alcătuirea unei masive lucrări de licență susținută în anul 1946, publicată în anul 1947, sub titlul „Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat”<sup>25</sup>, la îndemnul și sub îndrumarea istoricului Constantin C. Giurescu. Această operă se înscria ca o primă și încheată monografie asupra mișcării memorandiste, împlinită în spiritul modern al criticii istorice, fundamentată, prin studierea unei ample documentații a izvoarelor inedite și a surselor edite, pe discernământul unor selecții judiciare și migăloase, cât și pe comentarii și interpretări ce vedeau deosebită capacitate a autorului de analiză și sinteză. Structurarea lucrării pe 9 capitole, la care se atașau corpul de anexe și un „registru de nume” (de fapt indicele general alcătuit până atunci, doar aleatoriu chiar de către istoricii consacrați), demonstra o matură conceptualizare a problematicilor puse în discuție, dar și o modernă metodă de investigare a numeroaselor și contradictoriilor surse avute, în acel moment, la dispoziție. Într-adevăr, Vasile Netea caută, de la început, să-și ordoneze selectiv și să-și clasifice informațiile după autenticitatea și valoarea lor documentară, efectuând un scurt și sintetic periplu critic asupra lor la deschiderea volumului, în capitolul intitulat semnificativ „Punct de plecare”. În acesta sunt trecute în revistă și comentate succint contribuțiile anterioare privind mișcarea memorandistă datorate lui: Eugen Brote, Teodor V. Păcățianu, I.P. Papp, George Moroianu, Ioan Georgescu, Aurel A. Mureșianu, Zenovie Pâclișanu, Ioan Moga, Dimitrie Braharu etc. – la care adaugă valorile arhivistice donate Academiei Române de către Ștefan Perietzeanu, casierul general „Ligii culturale”, dintre care se

---

<sup>23</sup> Ibidem, p. 74-129.

<sup>24</sup> Vasile Netea, *Contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman*, Sibiu, 1942, 116 p.

<sup>25</sup> Colecția Transilvania, *Fundația Regelui Mihai*, București, 1947, 482 p.

distinge stenograma românească a dezbaterilor procesului de la Cluj, din mai 1894<sup>26</sup>.

Dezbaterile propriu-zise asupra Memorandului sunt deschise de introspecțiile asupra antecedentelor politice cât și a redactării și semnificației acestuia, Netea având meritul de elucida, fără tăgadă, deoarece până atunci se vehiculau diverse variante, unele chiar fanteziste, că principalul autor al acestuia era Iuliu Coroianu<sup>27</sup>, întreprinzând în acest sens un adevărat exces de comentarii și trimiteri critice. De altfel, în același spirit va prezenta pentru prima dată textul integral al Memorandului, însoțit de numeroase adnotări, care întregesc și explicitează conținutul acestuia, metodă urmărită, extinsă și în tratarea celorlalte capitole ale lucrării, care se înscria, la data apariției sale, ca una dintre operele istorice de referință în istoriografia națională. De abia, după trei decenii, desigur și datorită avatarurilor politico-ideologice, cercetătorii Nicolae Cordoș și Șerban Polverejan<sup>28</sup>, apoi, mai târziu Liviu Maior<sup>29</sup>, vor relua și dezvolta această tematică, fără a-i anula însă meritul lui Vasile Netea de a fi oferit științei istorice românești o sinteză cuprinzătoare asupra fenomenului mișcării memorandiste, mai ales că următoarele contribuții istoriografice recurgeau la retușuri, dar și la interpretări noi, care nu schimbau însă fondul problematicii, curajos dezbătute și puse în lumină în anul 1947.

Cu teza de doctorat asupra operei și activității lui George Barițiu, susținută în anul 1948, publicată însă după inevitabile modificări, în anul 1966 și premiată de Academia Română, Vasile Netea intra definitiv în lumea istoricilor de carieră, deschizând, după o îndelungată perioadă de detenție politică, o nouă etapă extrem de fructuoasă în cercetarea istoriei moderne românești ardelenene, împlinită și concretizată apoi printr-un volum imens de opere și studii de mare amplitudine științifică, fapt pentru care unii dintre contemporanii săi l-au supranumit „Iorga al istoriei Transilvaniei”.

---

<sup>26</sup> Vasile Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1947, p. 9-20.

<sup>27</sup> Ibidem, p. 69-96.

<sup>28</sup> Șerban Polverejan, Nicolae Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente. 1885-1897*, Ed. Dacia, Cluj, 1973.

<sup>29</sup> Liviu Maior, *Memorandul. Filosofia politico-istorică a petiționalismului românesc*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1992.



## Vasile Netea – vocația dialogului

Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA

### Preliminarii biobibliografice

Născut în anul 1912, la Deda, decedat la București, la 6 martie 1989, Vasile Netea urmează, la Târgu-Mureș, cursurile Școlii Normale, debutând cu o poezie în revista Liceului „Al. Papiu-Ilarian”. Perioada petrecută la Târgu-Mureș este una cu consecințe dintre cele mai fructuoase pentru destinul cărturarului, care își începe activitatea publicistică prin publicarea, în revista *Astra*, a două articole, despre George Coșbuc și Ion Dragoslav. În aceeași perioadă colaborează și la ziarul *Patria*, din Cluj și *Drapelul* din Lugoj. La Reghin, împreună cu dr. Eugen Nicoară, Vasile Netea publică o serie de lucrări despre istoria și valorile neamului românesc, între care *Figuri mureșene* și *Murăș, Murăș, apă lină*. Mai târziu, la Târgu-Mureș, editează revistele de literatură *Clipa* și *Jar și slovă*. Între anii 1942 și 1946, Vasile Netea urmează cursurile Facultății de Litere și Filozofie din cadrul Universității București. În anul 1948, în cadrul Universității din București, își dă doctoratul cu lucrarea *George Barițiu: Viața și opera*. Vasile Netea este autorul a peste 40 de cărți, între care amintim: *Sub stindardul ASTREI* (1939), *Dela Petru Maior la Octavian Goga* (Premiul Academiei Române, 1944), *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat* (1947), *Munții Apuseni: muzeu istoric și Pantheon al poporului român* (1977), *1877 în conștiința literară a epocii: documente, scrisori, articole* (1977), *Folclorul și folcloriștii mureșeni* (1983), *Mureșul superior - vatră de cultură românească* (1988). „Mesager al culturii naționale”<sup>1</sup>, cum l-a caracterizat acad. Dan Berindei, Vasile Netea rămâne, pentru noi, românii de pe aceste meleaguri, o personalitate importantă a istoriografiei și folcloristicii românești, un simbol cultural și, în același timp, un reper moral de amplă rezonanță.



<sup>1</sup> Dimitrie Poptâmaș, Melinte Șerban (coord.), *Vasile Netea. Evocări și bibliografie*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2008, p. 29.

*Vasile Netea și interviurile sale literare*

Situat la confluența dintre literatură și jurnalism, interviul este una dintre vedetele genului publicistic de astăzi. Interviul literar se distinge prin încercarea de a atrage în dialog personalități ale literaturii unei epoci, interogate cu privire la biografia, crezul estetic, mecanismele creației proprii sau proiectele de viitor. În literatura română, interviul literar a fost reprezentat cu strălucire în perioada interbelică mai ales de Felix Aderca, scriitor care, în anul 1929, a publicat cunoscuta sa carte de interviuri *Mărturia unei generații*, în care sunt consemnate dialoguri cu figuri importante ale culturii române interbelice (Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, Octavian Goga, E. Lovinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu ș.a.).

Interviul literar a început să fie cultivat în cultura românească în preajma Primului Război Mondial în două publicații importante ale epocii, *Flacăra* și *Rampa*, în paginile cărora scriitori și publiciști precum Ion Minulescu, Petre Locusteanu, Mircea Dem. Rădulescu, Al. Șerban, Mihail Cruceanu, Constantin Paul, Ernest Ene au publicat interviuri în cadrul unor rubrici specializate, cu titlul *De vorbă cu...* sau *Convorbire cu...* Cei dintâi scriitori intervievați au fost Barbu Ștefănescu Delavrancea, Al. Vlahuță, George Coșbuc, Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, I. Al. Brătescu-Voinești ș.a. Referindu-se la evoluția acestei specii publicistice, Vasile Netea sublinia faptul că „interviul românesc a dobândit, în anii din preajma primului război mondial, o netăgăduită importanță, el fiind îmbrățișat, ca mod de comunicare literară și artistică, de câteva din principalele personalități ale vremii, și, totodată, cultivat cu asiduitate de o seamă de scriitori și publiciști care l-au înzestrat cu evidente calități intelectuale și artistice”<sup>2</sup>. Perioada interbelică a reprezentat o epocă de efervescentă, de dezvoltare fără precedent a interviului. Cel mai important reprezentant al acestei specii literare în epoca interbelică a fost Felix Aderca, care și-a publicat interviurile în revista condusă de Liviu Rebreanu, *Mișcarea literară*. Sunt publicate interviuri cu C. Rădulescu-Motru, E. Lovinescu, Octavian Goga, Mihail Dragomirescu, Gala Galaction, Lucian Blaga, Camil Petrescu, Ion Minulescu, Ioan Slavici, Hortensia Papadat-Bengescu. Mai târziu, în *Universul literar* vor apărea interviuri cu Tudor Arghezi, Ion Barbu, G. Ibrăileanu, Cezar Petrescu, Liviu Rebreanu, M. Sadoveanu sau Ion Vinea. Interviurile lui Felix Aderca au constituit, cum remarca Vasile Netea, „o vastă pledoarie pentru modernism, pentru literatura viitorului, pentru „ideile” menite să transforme valențele spirituale ale societății românești de la

---

<sup>2</sup> Vasile Netea, *Prefață*, la vol. *Interviuri literare*, Editura Minerva, București, 1972, p. 6.

începutul perioadei interbelice”<sup>3</sup>. Alți autori de interviuri în epoca interbelică au fost Romulus Dianu, Tudor Șoimaru, Ion Valerian (care își va aduna interviurile în volumul *Cu scriitorii prin veac*), Tudor Mușatescu, Sergiu Dan sau Petru Comarnescu. Un rol important în dezvoltarea speciei interviului în literatura română l-a avut inițiativa profesorului Dimitrie Caracostea, care, între anii 1932-1933 a organizat la Facultatea de Litere a Universității din București, sub titulatura *Mărturisiri literare*, o serie de conferințe cu caracter confesiv, la care au fost invitați scriitori importanți ai epocii: Octavian Goga, Liviu Rebreanu, Ion Agârbiceanu, Ion Pillat, N. Davidescu, Tudor Arghezi, Gala Galaction, Ion Barbu, I. Al. Brătescu-Voinești, Ion Minulescu ș.a.

Vasile Netea este unul dintre intelectualii români de marcă ai perioadei interbelice, care a ilustrat cu strălucire specia interviului literar. Un volum reprezentativ, în acest sens, este *Interviuri literare*, apărut la Editura Minerva, în anul 1972, în care sunt prezente interviuri cu Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Tudor Arghezi, Ion Agârbiceanu, George Bacovia, Ion Minulescu, Claudia Millian, Elena Farago și Perpessicius. Volumul se încheie cu un alt interviu acordat lui Vasile Netea de Camil Petrescu, publicat sub titlul *O primăvară din viața lui Camil Petrescu: 1943*.

A doua carte de interviuri publicată de Vasile Netea este *Interviuri din literatura română*, apărută la Editura Junimea din Iași, în anul 1983. Scriitorii intervievați în acest volum sunt: Nicolae Gane, Ioan Slavici, George Coșbuc, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Ioan Al. Brătescu-Voinești, Octavian Goga, Eugen Lovinescu, Gala Galaction, Liviu Rebreanu, Ion Minulescu, George Bacovia, Nicolae Iorga, Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Mihail Sadoveanu, George Călinescu, Tudor Vianu, Perpessicius, Marin Preda, D. R. Popescu, Ștefan Augustin Doinaș, Adrian Păunescu, Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, Mihnea Gheorghiu, Paul Anghel, Șerban Cioculescu.

În *Prefața* cărții *Interviuri literare* (1972), Vasile Netea observă că interviul „constituie una din cele mai spontane și mai directe, și totodată, astăzi, una din cele mai utilizate forme de mărturisire publică a unui scriitor, de informare a unui scriitor, de informare asupra existenței, activității și proiectelor sale”<sup>4</sup>.

Primele interviuri realizate de Vasile Netea datează din anul 1936 și au apărut în publicațiile *Națiunea română*, *Tribuna* și, mai târziu, în *Vremea*. Interviurile de la *Vremea* au fost derulate în doua etape. O primă serie de interviuri îi vizează pe scriitorii consacrați ai epocii (Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Tudor Arghezi,

<sup>3</sup> Ibidem, p. 8-9.

<sup>4</sup> Vasile Netea, *op.cit.* p. 5.

Gala Galaction, Ion Agârbiceanu și George Bacovia). Cea de a doua serie e consacrată unor scriitori tineri la acea dată, precum Radu Tudoran, Constantin Noica, Dan Petrașincu, Teodor Scarlat, Virgil Carianopol ș.a. Și în cazul scriitorilor consacrați, și în cazul celor în curs de afirmare, întrebările se refereau, în general, la precizarea misiunii și a semnificației sociale a scriitorului, la relațiile dintre artist și societate sau la unele probleme legate de mecanismele procesului creator.

### *Expresivitate și vocație dialogică*

Interviurile lui Vasile Netea se caracterizează prin precizia întrebărilor formulate, printr-un înalt grad de personalizare a discursului publicistic, prin apelul constant la unele detalii relevante de ordin biografic, prin recursul la unele forme ale afectivității, dar și printr-o foarte atentă punere în scenă a desfășurării dialogului. Preambulurile interviurilor au rolul de a pregăti intrarea în scenă a scriitorului intervievat, de a oferi unele explicații legate de ambianța în care se va desfășura dialogul, sau legate de tematica acestuia. Un exemplu cât se poate de elocvent e reprezentat de precizările preliminarii la interviul cu Mihail Sadoveanu: „E vorba deci de un interviu-confesiune, consacrat în primul rând unor profunde probleme de ordin literar-cultural, și numai în rândul al doilea, în legătură cu activitatea socială și cu prietenii scriitorului, o privire asupra câtorva momente din viața sa. E de la sine înțeles că, imaginat în acest fel, interviul nostru cu Mihail Sadoveanu nu va putea fi decât sobru, edificator, axat pe câteva idei caracteristice pentru modul de a gândi și de a scrie al acestui neîntrecut poet al prozei românești”<sup>5</sup>.

În cadrul interviurilor literare ale lui Vasile Netea există câteva deosebită relevanță. E vorba de interviurile cu Sadoveanu, Tudor Arghezi, Camil Petrescu și George Bacovia. Interviul-confesiune luat lui Mihail Sadoveanu conține elemente extrem de importante, care fixează locul și rolul biografiei în contextul operei. Scriitorul observă, însă, că nu s-a „autobiografiat” niciodată. Referindu-se la semnificațiile personajelor, Sadoveanu constată că „întocmai ca și pictorul”, scriitorul „nu trebuie să prezinte aspectele exterioare ale anumitor personaje ci, în primul rând, semnificațiile lor interioare”. Pe de altă parte, Mihail Sadoveanu subliniază importanța vârstei psihologice a creatorului în dezvoltarea unui subiect, a unei teme literare. În acest sens, Sadoveanu observă că operele sale „au izvorât însă dintr-un suflet emoționat și sincer, așa încât, privite din acest punct de vedere, ele și-au avut la timpul lor valoarea respectivă în raport cu omul.[...]. O carte pe care am scris-o la douăzeci de ani, acum, dacă aș relua subiectul, aș scri-o poate cu totul altfel. Alta fiind acum înțelegerea artistului în fața vieții,

---

<sup>5</sup> Ibidem, p. 21-22.

alta experiența, alta intensitatea și rezonanța fiecărui subiect, este foarte firesc ca astăzi să privesc unele lucrări din tinerețe cu un ochi oarecum nemulțumit”.

În privința mecanismelor creației, Sadoveanu delimitează două momente: starea de creație propriu-zisă, derivată dintr-o necesitate imperioasă de a se exprima pe sine, și, într-o a doua instanță, momentul de după tipărirea operei, când interesul față de ea se estompează până la dispariție: „O carte mă înfierbântă și mă stăpânește numai până o scriu. În timpul acesta simt o adevărată nevoie fiziologică de a-mi așterne gândurile pe hârtie. După tipărire totul se liniștește, mă detașez cu totul de cartea apărută, și aproape că nu mă mai interesează. Astfel sunt foarte puține cărțile care m-ar ispiti să le scriu din nou”. Observațiile lui Sadoveanu despre universul propriei creații (subiectul operei, pasiunea pentru istorie, atașamentul pentru tradiții și obiceiuri populare) răzbat cu elocvență din paginile acestui interviu: „N-am făcut niciodată, n-am făcut în prealabil un proces și cu atât mai puțin un plan al vreunui roman, urmând ca după elaborarea planului să mă apuc de scris. Subiectele mă frământă totdeauna mai mult timp, până ce se coc de la sine. Atunci, cu sau fără voia mea, trebuie să le aștern pe hârtie. Dacă nu le-aș scrie, aproape că nici n-aș mai putea să trăiesc”.

Un alt scriitor interviuat de Vasile Netea, Liviu Rebreanu se remarcă prin încrederea în vitalitatea neamului românesc, prin inteligența, vigoarea observațiilor ce afirmă ideea de seriozitate, de temeinicie și de reprezentativitate: „Eu socotesc (...) că misiunea Transilvaniei este de a aduce în viața românească acea concepție de seriozitate de care aceasta are așa de multă nevoie. Lipsa seriozității este unul din cele mai mari neajunsuri ale societății noastre. Transilvania este un adevărat rezervor de seriozitate. Din însușirile specifice tuturor provinciilor românești va trebui să iasă un om ale cărui virtuți și calități să se impună întregii lumi. Eu cred în destinul acestui neam, cred în viitorul lui strălucit”. Foarte interesante sunt precizările lui Rebreanu cu privire la conceptul de specific național. După ce observă că specificul național nu „se poate specifica”, prozatorul subliniază faptul că acest concept cuprinde „în egală măsură atât sensibilitatea, cât și filosofia unui popor, peisajul și limba sa, stilul său de viață, morala, vigoarea biologică și atâtea alte elemente”.

Camil Petrescu, în cadrul unui interviu incitant și marcat subliniază faptul că literatura sa „a fost un fel de trecere spre filosofie”. Demne de interes sunt remarcile prozatorului despre rolul și semnificația propriului său debut, sau despre desfășurarea ulterioară a activității sale creatoare („Iată deci că debutul, ca miracolul despre care mă întrebați, nu era decât o dată inițială a unui tot ce trebuia să se realizeze după structura proprie. De aceea se poate spune că într-o anumită măsură nici nu am evoluat, căci am fost întreg în mine însumi, așa cum orice plantă este în germen, cu tot soiul desfășurării ulterioare”).

Minuțioase, detaliate, semnificative prin voința scriitorului de a concretiza abstracțiunile sunt acele aserțiuni prin care Camil Petrescu își propune să explicitizeze și să illustreze concepția sa despre roman, despre filosofia substanțialistă, sau despre conceptul de autenticitate („substanța fiind prin esența ei o participare la concret, nu poate evita anumite asemănări de suprafață. Are deci comun cu realismul literar oarecare tovarășie de tramvai, iar de literatura de idei, cu care cam aduce, se deosebește prin actul de intensă combustione. În literatura de ideologie, ideile rămân narse ca butucii umezi care scot fum, fum ideologic, pe când literatura substanțială e o vatră de jeratic luminos, în care se mai disting doar contururile butucilor. Cu «arta pentru artă» și cu «meșteșugul artistului», creația substanțială nu are nimic comun”).

În acest interviu, Camil Petrescu își exprimă, cu fermitate, opinia în legătură cu relația dintre propria sa operă și substanța românească: „Specificul național mi se pare tăgăduirea însăși a substanței naționale. Este de ales între amândouă: una exclude pe cealaltă. După cum ați observat, opera mea literară nu are nimic specific național în ea și nici tradițional, tocmai pentru că ea este însăși substanța românească”.

Interviul cu Tudor Arghezi este, poate, unul dintre cele mai însemnate și mai semnificative, sub raportul substanțialității observațiilor, sau al relevanței dimensiunii confesive. Acest interviu, intitulat *Șapte nopți de vorbă cu Tudor Arghezi*, debutează cu câteva mărturisiri ale lui Vasile Netea, prin care rememorează propriile sale experiențe ale contactului cu poezia argheziană. Răspunsurile lui Arghezi surprind, poate, cititorul de astăzi, prin scepticismul lor, prin reacția abulică a poetului cu privire la locul și importanța scriitorului în context social: „Atât în presă cât și în carte, scriitorul, în momentul lui, n-a însemnat nimic. Vorbele lui au fost luate în glumă, critica lui nebăgată în seamă. Nici credințele lui n-au avut nicio trecere în ceasul lor. Orice judecată sau schiță despre un ideal erau bănuite de nesinceritate. Ca și cum românii ar fi neputincioși să creadă în ceva, prima întrebare ce ți-o puneă semenul scriitor era bănuitoare: cine te plătește? Dreptul la ideea personală era exclus”.

În ceea ce privește statutul criticii și al criticului literar, Tudor Arghezi observă că, de fapt, criticul literar este și el „un artist, un poet, un colorist (...). Sunt articole critice care cântă: se ascultă cu auzul emoționat. Tipul definitiv al acestei critici, singura critică, nu e încă obținut integral. Dar, în factura scrisului, în diagonala ideii, în subsensurile precizate de o stare de vibrațiune egală cu inspirația și, din când în când, proza critică aduce la gust cu poemul”.

Interviul cu Tudor Arghezi este unul în care filonul autobiografic se întretaie cu viziunea obiectivă asupra propriei condiții artistice, într-un stil expresiv, lipsit de retorism, de o gravitate ce nu-și refuză, pe alocuri,

ornamentica ludică sau amprenta paradoxului bine găsit și plasat. Ilustrative sunt, în acest sens, considerațiile poetului despre „prieteni și dușmani”; Arghezi operează o distincție între prietenii pe care și i-a ales și „prieteni care au venit de la sine”, constatând ambiguitatea relației antinomice dintre prieteni și dușmani: „Am avut prieteni cu care m-am legat după o ceartă aprigă și adversari ieșiți dintr-o prietenie jurată (...). Mai mult ca prietenii directe, mi-au lăsat o amintire durabilă întoarcerile subite, la care n-am contribuit conștient ca nici la unele de pân-atunci”.

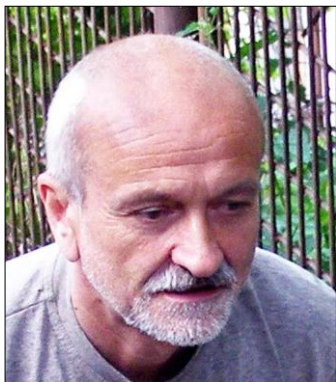
În preambulul interviului cu George Bacovia, Vasile Netea conturează un portret al poetului, în care orizontul inefabilului liric și substanțialitatea fapturii umane se întretaie: „Poetul e mărunț la înfățișare, poartă haine de o mare simplitate și are ochi de culoarea oțelului. O figură care, neprivită atent, nu trece dincolo de comunul oamenilor care cunosc suferința. Privit în lumină și transfigurat, Bacovia este însă o figură de infinite sugestii și de aspre clarități. Se mișcă ușor ca și cum ar păși aerian”. Preponderent biografice, răspunsurile lui Bacovia surprind prin stilul direct, prin exprimarea frustă, tensionată a adevărului propriei creații, prin neliniștile adăpostite în conturul verbului.

Fără îndoială că interviurilor lui Vasile Netea au, în doze și proporții diferite, un sugestiv ton al sincerității și prospețimii. Ion Agârbiceanu, de pildă, își mărturisește mefiența în „școlile literare”, dezvăluindu-și propria traiectorie literară, de la schițe și nuvele la arhitectura de tip romanesc, sau își dezvăluie opiniile cu privire la procesul creației, care „nu e raționament, nici inteligență, ci intuiție și simțire”. În cazul interviului cu Ion Minulescu, accentul este plasat asupra elementului anecdotic, asupra aspectelor pitorești din biografia încărcată a poetului, care se confesează cu privire la circumstanțele debutului, cu privire la împrejurările studenției și boemei sale pariziene, conturând, totodată, un portret sugestiv al lui Constantin Brâncuși.

În concluzie, se poate observa că interviurile lui Vasile Netea demonstrează în mod limpede o fermă vocație a dialogului, o conștiință vie a rolului și importanței literaturii în context social și, nu în ultimul rând, o atitudine estetică cu semnificații majore, pe care Vasile Netea a știut mereu să o pună în valoare, cu naturalețe și expresivitate, în articolele, interviurile și cărțile sale.

## Sub zodia întrebării

David DORIAN



În prefața „*Interviurilor literare*”, carte apărută în anul 1972 la Editura Minerva, Vasile Netea mărturisește: „Interviul – de al cărui farmec am fost captivat încă din adolescență – constituie una din cele mai spontane și mai directe, și totodată, astăzi, una din cele mai utilizate forme de mărturisire publică a unui scriitor, de informare asupra existenței, activității și proiectelor sale. Prin frecvența lui întrebunțare, interviul a devenit un adevărat gen literar având, ca și reportajul, o metodă și o tehnică proprie de realizare,

reclamând în același timp exigențe estetice din ce în ce mai accentuate”.

Aflat pe un teren bine știut, Vasile Netea face în continuare un istoric al interviului de la noi. Începuturile sale datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea, în presa politică. Pe tărâm literar, el a fost îmbrățișat de două mari publicații: „Flacăra” și „Rampa”, în anii din preajma Primului Război Mondial, mai exact în anul 1911. Aici s-a concretizat formula interviului literar și artistic românesc, ce va ajunge o specie literară dintre cele mai captivante. Printre primii scriitori intervievați în paginile lor, se numără: Barbu Ștefănescu Delavrancea, Al. Vlahuță, George Coșbuc, N. Iorga, Octavian Goga, Elena Văcărescu. S-au întreprins, tot atunci, anchete pe diverse teme legate de artă având la bază interviul. Interviul devine treptat un mod de comunicare literară și artistică, dobândind o adevărată consacrare. Pe plan internațional, interviul cunoaște, de asemenea, o mare răspândire. În Franța, bunăoară, revistele literare ale anilor '20 au găzduit interviuri cu cei mai de seamă reprezentanți ai gândirii artei și științei franceze.

La noi, Felix Aderca se va dovedi în perioada interbelică un intervievator reabil, publicându-și primele interviuri în revista „Mișcarea literară”, fondată de Liviu Rebreanu în anul 1924. Aderca i-a interviuat pe E. Lovinescu, O. Goga, M. Dragomirescu, Gala Galaction, Lucian Blaga, Camil Petrescu, Ion Minulescu, Ioan Slavici, N. Davidescu, H. Papadat-Bengescu, iar ceva mai târziu, în „Universul literar” pe T. Arghezi, Ion Barbu, G. Ibrăileanu, Cezar Petrescu, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Ion Vinea ș.a. Aderca își va aduna majoritatea acestor interviuri într-un volum intitulat „*Mărturia unei generații*”. Așa vor proceda mulți scriitori și jurnaliști, adunându-și interviurile sub copertile unor cărți.



„Interviurile aduc noi surse de informație istoriei literaturii române”, ține să sublinieze în prefața cărții sale Vasile Netea, mărturisind cum interviurile menționate l-au stimulat în preocupările sale de istoric literar. Din anul 1936, se va preocupa și el de acest gen de activitate literară. La „Vremea”, revistă înființată în anul 1928, în calitatea sa de redactor, Vasile Netea își va începe publicarea interviurilor sale. Printre intervievați se vor număra nume mari ale literaturii române: Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Tudor Arghezi, Gala Galaction, Ion Agârbiceanu, George Bacovia. A trecut apoi la a-i intervieva pe scriitorii mai tineri pe atunci: Radu Tudoran, C. Noica, Dan Petrașincu, Virgil Carianopol. O altă serie de interviuri publicate de Vasile Netea le va avea protagoniste pe scriitoarele Hortensia Papadat-Bengescu, Claudia Millian, Elena Farago, Otilia Cazimir, având ca scop o dezbatere despre literatura scrisă de femei.

Interviurile luate unor mari scriitori precum M. Sadoveanu, Camil Petrescu și Tudor Arghezi, îl vor aduce în prim plan nu numai pe cel interviuat, ci și pe cel ce stă în umbra acestuia, pe interviuator. Despre interviul luat lui Arghezi, intitulat „*Sapte nopți cu Tudor Arghezi*”, presa vremii avea să spună, în anul 1943, că se poate vorbi de „o nouă înflorire a genului, de o reabilitare a lui sub semnul autenticității și al substanței”.

Interviul are reguli precise, iar el se desfășoară uneori după un adevărat ritual. E memorabil interviul luat lui Sadoveanu, perfectat în prealabil prin doamna Valeria Sadoveanu, soția scriitorului apărând în ipostaza de înger păzitor al „maestrului”: „Înainte de a vorbi... am tăcut amândoi. Scriitorul pentru a aștepta să vadă ce întrebări i se vor pune și dacă, ni se ceruse, ele nu vor depăși limita unei anumite discreții, iar noi, de teama de a nu-l indispuce prin vreo întrebare de această natură. Tăcerea a încetat numai după ce doamna Sadoveanu ne-a făcut un gest discret cu mâna”. Se putea începe...

Și citatul poate continua pentru frumusețea detaliilor, pentru finețea observațiilor lui Vasile Netea: „Convorbirea a început la orele 8,25 (seara). Până la sfârșit Sadoveanu nu s-a ridicat de pe scaun, mișcându-și numai din când în când mâinile pentru a da un anumit relief cuvintelor. A privit tot timpul într-un văzduh nevăzut. Văzduhul acesta ne cuprindea desigur și pe noi, dar Sadoveanu vedea parcă până dincolo de pereți. Tăcând, vorbind, sau privind, Sadoveanu pare înfășurat în aceeași gravitate, inspirând același respect și aceeași profundă atenție”.

Întrebat dacă personajele sale reprezintă propria sa persoană, Sadoveanu răspunde puțin cam mirat: „Eu nu m-am autobiografiat niciodată; n-am crezut că sunt personaj de roman. La început, fiecare personaj e o imagine care apoi crește până la proporții de om. În literatură nu se poate fotografia. Scriitorul trebuie să facă în schimb altceva. Întocmai ca și pictorul,

el nu trebuie să prezinte aspectele exterioare ale anumitor personaje, ci, în primul rând, semnificațiile lui interioare. Eu mi-am creat o lume a mea, o lume proprie, fără a fi servit de personajele fixate în registrul stării civile. (...) Desigur, în foarte multe din nuvelele mele e vorba de simțăminte și amintiri proprii, mai ales din epoca îndepărtată a copilăriei. Aceasta nu este însă autobiografie, e cu totul altceva”.

Întrebării puse de Netea, despre cartea care i-ar fi cea mai aproape, fecundul povestitor îi răspunde: „Aprecierile mele asupra cărților scrise sunt aproape inexistente. O carte mă înfierbântă și mă stăpânește numai până o scriu. Toate cărțile mele au izvorât dintr-un suflet emoționat și sincer”.

Simțindu-se ispitit la a-l întreba despre motivele care l-au oprit la anumite modalități de exprimare literară, Netea primește de la marele Sadoveanu un răspuns plin de vioiciune: „N-am făcut în prealabil un plan al vreunui roman, urmând ca după elaborarea planului să mă apuc de scris. Subiectele mă frământă totdeauna mai mult timp, până ce se coc de la sine. Atunci, cu sau fără voia mea, trebuie să le aștern pe hârtie. Dacă nu le-aș scrie, aproape că nici n-aș mai putea să trăiesc”.

În legătură cu rolul scriitorului în desfășurarea vieții publice, Sadoveanu ține să precizeze că el a luat parte activă la lupta pentru emanciparea țărănimii, dar că politică propriu-zisă nu a făcut niciodată. (Asta se întâmpla la 6 decembrie 1942, când Vasile Netea îi lua interviul. Se poate vorbi, în treacăt, despre pactul cu comunismul, despre compromisurile pe care le-a făcut Sadoveanu ulterior, ajungând în fruntea Marii Adunări Naționale, chiar și dacă numai ca personaj de decor. În lumea literaților circulă și o anecdotă. Se zice că fiind apostrofat de un apropiat de-al său că s-a dat de partea comuniștilor, Sadoveanu se justifică: - Trebuie să mănânc și eu o pâine. - O pâine, da, dar dumneata mănânci cozonac, îi dă o replică tăioasă acela).

Dezvăluind din resorturile caracterului său, Sadoveanu se confesează mai departe: „Nu pot accepta ura, nu pot. La mine aceasta e ceva organic”.

Despre prieniile sale, aflăm de la Sadoveanu lucruri interesante: De Garabet Ibrăileanu de la Iași l-a legat „o prietenie fără nici un cusur, prietenul fiind totodată și un delicat și inteligent sfătuitor literar”. O prietenie adâncă l-a legat și de Octavian Goga. Între ei a existat o înțelegere în virtutea căreia, orice s-ar fi întâmplat, trebuiau să rămână prieteni. Și motive de ruptură au existat, datorită diferenței mari de caracter, a felului diferit în care amândoi se situau față de politic. Sadoveanu era un contemplativ, în timp ce Goga se identifica organic cu politicul. Nicolae Iorga îi inspira respect. Recunoaște despre Iorga, ținând seama de caracterul lui, că a avut față de multă lume o atitudine cam bruscă. Cât despre Ionel Teodoreanu, acesta îi era pur și simplu foarte drag.

Interviurile lui Vasile Netea încep cu o prezentare a intervievatului: o mizanscenă; urmează întrebările și răspunsurile, reprezentând miezul

interviului, și se încheie cu concluziile, în care Netea își aduce aportul de inteligență și sensibilitate. Concluziile sale sunt memorabile. Ele fixează, cel mai adesea, profilul psihologic al interviuatului. În finalul interviului cu Sadoveanu, Netea consemnează nostalgic: „Convorbirea s-a terminat. Ceasul arăta 10,25. Vorbisem cu Sadoveanu două ore. Mai bine spus, ascultasem pe Sadoveanu 120 de minute. Vocea lui calmă și domoală, chiar prea domoală uneori, a împiedicat o fidelă înregistrare stenografică. Era convorbirea cu un stejar ale cărui frunze îți povestesc, în noaptea cu lună, de viața celor care s-au perindat pe sub coroana sa, de întâmplările și de visările lor de furtunile care l-au băntuit, de soarele ce l-a luminat”.

Al doilea mare interviuat din cartea lui Vasile Netea este Liviu Rebreanu. „Nimic nu poate fi mai contrastant decât trecerea de la o convorbire cu d-l Mihail Sadoveanu, la una cu autorul lui *Ion*”, ne atenționează Vasile Netea. Calm și aproape inexistent ca gesturi și ca mișcări, având o voce domoală și monotonă, autorul *Baltagului* te copleșește prin liniștea și gravitatea sa. Cu Rebreanu lucrurile se petrec absolut invers. Ai în față un codru în plină mișcare, răscolit, tumultuos, vorbind prin toți copacii și prin toate frunzele sale. În schimb, mișcările lui Rebreanu sunt largi, gesturile sprintene și vigoase, ochii adânci..., coama albă în continuă alunecare spre frunte, iar vocea – o voce limpede și metalică, scâpărătoare ca o cremene sub amnar, gata în tot momentul să-și schimbe tonul grav într-un bărbătesc hohot de râs. Ceea ce te copleșește este dinamismul și energia telurică ce se degajă din toate gesturile și din toate cuvintele sale. Dintre toți scriitorii ardeleni intervieuați, nu puțini la număr, niciunul nu mi-a lăsat o mai puternică impresie de vigoare și de sănătate decât Liviu Rebreanu. Cel din ale cărui mii de pagini răbufnesc sentimente și pasiuni, într-o uriașă forță epică, nu putea avea decât un izvor de neistovită energie și de nebiruit optimism”.

Făcând un efort de imaginație, să ni-l proiectăm pe ecranul minții pe ardeleanul Vasile Netea, tânăr redactor la „Vremea”, în vârstă de 30 de ani, așteptând în preajma Crăciunului anului 1942, la o oră de seară înaintată, un alt ardelean devenit celebru, pe autorul lui „*Ion*” și al „*Pădurii spânzuraților*”, cel ce ocupa la acea dată funcția dificilă și importantă de director al Teatrului Național din București. Sosit după o zi încărcată de muncă, Rebreanu arăta la fel de „fresh” ca la primele ore din zi. Provocat de întrebarea mai tânărului său confrate despre cunoașterea literaturii noastre în lume, Rebreanu răspunde, atent și amabil, că nu s-a întreprins aproape nimic pentru difuzarea și receptarea culturii noastre peste hotare: „Toată prietenia noastră de o sută de ani cu Franța nu ne-a adus decât gloria de a fi o colonie culturală franceză. În Germania și Italia, literatura noastră este aproape inexistentă. Eminescu, datorită traducerilor mediocre prin care a fost cunoscut, e considerat abia ca o valoare de mâna a patra”.

Lucrurile despre care vorbea atunci Rebreanu, au rămas, din păcate, la fel de actuale, putem constata acum, după 70 de ani. Deficiențele s-ar datora, în opinia lui Rebreanu, „unei accentuate lipse de seriozitate din partea sistemelor noastre culturale și politice. Noi ne încredem prea mult în inteligență... Inteligența însă, oricât ar fi ea de seducătoare, nu poate substitui spiritul organizator. O fericită excepție ar fi ardelenii, care s-au distins mai puțin prin inteligență și mai mult prin seriozitate și tenacitate”, remarcă Rebreanu.

Rebreanu credea în literatura tânără, pe care o urmărea cu interes. Dintre tinerii în care își punea mari speranțe îi enumera pe Dan Botta, Radu Tudoran. Între ei i-a plasat și pe bistrițenii Ion Th. Ilea, un rapsod al durerii celor mulți, și pe Lucian Valea, un foarte tânăr poet. Cu cel din urmă, pe lângă care și-au făcut ucenicia mulți dintre scriitorii și gazetarii bistrițeni, fusese camarad de izbânzi și de suferințe.

Ionel Teodoreanu, deși socotit de critică un autor minor, era în epocă un scriitor de mare succes. Faptul se datora farmecului său personal. În locurile unde conferența sau susținea lecturi publice, sălile erau pline. Era un seducător în toată puterea cuvântului. Cu cel mai intervievat scriitor român la acea vreme, Netea nu putea rata un interviu. Ionel Teodoreanu avea și o mare capacitate de a teoretiza actul creației. Iată câteva considerații de-ale sale legate de arta scrisului: „Condiția esențială a scriitorului este un om în care să existe toate sentimentele primordiale ale vieții, un om care să poată râde ca un copil, care să se poată îndrăgosti ca un idiot, un om, în sfârșit, care să-și trăiască viața în mod absolut sincer. Viața se cere trăită pentru ea însăși și nu pentru literatură, așa cum face bunăoară domnul Camil Petrescu”, opiniază cel intervievat.

Interviul luat lui George Bacovia poartă amprenta stranietății. Bacovia este greu de găsit, trăind retras. La telefon nu putea fi găsit, din motiv că nu avea telefon, în timp ce alți scriitori ai epocii puteau fi contactați și la câte cinci numere de telefon. Nu era membru al Academiei, nu participa la premiere, la reuniuni mondene. Netea fusese avertizat de binevoitori: „Bacovia nu vorbește cu nimeni, mai ales cu jurnaliștii”. Totuși, prin mijlocirea soției poetului, profesoara Agatha Grigorescu-Bacovia, Vasile Netea reușește să ajungă în casa singuraticului poet. „Poetul e mărunț la înfățișare, poartă haine de o mare simplitate și are ochi de culoarea oțelului. O figură care, neprivită atent, nu trece dincolo de comunul oamenilor care cunosc suferința”, descrie Vasile Netea înfățișarea poetului. Ființe de genul d-sale sunt cel mai mult impunătoare prin destăinuirile indirecte, filtrate prin vitraliile poeziei, decât cele autoritare, solemne, grave”. Într-adevăr, inocența poetului era dezarmantă.

La Bacovia nu mai funcționează mecanismele obișnuite ale interviului, bazate pe întrebări precise. Chestionarul pe care Vasile Netea l-a prezentat și

celorlalți scriitori, se dovedește acum complet inutil. „În afară de creația lui, Bacovia nu are nimic de spus societății sau culturii noastre. El nu e nici ideolog, nici militant, e pur și simplu poet. Se identifică organic cu poezia sa. Pentru tot cât înseamnă Bacovia, vorbește literatura sa”, constată Vasile Netea. O viață de impresionante singurătăți, de pustiuri necunoscute literaturii noastre.

Ca un înger păzitor, sau poate ca o prezență dominantă, doamna Bacovia ajută la înfiriparea dialogului, intervenind în numele poetului. „Bacovia nu vorbește cu certitudinile matematice, el își aduce aminte; i se pare numai. I se pare astfel că s-a născut în ziua de 5 sau 6 septembrie, în 1881. Vagul plutește din plin peste toate destăinuirile poetului”.

În „*Șapte nopți de vorbă cu Tudor Arghezi*”, interviul se desfășoară prin intermediul telefonului: câte o întrebare în fiecare noapte, vreme de șapte zile. Acestea au fost condițiile maestrului, pe lângă multe altele, mai cu seamă pe lângă aceea de a nu fi întrebat nimic despre opera sa, despre proiectele sale. Despre însemnătatea scriitorului, Arghezi credea că „scriitorul nu prea are nici un rost. De cele mai multe ori, vorbele scriitorului au fost luate în glumă, critica lui nevăgată în seamă. Scriitorii au avut un rost, ca oameni, după ce au dispărut”. În altă noapte, Arghezi e întrebat ce crede despre critică și critici. Arghezi dă în general răspunsuri învăluitoare, cu iz de poezie: „Un critic e și el în definitiv un artist. Din când în când, proza critică aduce la gust cu poemul. E o preocupare de stil, de artă în ceea ce scriu criticii actuali, e un talent, un relief”.

Despre Maiorescu, Arghezi se exprimă tranșant: „Maiorescu are un singur merit literar enorm. În loc să prigonească pe Eminescu, l-a îmbrățișat. Ar fi putut să facă ce făceau toți contemporanii lui remarcabili, să-l repudieze”. Maiorescu a avut însă fler...

Prieteni și dușmani Arghezi a avut cu asupra de măsură. „La toate ceasurile grele (din viață) mi-a ieșit întotdeauna înaintea un prieten, excepțional, neștiut până atunci, venit cu totul dintr-o altă lume”, mărturisește el. Cât despre dușmani, „dușmanii au fost mai vanitoși. S-au dat pe față singuri, cu entuziasm. Poetul Anghel a vrut să mă împuște la domiciliu. I-am luat revolverul din mână și l-am dus pe asasin, care tremura ca varga, în brațe, și l-am culcat pe o canapea unde a stat două ceasuri. La despărțire ne-am sărutat. Mă cunoscuse în momentul când risca să nu mă mai cunoască niciodată”.

Profund marcat de interviul cu Arghezi, la finalul celor șapte nopți, Netea va scrie: „Telefonul a amuțit acum definitiv. Biata mașinărie! Fără ea cine știe dacă aș fi avut vreodată norocul de a sta șapte nopți sub arșița și sub asprimea verbului arghezian. Autorul *Cuvintelor potrivite* e o flacăra vie”.

Camil Petrescu e un nonconformist, neîncadrabil în vreo grupare literară; un personal incomod și solitar, obstinat de demersuri programatice: „Voi scrie până la 25 de ani versuri, pentru că este vremea iluziilor și a versurilor; voi scrie între 25 – 35 de ani teatru, pentru că teatrul cere și oarecare experiență și o anumită vibrație nervoasă; voi scrie între 35 – 40 de ani romane pentru că romanele cer o mai bogată experiență a vieții și o anume maturitate expresivă. Și abia la 40 de ani mă voi întoarce la filozofie...”. Parcursul său, s-a văzut, a urmat cu fidelitate aceste etape ale vârstelor. Interviul cu autorul „*Patului lui Procust*” e dificil, interviuevatul fiind obsedat de preocupările lui filosofice. Pentru el „literatura nu a fost decât o trecere în vederea lucrărilor filozofice”. O trecere care a lăsat urme...

Cartea de interviuri literare a lui Vasile Netea îi mai are ca protagoniști pe Ion Agârbiceanu, Ion Minulescu, Perpessicius, Claudia Millian și Elena Farago, pe care îi trecem doar în revistă din lipsă de spațiu.

Vasile Netea a avut șansa să aibă interlocutori de talia unor giganți ai literaturii române. Abordarea lor a necesitat, cu certitudine, abilitate și efort. Citind interviurile literare ale lui Netea, rămâi cu parfumul puternic al unei epoci revoluate în care scriitorii credeau în menirea lor. Sunt pagini de istorie literară ce scot în evidență aspecte inedite de viață și de crez literar ale unor personalități fără de care literatura română ar fi astăzi de neconceput.

## Folcloristul Vasile Netea

Mihail Art. MIRCEA

Celebrarea cărturarului de vrednică aducere aminte Vasile Netea, la împlinirea unui secol de la nașterea sa, îi onorează pe organizatorii mureșeni – instituții și persoane - iar pe noi, cei poftiți a recompune cu acest prilej portretul ilustrului înaintaș, ne umple de o copleșitoare emoție. Căci bună parte dintre cei de față l-am cunoscut, l-am avut aproape în nu puținele lui descinderi în așezările mureșene, pentru a se revigora anteic pe solul și în atmosfera obârșiiilor, a se reîntâlni cu amintirile adolescenței și tinereții sale, impetuoase și spre a da lumină și avânt – cu pilda vieții și încărcătura operei – noilor generații de slujitori ai culturii locale și naționale.



Cu cât trec anii, în perspectiva timpului trecător, lucrarea lui Netea ne apare tot mai temeinică, mai necesară și mai potențial germinatoare de noi demersuri în câmpul preocupărilor istoriografice și literare ale generațiilor succesoare.

Personalitate ardentă, neistovită, năvalnică și plurivalentă, Vasile Netea - cel născut în pragul Războiului de întregire și al Marii Uniri a tuturor Românilor – și-a consacrat existența întăririi unității spirituale a neamului nostru, afirmării lui identitare.

„Vasile Netea a adus la ospățul cel mare al popoarelor identitatea de neconfundat a poporului român”. Ne atașăm de aceste cuvinte încrustate pe răbojul vremii de Romului Guga, port-stindardul vechii echipe a Vetrei noi, răsădite la Târgu-Mureș în anii '70, și căreia Netea i-a fost și „baci” și statornic colaborator.

Configurația matriceală a prezenței românești în concertul popoarelor este dată, în mod semnificativ, și de cultura și civilizația populară, de expresia nescrisă și anonimă a literaturii populare. Interesul pentru folclor și folcloristică este la istoricul Vasile Netea o „violon d'Ingres”, care însoțește perpetuu viața-i de harnic cărturar și neostenit animator cultural.

Descins spre carte, rostuire și luptă politico-națională din Deda Mureșului de Sus, de lângă tâmpla Călimanilor, Vasile Netea avea drept spornică zestre de netăgăduit tezaurul de înțelepciune, sensibilitate și creație folclorică pe care l-a cunoscut din pruncie, l-a fixat în culegeri, l-a abordat în scrieri de largă adresabilitate, dar și în studii de factură academică.

Bibliografia cu tendință de exhaustivitate, alcătuită cu migală și profesionalism de prof. Dimitrie Poptâmaș, președintele Fundației Culturale „Vasile Netea”, Târgu-Mureș, pune în lumină un apreciabil număr de titluri care evidențiază contribuția cărturarului la folcloristica mureșeană și națională. Creația folclorică a fost un domeniul complementar, dar neabandonat vreodată dintre preocupările istoricului și scriitorului Netea, dintre scrierile dedicate vechimii, continuității și aspirațiilor de unitate ale tuturor românilor.

Vom încerca, în cele ce urmează, în limita extensiei pe care ne-o putem îngădui, să identificăm câteva jaloane ale activității folcloristice lui Vasile Netea.

Încă din timpul anilor de școală primară este în contact cu tânărul folclorist Aurelian Borșianu, fiul învățătorului său din Deda, prodigios culegător și editor de folclor muzical-literar și de obiceiuri din zonă, colaborator la cunoscute reviste de folclor din țară. Nu numai caietele de culegeri, dar și abordările teoretice ale consăteanului său i se par exemplare.

La Târgu-Mureș, ca elev al Școlii Normale, frecventează Societatea de Lectură „George Coșbuc”. În cadrul acesteia, în anul 1928, ca elev normalist în clasa a V-a, susține prima lui conferință, cu public, ea fiind consacrată poeziei populare (*Memorii*, p. 30). În anii aceia îl cunoaște pe Vasile Hondrilă, institutor la clasele de aplicație ale Școlii Normale, autor de culegere de folclor literar mureșean a învățătorului său, alcătuită în colaborare cu D. Boieru-Hodăceanu și V. Bogdan (*Mureșule, apa ta...*, Tg.-Mureș, 1971).

În anul 1928, un grup de normaliști târgumureșeni au scos o revistă efemeră, un număr șapirografiat în 50 exemplare, al doilea număr fiind oprit de la multiplicare. Director: V. Netea. În sumar: două apeluri către elevi și învățători pentru a culege folclor. (*Avântul*, 1928, B.C.U. „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca).

După 1931, ca învățător în sate mureșene, ia contact de la surse cu creația folclorică locală pe care o promovează în periodice locale. În anul 1935, în *Progres și cultură*, revista Asociației învățătorilor din Târgu-Mureș, publica serialul „Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii naționale”. Este un triptic de portrete de vrednici dascăli reprezentând marile provincii românești: Ioan Pop-Reteganul – Ardealul; Constantin Rădulescu-Codin – Țara Românească; Mihai Lupescu – Moldova. Fiecare dintre acești dascăli sunt și un nume de rezonanță în folcloristica românească, câștigători de premii ale Academiei Române și ai altor distincții naționale.

„Treimea” dascălilor folcloriști este extrasă apoi în broșură și tipărită de Despărțământul Reghin al „Astreii”.

Cităm din preambulul la portretele de dascăli: „Un gând frumos ne-a înflorit sub tâmpile. Roadele lui se vor pârgui în paginile de față – și în cele ce



le vor scrie alții, pătrunși, ca și noi de dragoste și mândrie față de strădaniile celor câțiva învățători cari au pus suflet mare și umăr larg la *dezvoltarea culturii și literaturii românești*.

Nu trebuie să uităm că învățătorimea trebuie să revendice pentru ea gloria celor două mari reviste „Șezătoarea” și „Vremea nouă”, care au contribuit în mare măsură la lămurirea și progresul mișcării folcloristice...”. (*Progres și Cultură*, III, 1/1935, p. 2, 3.)

„Când chemi la lucru, să-ți văd și ție sapa în mână” – spunea una dintre înțeleptele ziceri ale marelui pedagog național N. Iorga. Asociez această cugetare cu apariția în 1936 a cărții intitulată „Mureș, Mureș, apă lină...”, antologie de folclor mureșean alcătuită de doi lideri ai „Astreii” Reghin: Dr. Eugen Nicoară și înv. Vasile Netea. Culegerea era prefațată elogios de marele prozator ardelean Ion Agârbiceanu.

„Numai înțelegerea și dragostea pentru poporul din care s-au ridicat a putut face să se cheltuiască pricepere, timp și bani pentru a aduna comori de cari azi prea puțin vor să știe, și încă prea puțin să cheltuiască”. Rânduirea cuprinsului este astfel: • Prefața autorilor • Chipuri și porturi mureșene (il.) • Cuvinte și expresii • Doine și balade • Hore și chiuituri • Obiceiuri și orații de nuntă • Colinde și cântări religioase • Priveghiuri și bocete • Descânțece și farmece • Superstiții și credințe • Cimilituri și ghicitori • Proverbe și zicători • Cântece și scrisori din război.

Proiectul editorial a strist ar fi trebuit să cuprindă un al doilea volum de proză populară și un al treilea de obiceiuri și datini – toate trei totalizând circa 10.000 de pagini.

Încheiem această fugară prezentare a celui mai cuprinzător proiect editorial din istoria folcloristicii mureșene cu dedicația: „Închinăm această carte tuturor inimilor tinere de pe meleagurile mureșene, povață dându-le ca pentru graiul, portul și datina strămoșească cinste să aibă, iar simțirea și fapte românească mereu să propășească întru mare strălucire și neîntrecută putere”. (*Murăș, Murăș, apă lină*, Reghin: Astra, 1936)

\* \* \*

Toamna anului 1940 a aplicat istoriei românești o nedreaptă cenzură, o dureroasă frângere a firescului curgerii sale. Sincopa 1940-1944, cu partea de Nord a Ardealului ocupat de horthyști, cu refugiul în România a mii și mii de români, îndeosebi tineri, reprezintă un moment de cotitură și în viața tânărului Netea, a familiei sale. Refugiindu-se la București, acolo își finalizează studiile universitare și doctorale de istorie., sub îndrumarea prof. C. C. Giurescu.

După instaurarea puterii comuniste, închisoarea și persecuțiile politice au frânt traiectoria uneia dintre cele mai înzestrate minți în afirmarea sa firească, direcționată pe multiple proiecte vizând istoria, literatura,

folcloristica, publicistica. „Dezghețul” de după 1964 l-a readus în munca de cercetare științifică.

Perie cu hărnicie și publică articole de istorie politică, de istorie culturală, publică monografiile ale unor mari personalități din istoria modernă a României.

O cercetare se finalizează cu studiul „Dascălii de folclor ai lui George Coșbuc” (REF, nr. 5/sept. oct. 1965). Urmează apoi, în același an 1965, un amplu studiu care se referă la „Legăturile lui Mihai Eminescu cu Transilvania”. Aici se caută a se identifica sursele culegerii de literatură populară în Ardeal, pe care l-a străbătut în anii 1866-1869, căutând a-i cunoaște oamenii și zestrea lor spirituală. Culegerea eminesciană este confruntată cu texte culese după trei sferturi de veac, aflătoare în culegerea Nicoară – Netea.

În revista târgumureșeană „Vatra” publică, după 1972, serialul „Folcloristica Mureșului”, care va deveni o carte apărută la Tg.-Mureș în anul 1983, sub egida CJICPMAM.

Tot în „Vatra”, având multe referiri folclorice, apare între 1980-1986 serialul de memorii, care va fi adunat în volum postum, în anul 2010, prin îngrijirea lui Dimitrie Poptămaș.

Între postumele principe se cuvine a fi menționat și „Mureșul Superior – vatră de cultură românească”, Editura „Cuvântul” din București, 2006, în îngrijirea lui Gelu Netea, fiul cărturarului.

Bogația de date despre locuri, oameni, tradiții, fapte și întâmplări pare a fi testamentul lui Vasile Netea, pe care l-am numi, cu îndrituire, credem, *Un cântec de dragoste pentru locurile natale*.

Târgu-Mureș, 1 februarie 2012.

## Vasile Netea în anii refugiului

Prof. Gheorghe DĂRĂBAN

Diktatul de la Viena din 1940, act de flagrantă injustiție, a smuls zeci de mii de oameni nevinovați de la casele lor, de la agoniseala lor obținută cu atâta trudă, de lângă petecul de ogor care i-a hrănit pe ei și pe străbunii lor, silindu-i să apuce calea pribegiei. Ei s-au răspândit dincolo de granițele vremelnice, în orașele țării mamă, ca să-și facă rost de un adăpost, de un loc de muncă, de o bucată de pâine. Cei mai mulți s-au îndreptat spre Capitală, în speranța că acolo vor găsi mai ușor condiții omenești de viață și înțelegerea necesară.



Dar pentru că plasările în serviciu se făceau destul de greu, mulți refugiați erau nevoiți să străbată străzile Capitalei zile și săptămâni, fără niciun rost<sup>1</sup>. Deseori se răspândeau în localuri de petrecere, unde se întrețineau cu băutură până noaptea târziu, negăsind alt mijloc de potolire a focului care le ardea inimile. Trebuia ca cineva să dea dovadă de înalt spirit umanitar și să găsească o modalitate prin care să-i scoată de prin localurile de petrecere, să-i îndrepte spre o viață de cinste și de muncă, să le îndrepte gândurile către cei dragi de acasă și către locurile părăsite. Trebuia întreținută convingerea că se vor întoarce la vetrele lor, că dreptatea cauzei românești va ieși biruitoare, că se va reface unitatea națională. Aceștia au fost Iustin Handrea și Vasile Netea, ei ajungând la convingerea fermă că salvarea de la un naufragiu total al acestei mase de oameni nu se poate realiza decât în cadrul unui *cămin cultural*, care să-și desfășoare activitatea în inima Capitalei<sup>2</sup>.

După eforturi uriașe, după multă muncă de convingere, care a durat de primăvară până toamnă, la 17 august 1941 s-a inaugurat în mod oficial Căminul cultural „Avram Iancu” al refugiaților mureșeni<sup>3</sup>, care apoi, din primăvara lui 1942 și-a deschis larg porțile ca să primească pe toți refugiații din Ardeal, realizându-se în acest fel o comuniune sufletească de luptă și aspirații, a tuturor celor care purtau toiagul pribegiei.

<sup>1</sup> Iustin Handrea – *Trei ani cu refugiații ardeleni*, Editura Fundației Culturale Regale, București, 1944, p. 16.

<sup>2</sup> Ibidem, p. 17.

<sup>3</sup> Afton Nicoară, - *Cronica din 17 august 1941*, în *Cronica șezătorilor duminicale ale Căminului cultural „Avram Iancu” din primul an de activitate – 17 august 1941 – 17 august 1942* - ,Editura Fundației Culturale Regale, București, pp. 12 – 13.

Acest cămin își avea sediul la Muzeul Satului, avându-l ca director pe acela care i-a dat viață, Iustin Handrea de la Maiorești – Mureș. A fost întocmit și un plan de muncă, cu obiective precise, principala formă de desfășurare a activităților fiind șezătoarea duminicală. Programul trebuia să fie accesibil tuturor, să nu plictisească și să fie instructiv, dar mai ales educativ. În general, el a constat din: conferințe, muzică vocală și instrumentală, poezii, povestiri, glume, pilde, întâmplări din refugiu, piese de teatru, dansuri populare și, de deosebit interes, cronica evenimentelor din țară și străinătate, mai ales a celor din partea Ardealului de nord, făcută aproape întotdeauna de Iustin Handrea sau Vasile Netea. În modul acesta s-au descoperit și valorificat foarte multe talente, interpreți de muzică vocală și instrumentală, recitatori, dansatori, artiști dramatici etc. Munca, zbulciumul, frământările, neastâmpărul dascălilor mureșeni au avut un ecou puternic în inimile și cugetele multor intelectuali refugiați, care l-au ajutat. Dintre colaboratorii lui cei mai apropiați și devotați îi amintim pe Octavian Neamțu, directorul general al Fundației Culturale Regale, D. Gusti, Henri Stahl, Iacob Mihăilă ( toți profesori universitari ), VASILE NETEA, Ion Vlasiu, Pavel Tornea, scriitorii Iustin Ilieșiu, Vasile Copilu –Cheatră , Lucian Valea.

Activitatea Căminului cultural „Avram Iancu” al refugiaților ardeleni din București (care număra 5.132 de membri, dar numărul celor care vizitau căminul era mult mai mare, ridicându-se în toată perioada la 40.000)<sup>4</sup>, a devenit cunoscută în Capitală și în țară prin *Cronicile șezătorilor duminicale* publicate în presa vremii, care apoi au fost înmănușate și publicate în trei volume. *“Fiecare cronică este o părticică din sufletul nostru – spune Handrea în “Cuvântul introductiv” al primului volum de “Cronici”- o fărâmă din munca noastră, o împletire de durere și bucurii, de lacrimă și zâmbet de revoltă, de dârzenie și de cel mai curat gând pentru viitorul Ardealului și al țării întregi”*. Dar cronica prin ea însăși vorbește prea puțin și fugarul cititor nu va putea să desprindă decât o înșiruire de date și de nume, nu va vedea în ea decât un program. Cel care va citi însă mai atent și printre rânduri, „*va găsi lucruri de mare valoare educativă și va putea vedea că a fost o continuă luptă pentru cele mai frumoase gânduri, care a mers pe același drum de dârzenie ardelenescă ce, în decursul veacurilor, s-a afirmat cu demnitate”*.

Dacă am afirmat că forma de bază a desfășurării activităților căminului cultural a fost șezătoarea duminicală – nu am spus un lucru deosebit, dar dacă precizăm că prin aceste șezători s-a dat marea bătălie pentru ridicarea moralului refugiaților, pentru sporirea zestrei lor cultural – spirituale, pentru menținerea trează a speranței în refacerea unității naționale, atunci considerăm că spunem totul, fiecare șezătoare fiind o făclie aprinsă care a difuzat lumină și a încălzit sufletele căminiștilor. Dacă vom spune că prin aceste șezători s-a

---

<sup>4</sup> Iustin Handrea – *Op. cit.*, pp. 33 – 34.

desfășurat o bătălie permanentă pentru păstrarea portului, a jocului, a datinilor și a cântecului românesc, iar nu vom spune lucru mare, dar dacă precizăm că această acțiune a reușit să determine pe majoritatea refugiaților care au lepădat portul național să se întoarcă la el, atunci iarăși venim cu un adevăr revelator<sup>5</sup>. Dacă amintim că în cadrul căminului cultural s-a creat o librărie nu este un lucru grozav, dar dacă precizăm că prin această librărie s-au distribuit refugiaților – la început gratuit, apoi contra cost - mii de cărți minuțios selectate, care le-au ocupat în mod agreabil timpul liber, atunci iarăși am spus ceva important. Au fost distribuite elevilor și studenților, altor categorii de intelectuali care nu puteau să-și cumpere cărți, fiind lipsiți de mijloace materiale, aproximativ 200 de biblioteci, o bibliotecă numărând circa 60 – 70 de volume. Câte o mică bibliotecă a fost distribuită și celor mai apropiați colaboratori ai căminului, numărul lor ridicându-se la 70<sup>6</sup>. Nu a fost uitată nici provincia. În urma intervenției lui Handrea și a colaboratorilor lui, Fundația Culturală Regală a trimis 42 de biblioteci asociațiilor refugiaților din provincie, însumând 2.800 de volume în valoare de 280.000 de lei, iar din „Colecția refugiatului ardelean” 6.000 de cărți în valoare de 600.000 de lei. Un număr redus de cărți din această colecție au fost expediate și librăriilor din Ardeal, spre a face cunoscută colecția și drumul de luptă al căminului cultural<sup>7</sup>.

Respectarea și conservarea obiceiurilor și datinilor strămoșești, a portului popular a fost una dintre preocupările fundamentale ale căminului. Oare ce putea fi mai frumos decât un joc românesc la care să participe tineri îmbrăcați în costumul popular străbun ? Cea mai frumoasă propagandă pentru Ardeal s-a făcut prin acest costum admirat de mulțimea vizitatorilor de la Muzeul satului, români ori străini și de cei care vedeau ardeleni îmbrăcați frumos, în strai specific, pe străzile și prin instituțiile Capitalei.

De asemenea, ne este foarte greu să caracterizăm marea operă cultural – educativă și de menținere trează a conștiinței unității naționale, realizată din inițiativa lui Handrea și cu ajutorul lui Vasile Netea, de a publica o serie de cărți – scrise de ardeleni – în colecția intitulată atât de sugestiv „Cartea refugiatului ardelean”, editată de Fundația culturală. Au fost primiți să colaboreze toți cei care au dorit să scrie despre Ardeal și, în special, scriitorii ardeleni, care au renunțat la dreptul de autor numai să poată contribui cât mai bune la această operă de editură pentru refugiați. Pe aceeași linie se înscrie și publicarea „Calendarului refugiatului ardelean” pe anul 1944, alcătuit de Handrea, care cuprinde un bogat material în legătură cu Ardealul și cu

<sup>5</sup> Informator – Ceonța Grigore, cu domiciliul în Deda, nr. 238.

<sup>6</sup> Iustin Handrea – *Op. cit.*, p. 92.

<sup>7</sup> *Ibidem*, p. 93.

problemele refugiuului, care corespundea unei simțite nevoi de solidarizare a tuturor celor care poartă în sufletele lor durerea Ardealului.

Așadar, se desprinde vizibil ideea că acest cămin cultural a devenit, curând după înființare, un simbol de luptă pentru toți cei care îl frecventau, mobilizând toate energiile din București, a devenit o școală de educație morală și cetățenească, o școală de îndrumare culturală și patriotică, un crez de luptă pentru Ardeal. A fost prima organizație de refugiați, care a adunat sub faldurile aceluiși simbol de luptă pe toți cei care purtau toiagul pribegiei prin București, având drept colaboratori un număr mare de profesori, publiciști, avocați, medici, învățători și alte categorii de funcționari, dovedind că activitatea sa a fost utilă momentelor istorice prin care se trecea atunci. Pilda acestui cămin a fost urmată și de asociațiile de refugiați din provincie.

Presă vremii a îmbrățișat cu mare căldură această îndrăzneță și necesară acțiune, pe care a transformat-o într-o înflăcărată tribună pentru mobilizarea resurselor moral – spirituale ale poporului nostru, pentru refacerea unității naționale.

## Vasile Netea la Biblioteca Județeană Mureș

Dr. Monica AVRAM

A scrie despre Vasile Netea și legăturile lui cu Târgu-Mureșul, cu Biblioteca Județeană Mureș, este ca și cum am încerca să ne întoarcem în timp pentru a cunoaște o parte din istoria „orașului meu de legături și afirmare culturală și literară”<sup>1</sup> - cum îi plăcea să numească orașul care l-a primit, l-a format ca elev și, mai apoi, l-a consacrat ca și intelectual. Este, totodată, o încercare timidă de a pătrunde în lumea elitei intelectuale a timpului, o elită dintre cele mai diverse ca zone de proveniență, dar unitară prin modul de gândire, prin pasiunea pentru istorie și cultură, prin deschiderea imensă spre nevoile aproapelui.



Nu l-am cunoscut pe Vasile Netea personal. S-a stins cu mult înaintesă mă familiarizez cu lumea istoriei și a istoricilor, înainte să am puterea de a-i înțelege personalitatea, modul de gândire și vastitatea operei. Îl cunoșteam doar prin prisma dicționarilor, a fișelor biografice, a operei și a amintirilor celor care l-au cunoscut.

Știam că Vasile Netea este strâns legat de zona mureșeană; născut la Deda, a venit la Târgu-Mureș în primii ani de după unire, în 1923, pentru a urma cursurile Școlii Normale de Învățători, absolvită ca șef de promoție (1931). „În acest oraș - povestește istoricul - am intrat pentru prima oară în contact cu ziarele și revistele timpului, aici am văzut, la Palatul Culturii, cea dintâi mare bibliotecă, aici mi-au ieșit în cale cei dintâi scriitori și conferențieri români, aici am văzut și ascultat pentru întâia oară pe involburatul N. Iorga și aici am publicat primele mele încercări literare și istorice.”<sup>2</sup> De altfel, îl regăsim de multe ori - ca spectator - în sălile Palatului, amestecându-se, ca elev sau ca istoric și om de cultură mai târziu, printre participanții la evenimentele de amploare ale orașului, care îi netezesc drumul către contactul cu elita intelectuală a vremii.

A urmat apoi o altă etapă în viața cărturarului, care s-a concretizat în realizarea unor reviste, școlare sau științifice, scrise de mână<sup>3</sup> sau tipărite, care au marcat un pas important atât în conturarea portretului său intelectual, cât și

<sup>1</sup> Vasile Netea, *Memorii*. Ediție îngrijită de D. Poptămaș, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2010, p. 36.

<sup>2</sup> *Ibidem*, p. 25.

<sup>3</sup> Este vorba de revista școlară târgumureșeană *Avântul*, al cărei redactor a fost în anul 1925 și care era scrisă cu mână.

al evoluției culturale mureșene; a scris în revista școlară a Liceului „Papiu Ilarian” - *Îndemnul*; a participat la înființarea ziarului *Mureșul cultural*, editat de librarul Panait Herescu în toamna anului 1929; *Gazeta Mureșului*, din 1931; a inițiat și a publicat la Reghin săptămânalul *Credința*, din 1933; a tipărit la Târgu-Mureș revistele de literatură și artă *Clipa*(1936-1937) și *Jar și slovă* (1937); a fost redactor la revista *Progres și cultură*(1933-1938), cea mai importantă publicație culturală a Mureșului interbelic; a fost inițiator, fondator și colaborator al seriei noi din revista *Vatra*, care apare din martie 1971, sub conducerea lui Romulus Guga și în paginile căreia și-a publicat *Memoriile*, între 1980-1986.

În paralel, pentru o perioadă destul de îndelungată de timp - 1929-1946 -, și-a desfășurat activitatea ca dascăl în mai multe localități mureșene: în satul Veța, de pe Valea Nirajului, Icelandul Mare, Lunca Bradului, Ierbuș, Reghin, Târgu-Mureș, pentru ca în 1946 să se despartă oarecum de locurile natale și să-și înceapă prodigioasa activitate în București, ca profesor și cercetător la științific principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga.”

Iată, așadar, „fișa biografică” sumară a unuia dintre cei mai apreciați intelectuali mureșeni. Ce se află însă dincolo de aceste date oarecum „impersonale”? Cine a fost omul Vasile Netea? Ce a simțit, dincolo de ceea ce transpare din vasta lui operă? Cum era văzut de ceilalți, ca om, în viața de zi cu zi, și ca om de cultură? Este o curiozitate normală, am putea spune, o curiozitate explicată nu numai prin prisma bibliotecarului avid de informații, ci și datorită faptului că „poveștile” despre omul Vasile Netea încă sunt vii în mintea celor l-au cunoscut. Și numele lui continuă să fie pe buzele apropiaților de odinioară.

Curiozitatea și dorința de a afla mai multe despre omul care a fost, dincolo de aprecierile - să le spunem - oficiale, ne-a îndemnat să pătrundem mai adânc în viața personală și profesională a cărturarului. Cu atât mai se află la Biblioteca Județeană Mureș, pe lângă miile de cărți și reviste donate de urmași,<sup>4</sup> mii de scrisori, corespondența pe care Vasile Netea a scris-o, a primit-o și a păstrat-o cu mare grijă, gândindu-se, poate, că la un moment dat va fi valorificată.

De ce la Biblioteca Județeană Mureș? Pentru că legăturile nu s-au deteriorat din cauza plecării la București și pentru că Netea a continuat până la finalul vieții să se considere mureșean și tributar acestor zone. Dovadă și însemnările de pe unele din cărțile semnate de el, pe care le-a oferit bibliotecii noastre încă din timpul vieții: „*Bibliotecii municipale Tg. Mureș căreia îi dătoresc atâtea din ceasurile mele fericite cu urarea de a prospera mereu și de a fi pentru toți tinerii din acest oraș ceea ce a fost pentru mine. Vasile*

---

<sup>4</sup>Ultimele cărți din biblioteca personală a cărturarului au fost aduse la Biblioteca Județeană Mureș în luna aprilie a anului 2011, prin bunăvoința domnului Gelu Netea.



*Netea Tg. Mureș nov. 1974.*<sup>5</sup> Sau „*Pentru Biblioteca municipală Tg. Mureș omagiu și admirație pentru toată activitatea consacrată scopului științific și literar. Vasile Netea.*”<sup>6</sup>

Revenind însă la corespondența păstrată la biblioteca mureșeană, am ales la întâmplare unul dintrezecile de dosare existente, cu convingerea că o cercetare exhaustivă a scrisorilor presupune multă migală și o perioadă îndelungată de timp, iar pe de altă parte având siguranța - văzând numărul mare al plicurilor - că sunt suficiente pentru a creiona portretul omului Vasile Netea, a cărturarului, a intelectualului într-un anume interval de timp. Și nu ne-am înșelat.

Am remarcat, încă de la primul contact cu scrisorile, grija cărturarului pentru ordine: fiecare scrisoare este pusă în același plic cu răspunsul dat, cu foarte puține excepții. Corespondența în limbi străine este dublă: aproape de fiecare dată apare un exemplar în limba română și unul în limba străină, așa cum a fost transmis. O mare parte dintre scrisori sunt dactilografiate; altele, mai puține, sunt scrise de mână, sunt frumos împăturate și așezate în plicuri, ceea ce denotă grija pentru păstrarea lor. Unele sunt grupate într-un dosar sau plic mai mare, în funcție de corespondent.

Parcurend, așadar, o parte din corespondența de la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970, putem observa două tendințe majore clare, în funcție de corespondent: locală și națională. Netea întreține o amplă corespondență cu foștii colegi sau intelectuali ai locului, cu care a intrat în contact sau îi cer sfatul; pe de altă parte, există numeroase schimburi de idei, opinii, gânduri frumoase cu numeroși intelectuali ai timpului, din toate zonele țării. Nu vom reda integral conținutul scrisorilor, ci mai degrabă le vom parcurge în speranța că vom descoperi, dincolo de cuvinte, personalitatea cărturarului.

Faptul că Netea a fost unul dintre cei mai apreciați și îndrăgiți cărturari mureșeni, cu o mare credibilitate, o dovedește și varietatea temelor abordate în scrisorile transmise către el de mureșeni. Foarte multe invitații la evenimente culturale locale, de mare importanță spirituală pentru localnici, i-au fost adresate și, uneori, acestea erau organizate în funcție de perioada sau ziua în care Netea putea fi prezent la Târgu-Mureș, Reghin sau alte localități. Astfel, la 18 noiembrie 1969, *Biblioteca Orășenească Reghin*, prin directorul Mircea Leon, îi transmite invitația de a participa la conferința *Contribuția Reghinului la dezvoltarea culturii românești*, la care răspunsul lui Netea nu poate fi decât unul pozitiv.

---

<sup>5</sup>Vasile Netea, *Interviuri literare*, București, Editura Minerva, 1972, 271 p.

<sup>6</sup>Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei - 1 Decembrie 1918*, București, Editura Albatros, 1970, 239 p. Nu se menționează data semnăturii.

Din 4 iulie 1969 datează o scrisoare de la Liceul „Al. Papiu Ilarian” Tg. Mureș, prin care i se solicită trimiterea unui material despre Papiu, care să fie inclus în volumul omagial al semicentenarului. Totodată, i se cere acordul cu privire la participarea la sesiunea de comunicări dedicată evenimentului. Pe aceeași temă este și corespondența purtată cu *Ilie Șandru* din 5 noiembrie 1969, care începe șirul de discuții concrete cu privire la semicentener și i se cere sfatul cu privire la un volumul omagial care urmează să fie pregătit.

În același an, la 29 septembrie, Netea primește o invitație și de la *Ilie Șandru* pentru a participa la întâlnirea primelor 5 serii de absolvenți ai Școlii Normale de la Târgu-Mureș, școală înființată în 1923. Același subiect este dezbătut și de *învățătorul Gheorghe Ionescu din Românești-Vâlcea* - fost coleg cu 40 de ani în urmă - motiv pentru amândoi corespondenții să deruleze amintiri, amintiri frumoase, din anii de școală. Este uimitor modul în care, doar pe baza unor scrisori care circulau destul de greu, a fost organizată întâlnirea foștilor elevi. S-au păstrat mai multe schimburi de scrisori privind ceremonia în sine, modul de organizare, împărțirea atribuțiilor privind găsirea unor colegi despre care nu se mai știa mare lucru.

Netea a răspuns pozitiv la toate aceste invitații, dovedind faptul că încă era foarte legat sufletește de oamenii locului, de trecutul lor comun.

Mai multe scrisori au ca temă solicitarea ajutorului lui Netea și intervenția lui în fața unor personalități ale timpului sau a unor instituții din București în vederea soluționării unor probleme - personale sau profesionale - ale mureșenilor.

La 20 noiembrie 1969, Netea primește o scrisoare de la Târgu-Mureș, scrisă de doi studenți de la Facultatea de Filologie, Secția română-istorie a Institutului Pedagogic, anul II - *Silvia Cîmpean și Dumitru Borda* - care - „apreciind generozitatea de care ați dat dovadă totdeauna” - îi solicită ajutorul pentru realizarea unei lucrări cu privire la folclorul mureșean.

Răspunsul cărturarului nu se lasă mult așteptat; la 17 decembrie 1969, printr-o scrisoare destul de amplă, le oferă informații exacte, clare, pentru fiecare dintre folcloriștii mureșeni, inclusiv adrese de contact sau trimiteri bibliografice, personale sau ale altor istorici și folcloriști. Mai mult, își exprimă dorința de a vedea lucrarea, sub formă dactilografiată, înainte de a fi predată.

La începutul anilor 1970, de la Sighișoara, *Mihail Pinte*a îi cere ajutorul pentru a obține o completare de pensie de la Uniunea Scriitorilor. Netea răspunde - prin prisma prieteniei foarte vechi care îi leagă - afirmativ la solicitarea de a-i oferi o referință, absolut necesară întocmirii dosarului; în plus, îi oferă toate detaliile necesare întocmirii cererii.

Mai mult, în 6 ianuarie 1973, discuția se reia, Pinte a solicitându-i nu numai ajutorul personal, ci și de a uza de cunoștințele personale pentru a-i găsi alte 2-3 personalități ale timpului, pentru a-i trimite referințe.

Vasile Netea pare să fi fost *omul-resursă* pentru mureșeni, care îi solicită ajutorul, îi cer sfatul, îl implică în toate etapele vieții lor creatoare.

În septembrie 1969, vicepreședintele Consiliului Popular al Orașului Reghin, *Biriș Jacob*, solicită lui Netea ajutorul în privința unei probleme de primă importanță pentru oraș: conform unor surse bibliografice distincte, prima atestare documentară a Reghinului este incertă: 1223 sau 1228. De răspunsul lui Netea depinde organizarea manifestărilor legate de împlinirea a 750 de ani de la prima atestare documentară!

Răspunsul lui Netea vine la 5 noiembrie 1969. Chiar dacă susține - cu argumente clare, istorice - anul 1228, consideră că la prima atestare, orașul trebuia să aibă deja o oarecare vechime, deci autoritățile pot organiza aniversarea de 750 de ani și în 1973. Promite întregul sprijin în acest sens, precum și participarea la eveniment.

La 5 octombrie 1969, *Biblioteca din Reghin*, prin Mircea Leon, solicită di nou sprijinul lui Netea în vederea elaborării unei lucrări despre trecutul cultural al Reghinului. I se solicită amintiri despre locuri și oameni.

Netea răspunde afirmativ la 31 octombrie 1969, când propune și o donație masivă de carte și reviste, pentru care biblioteca nu trebuie să facă altceva decât să-și dea acordul de a le primi. Printre propuneri, se numără colecții întregi din *Contemporanul*, *Luceafărul*, *Gazeta literară*, *Familia*, *Astra*, *Ramuri* etc., plus câteva sute de cărți.

Correspondența pe această temă continuă până la finalul anului 1969, Netea reținând în arhiva personală și două procese verbale, care atestă faptul că donațiile promise au fost preluate și înregistrate de biblioteca reghineană. Un total de 21 de volume (99,50 lei) și al doilea cu 40 de volume (512,60 lei).

Afirmam anterior că Netea era *omul-resursă* pentru mureșeni și că vastele sale cunoștințe erau apreciate de localnici; cuvântul lui era hotărâtor pentru orice inițiativă locală. Astfel, într-o scrisoare datată 23 iunie 1972, același *Ilie Șandru* îi cere ajutorul în stabilirea etimologiei unui cuvânt - *guderă*- pe care nu reușește să-l înțeleagă. Cu doar câteva zile mai devreme, la 19 iunie 1972, un învățător din Band, *Vasile Pop*, îi solicită, la rândul lui ajutorul în vederea descifrării numelui unui sat, Drăculea. Informațiile disparate nu sunt suficiente și cere ajutorul pentru a delimita adevărul de legendă. Este chiar Vlad Dracul, care, după unele surse, s-a adăpostit la Band într-o perioadă mai dificilă a vieții? Rezultă clar că Netea este singurul care poate face lumină în această cercetare.

Același *Vasile Pop* îi mulțumește, în 9 octombrie 1972, pentru informațiile oferite și, în plus, aduce la cunoștința istoricului descoperirea la Band a unor documente referitoare la anul 1848; cea mai interesantă dintre ele este o copie contemporană după *Provocațiunea lui Simion Bărnuțiu*. Este o sursă de cercetare pentru istoricii timpului. Și ceea ce transpare din scrisoarea dascălului este foarte limpede: singurul care are „dreptul” de a ști despre

aceste documente și puterea de a le studia și valorifica nu poate fi altul decât Vasile Netea.

Interesul pentru locurile natale este evident în întreaga corespondență studiată. Netea dorește în permanență să știe ce se întâmplă la Târgu-Mureș, la Reghin și ale localități mureșene, motiv pentru care o parte din corespondență se axează pe informații privind viața zilnică. La 7 Ianuarie 1970 el scrie „*tovarășului Popa*” din redacția revistei *Vatra*, a cărui inițiator și fondator a fost și el însuși, anunțându-l că a primit „*prin bunăvoința unui amic de la Târgu Mureș*” primul număr al suplimentului mureșean *Cadran* și că i-a făcut o „*impresie excelentă*.” În plus, solicită sprijinul în vederea obținerii regulate a tuturor numerelor din *Steaua Roșie* și *Cadranul*, pe care dorește să „*le urmăresc regulat*.”

La 1 noiembrie 1970, literatul *Dan Culcer* îi scrie lui Netea, explicându-i situația și contextul apariției revistei *Vatra*, care - la acel moment - încă nu avea toate aprobările necesare tipăririi. În plus, în câteva cuvinte, îl pune la curent cu ceea ce se întâmplă la Târgu-Mureș, cu elita intelectuală, care se zbate pentru a promova cultura în limba română. Amintește de eforturile lui Romulus Guga de a publica romanul *Iisus și ceilalți*, dar că a fost nevoit să-i schimbe numele chiar înainte de publicare; de una dintre lucrările lui Mihai Sin, pregătite pentru tipar la finalul anului 1971 sau începutul lui 1972; în plus, cere sfatul și intervenția lui Netea pe lângă Vladimir Streinu cu privire la eforturile intelectualilor mureșeni, dorind să afle „*ce părere are despre ceea ce am făcut noi aici*.”

Foarte interesantă este scrisoarea lui *Romulus Peneș* din 23 aprilie 1972, în care i se explică lui Netea contextul în care s-a desfășurat concursul pentru realizarea statuii lui Avram Iancu, costurile și problemele apărute. Netea este văzut ca un intelectual suficient de puternic pentru a interveni la cele mai înalte nivele, la București, pentru a îndrepta lucrurile. Statuia realizată de Andrei Ostap este considerată compromisă, iar amplasarea ei echivalentă cu o insultă la adresa personalității lui Iancu. Chiar se atașează în scrisoare fragmente decupate din paginile ziarelor locale, dar și din *Vatra*, careau declanșat o amplă anchetă locală.

De importanță deosebită pentru Biblioteca Județeană Mureș este și corespondența avută în anul 1972, la 2 mai, cu *Dimitrie Poptâmaș*; se păstrează o scrisoare plină de atmosfera timpului, în care transpare un capitol din viața Bibliotecii. Mai exact, este replica dată de D. Poptâmaș la *Introducerea* pe care Netea a scris-o pentru volumul *Publicații periodice mureșene*, ce a văzut lumina tiparului în cursul aceluiași an. Autorul îi explică lui Netea explică atât motivele întârzierii apariției cărții, cât și contextul și etapele parcurse de manuscris.

Foarte atent la materialele trimise spre publicare, cărturarul nu ezită să atragă atenția asupra unor nereguli sau a unor greșeli. Este cazul unui „reproș” adresat la 2 august 1972 unuia dintre redactorii revistei *Vatra*, în care atrage

atenția asupra unor modificări ale textului transmis; mai exact, lipsa notelor de subsol, fără de care textul științific nu mai are forță.

Și pentru că de cele mai multe ori corespondența avea la bază ideea de carte, *Valeriu Nițu* îi mulțumește la 13 noiembrie 1972 pentru exemplarul din *Argeș*, pe care Netea i l-a trimis, dovadă că acesta era preocupat ca tot ceea ce apare valoros în domeniul istoriei, etnografiei etc. să ajungă și la mureșeni. Cu altă ocazie, la 13 decembrie 1972, Nițu răspunde că, deși Netea i-a cerut ajutorul în a obține câteva exemplare dintr-o lucrare (nu se specifică titlul), este imposibil, pentru că s-a epuizat. Dovadă că interesul pentru carte, pentru cultură era valabil în ambele părți, Netea fiind interesat să intre în posesia tuturor cărților sau revistelor apărute în spațiul mureșean.

Chiar dacă unele texte au o mare valoare științifică și ne ajută să înțelegem bunele legături dintre intelectualii timpului, am preferat să trecem mai ușor peste corespondența de familie sau cea cu tentă foarte personală. Deși, uneori, astfel de scrisori aduc date importante cu privire la activitatea unor personalități locale. Vom aminti doar una dintre acestea, pentru că cel care îi scrie lui Netea este Eugen Nicoară, al cărui nume este strâns legat de Astra reghineană. Scrisoarea - datată *Reghin, 23 septembrie 1972* -, abundă în informații despre activitatea corespondentului, care face o trecere în revistă a celor 40 de cărți scrise și îi aduce la cunoștință lui Netea problemele cu care s-a confruntat la Reghin, inclusiv în relația cu autoritățile locale.

O corespondență foarte bogată, interesantă și plină de informații este cea cu intelectualii ai timpului, din toate zonele sau centrele de cercetare. Unii sunt la început de drum, făcând primii pași pe calea cercetării științifice; alții au dobândit deja recunoașterea națională; ceea ce au însă în comun este felul în care - ca și mureșenii - se raportează la Netea, sfatul lui fiind hotărâtor. Din tonul abordat de fiecare corespondent în parte, reiese foarte limpede aprecierea de care se bucură istoricul mureșean, autoritatea lui indiscutabilă; dincolo de tonul oficial, răzbat însă și nuanțe de afecțiune reciprocă, așa cum numai între prieteni buni este posibil.

Fiecare nouă contribuție a lui Netea, fiecare carte publicată stârnește un val de scrisori de felicitare din țară. Mulți dintre corespondenți au citit deja, la momentul conceperii scrisorii, noua apariție; există însă și cazuri în care se știe că a fost publicată, dar încă nu au ajuns în posesia ei, din diverse motive.<sup>7</sup> Oricum, cuvintele de laudă nu conțin.

La 17 octombrie 1970, un corespondent al cărui nume este indescifrabil, îi scrie „*ca fost dascăl și prieten și admirator pentru totdeauna*” pentru a-l felicita cu prilejul apariției cărții *O zi din istoria Transilvaniei*, pe

---

<sup>7</sup>Într-o scrisoare semnată de cercetătorul clujean Ioan Chindriș, de exemplu, se spune că monografia *C.A. Rosetti*, București, Editura Științifică, 1970, 447 p. s-a vândut la Cluj „*ca pâinea caldă*,” de aceea, unii dintre cei interesați încă nu au avut acces la carte.

care Netea i-a și trimis-o. „*Mă bucur mult că lucrezi și că lucrezi frumos și temeinic. E tot ce-ți ridică un pedestal nepieritor și te fixează în istoria culturii românești pentru totdeauna.*”

Uneori, convins că tânăra generație de cercetători este foarte bine pregătită, Netea lua inițiativa și trimitea el însuși prima scrisoare. Este și cazul cercetătorului clujean *Ioan Chindriș*; în dosarul studiat se păstrează prima scrisoare trimisă de Netea către I. Chindriș, la 28 octombrie 1970. Contextul este foarte simplu și dovedește generozitatea marelui cărturar: în urma unei emisiuni la radio, în care I. Chindriș prezintă recenta monografie *C.A.Rosetti*, semnată de Vasile Netea, acesta este atât de încântat de prezentare, încât, deși nu se cunosc, îi propune lui Chindriș să devină colaborator al *Revue Roumaine d'Histoire*. În plus, se oferă sa-i trimită cărți de-ale lui, pe care tânărul clujean nu avea cum să le aibă.

Tot un debut și tot legat de numele lui Ioan Chindriș este cel surprins în scrisoarea pe care acesta o trimite lui Netea la 15 mai 1972; scrisoarea surprinde debutul lui Chindriș ca și istoric; este momentul în care trimite către Netea, „*întâia carte care poartă și semnătura mea.*” În plus, din scrisoare reiese și entuziasmul de tânăr cercetător.

Correspondența continuă: la 2 iunie 1972, Netea, deși nu mai are vești directe de la I. Chindriș, se bucură că îl „vede” în publicațiile apreciate ale timpului, dovadă că entuziasmul este clar. În plus, îi trimite un material despre Iorga, cu rugămintea ca acesta să faciliteze publicarea în *Tribuna* sau *Steaua*, pentru că este un „*material cu caracter pur ardelenesc și nu vreau să-l dau la București.*” Din păcate, din cauza unor probleme de sănătate, Chindriș primește materialele mult prea târziu și nu mai sunt publicate (15 octombrie 1972).

Tot de la Cluj, la 21 noiembrie 1972, *Bazil Gruia* îi cere ajutorul în vederea promovării unui volum de versuri, recent tipărit. Nemulțumirea clujeanului este legată de faptul că „*noi, cei mai în vârstă, suntem dați uitării.*” Deși volumul s-a bucurat de o recenzie scrisă de Șerban Cioculescu, publicată în *România literară*, se cere ajutorul lui Netea pentru a fi recenzată și în alte reviste.

Netea nu era un om-resursă doar pentru mureșeni. O scrisoare semnată de profesorul *Ovidiu Olariu*, directorul Muzeului Județean Arad dovedește faptul că multe inițiative științifice în domeniul istoric erau văzute de Netea înainte și că, odată ce istoricul considera că sunt bine gândite, lucrurile mergeau mai departe. În acest caz, într-o scrisoare din 25 noiembrie 1970 i se explică modul în care a fost gândit un volum dedicat anului 1918 în istoria românilor, precum și tematica abordată și numele colaboratorilor. Regăsim în egală măsură istorici binecunoscuți, dar și tineri cercetători, elita de mai târziu; amintim pe Liviu Botezan, Pompiliu Teodor, Liviu Maior, A. Decei etc.

O bogată corespondență relevă în scurtul interval asupra căruia ne-am oprit legăturile dintre Vasile Netea și istoricul ieșean, *Alexandru Zub*. La 1 ianuarie 1970, acesta Zub îi cere lui Netea ajutorul pentru a afla de ce volumul pregătit de el, dedicat lui Xenopol, este în așteptare la tipografie și nu se tipărește. Doi ani mai târziu, la 1 august 1972, A. Zub îi cere ajutorul pentru a publica un material în *Revue Roumaine d'Histoire*, ceea ce înseamnă că influența lui Netea ajunseseși la Iași.

La 3 noiembrie 1972, reîntors din Germania, el propune facilitarea colaborării dintre *Revue Roumaine d'Histoire*, redacție care îl includea și pe Netea, și Academia Germană, în vederea identificării și valorificării unor documente referitoare la Dimitrie Cantemir. Nu în ultimul rând, la 1 februarie 1973, îi mulțumește lui Netea pentru sugestiile făcute în vederea completării unui articol despre Cuza.

De la Timișoara, învățătorul *Mihail Moldovan* îl felicită pe Netea la 12 decembrie 1972 pentru recenzia la cartea *Interviuri literare*, apărută în *România literară*, recenzie care îi este favorabilă istoricului. „Îți urez multă sănătate și putere de muncă, ca să îmbogățești în continuare literatura și cultura românească cu noi cărți de valoare.”

De la Brașov, dr. *Pavel Moldovan*, avocat pensionar îi adresează - la 1 martie 1973 -calde felicitări cărturarului și îl felicită pentru lucrările scrise și trimise către el.

De Netea s-au legat multe dintre aspirațiile românilor. La 28 decembrie 1981, *Vasile Dobrea*n din Subcetate, Harghita, îi cere lui Netea ca în scrierile ulterioare să nu uite suferințele pe care oamenii de rând le-au experimentat în anii Unirii de la 1918. Sugerează o modalitate interactivă de scriere a istoriei, bazată pe istorie orală, mai exact pe interviuri, deoarece participanții la Unire încă mai trăiesc și să nu se piardă amintirile.

Vom opri aici lista corespondențelor lui Vasile Netea. Nu pentru că scrisorile neamintite încă nu ar avea valoare, ci pentru că dincolo de cuvinte, am început să înțelegem, să cunoaștem *omul Vasile Netea*.

Parcurgând scrisorile primite sau trimise, felicitările primite cu ocazia diverselor sărbători, am început să înțelegem de fapt cine era Vasile Netea. Era în egală măsură un om atașat de anumite idealuri, idealuri care se reflectă atât în operă, cât și în cuvintele scrise pe câteva foi de hârtie, în graba specifică. Un om foarte atent și grijuliu ca nu cumva vreo scrisoare, vreun sfat cerut sau o sugestie să rămână fără răspuns, chiar și cu întârziere. Un om generos, care și-a dedicat o mare parte din timp ajutând, sfătuind, oferind din cunoștințele și cărțile sale tuturor celor care le doreau, indiferent dacă erau personalități recunoscute ale vieții cultural-științifice, dascăli sau chiar studenți. Un om cu o vastă cultură, care se răsfrângea asupra tuturor celor care îi erau în preajmă. Un om cu mult bun simț, altruist și binevoitor.

Nu l-am cunoscut personal pe Vasile Netea. Dar am început acum să-l cunosc.

## Figuri emblematice de ierarhi ortodocși transilvăneni în preocupările cărturarului Vasile Netea

*Prof dr. Florin BENGHEAN*



Viața cărturarului Vasile Netea a fost în întregime închinată studiului și muncii intelectuale. A avut un suflet pur, curat, plin de dragoste pentru cei din jurul său. A dat dovadă de dragoste de țară, militând tot timpul în interesul națiunii românești, făcând acest lucru mai ales prin ceea ce a scris. Și a scris mult și a avut un deosebit succes. A dat dovadă de dragoste față de părinți. Și-a iubit părinții ca pe lumina ochilor săi, cum de altfel l-au iubit și părinții pe el. Și-a iubit satul și pe toți consătenii, și-a iubit familia mai mult ca orice. A avut foarte mulți prieteni, pretutindeni a fost înconjurat de prieteni. A știut să-și facă prieteni, prin comportamentul său, prin maniera sa de a fi, s-a impus ca un model de om, a știut să se facă respectat, respectându-i pe ceilalți, i-a iubit pe cei din jur, ca să fie la rândul său iubit de aceștia, ca să fie apreciat, a muncit serios pentru a se realiza pe plan intelectual și a făcut-o cu un deosebit succes. Referindu-ne, retrospectiv, la opera lui Vasile Netea, putem spune că acest cărturar a lăsat posterității o operă monumentală, o operă impresionantă, atât prin dimensiunile sale, cât și prin profunzimea temelor pe care le abordează.

Vasile Netea, cărturarul de pe Valea Mureșului, a fost un om spiritual. A fost un cărturar apropiat de cele sfinte, apropiat de oamenii Bisericii, de marii ierarhi ai acesteia, s-a referit prin scrisul său la literatura religioasă, atribuindu-i acesteia rolul primordial în acțiunea de culturalizare a poporului român.

Vasile Netea a fost prieten cu mai mulți ierarhi, cum sunt: mitropolitul Nicolae Mladin al Ardealului, episcopul Vasile Coman al Oradiei, episcopul Emilian Birdaș al Alba Iuliei, episcopul greco-catolic Suciul de Oradea, mitropolitul Nicolae Corneanu al Banatului, mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului.

Netea se apleacă cu pioșenie, prin scrisul său, asupra marilor personalități din viața Bisericii Române, creatori de limbă și cultură românească și luptători pentru idealul național al românilor. În istoria culturii vechi românești, și anume în perioada ei de plămădire, au ostenit cu râvnă



vrednică de pomenire un șir lung de clerici luminați, iubitori de țară, adevărați pionieri în vremuri de alegere a luminii de întuneric, ctitori de limbă, de cultură și de unitate românească. Numele lor a fost căutat cu pasiune și migală, a fost descifrat de cercetători pe frontispicii sau pe margini de manuscrise și de cărți și a intrat de mult în patrimoniul național.

A-i aminti iarăși și iarăși, e ca o rugăciune senină de laudă și de mulțumire, ca o cântare Patriei, în care ei sunt refrenul ce revine în ritm de respirație în eternitate. Printre acești cercetători care se apleacă asupra activității Bisericii și a membrilor ei, se află la loc de cinste și Vasile Netea. Prin scrisul său, Netea scoate în evidență marile realizări ale Bisericii, de-a lungul timpului.

În continuare spunem că Biserica a avut și are și în prezent un rol religios-moral sau duhovnicesc, acela de a sădi în sufletele credincioșilor credința în Dumnezeu și dragostea față de aproapele îndemnându-i să fie întru toate următori ai învățăturilor Mântuitorului Iisus Hristos.

Așa cum am spus, Netea se apleacă cu pioșenie asupra marilor personalități din viața Bisericii Ortodoxe Române. Vasile Netea a fost apropiat de spiritul *Sfântului Mitropolit Andrei Șaguna al Ardealului*. Prin condeii său a reliefat personalitatea marelui ierarh al Transilvaniei. Nicolae Iorga scria în 1904: „*Puține nume sunt așa de populare în Ardealul românesc ca al lui Șaguna. Chipul lui, cu ochii străbătători și larga barbă răsfirată, e în mintea tuturor, și-n conștiința generală a intrat faptul definitiv că acest maiestuos bătrân a fost, de pe scaunul său de arhiereu, un cârmuitor de oameni și un îndreptător al vremurilor, cărora nu li s-a supus, ca exemplarele obișnuite ale omenirii, ci le-a întors de pe povârnișul lor spre culmea lui*”.

Vasile Netea îl caracterizează astfel pe Andrei Șaguna:

*Numele și fapta mitropolitului Andrei Șaguna au răsunat iarăși în actualitate<sup>1</sup>... Numeroșii ani de la moartea lui Șaguna nu fac decât să-i crească și mai înaltă icoana, să-i lumineze și mai mult chipul, trecându-l astfel în împărăția de aur a legendei. De altfel de mult, de foarte multă vreme, Șaguna a devenit o adevărată noțiune a mitropolitului ideal, a bărbatului fără prihană și fără nevolnicie. Nu arareori, în Transilvania, când voci din stratul țărănimii vor să caracterizeze înfățișarea de nespusă frumusețe a vreunui protopop sau vlădică, sau chiar a vreunui prefect sau ministru, se pot auzi vorbe ca acestea: «Frumos ca un Șaguna». Printre creatorii de istorie românească în secolul al XIX-lea transilvan, Șaguna, fără îndoială, în ceea ce privește realizările de ordin național,-- realizări care să dea poporului un alt reazem și o altă față,-- este cel care poate suporta cele mai puține comparații.*

*Adevărat dătător de legi și datini!*

---

<sup>1</sup> Vasile Netea, *Figuri ardelene*, București, p. 13.

Spunea în continuare Vasile Netea *Timp de un veac și jumătate, până la apariția lui Șaguna adică, ortodoxia transilvană n-a fost printre celelalte confesiuni decât o cenușăreasă, cea mai desconsiderată dintre toate florile credinței. Șaguna este cel care a înălțat-o în lumină, el i-a dăruit mitropolia, restabilind astfel tradiția istorică, el i-a dat legile «Statutului Organic», legile care conduc astăzi întreaga ortodoxie românească, Șaguna i-a așezat pe frunte cununa unei neașteptate străluciri.*

Cu «crucea în frunte» Șaguna a stat însă în fața tuturor acțiunilor românești ale Transilvaniei vremii sale, indiferent dacă a fost vorba de mișcări politice, de orga«nizări culturale, de eforturi economice, cu un cuvânt a fost prezent în frământarea și aspirațiile de fiecare zi ale neamului său. Iuscit diplomat, una din inteligențele cele mai pătrunzătoare ale veacului său, Șaguna a știut smulge Pajurei cu două capete tot ceea ce aceasta ne refuzase până la venirea sa. El a fost avocatul fericit al revoluției lui Iancu, elementul de nesdruncinată autoritate în fața Curții din Viena. Timp de două decenii, între 1850 și 1870, mitropolitul ortodox al Transilvaniei a fost adevăratul conducător politic al acestei provincii. El a vegheat la obținerea legalei îndreptățiri politice a națiunii române și tot el a fost ctitorul celei mai puternice societăți culturale românești : Asociația pentru literatura română și cultura poporului român.

A înființat și o gazetă, *Telegraful Român*, care continuă să apară și astăzi, fiind, după «Gazeta Transilvaniei», cea mai veche foaie românească. Mai presus însă de toate aceste înfăptuiri, pe care vremea desigur că le depășește tot mai accentuat, Șaguna a lăsat în urma sa o pildă care va rămânea întotdeauna senină : pilda omului devotat exclusiv neamului său, imaginea preotului într-adevăr ideal<sup>2</sup>.

Intrând în arena politică a Ardealului și participând intens la declanșarea evenimentelor, Șaguna a putut astfel să se încredințeze grabnic că nici tablele legii și nici ascuțișul săbiilor nu pot schimba ele singure soarta Ardealului.

Mai adaugă Netea că, Păstrând toate temeierile ideologice și toate cuceririle morale făcute de acestea, el și-a sprijinit însă acțiunea sa politică pe o fină și atentă comprehensiune diplomatică, supunându-se jocului adaptabilității, dar urmărind cu energie marile țeluri ale românismului. Asigurându-și încrederea Curții din Viena, și totodată cu ea a tuturor sferelor guvernamentale, Șaguna a știut transforma acest capital politic într-o sumă de legi și instituții care au îngăduit neamului românesc să facă un uriaș salt pe calea fortificării sale naționale. Am avut astfel legea pentru egala îndreptățire a naționalităților, ștergerea iobăgiei, patenta imperială de împroprietărire, reînființarea Mitropoliilor românești, Asociațiunea pentru

---

<sup>2</sup> Ibidem, p. 13-16.

*literatura română și cultura poporului român, Statutul organic și toate celelalte fericite începuturi de emancipare românească. Drumul lor l-a deschis iscusința lui Șaguna<sup>3</sup>.”*

Din această expunere a lui Vasile Netea asupra activității marelui mitropolit Andrei Șaguna, se poate desprinde constatarea că el a fost una dintre cele mai proeminente personalități din trecutul Bisericii noastre. Realizările sale epocale, legate mai ales de emanciparea politică și bisericească a națiunii române, de restaurarea Mitropoliei și organizarea pe care a dat-o Bisericii Ortodoxe din Transilvania, de progresul învățământului românesc de toate gradele, de înființarea «Astrei» și a primei tipografii românești în Sibiu, de editarea ziarului «Telegraful Român», de tipărirea altor cărți și de toate celelalte, pot să definească păstorirea lui Șaguna drept «epoca de aur» a Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Din 1846 și până la 16/28 iunie 1873, când o boală necruțătoare l-a coborât în cripta de la Rășinari, marele arhieru a fost mereu prezent în viața națională a românilor transilvăneni, cu mâna pe cârmă. Sortit să activeze într-un climat politic cu desăvârșire ostil, el a izbutit să înfrângă toate uneltirile, să zdrobească toate acțiunile adversarilor și să ridice Biserica sa din situația în care se găsea, la o strălucire pe care nu o cunoscuse până atunci.

Andrei Șaguna a făcut din Biserică nu numai un locaș de închinare, ci și de apărare națională, împotriva încercărilor de maghiarizare, adunând în jurul ei pe toți credincioșii și dându-i rolul de conducătoare a poporului. Iar preoții și învățătorii școlilor confesionale, aleși de popor, au devenit și mai strâns legați sufletește de el. Astfel, prin Statutul Organic, Șaguna a dat Bisericii românești din Transilvania o organizare superioară, democratică, necunoscută în alte Biserici Ortodoxe surori și care o identifică întru totul cu năzuințele păstoriților ei, făcând-o cu adevărat Biserică a poporului. Pentru toate acestea, Andrei Șaguna trebuie socotit drept cel mai mare legiuitor și organizator bisericesc în Biserica Ortodoxă Română și poate chiar în întreaga Ortodoxie. Se cuvine să amintim și caldă iubire pe care mitropolitul Andrei a arătat-o în toate împrejurările față de poporul său.

Fără îndoială că numai iubirea de neam l-a făcut să renunțe la toate situațiile pe care le-ar fi putut câștiga cu ușurință în Biserica sârbă și să vină în fruntea unei Biserici oprimate și sărace unde-l aștepta o muncă și o luptă uriașă. Câteva spicuri din pastoralele sale ne vor arăta pe deplin marea dragoste pe care Șaguna o nutrea față de fiii săi sufletești. Chiar prin pastorala din 12 februarie 1848, prin care-și anunța numirea ca episcop, făgăduia „*să fiu tatăl clerului și al poporului nostru, tată zic să fiu, tată și încă o dată zic: tată să fiu în înțelesul cel mai adevărat*”. Oricât ar fi fost de departe de reședința sa, el informa mereu pe păstoriții săi de toate demersurile pe care le făcea în

<sup>3</sup> Ibidem, p. 22.

interesul românilor transilvăneni. În august 1848, scria credincioșilor săi din Pesta: „*vă încredințez, iubiților, că, deși împrejurările mă silesc a fi departe de voi, inima mea și sufletul meu necurmat cu voi și la voi este. Și nu am cruțat și nu cruț, iubiților mei, nici osteneală, nici cheltuială, întru binele și folosul vostru cel sufletesc și trupesc. Nici un minut, nici un prilej nu-l las fără a fi întrebuițat spre ajutorința voastră*”. Iată cât de frumos creionează cărturarul Netea, prin scrisul său, vasta personalitate a marelui ierarh al Transilvaniei, Șaguna. Pentru toate aceste fapte, mitropolitul Andrei Șaguna s-a bucurat de aprecieri din partea contemporanilor și a celor care i-au cercetat viața și neobositele strădanii. Profesorul sas Alois Sentz din Sibiu, care i-a tradus Compendiul de Drept în nemțește, îl asemăna cu Goethe. În 1923, în cuvântarea rostită cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea sa, Octavian Goga arăta că: „*figura lui s-a introdus definitiv în conștiința populară din toate cătunele Ardealului, întinzându-și rețeaua strălucitoare asupra întregului pământ românesc*”. Trebuie să reținem și aprecierile profesorului american Keith Hitchins, autorul mai multor studii despre el în limbile română și engleză, care relevă că principalele realizări ale lui Șaguna se înregistrează în viața Bisericii sale, „*din care a făcut o forță socială mai activă decât fusese vreodată, înzestrând-o cu instituții puternice și reglementând participarea laicilor în treburile ei la toate nivelele și făcând-o, în felul acesta, mai răspunzătoare la nevoile și dorințele masei credincioșilor ... Într-o epocă a naționalismului, Șaguna nu a fost naționalist, ci mai degrabă ultimul dintre marii ierarhi conducători naționali*”.

O faptă de mare însemnătate a lui Andrei Șaguna, pe plan cultural, o constituie așadar ziarul Telegraful Român de la Sibiu, care din 3 ianuarie 1853, apare fără întrerupere până azi. Prin întemeierea Telegrafului Român - «gazetă politică, industrială, comercială și literară», - a înțeles să pună la dispoziția Bisericii Ortodoxe și a poporului nu numai un nou factor de culturalizare, ci în primul rând un organ de luptă pentru apărarea intereselor poporului român și ale Bisericii. În paginile Telegrafului Român au apărut multe articole cu tematică bisericească, școlară și politică, scrise de însuși întemeietorul său. Tot aici au apărut mai întâi pastoralele și circularele sale, discursurile pe care le rostea în Parlamentul din Viena, apoi în cel din Pesta, cuvântările rostite la diferite ocazii. Ziarul a fost redactat de Aron Florian, apoi de Dr. Pavel Vasici, cunoscutul naturalist, Ioan Bădilă, un timp profesor la Institut, Visarion Roman, fost învățător în Rășinari, profesor la Institut, iar către sfârșitul vieții director al Băncii Albina, Ioan Rațiu, Zaharia Boiu și Nicolae Cristea, toți trei în acel timp, profesori la Institutul teologic-pedagogic. Apoi mulți intelectuali, de-a lungul timpului, au fost redactori la Telegraful Român, scriind în paginile acestuia o sumedenie de articole interesante. Până în 1863 a apărut de două ori pe săptămână, iar de atunci până după 1918 de trei ori. Din 1859 unele materiale erau tipărite cu litere

latine, iar de la 1 ianuarie 1863 a apărut în întregime numai cu alfabet latin. De notat și faptul că redactorii s-au pronunțat și au adoptat de la început ortografia fonetică, ferindu-se de exagerările etimologice frecvente pe atunci<sup>4</sup>.

Iată cum caracterizează Vasile Netea publicația *Telegraful Român*: „Preconizat la început ca un organ informativ pentru clerici, preoți și învățători, „*Telegraful*”, datorită redactorilor și colaboratorilor săi, s-a impus repede ca un apreciat organ cultural literar, preocupat de educația maselor populare, de valorificarea limbii și literaturii populare, de dezvoltarea învățământului, de consolidarea, prin cultură, a legăturilor între românii de pretutindeni și de afirmarea spiritului patriotic românesc. Foiletoanele sale au fost printre cele mai îngrijite și mai interesante ale timpului, ele fiind dedicate îndeosebi creațiilor literare, problemelor de limbă și pedagogie, preocupărilor artistice. Marele merit cultural al „*Telegrafului Român*”, a fost acela - părăsind ortografia etimologică cipariană în care se scriau atunci toate periodicele și cărțile transilvănene - de-a adopta ortografia „*Junimii*”, care va deveni apoi ortografia Academiei Române, prin aceasta aducându-se o strălucită contribuție la unificarea ortografiei române. Din acest punct de vedere - cum scria unul din vechii istorici literari - „*Telegraful Român*” a făcut o adevărată revoluție culturală<sup>5</sup>.

Spunea în continuare Vasile Netea: „*Telegraful Român*” a reprodus și el numeroase creații din scriitorii de peste Carpați, obținând totodată și anumite colaborări directe, fapt ce a făcut ca în paginile ziarului de la Sibiu să poată fi citați - pe lângă scriitorii transilvăneni - Alecsandri, Anton Pan, D. Bolintineanu, B. P. Hașdeu, Titu Maiorescu, Eminescu, Caragiale, Creangă, Sadoveanu și alții. Bogatei sale activități în direcția culturii și a literaturii, avea să i se adauge totodată și o însemnată activitate politică cu caracter patriotic. ... În timpul războiului pentru Independență, ziarul sibian a fost unul din cele mai însuflețite organe de presă românească din Transilvania. În coloanele sale s-au publicat rând pe rând, pentru a potența entuziasmul patriotic al românilor transilvăneni, principalele documente diplomatice ale războiului, începând cu declarația de independență rostită de M. Kogălniceanu la 9 mai 1877, ample reportaje despre marile bătălii de la Grivița, Rahova, Plevna, precum și numeroase articole cu privire la semnificația pentru România a acestui aprig război<sup>6</sup>. ... Cea mai însemnată contribuție a „*Telegrafului Român*” la susținerea războiului de Independență,

<sup>4</sup> Preot Prof.Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997, p. 99.

<sup>5</sup> Vasile Netea, *125 de ani de existență a unei publicații românești din Transilvania* („*Telegraful Român*”), în *Revista de Istorie*, Tomul 31, nr. 4, aprilie, 1978, p. 674.

<sup>6</sup> *Ibidem*, p. 675.

a fost însă atenția acordată listelor de subscripție lansate de comitetele din Transilvania pentru ajutorarea cu bani, alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte și medicamente a ostașilor de pe front, a răniților, a familiilor lor, văduvelor și a orfanilor. Mai adaugă Netea: *Ca și în legătură cu lupta pentru Unirea Principatelor și războiul pentru independență, „Telegraful Român” a susținut și oglindit fără încetare și lupta din toamna anului 1918, pentru Unirea tuturor românilor proclamată la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia<sup>7</sup> ... Ziarul sibian a publicat de asemenea toate comunicatele și proclamațiile Consiliului național român, de la Arad precum și chemarea pentru adunarea de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918 care avea să decreteze unirea tuturor românilor*<sup>8</sup>.

„Telegraful Român”, „foaia cea mai modernă de peste Carpați”, cum scria Eminescu în 1876, a fost primul ziar apărut în Sibiu. El a fost nu numai instrument de informație, ci mai ales propagator de limbă bună și simțire românească și loc în care s-au întâlnit creatorii de cultură din toate provinciile românești. Ancorată în rezolvarea marilor probleme ale epocii, gazeta bisericească sibiană „Telegraful Român” a desfășurat de-a lungul existenței sale o puternică și rodnică activitate pe multiple planuri, al cărei conținut esențial îl constituia concentrarea eforturilor tuturor românilor în vederea eliberării naționale și înfăptuirii unității lor politice. „Telegraful Român” rămâne una din marile realizări ale marelui ierarh Andrei Șaguna. „Tot de ce s-a apucat Șaguna a reușit” și ceea ce a creat el, trăiește și astăzi - scrie Valeriu Braniște.

Una dintre cele mai mari realizări ale lui Șaguna a fost restaurarea Mitropoliei Ortodoxe de la Sibiu. Iată cum vorbește Vasile Netea despre acest mare eveniment din istoria Transilvaniei. „Ultima sesiune a senatului imperial - în care românii din Transilvania nu puteau să mai reintre niciodată - a oferit însă lui Șaguna posibilitatea unui mai strâns contact cu cercurile guvernamentale din Viena li totodată cu împăratul însuși, cărora le-a solicitat din nou rezolvarea vechiului deziderat pașoptist: despărțirea ierarhică a Bisericii Ortodoxe Române de patriarhatul de la Carloviț și înființarea unei mitropolii proprii. Mult așteptata satisfacție avea să-i fie dată la 24 decembrie 1864 când împăratul, cunoscând prea bine cele ce aveau să urmeze, a consimțit să semneze decretul prin care a admis înființarea mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei și totodată numirea lui Andrei Șaguna ca mitropolit. Dorințele lui Șaguna n-au fost împlinite însă decât în parte, fiindcă din cele 6 episcopii sufragane solicitate - Bucovina, Arad, Timișoara, Caransebeș, Oradea, Cluj - nu i s-au acordat decât două, Aradul și Caransebeșul, Bucovina, căreia urma să i se dea mai târziu o mitropolie proprie, rămânând

---

<sup>7</sup> Ibidem, p. 676.

<sup>8</sup> Ibidem, p. 677.

astfel, spre marele său regret, în afara jurisdicției sale. Satisfacția sa pentru victoria dobândită prin despărțirea de patriarhatul de la Carloviț și prin înființarea mitropoliei române independente, a fost însă atât de mare încât în memoriile sale a numit anul 1864 ca an al „mângâierii și bucuriei supreme”, an de „însemnătate epocală”.

Pentru a da mitropoliei o largă bază obștească și totodată pentru a o transforma - asigurându-i independența - într-un puternic organism cultural-național, Șaguna avea să transforme în anii următori regulamentul ei de funcționare într-un riguros statut organic pe baza căruia s-a instituit congresul național bisericesc și s-a stabilit modul de funcționare al comitetelor și sinoadelor parohiilor, protopopiatelor, episcopiiilor precum și ale arhidiecezei. Toate acestea, cărora le incumba conducerea unităților menționate, a școlilor confesionale, precum și - ceea ce reprezenta o îndrăzneală inovație democratică - alegerea preoților, protopopilor, episcopilor și a mitropolitului, aveau să fie constituite din laici și clerici, primii urmând să reprezinte două treimi din membrii respectivi, iar ultimii numai una. În modul acesta Biserica Ortodoxă din Transilvania a primit un puternic suflu laic, care i-a îngăduit să desfășoare o intensă activitate culturală și patriotică. Confirmarea celor două episcopii sufragane atribuite noii mitropolii ortodoxe a Transilvaniei s-a făcut printr-un decret semnat la 8 iunie 1865, prin care se stabilea și întinderea teritorială a acestora. Ca episcop al Caransebeșului - la Arad rămânând în continuare Procopie Ivacicovici - a fost numit Ioan Popasu, fostul protopop al Brașovului. Consacrarea acestuia s-a făcut la 15 august 1865.

Refuzată pe plan politic, unirea românilor din Imperiul habsburgic a fost realizată, în urma unei lupte îndârjite, cu excepția Bucovinei, pe plan religios, mitropolitul de la Blaj având sub jurisdicția sa, pe lângă episcopia de la Gherla, de care depindeau și parohiile din Maramureș și episcopiile greco-catolice de la Lugoj și Oradea, iar cel de la Sibiu episcopiile ortodoxe de la Caransebeș și Arad, precum și vicariatul de la Oradea. Situația politică creată în toamna anului 1865, va da astfel tuturor acestora un și mai mare impuls pentru apărarea ființei lor naționale și pentru autonomia Transilvaniei, Transilvania fiind bastionul de rezistență al tuturor ținuturilor românești din imperiul habsburgic<sup>9</sup>.

Din cele prezentate se poate desprinde constatarea că mitropolitul Șaguna a fost una dintre cele mai proeminente personalități din trecutul Bisericii noastre. Realizările sale epocale, legate mai ales de emanciparea politică și bisericească a națiunii române, de restaurarea Mitropoliei și organizarea pe care a dat-o Bisericii Ortodoxe din Transilvania, de progresul învățământului românesc de toate gradele, de înființarea „Astrei” și a primei

---

<sup>9</sup> Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848-1881)*, Editura Științifică, București, 1974, p. 236-237.

tipografii românești în Sibiu, de editarea ziarului „Telegraful Român”, de tipărirea altor cărți și de toate celelalte, pot să definească păstorirea lui Șaguna drept „epoca de aur” a Bisericii Ortodoxe din Transilvania.

Ne vom referi în continuare la cuvintele extrem de frumoase pe care cărturarul Vasile Netea le dedică unuia dintre cei mai mari ierarhi ai Transilvaniei și în același timp sfânt al neamului românesc, *mitropolitul Sava Brancovici*.

În 1656, în locul mitropolitului Simion Ștefan, soborul protopopilor români din Transilvania a ales pe protopopul vădov din Ineu Simion Brancovici.

Referitor la copilăria și tinerețea lui Simion Brancovici, putem spune că noul ales s-a născut în Ineu Aradului, dintr-o veche familie sârbească, așezată aici încă din secolul al XVI-lea. A învățat carte în casa părintească și poate de la un frate al tatălui său, cu numele Longhin, care fusese „mitropolit” al Ineului. A ajuns apoi la mănăstirea Comana din Țara Românească, unde se retrăsese între timp vlădica Longhin. De aici s-a întors acasă, unde s-a căsătorit, având și copii, care i-au murit de mici. În acest timp era nevoit uneori să îmbrace haina ostășească, din pricina numeroaselor ciocniri pe care le aveau locuitorii aceluși ținut cu turcii. Întâmplându-se să moară protopopul Ineului, Grigorie Brancovici, un alt frate al tatălui său, credincioșii l-au sfătuit să-și închine viața slujirii lui Dumnezeu, ca preot-protopop. Îndeplinindu-le dorința, a plecat în Țara Românească, la unchiul său Longhin, care a stăruit pe lângă mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei să-l hirotonească. Fiind hirotonit în catedrala mitropolitană din Târgoviște, s-a întors acasă în Ineu, unde a aflat cu durere că soția îi murise între timp<sup>10</sup>.

A îndeplinit slujba de protopop timp de mai mulți ani, până în 1656. Fiind ales mitropolit al Transilvaniei, în locul lui Simion Ștefan, a trecut din nou în Țara Românească, unde, după ce a fost călugărit sub numele de Sava, a fost hirotonit în catedrala din Târgoviște, a treia zi după praznicul înălțării Sfintei Crucii din anul 1656, de către mitropolitul Ștefan, vlădica Longhin, episcopii țării și arhieriei străini aflați în Târgoviște. Încărcat cu daruri, primite de la domnul țării Constantin Șerban Basarab și de la mitropolitul Ștefan, s-a reîntors apoi la credincioșii săi din Transilvania, fiind primit cu mare cinste la reședința sa vlădicească din Alba Iulia. Păstoria sa, deși îndelungată, a fost mult tulburată de numeroasele războaie și schimbări de principii petrecute atunci, precum și de încercările acestora de-a atrage pe românii ortodocși la calvinism. După abia trei ani de păstorie, principele Acațiu Barcsay l-a înlocuit cu preotul rus Gheorghe din Putivlia, numit în

---

<sup>10</sup>Preot Profesor Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române – Pentru Seminariile Teologice*, Ediția a treia, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 177.



călugărie și ca mitropolit *Ghenadie*, care a murit în vara anului 1660. În pomelnice apare ca mitropolit și un oarecare *Daniil*, pe care istoricii l-au identificat cu călugărul Daniil, traducătorul *Pravilei* de la Târgoviște din 1652, ajuns mai târziu episcop la Strehaia în Oltenia. Abia în martie 1662 Sava Brancovici a fost reales mitropolit de soborul protopopilor, întrunit la Alba Iulia și confirmat de noul principe calvin al Transilvaniei, Mihail Apaffi.

Un alt aspect important este acela al călătoriei Mitropolitului Sava în Rusia. Din 1662 până în 1680 Sava Brancovici și-a păstrat scaunul fără întrerupere. Pentru că Biserica Ortodoxă Română din Transilvania se zbătea în multe greutăți, mitropolitul Sava a cerut îngăduința principelui Apaffi să meargă în Rusia, ca să strângă milostenie, așa cum făcuse pe vremuri și mitropolitul Ilie Iorest. A făcut călătoria în Rusia în 1663, fiind însoțit de fratele său Gheorghe, un om învățat, care a scris și o cronică, precum și de alte persoane. Ajuns la Moscova, a fost primit de însuși țarul Rusiei în două rânduri. Țarul i-a făcut numeroase daruri în bani și obiecte, dându-i și un hrisov prin care-i îngăduia să meargă în Rusia după milostenie din 7 în 7 ani. În ziua de Sf. Apostoli Petru și Pavel a slujit în biserica Uspenia din Moscova, împreună cu patriarhii Alexandriei și Antiohiei și vlădicii ruși.

După întoarcerea din Rusia, a început pentru mitropolitul Sava o perioadă de asupriri din partea principelui Mihail Apaffi și a altor conducători calvini, care și-au dat seama că prin călătoria în pravoslavnică Rusie i-a crescut încrederea în Ortodoxie și hotărârea de a rămâne statornic în credința strămoșească și în rânduielile ei. De aceea, în 1669, Apaffi i-a impus noi îndatoriri, între care cea mai grea era aceea a supunerii față de superintendentul calvin al Transilvaniei, apoi: reînființarea tipografiei, înființarea de școli românești și săvârșirea slujbelor în românește. Cu toate că ultimele măsuri erau favorabile românilor, totuși, prin înființarea tipografiei nu se urmărea decât tipărirea de cărți calvinizante. Ca să împiedice acest lucru, a ținut ani de zile tiparnița ascunsă.

În 1670 vlădica Sava a făcut un drum în Țara Românească, unde domnul Antonie Vodă din Popești cu vlădicii țării și boierii din divan i-au întărit, printr-un hrisov, o danie anuală de 6000 de aspri, pe care o avuseseră și unii dintre înaintașii săi. În anii următori, se cunosc câteva vizite canonice făcute în parohiile întinsei sale eparhii. Astfel, în 1672 sfințea mănăstirea din Moisei, în Maramureș, peste doi ani biserica din Vlădeni, lângă Brașov, în 1675 era în Brașov, pentru ca să aplaneze niște neînțelegeri dintre preoții de la biserica Sf. Nicolae din Șchei.

În 1675 mitropolitul Sava a convocat un sobor la Alba Iulia, luând o seamă de măsuri pentru înviorarea vieții religioase-bisericești a clerului și a credincioșilor români din Transilvania. Dintre hotărârile luate în acest sobor amintim: săvârșirea de slujbe în duminici și sărbători, iar în timpul posturilor zilnic, înlăturarea sărbătorilor „băbești” și a unor superstiții legate mai ales de

cultul morților; respectarea gradelor de rudenie la căsătorie; credincioșii să se împărtaşească de patru ori pe an, să cinstească pe preoți, să învețe Tatăl nostru, Crezul și cele 10 porunci, catehizarea copiilor să se facă în biserică; înlăturarea din preoție a celor ce se fac nevrednici de această slujbă. La rugămintea sa, principele Apaffi a scutit pe preoții ortodocși români de dări, în mai multe rânduri<sup>11</sup>.

Cu toate că se părea că legăturile dintre mitropolit și Apaffi erau bune, în realitate deveneau tot mai încordate. Fiind învinuit atât el, cât și fratele său Gheorghe, că ar uneli împotriva principelui, acesta a convocat la 2 iulie 1680 un scaun de judecată. Aducându-i-se mai multe învinuiri nedrepte, mitropolitul Sava a fost înlăturat din scaunul vlădicesc, iar bunurile i-au fost confiscate de principe. Bătrânul mitropolit a fost aruncat în temniță, împreună cu fratele său. Adevărata cauză a înlăturării și întemnițării sale a fost însă statornicia sa în credința ortodoxă și refuzul de-a ajuta pe cârmuitorii de atunci ai Transilvaniei la calvinizarea Bisericii Ortodoxe Române. Gheorghe Brancovici a fost eliberat nu peste mult timp, izbutind să fugă în Țara Românească, pentru a cere sprijinul domnitorului Șerban Cantacuzino, în vederea eliberării mitropolitului. Acesta însă a rămas și pe mai departe în închisoare, unde a fost supus la tot felul de suferințe. În cele din urmă a fost eliberat, dar în aprilie 1683a trecut la cele veșnice.

Ținând seama de viața lui curată și de statornicia sa în Ortodoxie, Sf. Sinod al Bisericii noastre a canonizat pe mitropolitul Sava în 1950, hotărând ca el să fie cinstit ca sfânt mărturisitor în întreaga Biserică Ortodoxă românească, împreună cu înaintașul său în scaun, Ilie Iorest. Pomenirea lor se face în fiecare an la 24 aprilie<sup>12</sup>.

Iată cum îl caracterizează Vasile Netea pe mitropolitul Sava Brancovici în publicația *Gazeta Mureșului*, 1933:

*„... Până la Șaguna biserica ortodoxă din Ardeal n-a avut un păstor mai iubitor și mai puternic decum a fost Sava Brancoviciu. Martirul mitropolit a fost un bărbat impunător, distingându-se printr-o inteligență puternică, o cultură strălucită, cunoscând limbi streine, un caracter loial, și mai ales cu o neînfricăță credință.*

*Sava Brancoviciu era descendent din vestita familie a Brâncovenilor, coborâtoare din despoții sârbi, iar membrii familiei sale s-au distins prin aplecare către diplomație și biserică. Astfel fratele său George, a fost un iscusit diplomat în serviciul mai multor stăpâniri, iar unchiul său, Longin, a fost episcop și mai apoi stareț al mănăstirii Comana. Înainte de a fi mitropolit, Sava Brancoviciu, din botez Simion, fusese protopop la Ienopolea, în ținutul Aradului. Hirotonirea lui ca preot și protopop s-a săvârșit la*

---

<sup>11</sup>Ibidem, p. 178-179.

<sup>12</sup>Ibidem, p. 180.

Târgoviște, prin mitropolitul Ștefan. În 1656, producându-se o vacanță mitropolitană în scaunul ortodox al Ardealului, protopopul Sava Brancoviciu a fost ales mitropolit.

Alegerea lui a făcut o excelentă impresie atât asupra credincioșilor, cât și asupra prințului stăpânitor, George Rakoczy II, care, prin diploma dată cu această ocazie, arată multă simpatie și multă încredere noului mitropolit. Sava Brancoviciu «obține confirmarea și întinderea jurisdicțiunii mitropolitane asupra tuturor bisericilor românești din Transilvania, părțile Ungariei și Banat (Severin) cum nu o avusese înainte nici unul din antecesorii săi» (V. Mangra). În același timp, fu scos de sub supravegherea superintendentului calvinesc, și toți reprezentanții puterii civile primiră poruncă aspră să-l sprijine și să-l ajute în opera lui. Din această operă, bogată în acțiuni și fecundă în rezultate, vom spicui numai din latura românismului, din care reiese profunda lui dragoste pentru biserica românească. Astfel, în sinodul metropolitan ținut în Alba Iulia la 1675, din stăruința mitropolitului s-au luat următoarele importante hotărâri:

«Cuvântul lui Dumnezeu să se vestească în limba noastră, românește ... și care cărți sunt scrise și scoase pe limba românească să se cetească și să se învețe ... iar popii care nu se nevoiesc cu românie, ci tot cu sârbie ... aceia să se operească din popie».

Mai spune Netea că În același timp mitropolitul a intervenit la guvernul ardelean, ca acei preoți, care nu-și fac suficient datoria, să nu fie scutiți de birul și serviciile datorite stăpânirii. Astfel Sava Brancoviciu înțelegea să lupte pentru biserica națională și pentru hărnicia preoților.

Din pricina talentului său diplomatic, foarte apreciat de prinț, în 1667 a fost trimis la Moscova, împreună cu fratele său George, în misiune la țarul Alexie Mihailovici. Aici mitropolitul ardelean a făcut o frumoasă impresie, iar la înapoiere a fost cinstit cu multe daruri și bani pentru biserica sa. În misiuni diplomatice a mai fost trimis și la domnii Moldovei și Munteniei. Prestigiul și acțiunile sale pentru întărirea bisericii românești deveneau tot mai triumfătoare și mai intense. Munca era harnică și rezultatele rodnice. Biserica prospera iar mitropolitul strălucea.

De aici încolo începe însă suferința. Dușmanii săi ridicară capul pentru a surpa această viguroasă personalitate și a-i împiedeca opera. Cel mai îndârjit dintre ei era superintendentul calvin, Petru Kovaszny. Acesta determină pe principele Mihail Apafi, să retragă diploma semnată de George Rakoczy II și de următorii săi, înlocuind-o cu o alta care conținea condiții umilitoare pentru mitropolit și biserica sa. Sava Brancoviciu rezistă și protestă. Dușmanii săi, printre care se număra și prințul personal, îl acuză de fraude bănești și de viață imorală. Pentru judecarea lui se instituie un județ în 2 iulie 1860 – nelegal întocmit – la care mitropolitul fiind bolnav nu putu participa, în care Sava Brancoviciu fu osândit și destituit din înalta lui

*funcțiune. Era nevinovat! Dar «odată ce era voia Craiului ca vinovăția să existe, se găsiră martori, și soborul își făcu datoria să osândească. Sava – un bătrân aproape de moarte – fu judecat pentru viață necuvioasă. Ca și pe Iorest, îl supuseră la pedepse înjositoare, bătându-l cu vergi în temnița de la Vinți» (Iorga). Multe jосnicii căzură apoi peste capul nefericitului mitropolit, și multă lume se supără. Cel mai cătrănit era voevodul muntean, Șerban Vodă care protestă violent și astfel mitropolitul fu scos din închisoare. Deacum încolo începe pribegia lui printre credincioși, amară și dureroasă.*

*I se oferi din nou scaunul și onorurile de mitropolit cu condiția de a trece la calvinism. Sava Brancoviciu refuză și suferi mai departe, așa cum va suferi mai târziu și rudenia sa Constantin Brâncoveanu, pentru dreapta credință.*

*La începutul anului 1683, împăratul Leopold I îi dăruie titlul de Baron. Mitropolitul era pe drumuri. În Aprilie același an, după mărturia lui Samuil Micu-Klein, Sava Brancoviciu fu omorât în comuna Ieciu, jud. Mureș, prin tăierea capului. Sunt și alte versiuni în privința morții lui, dar toate o arată în același an, crudă și amară.*

*În acest chip s-a sfârșit marele mitropolit Sava Brancoviciu, care n-a voit să se plece dușmanilor bisericii și neamului. ...”<sup>13</sup>.*

Așadar, pentru jertfa sa de o viață, Biserica noastră străbună l-a așezat la mare cinste în rândul sfinților săi ierarhi mărturisitori pe cel care a fost, este și va fi veșnicul de pomenire Mitropolit al Ardealului, Sfântul Ierarh Sava Brancovici.

Un alt mare ierarh care a intrat în preocupările cărturarului Vasile Netea, este Elie Miron Cristea. Vasile Netea a fost apropiat de spiritul lui Miron Cristea, cel dintâi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Prin condeiul său a reliefat personalitatea acestui mare ierarh al românilor. Vasile Netea este autorul unei lucrări închinată Patriarhului Miron Cristea, o ediție omagială apărută în 1938, atunci când patriarhul împlinea vârsta de 70 de ani.

Iată cum îl caracterizează Vasile Netea în câteva cuvinte pe marele ierarh bisericesc, Miron Cristea:

*„Dacă ar fi să caracterizăm numai prin câteva cuvinte personalitatea și opera Patriarhului Miron, de altfel atât de largă și atât de variată, am putea să-l considerăm un neântrecut Arhiereu, un mare Luptător și un mare Pedagog național.*

*I. P. S. S. e unul din spiritele cele mai pătrunzătoare ale istoriei noastre, un Arhiereu cu inimă de poet și luptător, un cărturar cu orizonturi largi, vaste, cu adânci resurse de orientare, simțind limpede care este rostul*

---

<sup>13</sup>Vasile Netea, *Un sfânt al neamului românesc-Mitropolitul Sava Brancoviciu*, în Gazeta Mureșului, Anul III, Nr. 40, Târgu Mureș, 5 noembrie, 1933, p. 1.

*și sensul culturii și artei române și în sfârșit, este un bărbat de stat înzestrat cu mult curaj, cu multă perseverență și cu o ageră perspicacitate.*

*Vasta cultură teologică, literară, filosofică, istorică și economică, altoită pe o bogată inteligență și pe un viguros talent creator, au făcut din Patriarhul Miron Cristea un gânditor, un orator și un scriitor de mari proporții.*

*Stilul și limba scrierilor sale, ca și a cuvântărilor, pline de atâta însuflețire și de atâta avânt, având o construcție logică de o rară limpezime, e întru totul stilul și limba unui poet filozof.*

*Din cuvântările și scrierile sale, se vede precis perfecta sa familiaritate cu cele mai grele probleme bisericesti, politice, cărturărești și artistice, năzuindu-se întotdeauna să le rezolve și să le integreze în albia spiritului național.*

*Pentru Patriarhul Miron Cristea cultura și arta, după cum am văzut în citatele anterioare, nu sunt altceva decât elemente pentru înălțarea și consolidarea neamului, pentru indestructibila lui solidaritate, pentru încordarea sa spre idealul veșnic; libertatea, puterea, gloria, mântuirea în fața lui Dumnezeu.*

*Literatura, teatrul, muzica, pictura și arhitectura trebuie să evidențieze spiritualitatea și talentul neamului, originalitatea lui, caracteristica lui; oglinzi în care să se reliefeze sufletul românesc; mijloace puternice de idealizare a vieții, degajându-se din ele acea atmosferă morală prielnică unei bune conviețuiri omenești.*

*Cu un cuvânt, I. P. S. S. Patriarhul Miron este Păstorul, care pe toate ale turmei le știe și le înțelege și pe toate le îndeplinește cu neostenită osârdie și cu neseacă înțelepciune.*<sup>14</sup> Vasile Netea face o incursiune în linii mari asupra vieții atât de zbuciumate și a activității atât de bogate și de prolifică a lui Miron Cristea. Din această expunere a lui Vasile Netea asupra activității marelui ierarh Miron Cristea, se poate desprinde constatarea că el a fost una dintre cele mai proeminente personalități din trecutul Bisericii noastre.

Viața Patriarhului Miron a fost în întregime închinată țării sale. Răsărit ca o providențială milă divină, din anonimatul unui cămin sărac din Ardeal, suind treptele vieții și demnităților cu răbdare și credință, Patriarhul Miron a biruit adversitățile legate de umila sa origine, pentru a se înfățișa ca un cruciat care este sortit să se jertfească. Feciorul lui George Cristea și al Domniței Cristea din Toplița-Română, Ilie Cristea, a cunoscut toate amărăciunile luptei pentru sfânta cauză a neamului românesc și toate bucuriile de a fi văzut împlinit marele ideal al multelor generații de dincolo de Carpați. Viața lui e un

---

<sup>14</sup> Vasile Netea, *I. P. S. S. Patriarhul Dr. Miron E. Cristea, la împlinirea vârstei de 70 ani, 1868-1938*, p. 33-34.

imn al iubirii de neam. Din copilărie, s-a dovedit a fi un predestinat. Pe umerii săi încă fragezi apăsa moștenirea unui trecut de suferințe și abnegație.

Patriarhul a învins pentru că a crezut. Și a murit, poate, definitiv împăcat. Și-a făcut datoria ca nimeni altul. A slujit Țara și Biserica, sacrificându-și întreaga sa ființă pământească.

În anul 1925, la 25 februarie, prin lege este ridicat la rangul de Patriarh. Era primul nostru Patriarh. România devenise un fel de protectoare a Ortodoxiei răsăritene. Și Patriarhul Miron a lucrat cu râvnă pentru strângerea legăturilor dintre Bisericile naționale ortodoxe. Figură impunătoare, cult și cucernic, a reușit foarte repede să-și afirme darurile monumentalei sale personalități. România era centrul Ortodoxiei. Vasta cultură teologică, filosofică, literară, istorică, economică, grefată pe o mare inteligență și un talent deosebit, nu-l putea ține de o parte de viața culturală a patriei.

Urmând îndemnul Mântuitorului care spune „*mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă*”, patriarhul Miron a căutat tot timpul ca prin pastoralele sale, prin predicile sale, să sădească în sufletele credincioșilor săi învățăturile creștine și învățăturile morale pentru ca acestea să aducă rod însutit în ogorul sufletesc al credincioșilor săi, de asemenea, a pledat neconținut pentru primatul românismului în viața de stat, în viața socială. Este ierarhul care a dat cel dintâi alarma asupra primejdiei semite în țara noastră și nu s-a sfiit să vorbească răspicat despre o problemă atât de copleșitoare. Prin toate acestea, patriarhul Miron rămâne în continuare să trăiască mai departe ca un simbol, să strălucească în zările de viitor ale neamului ca un exemplu și un îndreptar. Una din multele îndurări ale lui Dumnezeu față de poporul român este și aceea că i-a dat totdeauna conducătorii care i-au trebuit, fie pe scaunul domnesc, fie pe scaunul spiritual. Niciodată poporul român nu a fost tulburat în viața sa morală, de conducători care i-au întunecat drumurile și i-au jignit cugetul cu amăgiri deșarte. Poporul român și-a avut oamenii providențiali, care l-au păzit întotdeauna de ispitiri funeste și de greșeli sinistre. Istoria mărturisește acest adevăr. Providențial rămâne în viața istorică a neamului românesc și defunctul Patriarh Dr. Miron Cristea. În toată activitatea lui, vrednicul de pomenire patriarh Miron s-a pus cu toată ființa sa în slujba bisericii și a poporului român. Ridicându-se dintr-o modestă familie de țărani ardeleni, Miron Cristea s-a impus pe toate planurile prin perseverența și spiritul de sacrificiu de care a dat dovadă.

Patriarhul Miron este și rămâne un apostol al realismului românesc și ortodox. Din tinerețile sale, conștiința lui de român și de creștin s-a umplut de aceste două realități. Neamul și Credința, două realități care se contopesc în indivizibila entitate pe care o numim „*lege strămoșească*”. În această iluminare național-ortodoxă, s-a înălțat spre Dumnezeu conștiința lui și s-a îngemănat profund până la sfârșitul vieții sale cu însuși poporul. Providențial

Îl numim, fiindcă orice pas pe care l-a făcut în viața sa pământească a fost o apăsare pe pământul nedreptăților, peste care el trebuia să afirme, cu pumnul strâns și cu sufletul neândurat, dreptatea românească. Numai așa îl văd ochii noștri, în cursul vieții și al muncii sale, ca un proroc care pășește să străfulgere pe cei nedrepti și să consoleze pe românii însetați de dreptate.

Un alt mare ierarh transilvănean menționat de Vasile Netea, este mitropolitul Ioan Mețianu. El a făcut parte din generația care a pregătit realizarea României Mari și, de asemenea, a dus la împlinire un vis de mai de mult, și anume: construirea Catedralei Mitropolitane din Sibiu. Realizările acestui mitropolit sunt cu siguranță mult mai multe.

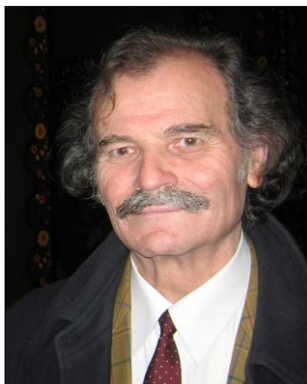
O altă personalitate de marcă a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania la care face referire Vasile Netea este mitropolitul Nicolae Bălan. Biserica Ortodoxă Română, și, în special cea din Ardeal, a fost dominată în perioada dintre cele două războaie mondiale de figura reprezentativă a Mitropolitului Nicolae Bălan, personalitate marcantă a ortodoxiei românești. A fost unul din marii luptători pentru înfăptuirea unității noastre naționale. Mitropolitul Nicolae Bălan a deschis o epocă nouă în istoria Bisericii ardeleni, prin fapte și realizări care amintesc de marele său înaintaș Andrei Șaguna. Dar marea operă a mitropolitului Nicolae Bălan a fost cea culturală.

Alți ierarhi la care face referire Vasile Netea sunt: Episcopul Nicolae Ivan de Cluj, mitropolitul Nicolae Colan al Ardealului, episcopul Roman Ciorogariu de la Oradia, Episcopul Nicolae Popoviciu de Oradea, episcopul Vasile Nichita Duma, originar din Săcalul de Pădure, județul Mureș, episcop de Argeș, episcopul Dumitru Emilian Antal Târgoviștenul, care a fost episcop vicar patriarhal, locotenent de episcop de Argeș și apoi de Suceava.

Iată, așadar, figuri reprezentative ale bisericii românești transilvănene care au beneficiat de atenția și interesul cărturarului Vasile Netea.

## Vasile Netea – cronicar al „ASTREI”

Lazăr LĂDARIU



Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA) face parte din istoria Transilvaniei de la 1861 încoace, anul înființării ei. O Transilvanie a suferințelor românilor ardeleni, în care puterea de a nădăjdui într-o înfrățire a intelectualilor cu țărani făcea parte din fireștile aspirații ale Neamului. Români și buni creștini, membrii ASTREI au apropiat biserica de școală, satul de oraș. Prin „străluciți cărturari și luptători naționali: Andrei Șaguna, Al. Șterca-Șuluțiu, Vasile Pop, Timotei Cîpăriu, George Barițiu, Andrei Bârseanu, Vasile Goldiș și mulți alții, despărțămintele au devenit „adevărate cetăți ale naționalismului și culturii noastre, adunând, în Ardeal, energiile, puterile Neamului...”

Un astfel de despărțământ, cuprinzând zona de la Ormenișul de Câmpie până la Borsec, înființat la 3/14 aprilie 1874, din nevoia de coeziune, solidaritate națională, credință în legea strămoșească, este și Despărțământul Reghinului, al cărui cronicar atent a fost cărturarul Vasile Netea. Aceasta-i impresia fermă, definitivă, citind cartea „Sub stindardul ASTREI”, scrisă cu atâta patos, cu adevărul faptelor și al împlinirilor, din vremea în care, prin satele românești, până în cele mai îndepărtate cătune, prin cercurile Despărțământului, adevărate focare de cultură românească, de lumină și credință, ASTRA pătrundea cu unicul și înălțătorul scop al luminării Neamului.

Despărțământul Reghinului, de pe vremea președintelui Ioan P. Maior - cum descrie Vasile Netea acei ani ai începutului -, în pofida faptului că autoritățile nu priveau cu ochi buni activitatea culturală a ASTREI, își fixa, printre altele, „încurajarea tinerimii române la îmbrățișarea comerțului și a industriei (...)”, precum și „informații despre pruncii cari frecventează școlile populare, regulat, cum și despre școlarii români, din respectivul despărțământ, cari studiază pe la școlile normale, gimnaziale și universitare.” După trecerea la cele veșnice a lui Ioan P. Maior („care lasă ASTREI o frumoasă moștenire bănească și o bogată bibliotecă”), la conducerea Despărțământului Reghin urmează (la 1888) avocatul Patriciu Barbu, „om energic” – cum îl prezintă Vasile Netea –, de al cărui nume se leagă și înființarea „Băncii Mureșana”,



membru astrict „cu rol important în mișcarea Memorandumului, alături de Ion Rațiu și Vasile Lucaciu”.

Cronicarul Vasile Netea ne aduce în fața ochilor amintirii, în acel an 1936, pe acei vrednici bărbați ai vremurilor luptelor pentru demnitatea, pentru verticalitatea românească, pe numele lor: Basiliu Rațiu, Galaftion Șagău, Alexandru Ceușianu, Ilie Câmpeanu, George Maior, pe timpul cărora au loc „viguroase mișcări culturale și naționale”. O importanță deosebită acordă Vasile Netea anului 1890, când Reghinul găzduiește, în Biserica Greco-Catolică, Adunarea Generală a ASTREI (15/27 august), sub președinția lui George Barițiu. Fie că-i vorba despre P. Uilăcan, avocatul dr. Ioan Harșia, protopopii Galaftion Șagău și Vasile Duma, aceste personalități au stârnit un mare interes foarte tânărului, pe atunci, Vasile Netea.

Însă personalitatea care a produs asupra lui o puternică impresie a fost dr. Eugen Nicoară, venit la președinția ASTREI la 19 februarie 1923, dând Despărțământului un avânt cultural remarcabil, în zona Reghinului și în împrejurimi, scriind – după cum menționa Vasile Netea – „cea mai frumoasă pagină din istoria culturală a regiunii, o pagină de aur”. Numărându-se printre cele mai active și renumite despărțăminte, printr-o emulație culturală fără precedent, dr. Eugen Nicoară „rămâne în fața generațiilor viitoare drept pildă de credință și muncă românească”. „Uniți, cu toții, sub flamurile aceluiași stindard”, aștrăștii, conduși de dr. Eugen Nicoară, „și-au închinat toate puterile pentru ridicarea și consolidarea acestei regiuni atât de greu năpăstuite de vitregul trecut”. Dăruitul și neostoitul, timp de 20 de ani, întru cauză, dr. Eugen Nicoară, președintele Despărțământului, a cutreierat sat după sat, sprijinindu-i pe țărani, dându-le sfaturi, fiindu-le aproape la bucurie și la necez. A sprijinit Biserica – spune Vasile Netea –, pe slujitorii ei, școlile și dascălii lor, aproape fiindu-le și tinerilor, prin „uriașa sa putere de muncă, neostoita sa hărnicie și incomparabilul său spirit de jertfă”. Cu nimb de legendă, mereu gata de luptă și jertfă, dă bani din buzunar pentru înzestrarea tuturor așezămintelor de el ridicate, pentru cultura și credința strămoșească.

Au loc acțiuni culturale, cu o eficiență deosebită, în localități precum Filea, Râpa de Sus, Râpa de Jos, Maiorești, Rușii-Munți, Morăreni, Dumbrava, Lueriu, Idicel-Sat, Idicel-Pădure, Hodac, Ibănești, Petriș, Adrian, Solovăstru, Săcal, Șerbeni, Sântu, prin multe altele. „Argintul viu” al prezențelor în zonă este dr. Eugen Nicoară. Vasile Netea consideră că acestea au fost și meritele pentru care, în anul 1925, Adunarea Generală a ASTREI s-a ținut la Reghin, cu participarea a numeroase personalități: mitropolitul Vasile al Blajului, Vasile Goldiș, Alexandru Lupeanu-Melin, Alexandru Lapedatu, Silviu Dragomir, Onisifor Ghibu, Ștefan Meteș, Tiberiu Brediceanu, Zaharia Bârsan, Emil Isac, Adrian Maniu, Nicolae Colan, Emanoil Bucuța, Pantelimon Halippa. Numeroase șezători literare, broșuri pentru luminarea satelor, conferințe, înființarea unor biblioteci, cursuri pentru

aduți, școli populare, troițe la răscruce de drumuri, ridicarea unui spital – „lăcaș de alinare a suferințelor”, înălțarea unor monumente întru cinstirea eroilor căzuți pe câmpurile de luptă, Casa de Cultură din Reghin, consultații gratuite, sprijinirea „Șoimilor Carpaților” – conduși de profesorul dr. Iuliu Hațieganu, întemeietor de școală universitară, medicală, clujeană, sprijinirea copiilor săraci și a văduvelor, cămine culturale – totul sub supravegherea dr. Nicoară, în folosul Neamului.

Nimic n-a scăpat ochiului cronicarului ASTREI, Vasile Netea. „Să dea Dumnezeu mulți ca dânsul! – exclama Vasile Netea, în rândurile cu care încheia cartea „Sub stindardul ASTREI”, întorcându-se la cuvintele profesorului dr. Iuliu Hațieganu: „În aceste vremuri, mai mult ca oricând, neamul nostru are nevoie de bărbați – nu ai vorbelor, ci ai faptelor”. Asemenea bărbați, deopotrivă au fost - și rămân pentru noi, urmașii lor! - Vasile Netea și dr. Eugen Nicoară!

(Alocuțiune rostită, la 4 martie 2010, în localitatea Deda, cu ocazia simpozionului consacrat omagierii cărturarului Vasile Netea, prilej cu care a fost lansată cartea „Memorii”-lor lui, sub îngrijirea lui Dimitrie Poptâmaș, cu o prefață de dr. Florin Bengean)

6 martie 2010

## Vasile Netea – și ASTRA reghineană

Prof. Marin ȘARA

Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, intrată în conștiința națională sub denumirea ASTRA, a luat ființă în anul 1861, ca rod al luptei și preocupărilor îndelungate ale înaintașilor noștri pentru realizarea năzuințelor culturale, morale, sociale, a aspirațiilor naționale ale românilor din Transilvania.

Înființată prin strădania iluștrilor bărbați ai neamului românesc: Andrei Șaguna, George Barițiu, Timotei Cipariu, Vasile Goldiș, ASTRA, dorea să împlinescă voința testamentară a „Craului munților”, Avram Iancu, ca și a tribunilor săi de la 1848, care s-au stins de dorul de „a vedea națiunea fericită”.

În primii ani Reghinul a fost încadrat în zona de activitate a Clujului, iar din 2-14 aprilie 1874 s-a înființat Despărțământul Reghin al Astei care de-a lungul timpului a desfășurat o bogată activitate pe plan cultural, social și economic în rândul populației românești de pe aceste străvechi meleaguri pline de istorie și frumoase realizări. Consemnăm aportul președinților de despărțământ, a altor intelectuali de valoare din Reghin și împrejurimi, care în spiritul ideilor și a obiectivelor Astei, au contribuit la educația populației românești sub diferitele ei aspecte, dintre care îi amintim pe Ioan Pop Maior, Patriciu Barbu, Galaction Șagău, Petre Uilăcan, Vasile Duma, Ioan Harșia, Alexandru Ceușianu, Ariton Popa, George Șandor, Sever Barbu, Dr. Liviu Tilea, dr. Eugen Nicoară, Vasile Netea.

Subiectul scurtei noastre prezentări se referă la activitatea Despărțământului Reghin al Astei după Primul Război Mondial, când „Asociațiunea a început o eră nouă, o lucrare mai efectivă pentru cultura poporului și pentru înaintarea lui în bunăstare cu ajutorul material și moral al membrilor și a statului”.

Despărțământul Reghin al Astei a fost reorganizat la 19 februarie 1923, având ca scop de a propaga în comunele despărțământului menirea Astei, educația și cultura, de a însufleți poporul pentru idealul național prin pilde istorice, perioadă când a atins apogeul, situându-se printre cele mai active și mai strălucite despărțăminte ale Astei, unde s-a creat o puternică mișcare culturală care a încadrat în ea toate elementele active ale ținutului. Președintele despărțământului a fost ales dr. Eugen Nicoară, iar ca



vicepreședinte, Ariton Popa, protopop greco-catolic, și dr. Ioan Harșia, avocat.

Activitatea despărțământului devine din ce în ce mai fructuoasă, mai bogată, reflectată prin numărul mare și diversitatea tematică a prelegerilor populare, prin organizarea serbărilor câmpenești, editarea de broșuri medicale și de știință popularizată, prin organizarea cursurilor de alfabetizare, a cercurilor învățătorești, colaborarea cu Societatea Tinerimii Române din Reghin și împrejurimi, Societatea meseriașilor români, Reuniunea femeilor române și Liceul român din Reghin. Toate acestea au determinat conducerea Astei să țină adunarea generală la Reghin în zilele de 29-30 august 1925. Cu această ocazie s-a sărbătorit la Reghin comemorarea a 50 de ani de la moartea baronului Vasile Ladislau Pop, fost președinte al Astei în anii 1867-1875 și a patru decenii de la moartea lui Visarion Roman, fondatorul Băncii Albina. Această manifestare a fost sugestiv ilustrată de istoricul Vasile Netea în lucrarea *Sub stindardul Astei. Două decenii de activitate în Despărțământul Reghin 1919-1939*, cât și în paginile ziarului „Unirea Poporului” din Blaj și în alte publicații transilvane.

Noile orientări ale conducerii despărțământului se definesc mai bine începând cu anul 1931, când se anunță următoarele principii: propagare în rândul maselor și cimentarea sentimentelor naționale, sfaturi medicale pentru păstrarea sănătății, sfaturi cum să-și cultive și să-și valorifice produsele muncii lor, propovăduirea armoniei și a bunei înțelegeri care trebuie să domine sufletele cetățenilor. În acest cadru, o nouă generație se ridică în rândul membrilor acestui despărțământ, care se prefigurează începând cu anul 1932, care a impulsionat activitatea culturală și de educație în regiunea Reghinului. Noua generație grupată în Societatea Tinerimea română din Reghin și jur a contribuit la toate realizările obținute de despărțământ. Printre cei mai înimoși și cu mare putere de muncă, dragoste față de neam și țară s-au remarcat dr. Vasile Nicolescu, Emilian G. Cocoș, Nicolae Albu, Vasile Netea, Iustin Handrea, Ilie Șandru, Mihai Moldovan, Petre Boțianu, Dănilă Stupariu, Mihail Tomșa, Iuliu Șerbănuțiu, Aurel Borșianu, Alexandru Șara.

În această atmosferă de educație și cultură s-a remarcat tânărul învățător Vasile Netea, care așa cum am menționat s-a ivit în lumea spiritului și a cărții împreună cu generația de după Unirea din 1918.

Vasile Netea s-a născut la 1 februarie 1912 în localitatea Deda, județul Mureș, dintr-o familie de părinți țărani, legat din anii copilăriei de pământul strămoșesc, de datinile, tradițiile și obiceiurile românilor, predominând în scrierile lui Valea Mureșului Superior, alături de alte teme privind învățământul românesc, istoria poporului român, personalitățile importante ale culturii și istoriei naționale. Urmează clasele primare în localitate, avându-l învățător pe Ioan Borșianu. Apoi, un scurt popas la Liceul din Reghin, urmat

de cursurile Școlii Normale din Târgu-Mureș, studii pedagogice la Cluj, iar la București cursurile Facultății de Istorie.

În anii tinereții profesează ca învățător în satul Veța-Valea Nirajului, Iclandul Mare, Lunca Bradului, Ierbuș-Reghin, Târgu-Mureș și București, ca profesor, cercetător științific la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”.

Încă din anii tinereții, prin cărțile, studiile și articolele prezentate, prin întreaga lui activitate, Vasile Netea a arătat importanța acestei instituții naționale. „Fără ASTRA, fără adunările ei generale, fără despărțămintele și fără cercurile ei culturale, fără publicațiile și fără bibliotecile ei, fără oamenii ei zdraveni și entuziaști, buni români și buni creștini și tot pe atât de străluciți cărturari și luptători naționali, greu ne-am putea îndeplini întregul progres cultural al neamului românesc din Transilvania, care, sub raportul educării și instruirii maselor populare, sta adeseori mai bine decât înșiși frații din țara liberă.”

Faptele și realizările sunt edificatoare în întreaga operă a lui Vasile Netea, perioada Astei reghinene fiind un exemplu de dăruire și patriotism pentru neam și țară.

Continuând tradiția ziarelor Glasul poporului, Sămănătorul – foaie cultural-politică (1925) apărute la Reghin, Vasile Netea împreună cu Emilian I. Cocoș, au înființat ziarul Credința – foaie culturală, economică și socială (1933). În acest ziar s-au tipărit numeroase foi volante ale despărțământului cu conținut cultural, științific, medical, etc, precum și broșura : „*Ce să credem și cum să trăim*”, scrisă de dr. Eugen Nicoară. În programul său, ziarul Credința și-a propus „...lupta pentru promovarea unui spirit nou în viața publică și pentru revendicările țărănești” În anul 1932 este inaugurată o nouă etapă de activitate, cu noi obiective, printre care amintim, ridicarea monumentelor în amintirea eroilor căzuți pentru întregirea neamului, organizarea cercurilor „Șoimii Carpaților, crearea de coruri sătești, ridicarea de troițe, înființarea de școli țărănești, etc, etapă în care cărturarul Vasile Netea s-a implicat sub diferite forme, având drept călăuză lozinca „Credință, Patrie, Neam” la care au contribuit cu bune rezultate cercurile culturale din Idicel Pădure, Ibănești, Pietriș, Nadășă, Dumbrava, Deda, Luieriu, Vătava.

Se remarcă, totodată, preocuparea pentru tipărirea unor lucrări cu tematică variată, menite să sprijine activitatea Astei reghinene, să valorifice folclorul românesc de pe aceste meleaguri, să facă cunoscute personalitățile cele mai de seamă ale ținutului. Menționăm în primul rând lucrarea Figuri mureșene autorii: Vasile Netea și Eugen Nicoară, Târgu Mureș, 1933, apărută în Colecția „Progres și Cultură, Îndreptar pentru cercurile culturale de Vasile Netea. Editura Astra Reghin, 1934, Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii naționale, Reghin, Editura Astra, 1935, Horia crăișorul munților de Vasile Netea. La acestea adăugăm culegerea de folclor Murăș, Murăș, apă lină... Literatură populară din regiunea Mureșului de Sus, vol.I,

Reghin, Editura Despărțământului Astrei, 1936, 329 p., de dr. Eugen Nicoară și Vasile Netea, lucrare prefăcută de Ion Agărbiceanu. Referitor la această lucrare, renumitul om de cultură, scriitorul Teodor Tanco menționează: „Nu e de mirare că în formarea istoricului și a literaturii, a autorului cu zeci de volume și sute de studii îndeletnicirea inițială de folclorist i-a deschis orizonturile cercetării și pașii spre tipar.”

Conducerea despărțământului a reușit să scoată o nouă publicație cu apariție lunară Astra-Reghin, a editat Cartea Șoimilor ( 10.000 de exemplare) și Igiene săteanului, iar în 1935 apare primul anuar al Astrei - Reghin intitulat: Un an de luptă pentru credință, neam și țară de dr. Eugen Nicoară și Vasile Netea.

O descriere mai amplă privind activitatea distinsului cărturar Vasile Netea, în cadrul Astrei reghinene, ne oferă volumul *Sub stindardul Astrei – Două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghinului, 1919-1939*, autor Vasile Netea, cu o prefăcută de prof.dr. Iuliu Hațieganu, tribunul „Șoimilor Carpaților”, cât și în volumul „Memorii” de Vasile Netea, ediție îngrijită, introducere și indici de Dimitrie Poptămaș, cu un Cuvânt înainte de dr. Florin Bengean, Editura Nico, 2010. La acestea adăugăm, „Istoricul și activitatea Astrei Reghin 1874-1940”, de dr. Eugen Nicoară, Reghin, Editura Astrei, 1940, numeroasele studii și lucrări apărute „Astra reghineană”, volum îngrijit de Marin Șara, „Cultura mureșeană în memoria cărților” de Melinte Șerban, Editura Ardealul, Mureș, 2006 „Pentru credință, neam și țară”, autori Lazăr Lădariu și Mariana Cristescu, Editura Nico, Tg.Mureș, 2010, comunicările științifice apărute în Reghinul Cultural Vol. I-X., cât și cele prezentate la Tg.-Mureș, Deda și Reghin cu ocazia unor momente importante din viața și activitatea lui Vasile Netea. Menționăm comunicările „Em. I. Cicoș către Vasile Netea” (Corespondență ) și „Vasile Netea față în față cu el însuși”, autor Dimitrie Poptămaș cu un cuvânt înainte de Melinte Șerban, Târgu-Mureș, 2003 și studiul „Vasile Netea și reghinienii”, p. 195.

Deși a părăsit Reghinul, desfășurându-și activitatea la Târgu-Mureș și București, Vasile Netea a rămas credincios „orașului amabil de pe deal”, locuitorilor săi, până la sfârșitul vieții sale.

## BIBLIOGRAFIE

- *Vasile Netea*. Sub stindardul Astrei. Două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghinului 1919-1939. Cu o prefăcută de dr Iuliu Hațieganu, Cluj, 1939;
- *Vasile Netea*. La anivesarea ASTREI – în România literara, XIV, nr 42, 15 octombrie 1981;
- *Vasile Netea*. Indreptar pentru cercurile culturale. Reghin, Editura Despărțământului Reghin, 1934;

- *Eugen Nicoară*. *Istoricul și activitatea Astrei - Reghin, 1874-1940*, Reghin, Editura Astrei, 1940;
- *Eugen Nicoară*. *Vrednicii mureșene. Realizări românești în județul Mureș, 1920-1940. O sută de imagini*, Reghin, Editura Despărțământului Astrei Reghin, 1940;
- *Eugen Nicoară și Vasile Netea*. *Un an de luptă pentru credință neam și țară. 1934-1935*. Reghin, Editura Despărțământului Astrei Reghin, 1935;
- *Grigore Ploșteanu*. *Adunările generale ale Astrei de la Reghin*. În: *Astra Reghineană*, Reghin 1999, p. 66-90;
- *Dimitrie Poptâmaș*. *Astara Reghin în amintirile lui Vasile Netea*. În: *Astra reghineană*, 1999, p. 145-162;
- *Marin Șara*. *Despărțământul Reghin al Astrei*. În: *Marisia. Studii și materiale*, nr. VI, 1976, p. 307-353;
- *Melinte Șerban*. *Cultura mureșeană în memoria cărților*, Editura Ardealul, Târgu-Mureș, 2006.

## Istoricul Netea și Sătmarul

Viorel CÂMPEAN



Printre numeroasele aniversări importante ale anului 1912 se detașează și centenarul nașterii istoricului Vasile Netea. Născut pe plaiuri mureșene în 1 februarie 1912, și-a legat atât de mult viața de Transilvania încât soția sa afirma că Vasile Netea ar fi iubit această provincie istorică românească mai mult decât pe ea, jumătatea lui. În materialul de față dorim să ne oprim în special asupra relației sale cu plaiurile sătmărene. Legăturile acestea sunt destul de numeroase și variate, după cum vom vedea.

S-a specializat în istoria modernă a României, dar nici istoria literaturii române nu prea avea secrete pentru el. Întregul său demers istoriografic se circumscrie ideii de unitate a poporului român, stăruind cu perseverență asupra legăturilor dintre provinciile românești. S-a afirmat și ca un inspirat portretist, scriind câteva monografii apreciate, dedicate unor personalități, precum: George Barițiu, Constantin Roman-Vivu, Visarion Roman, Nicolae Titulescu, C.A. Rosetti, Take Ionescu, Nicolae Iorga, etc. Alte lucrări de căpătâi sunt: *O zi din istoria Transilvaniei. 1 decembrie 1918*, *Istoria Memorandumului românilor din Transilvania și Banat, Pe drumul unității naționale*, *Munții Apuseni: muzeu istoric și Pantheon al poporului român*, iar lista ar putea continua. Doctor în istorie din 1948, a fost multă vreme cercetător științific principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București. A deținut premiile Academiei Române, „Gheorghe Asachi” (1945) și „Nicolae Bălcescu” (1967)<sup>1</sup>.

La alegerile din 19 noiembrie 1946, liberalii sătmăreni au încercat să-și unească forțele cu țărăniștii, depunând o listă comună. Alături de candidaturile lui dr. Titu Demian, dr. Alexandru Miclea, Paul Nichita, Ioan Crișan, Constantin Marian și Augustin Micu, o găsim și pe cea a istoricului Vasile Netea, care era situat al doilea pe lista candidaților de deputați. Desfășurarea acestui scrutin trucat a fost descrisă de către avocatul liberal Vasile Țânțaș, originar din părțile oșenești<sup>2</sup>.

Politica la care aderase cu toată ființa i-a atras ulterior încarcerarea ori „delegarea” la Canal, în două reprize, între anii 1952-1955 și 1959-1963. În

---

<sup>1</sup> *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, pp. 236-237.

<sup>2</sup> *Analele Sighet*, nr. 4, „Anul 1946 – scrisori și alte texte”, București, Fundația Academia Civică, 1997, pp. 11-15. Referințe despre desfășurarea acestui așa-zis scrutin se pot afla și în Claudiu Porumbăcean, Viorel Câmpean, *PNL Satu Mare. Tradiție și contemporaneitate*, Cluj-Napoca, 2011, pp. 78-89.



spiritul lui Petre Țuța putem spune că poporul român i-a făcut cinstea de a suferi și în acest mod pentru el. Vasile Netea s-a stins din viață în martie 1989 la București.

Și dacă am pomenit despre frumoasele meleaguri oșenești, să notăm faptul că Vasile Netea a scris o lucrare intitulată *Țara Oașului*, apărută la prestigioasa editură din București, Cartea Românească. Se întâmpla acest lucru în 1940, după ce România Mare fusese deja făcută țândări. Astăzi, lucrarea, care conține doar 32 de pagini, este o raritate bibliofilă. Am ajuns la un an de cumpănă pentru România, cea Mare, îndeosebi, căci în toamna aceea i-au fost sfâșiate fruntariile. Fulgerul nu a lovit însă din senin. Zvonurile întărite de politica iredentistă, ajunsă în acei ani la apogeu, a făcut ca în anul 1939 trupe numeroase să fie concentrate în zonele de graniță ale țării. Soarta a vrut ca Vasile Netea să fie concentrat la Satu Mare.

Întâmplarea face ca o serie de relatări despre evenimentele din anii 1939 și 1940, cu atmosfera din Sătmar, să ne fie făcute chiar de istoricul Vasile Netea. Prețioasele informații le-am găsit în volumul *Memorii* al lui Vasile Netea, apărut la editura mureșeană „Nico”. Ediția a fost îngrijită de către fostul director al Bibliotecii Județene Târgu-Mureș, omul de cultură și patriotul Dimitrie Poptămaș, care are merite mari în păstrarea memoriei istoricului Vasile Netea.

Vom începe prin a reproduce atmosfera din Vinerea și Sâmbăta Mare a anului 1939. Textele citate mai întâi sunt așezate la finele volumului de memorii, grupate fiind sub titlul *Față în față cu mine însumi – însemnări ocazionale*. Iată deci spiritul care îl domina pe Vasile Netea la Satu Mare, în Săptămâna Patimilor din 1939: „7 Aprilie 1939. Vinerea Patimilor. Retrăiesc în gând anii pierduți ai copilăriei. Aseară am fost la biserică. Am ascultat câteva evanghelii regretând adânc că nu m-am apropiat încă cu întreg sufletul de Iisus. Totuși din septembrie 1937 mă închin în fiecare seară. După tatăl Nostru rostesc o rugăciune personală – comuniunea mea cu Dumnezeu. Am ieșit cu acest obicei din spital. Am ajutat complet până la amiază. Am citit un capitol din Pârvan (Memoriile) asupra morților pentru patrie. Câtă sevă puternică în rândurile ferecate viguros. Am scris mamei și tatei o scrisoare emoționantă. I-am făcut să priceapă rostul și jertfa vieții lor. 8 Aprilie 1939. Peste noapte am plecat fulgerător spre Botiz. Ne-am instalat aici într-o poziție de luptă. Zvonurile despre eventualitatea unui atac maghiar. Ce ciudate simțăminte te cuprind în clipa când crezi că peste alte câteva clipe vei intra în focul din care nu se știe dacă vei mai ieși. Am hotărât să nu las nici un minoritar ungur la pușca mitralieră. N-am încredere și mi-e frică de ei. Am stat toată ziua pe poziție sub o arșiță dogorătoare. Seara la ora 9 am plecat spre Satu Mare. Nu se confirmă eventualitatea atacului maghiar. Pe la 12 am ajuns în Satu Mare. Oamenii se întorceau de la Învierea lui Iisus. Noi ne pregăteam să ucidem pe cei care ar voi să ne ucidă”<sup>3</sup>.

<sup>3</sup> Vasile Netea, *Memorii*, Târgu-Mureș, 2010, p. 288.

După cum spuneam, tânărul Vasile Netea se găsea în Sătmar, concentrat și în vara lui 1940: „Îndată după încheierea anului universitar, cea mai mare parte dintre studenți au fost trimiși însă pe «zonă», la frontieră adică, acolo unde se afla concentrată o parte din armata română care avea misiunea sacră de a apăra hotarele patriei. Regimentul meu, 82 Infanterie din Târgu-Mureș, își avea «zona» în regiunea Satu Mare. Acolo, în comuna Seini, aveam să aflăm în ziua de 30 august 1940 la orele 13:30 tragica veste că jumătate din Transilvania, cuprinzând orașele Salonta, Oradea, Satu Mare, Sighet, Baia Mare, Năsăud, Bistrița, Dej, Cluj, Târgu-Mureș, Reghin, Miercurea Ciucului, Sf. Gheorghe, a fost dăruită de Puterile fasciste Ungariei, și că în ziua următoare, fără a trage un singur foc de armă, noi urma să părăsim zona pentru a ocupa alte poziții pe noua frontieră”<sup>4</sup>.

Aflăm că perioada concentrării a fost folosită de neostenitul cercetător, cum altfel, pentru documentare, ajutat de entuziastul general Georgescu Pion, căruia îi face un frumos portret, scoțându-i în evidență meritele de care s-a învrednicit în șederea lui în Sătmarul istoric. Reușind, ca de atâtea ori în cursul vieții, să găsească partea de bine în răul ieșit în cale, Vasile Netea mărturisește: „Captivat de farmecul locurilor și al oșenilor aveam să scriu, îndată după Diktatul de la Viena, o broșură de evocare intitulată *Țara Oașului*, care, în perioada refugiului, a fost socotită ca o lucrare de referință asupra geografiei, istoriei, a graiului, folclorului și a vieții de toate zilele a oșenilor. În revista *Vremea* am scris în același timp un articol despre *Sufletul Țării Oașului*, relevându-i lumina, vigoarea și eroismul. Din această perioadă datează strânsele mele legături cu această regiune, pe care am vizitat-o apoi adeseori[...]”<sup>5</sup>.

Ne întorcem acum la întunecata zi de la sfârșitul lui august 1940. Iată cum povestește Vasile Netea momentele acelea întunecate: „Noi, trupele de pe zonă, am aflat vestea Diktatului pe la orele 13. Abia ne întorsesem de la săpături. Era una din acele zile calde de august cu un soare moleșitor și perseverent. Ne pregăteam de masă și de odihnă. Brusc însă vestea de la Radio, deși știam de convocarea de la Viena, ne-a zguduit pe toți aruncându-ne într-o adevărată stupeoare. Parcă un trăznet s-ar fi dezlănțuit asupra noastră. Mulți dintre soldați au și început să plângă. Familiile le erau așa de departe. Civiii apăreau speriați la toate porțile. Femeile au prins a hohoti. Bărbații lor se aflau și ei concentrați în diferite alte locuri. Ce se va întâmpla cu ei?”<sup>6</sup> Dar cu Țara ce avea să se întâmple?

Mai întâi a urmat o tristă retragere, mărturisită de istoric: „Retragerea s-a făcut pe linia Seini, Baia Mare, Jibou. Noapți întregi aveam să dorm pe marginea șanțurilor. În fiecare sat ne ieșeau în cale țărani înlăcrimați care ne întrebau cu durere: De ce plecați? Cui ne lăsați? Niciodată n-am văzut mai multă durere și în sufletul meu n-am simțit mai multă rușine. Eram ofițer,

---

<sup>4</sup> Ibidem, p. 101.

<sup>5</sup> Ibidem, p. 103.

<sup>6</sup> Ibidem, p. 107.

eram istoric și totuși în loc să stau cu arma în mână în fața porților îndoliate, în fața frontierelor țării, mă retrăgeam dezonorat spre siguranța personală.”<sup>7</sup> Credem că aceste rânduri pot lămuri și istorici care caută noi sensuri pentru o zi tragică din istoria neamului.

Vom încheia articolul nostru prin a sublinia aspecte mai plăcute din viața noastră, anume prietenia dintre doi autentici oameni de cultură. Pentru a acoperi cu adevărat termenul, credem că ar trebui să-i numim cărturari pe Vasile Netea și Nae Antonescu, căci despre prietenia dintre ei va fi vorba. Devotați acelorași idealuri, folosind în demersurile lor instrumente comune, dar și diferite, existența lor poate lesne să fie pusă sub același numitor comun al iubirii de Transilvania, dar și de tot ceea ce este românesc.

Amândoi au mâncat pâinea amară a refugiului la București. O pâine amară, dar stropită cu dragostea dintre ardelenii năpăstuiți în Capitală și prietenia arătată de bucureștenii acelor timpuri. În *Memorii* Vasile Netea spune despre colaborarea lui Nae Antonescu la „Ardealul”, publicația ardelenilor refugiați la București, și despre activitatea de după terminarea războiului că „denotă o incontestabilă dragoste pentru literatură, ci totodată și o erudită informație”<sup>8</sup>. La acea publicație meritorie a colaborat un alt sătmărean valoros, învățătorul Ion Groșan, congener cu Vasile Netea.

În *Fondul Nae Antonescu* al Bibliotecii Județene Satu Mare sunt păstrate mai multe titluri din opera lui Vasile Netea, dăruite cu frumoase dedicații istoricului literar din Terebești. Vom reproduce în cele ce urmează doar textul dedicației de pe volumul *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, apărut în 1974 la Editura Științifică din București. Dar iată cum sună dedicația istoricului: „Domnului Nae Antonescu, Omăgiu pentru patriotismul său robust și dezinteresat, pentru munca sa fecundă la frontiera de vest a românismului. Vasile Netea. București 1 aug. 1975.”

Suntem în posesia unei fotografii a lui Vasile Netea cu dedicație către același „părinte al revuisticii” trăitor la Terebești. Ceea ce afirma la adresa lui Nae Antonescu a demonstrat și Vasile Netea de-a lungul întregii sale vieți. „Răsplata” pentru amândoi a constat și prin traversarea universului concentraționar.

Și Vasile Netea a dat dovadă mereu de un „patriotism robust și dezinteresat”, întotdeauna aflat în activitate pusă în slujba neamului său. Pentru exemplaritatea destinului său, acum, la împlinirea a 100 de ani de la naștere, îl omăgiem și din Sătmarul unde i-a fost dat să trăiască și clipe dramatice dar și momente de bucurii.

(„Eroii neamului”, Satu Mare, serie nouă, an IV, nr. 2 (11), iunie 2012, pp. 20-22).

<sup>7</sup> Ibidem, p. 109.

<sup>8</sup> Ibidem, p. 152.

## Doi prieteni

Lazăr LĂDARIU

23 august 1944. La grădina restaurantului „Continental”, de pe Calea Victoriei din București, o seamă de scriitori boemi și ziariști ai unor ziare bucureștene, obișnuiți ai localului. Printre ei, și Gabriel Țepelea, tânărul de 28 de ani, mobilizat pe loc în vreme de război, Ilie Lazăr, nepot al profesorului Mihai Pop, de la Catedra de Folclor a Universității din București, Romul Pop din Oradea, Romică Popa, secretar general la Ministerul Cultelor, fost prefect de Bihor, prieten și admirator al lui Octavian Goga. Tineri cunoscuți în lumea ardeleană, refugiați în București, după Diktatul de la Viena, din 30 august 1940, făcând parte din „Căminul Avram Iancu”. Prieteni de generație. Figura emblematică a ardelenilor refugiați era Iuliu Maniu, numit „Sfinxul”. La o sută de metri doar de Palatul Regal, se vorbea, mai mult în taină, în șoaptă și la ureche. Toți știau că zilele mareșalului Ion Antonescu erau numărate. Discuții șoptite despre posibila ieșire din Axă, dar și banalități „odicolonate”. Printre condeierii ardeleni din linia întâi a luptei pentru Ardeal, se aflau Vasile Netea, C. Hagea, E. Boșca-Mălin, Corneliu Coposu, Gabriel Țepelea, dar și mulți „panglicari” și „conspiratori” dâmbovițeni care „se hrăneau din lacrimile refugiaților”. Un lucru sigur, pe buzele tuturor celor prezenți, atunci când tunurile băteau în preajma Iașilor, iar Bucureștiul era bombardat, era acela că, la 26 august 1944, sigur mareșalul va anunța ieșirea din Axă.

23 august. Seara. Ora 20,30. Printre baterii și gustări, Gabriel Țepelea, așezat într-un colț mai îndepărtat al mesei restaurantului „Modern”, din str. Sărinadar (vizavi de Casa Armatei-Cercul Militar de azi). „Lume multă, fripturi la grătar, mititei, pui la frigare, baterii, halbe de bere (...). Ofițeri în permisie, în coalescență, unii cu litera „V” pe mâneca vestonului militar, răniți în război, înși scutiți de front, femei tinere. „Lume bună din stalul III”. „Eu, la masă cu Vasile Netea – mărturisește acad. Gabriel Țepelea, în cartea „Însemnări de taină”, apărută la Editura Fundației Culturale Române – și cu niște cunoștințe, ofițeri din Marele Stat Major. Deodată, se apropie de noi unul proaspăt sosit din oraș, care ascultase, la postul de radio, proclamația Palatului, a Guvernului despre răsturnarea guvernului Antonescu, cererea de amnistie”. O veste care, firească, ar fi trebuit să fie verificată. Numai că firea tumultuoasă a lui Vasile Netea nu mai putea aștepta nicio clipă. Dacă armele vor fi întoarse, nordul Ardealului va fi eliberat de sub ocupația Ungariei horthyste, revenind la sânul României Mame. Acesta era gândul cărturarului Vasile Netea. Totuși, știrea trebuia verificată. Însă n-a fost să fie așa.

Momentul este descris, de Gabriel Țepelea, martor la fața locului. „De alături, Vasile Netea, mai puțin prudent, se ridică de la masă, se îndreaptă spre

estrada orchestrei și tună cu vocea lui de tribun popular: «Domnilor, s-a semnat armistițiul! Nu mai suntem în război! Trăiască pacea!». Pentru cei aflați acolo, el era vestitorul. Mirare. Espectativă. Doar „două-trei aplauze timide!” – spune Gabriel Țepelea. Ofițerii germani aflați în sală își continuau, tacticoși, ospățul, iar ofițerii de Stat Major priveau suspicioși. Cert este că „n-a fost adică, o izbucnire entuziastă!”. Ceva amintind, poate, de „atitudinea de așteptare a românului”, deși toți de acolo știau bine că o altă soluție nu era, ea fiind grăbită și de intensele bombardamente anglo-americane, precum și de înclăștările sângeroase cu Armata Roșie pe Prut. Lucrețiu Pătrășcanu ar fi declarat: „Armistițiul de la 23 august 1944 i-ar fi luat prin surprindere pe sovietici. Vestea ar fi aflat-o Walter Roman de la Radio. Imediat a alertat-o pe Ana Pauker, care, la rândul ei, i-ar fi comunicat-o, în toiul nopții, lui Molotov”.

În acea seară s-a hotărât editarea revistei „Voința Transilvaniei”, din colectivul redacțional făcând parte E. Boșca-Mălin, Vasile Netea și Gabriel Țepelea, „rod al entuziasmului unei seri”. Dar revista n-a devenit, din păcate, un far de iradiere transilvană, cum se dorea. Ideea generică era „Nu ocupației horthyste a Transilvaniei!”, însuflețitoare pentru refugiații ardeleni aflați în capitala României de la Căminul „Avram Iancu” de la Muzeul Satului. Reazemul speranței lor rămânea ziarul „Ardealul”, organ al refugiaților ardeleni, cu redacția în strada Dionisie Lupu nr.65, al celor izgoniți de la casele lor, în urma Diktatului de la Viena, în acel moment în care „o lume se prăbușise și toți așteptau o alta mai bună...” Numai că, încetul cu încetul, chiar și printre refugiați, din păcate, se furișa o depistabilă răcire a relațiilor!

Timpul a trecut! Să zăbovim un pic asupra zilei de 9 aprilie 1986, după 42 de ani de la povestea din ziua de 23 august 1944, zi în care a avut loc întâlnirea cu un prieten comun – Anton Rațiu. „Ieri – scrie Gabriel Țepelea – am fost în Drumul Taberei să-l scot pe Vasile Netea la plimbare, în parc. După cele două săptămâni petrecute la Spitalul Elias, l-am găsit mai întremat și încrezător că-și va recăpăta vederea. Un medic i-a influențat speranța (n.a. încurajat și de colonelul medic Traian Bândilă!) că, printr-o operație, la toamnă, «când va fi coaptă» cataracta, va fi readus la limanul vederii și va putea citi”.

La 20 iulie 1988, Gabriel Țepelea, prieten de-o viață, îi face o vizită lui Vasile Netea. „Am fost ieri, 20 iulie, la Vasile Netea, bolnav (...)” – scrie autorul în cartea „Însemnări de taină”. L-am găsit întins pe o canapea, a schițat un zâmbet care aducea a grimasă, vorbea mai mult șoptit. Chiar de la data anterioară, când l-am vizitat, 25 iunie, era alt om”. Gabriel Țepelea îi citea câteva fraze dintr-un articol referitor la „Românii și maghiarii de-a lungul veacurilor”, o carte a lui Francisc Păcurariu. „Netea – continuă Gabriel Țepelea – a ascultat cu ochii deschiși, preț de un moment, apoi, pe când mă străduiam să-i păstrez atenția trează, printr-o lectură expresivă, am auzit un

horcăit. Dormea. M-am oprit. Surprins de liniște, a întredeschis ochii. Întrebat „Te doare ceva?”, a răspuns stins: «Nu mai am putere!». L-am ajutat să treacă în dormitor, întrebându-mă: «Unde e maestrul Netea, oratorul de la Căminul Refugiaților Ardeleni din 1942-1944? Oratorul de la Ateneul Român, cel care i-a răspuns, prompt, în 1945, la aniversarea Adunării de pe Câmpia Libertății din Blaj, lui Ion Mihalache, prezent în lojă alături de Iuliu Maniu și de generalul Rădescu. În plină conferință, când Vasile Netea vorbea, cu entuziasmul care caracteriza, despre tineretul intelectual care organizase Adunarea din Mica Romă, orașelul de pe Târnăvă, Mihalache îl întrerupe: „Dar țărani, unde erau, domnule Netea?”. Răspuns prompt: „Țărani?... Țărani, domnule Mihalache, erau și ei acolo, îndemnați să-și părăsească ogoarele, să vină la Blaj, încolonați de intelectuali!”». Un ropot de aplauze a răsplătit prezența de spirit a tânărului învățător ardelean în fața altui învățător care era fondatorul unui Partid Țărănesc”.

Încetul cu încetul, „agonia lentă și liniștea finală umbreau, implacabil, viața cărturarului din Deda. Neplăcerile vieții fac și ele parte tot din existența noastră. Dar și din viața celui care a lăsat neamului nostru moștenire atâtea cărți ale dăinuirii românești. „Ca istoric – își amintește Gabriel Țepelea –, ca orator, Netea se remarcă printr-o excelentă memorie. Voi să știi când și cât a guvernat, să zicem Al. Marghiloman, Take Ionescu, Ion I.C. Brătianu, Al Vaida Voievod? Ca la comandă se deschidea un sertar cu date exacte pe ani, pe zile. Toți prietenii care-i cunoșteau informațiile în acest domeniu așteptau de la el o Istorie a partidelor politice din România. Părea indicat să o realizeze, dată fiind pasiunea lui pentru politică”.

În articolul „O personalitate dinamică, din 9 martie, 1989, Gabriel Țepelea, cel mai apropiat prieten al lui Vasile Netea, cum însuși se declară, reda cuvântul rostit la adunarea de doliu de la Biserica Boteanu, „arhiplină, unii pe afară, pe trepte sau pe trotuar”, despre tristul destin al marelui istoric, din ultimii cinci-șase ani de viață, ai cărturarului dat de aceste meleaguri mureșene. Printre cei prezenți la ceremonia funerară – conform mărturisirii lui Gabriel Țepelea – se aflau: Puia Rebreanu-Vasilescu, Mioara Minulescu, Dumitru Micu, Gabriela și Manole Adoc, Francisc Păcurariu, Liviu Petrina, Ana Blandiana, Romulus Rusan, Paul Anghel, Mihail Diaconescu, Al. Cerna Rădulescu, Octavian Ghibu, Al. Porțianu, Vasile Vețișanu, Dumitru Almaș, Mihai Gavril, zis Mișa.

Oare unde erau istoricii vremii?

## Un toplițean din „Memoriile” lui Vasile Netea: arhiepiscopul Dumitru Emilian Antal (părintele Mitruca)

*Prof. Ilie ȘANDRU*

*„Primul intelectual din Reghin ca personalitate oficială – aflat în plină ascensiune – pe care l-am cunoscut, a fost reghineanul Dumitru Antal – părintele Mitrucă, cum îi spuneau apropiații – care mi-a deschis totodată și prima fereastră pentru cunoașterea operei și vieții lui Lucian Blaga, cu care fusese coleg la teologia din Sibiu, în anii Primului Război Mondial”.*

Cu aceste cuvinte își începe Vasile Netea amintirile legate de Reghinul tinereții sale, respectiv deceniul trei al secolului 20. Reghineanul Dumitru Antal - „părintele Mitrucă”, era de fapt un toplițean. Fiindcă, părintele protopop Dumitru Antal se născuse în Toplița Română, la 20 octombrie 1894, în familia soților Dumitru și Ileana Antal (n. Cristea), soră a Patriarhului Miron Cristea. Ei au avut 12 copii: opt băieți și patru fete..



A făcut școala primară în Toplița, după care a urmat cursurile liceale la Brașov și la Năsăud. După absolvirea liceului, în 1913 s-a înscris la Seminarul Teologic din Sibiu, iar după terminare, în 1916, a devenit student al Universității din Budapesta – Facultatea de Filosofie.

Urmând cam același traseu de pregătire școlară ca și unchiul său, a devenit și el președinte al Societății Academice „Petru Maior” de la Universitatea din Budapesta. În 1918, în condițiile sfârșitului războiului, a dezintegrării imperiului austro-ungar, prin lupta pentru eliberare socială și națională a popoarelor subjugate, Dumitru Antal s-a întors în Ardeal și s-a pus la Dispoziția Consiliului Național Român, luând parte activă la constituirea consiliilor locale și a gărzilor naționale din localitățile de pe Valea Superioară a Mureșului, dintre Reghin și Toplița Română. La Reghin s-a constituit Consiliul Național Român pe comitatul Mureș-Turda, în frunte cu avocatul dr. Augustin Chețan, președinte, protopopii Vasile Duma (ortodox) și Ariton Popa (greco-catolic), vicepreședinți, avocatul dr. Ioan Harșia, secretar.

*„După ce mi-am împlinit misiunea la Reghin – scrie Dumitru Antal – în jurul datei de 20 noiembrie am ajuns la Toplița, comuna mea natală, având de acum o bogată experiență în munca de organizare a sfaturilor și gărzilor naționale.”*

La Toplița, adunarea de constituire a sfatului național și a gărzii naționale s-a desfășurat într-o zi de târg pentru a lua parte cât mai mult popor și din localitățile din jur. Aceasta s-a petrecut luni (zi de târg), 25 noiembrie.

Peste două zile, miercuri, 27 noiembrie, toplițenii au întâmpinat cu entuziasm pe ostașii români eliberatori din brigada a 13-a comandată de colonelul Anton Gherescu. Cu toții, militari și civili, s-au prins într-o mare Horă a Unirii în piața din centrul Topliței.

„A doua zi am plecat spre Alba Iulia, ca să particip, în calitate de delegat al studenții române, la Marea Adunarea Națională care a hotărât pentru vece destinul neamului nostru.”

Nu s-a mai întors la Budapesta. A rămas să lucreze în cadrul Consiliului Dirigent al Transilvaniei, la Departamentul ocrotiri sociale. În 1924 s-a căsătorit și a îmbrățișat cariera preotească. În același an a fost numit protopop ortodox al Reghinului, în locul lui Vasile Duma, ales episcop al Argeșului, cu numele de Nichita.

„Reghineanul Mitruca – scrie V.Netea, emana din toată ființa sa un aer de cordialitate și de energie.” Istoricul a avut șansa să-l cunoască la Deda, satul său natal, unde părintele Mitrucă a făcut o vizită. Atunci tânărul Netea a fost poftit să-i facă o vizită la Reghin, unde părintele i-a pus în brațe volumele lui Lucian Blaga „Poemele luminii” și „Pașii profetului”. Aceasta a fost prima întâlnire a lui Vasile Netea cu opera marelui poet. Cât a stat la Reghin – ne spune memorialistul, „părintele Antal a scris un și un amplu studiu despre mănăstirile de odinioară ale regiunii, toate vechi lăcașuri de cultură și tradiție românească”, pe care l-a publicat în „Revista teologică” din Sibiu. (Este vorba despre studiul „Mănăstiri și schituri pe Valea de Sus a Mureșului”).

În 1927 a întocmit și tipărit la Reghin un „Calendar al Mureșului”, în care se găseau fragmente din operele literare ale unor scriitori: George Coșbuc, Octavian Goga, G. Topârceanu, Emil Gârleanu ș.a., notele de călătorie ale lui Gala Galaction, de pe Valea Mureșului (Deda, Reghin, Suseni, Toplița, Tg.-Mureș), precum și folclor mureșan cules de Aurelian Borșianu. Calendarul a fost unul dintre cele mai bune calendare ale vremii.

În același an, 1927, episcopul Nicolae Ivan al Clujului l-a transferat în postul de revizor eparhial și de redactor-rsponsabil al revistei eparhiale „Renașterea”.

După șase ani, în 1933, la solicitarea unchiului său, Patriarhul Miron Cristea, se transferă la București, ca ajutor de preot, iar apoi ca preot titular la biserica Bradu-Boteanu. Transferul acesta a fost motivat și ca o ultimă încercare de a-și salva căsnicia, fără să știe că și prietenul soției sale s-a stabilit tot în București. Neavând încotro, spre a nu se compromite definitiv „am fost nevoit să divorțez”, scrie el în Autobiografia solicitată de Securitate (ACNSAS, dosar 5399, vol. II, pag. 5, în vol. *Arhiepiscopul Emilian Antal Târgovișteanul* de pr. D. Valenciu, pag. 13).

În 1938 Dumitru Antal s-a călugărit, luând numele de Emilian, fiind numit în funcția de inspector la Ministerul Cultelor, având rangul bisericesc de arhimandrit, ultima treaptă înainte de cea a arhieriei. În această situație se discuta posibilitatea de a candida la funcția de episcop al noii Episcopii a Maramureșului, cu sediul la Sighet (înființată la 1 noiembrie 1938). Numai că printr-o „mișcare” neașteptată a Patriarhului, la ședința din 28 octombrie



1938, a Sfântului Sinod, îl propune pe „*Prea Cuviosul Arhimandrit Emilian Antal*” în funcția de vicar patriarhal. Propunerea este primită în „*unanimitatea absolută a celor 16 voturi ale membrilor prezenți*”. Hirotonirea a fost săvârșită în Catedrala Patriarhală, la 6 decembrie 1938.

Din cuvântul Patriarhului: „*Deși ești numai arhiepiscop și nu ai jurisdicție, eu îți dau această cârjă a mea prin care-ți acord – și o voi face și în scris - jurisdicție de episcop, de mitropolit al Ungro-Vlahiei și patriarhicescă pentru ca pe măsura în care vor slăbi puterile mele de ierarh trecut de 70 de ani, în aceeași măsură să împlinești Prea Sfinția Ta cerințele legate de marea sarcină a conducerii superioare bisericești...*”.

Nu a trecut prea multă vreme de la acest eveniment, când la 10 decembrie 1938, Patriarhul era sărbătorit la împlinirea vârstei de 70 de ani și 50 de ani de slujire a Bisericii. Pe la începutul lunii februarie 1939, el a suferit o răceală ce l-a obligat să renunțe la unele din obligațiile sale bisericești și stat(era prim-ministru). A fost sfătuit să plece la un tratament balnear. A fost aleasă stațiunea franceză Cannes, spre care s-a îndreptat miercuri, 26 februarie. Acolo, la 6 martie 1939, ora 21,45 și-a dat obștescul sfârșit, în prezența nepotului său, Emilian Târgovișteanul, soara acestuia, Emilia(Miluța) Antal și dr. Băltăceanu. Corpul său a fost adus în țară și înmormântat în Catedrala Patriarhală, la 14 martie 1939.

I-a urmat în scaunul patriarhal Nicodim Munteanu, mitropolitul Moldovei. La puțin timp, el l-a delegat pe arhiepiscopul Emilian Târgovișteanul la conducerea episcopiei Argeșului, vacantă. De aici, în iunie 1944, s-a retras la Mănăstirea Cernica. Între timp, mitropolitul Tit Sîmedria, al Bucovinei, a demisionat, astfel că Patriarhul Nicodim Munteanu l-a trimis, în 1945, pe Emilian Târgovișteanul ca locotenent de mitropolit la Suceava, la marginea țării. Poate și cu speranța că de acolo oricând rușii puteau să-l invite la o „plimbare” fără întoarcere prin Siberia.

În urma ocupării nordului Bucovinei de către sovietici și mutarea reședinței Mitropoliei Bucovinei la Suceava, toată lumea credea că această mitropolie va dispărea. Totuși acest lucru nu s-a întâmplat. Rămânerea ei în viață s-a datorat în mare măsură lui Emil Bodnăraș. La 6 martie 1945, Emilian Târgovișteanul este delegat oficial de către Patriarhul Nicodim, ca locotenent de Arhiepiscop și Mitropolit la Suceava. La 7 martie el prelua și administrarea Fondului Bisericesc. Instalarea lui a avut loc în 15 martie 1945 la Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava. În data de 5 decembrie Patriarhul l-a revocat din această funcție, pentru ca în 24 decembrie să revină asupra revocării. Jocurile de interese, din culise, erau deosebit de puternice.

În data de 28 decembrie 1947 la Iași era instalat, cu deosebit fast, noul mitropolit Iustinian Marina(1901-1977), devenind astfel clară chestiunea succesiunii patriarhale, funcție la care aspira și Emilian Antal. În 27 februarie 1948, Patriarhul Nicodim Munteanu a trecut la cele veșnice (avea 84 de ani). Odată cu aceasta a început disputa pentru supremație în BOR. Din păcate, pentru Emilian Antal, în lupta în care se angajase forțele sale erau prea slabe spre a-i da câștig de cauză, fiindcă adversarul său, Iustinian Marina era prea puternic, avându-l în spate pe nimeni altul decât pe Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Fiecare din cei doi s-au atacat cu armele cele mai perfide. Emilian Antal l-a acuzat pe Marina de plagiat. Pentru a se răzbuna, acesta a desființat atât Mitropolia Bucovinei, cât și posturile de arhiepiscop-vicari, iar pe Emilian Antal la trimis profesor la Seminarul de la Mănăstirea Neamț. În locul Mitropoliei Bucovinei a luat ființă, la 18 septembrie 1948, Arhiepiscopia Sucevei și Maramureșului, în fruntea căreia a fost ales P. S. Sebastian Rusan. Incredibil, dar adevărat: slujba de intronizare a acestuia a fost săvârșită chiar de locotenentul de mitropolit Emilian Antal, împreună cu episcopul Nicolae al Oradiei, pentru care Sebastian Rusan le-a mulțumit.

După predarea Eparhiei, arhiepiscopul Emilian Antal s-a stabilit la București, pe str. Robert de Fleurs nr. 1. Își păstra însă calitatea de membru al Sfântului Sinod al BOR. Însă treburile legate de Mitropolia Bucovinei nu s-au sfârșit aici. Fiindcă, după un control financiar sever asupra gestiunii eparhiale, s-a constatat o lipsă „uriasă” în gestine: un stilou și două albume! În cele din urmă, stiloul respectiv a fost recuperat. Și chiar dacă valoarea lui a fost estimată la 7.500 de lei, „infractorului” i s-a imputat suma de 57.500 de lei!

Patriarhul Iustinian Marina nu l-a putut ierta niciodată. Dudu Velicu, secretarul patriarhal, notează: „*Arhiepiscopul Iustinian Marina a trimis o notă ministrului de interne, prin care se artă că arhiepiscopul Emilian Antal este oportunist, nesincer și desfășoară o activitate de duplicitate în relațiile lui cu Guvernul.*” Trebuia făcut totul pentru ca acesta să fie îndepărtat din Sinod. Astfel a fost numit profesor la seminarul de la Neamț.

De aici încolo încep problemele. Un oarecare N. Elisei, procuror și ziarist din Piatra Neamț se adresează „organelor” denunțând faptul că „*marele legionar Emil Antal se află la Mănăstirea Neamț, unde face mare propagandă prin popor, cerând acestuia să se pregătească cu coase, topoare, furci, sape și cu ce pot, că în curând o să înceapă lupta când vine semnalul de la Americani și Englezi. În 15 Mai*” (1950).

De atunci – ca de altfel și până atunci – el a fost spuzus unei permanente supravegheri a Securității. Iar ca să nu se bucure de popularitate, în curând Emilian Antal a fost mutat stareț la Mănăstirea Cozia, ctitoria lui Mircea cel Bătrân, din Valea Oltului. Aici i se pun în cârcă alte păcate: că nu participă regulat la slujbe, că atacă în predicile sale doctrina materialistă, că e contra „muncii socialiste” în atelierele-cooperative, că își bate joc de călugări, care umblă zdrențăroși și se plâng de foame etc.

Prin toate acestea se urmărește ca Emilian Antal să accepte să devină informatorul Securității. Ceea ce se va și întâmpla. Dar fără urmări. Fiindcă la 1 sept. 1952, un lt. de securitate, Dumitrescu, raportează superiorilor că „*față de sarcinile trasate la toate întâlnirile de către subșeful serviciului, sus-numitul (Antal, n.n.) nu a dat rezultatele așteptate, iar în prezent constituind un balast al agenturii biroului 341*”.

Anul 1952 aduce o nouă schimbare în viața arhiepiscopului Emilian Antal. Este trimis stareț la Mănăstirea Sfântul Ilie, din Toplița, ctitoria unchiului său. Nu are însă nici aici parte de liniște. O notă informativă din 25 martie 1953, precizează că la moartea tov. Stalin, Antal a spus că în curând Rusia se va prăbuși și vor veni eliberatorii americani și englezi. Un alt referat al secției

raionale MAI Toplița precizează că Antal a spus că „lumea e plină de necazuri, că numai credința în D-zeu o va mai salva, iar poporul să fie strâns în jurul bisericii”. De asemenea, „la mănăstire se află ascunse rachete și focoase de brand, iar starețul este un element recalcitrant și periculos regimului nostru. Toate acestea – scrie lt. de securitate Blăjan Gheorghe – îndreptățesc arestarea lui Antal Emilian și trimiterea sa în fața justiției”.

În cele din urmă aceasta nu se va întâmpla. I se vor trece cu vederea toate aceste „păcate”, apreciindu-se că „cel în cauză nu are manifestări dușmănoase” ținându-se seama și de faptul că Emilian Antal fusese decorat, în 1964, cu Ordinul Steaua R. S. R. clasa a III-a. Din acest motiv, la data de 28 septembrie 1966, un referat al Direcției regionale Mureș Aut. Maghiară a MAI, propunea trecerea sa „în evidența pasivă”.

Din această postură de „rezervist” în evidențele Securității, optează, la un moment dat, pentru mutarea la București, la conducerea Casei de Pensii a BOR. Știindu-se totuși urmărit chiar în postura de „evidență pasivă”, nu prea îi surâde acest transfer. „Cu mersul la București cu toată dorința de a mai ieși din starea pustie de aici, simt de multe ori îndemnul de a nu părăsi acest cuib tihnit și liniștit. Cum mi-a fost greu când a trebuit să schimb Bucureștiul cu Mănăstirea Cozia, apoi pe Toplița după șase ani, tot așa de greu îmi vine să schimb Toplița pe București, mai ales că mă așteaptă lucru mult, într-o atmosferă nu tocmai plăută.”

Astfel, cu liniștea pe care ți-o dă bătrânețea, arhiereul Emilian Antal, tot mai suferind, pune în rânduială cele ale sufletului și în data de 15 iunie 1971 își dă sufletul înmâna Creatorului. Slujba prohodului a fost săvârșită de un numeros sobor de preoți și călugări, în frunte cu mitropolitul Ardealului, Nicolae Mladin, Teofil al Clujului și Vasile al Oradiei.

Arhiereul Emilian Antal își doarme somnul de veci în pământul străbunilor săi din Toplița, sub zidul Mănăstirii Sfântul Ilie, ctitoria întâiului Patriarh al României Mari, cel care l-a avut mereu atât de aproape de sufletul său până în clipa sfârșitului său pământesc, prematur, departe de țară, sfârșit asupra căruia vor dăinui mari semne de întrebare, ce vor rămâne de-a pururea fără răspuns.

Surse importante de informare:

Preot D. Valenciuc: *Arhiereul Emilian Antal Târgovișteanul*, Biblioteca „Miorița” Câmpulung Bucovina, 2005;

Ilie Șandru: *Patriarhul Miron Critea*, Editura Grai Românesc Miercurea Ciuc, 2008.

## Vasile Netea despre Constantin Romanu-Vivu

Ilarie Gh. OPRIȘ



Tânărul învățător Vasile Netea, înobilat cu învățătura iluștrilor profesori de la vestitele școli mureșene, va deveni cărturarul neobosit al cărui spirit va domina viață culturală din județul Mureș, în deceniului al patrulea a secolului trecut. Aspirațiile sale, cuprinse într-un bilanț de tinerețe, consemna la 27 de ani că, „*Visez să răsară din mine un scriitor de vieți înalte de oameni mari. Un Emil Ludwig poate? Un André Maurois? Un Ștefan Zweig? Nu știu. Dar merg într-acolo. Lucrez la o carte mare: Pionii ardeleni în istoria și cultura românească (s-au poate se va chema: Flăcări ardeleni în vâlvătaia neamului românesc?)*”. Va cuprinde viața a vreo 25 de ardeleni care și-au gravat adânc numele în istoria Ardealului și astfel în istoria românească!”<sup>1</sup> (1). Unul dintre aceștia era Constantin Romanu-Vivu.

Primele evaluări biografice, rod al colaborării cu experimentatul și eminentul medic reghinean dr. Eugen Nicoară, datau încă din anii 1933-1935. Biografia eroului-martir Constantin Romanu –Vivu a fost publicată în revista „Progres și cultură”, din al cărui Comitet de conducere făcea parte și Vasile Netea. În anul 1933, împreună cu Eugen Nicoară, publică, prin grija Astrei-Despărțământul Reghin, cartea „Figuri mureșene”, un studiu mai dezvoltat despre Constantin Romanu-Vivu dar și biografii ale unor intelectuali cunoscuți mureșeni.

Profilul lui Constantin Romanu-Vivu este reluat mai târziu într-un studiu amplu.

Tânărul Vasile Netea este ales ca vicepreședinte, alături de președintele dr. Emil Nuțiu, al „Societății Tinerimii Române”, care va purta numele revoluționarului Constantin Romanu-Vivu.

În anul 1937 va publica studiul „Constantin Romanu-Vivu prefectul Legiunii XII-a în anii 1848-1849”<sup>2</sup>.

---

<sup>1</sup> Reghinul cultural nr. 4.

<sup>2</sup> Vasile Netea „Constantin Romanu-Vivu, prefectul Legiunii a XII-a în anii 1848-1849”, Revista „Progres și Cultură”, nr. 7-8, octombrie 1937.

Istoricul mureșean Vasile Netea scria, în 1933, „*Mormântul său nici astăzi n-a fost edificat în piatră și asupra lui încă nu a fost așezat un monument. Această uitare e o rușine pe care viitorul și oamenii trebuie să o îndrepte*”. Vasile Netea l-a convins pe primarul orașului Târgu-Mureș să edifice monumentul închinat memoriei eroilor Constantin Romanu-Vivu și Ștefan Moldovan.

În anul 1936, în ziua de 14 septembrie, între localitățile Târgu-Mureș și Sângeorgiu de Mureș, prin grija Primăriei orașului Târgu-Mureș, s-a înaugurat un marelui monument în formă de cruce, eveniment la care au vorbit primarul Emil Dandea, profesorul Vasile Netea și alți intelectuali de frunte din Județul Mureș.

Textul de pe placa monumentului a fost întocmit de profesorul Vasile Netea „*Ridicatu-sa de către Primăria municipiului Târgu-Mureș acest monument la a XX-a aniversare a declarației Proclamației pentru întregire, pe locul unde au fost martirizați și au fost omorâți în 1949 cei doi eroi din Pintic, Constantin Roman-Vivu, Prefectul Legiunii a XII-a, Protopop Ștefan Moldovan Viceprefect. A lor suferință și a sângelui jertfit au ouțelit conștiința neamului din care a răsărit România liberă și mare de azi.*”<sup>3</sup>

Monumentul a fost distrus prin dinamitare de trupele horthyste în septembrie 1940.

De asemenea, Banca populară din Târgu-Mureș, destinată în principal pentru a sprijini tinerii, la propunerea profesorului Vasile Netea se va numi „Banca populară Constantin Romanu-Vivu”<sup>4</sup>. Tot profesorul Vasile Netea îl convinge pe revizorul școlar Ieronim Puia de la Revizoratul Școlar Județean Mureș ca Școala nr.4 din Târgu-Mureș să poarte numele revoluționarului Constantin Romanu-Vivu.

Profesorul Vasile Netea rămâne un exemplu de dăruire pentru istoria mureșeană și pentru eroii ei, noi având obligația de a cerceta și completa cu noi date, de a scrie și publica în fiecare localitate monografiile ale satelor, instituțiilor și ale oamenilor de seamă.

Comuna Deda, Consiliul Local, Primăria, Școala, împreună cu Fundația Culturală „Vasile Netea” sunt exemplu în tot ce fac pentru promovarea personalității istoricului Vasile Netea, a întregii lui opere și a istoriei locale, prin organizarea unui simpozion cu temă istorică, la începutul lunii martie a fiecărui an.

<sup>3</sup> Ilarie Gh. Opreș „*Sângeorgiu de Mureș. 150 de ani de la Revoluția din 1848-1849*”, pag. 49, 36, 38, 40. Editura Pax-Historica, Târgu-Mureș, 1999.

<sup>4</sup> Vasile Netea „*Constantin Romanu-Vivu*”, Pag. 5-8. Ediție îngrijită și prefațată de Dimitrie Poptâmaș. Editura Nico, Târgu-Mureș, 2011.



# **RECURS SENTIMENTAL**





## „Bob de grâu” în „spic bogat”

Lucreția CADAR

Primar al comunei Deda, jud. Mureș

Există în lume locuri împodobite cu nebănuite frumuseți, care vibrează în adâncurile inimii omului cu puteri de granit.

Pentru omul de cultură, istoricul de prestigiu și publicistul de valoare, prof. dr. Vasile Netea, un asemenea loc a fost Deda, satul său natal, cu împrejurimile lui fermecătoare, generatoare de energie și adânci sentimente, loc pe care l-a iubit întotdeauna atât de mult. În satul acesta cu apa Mureșului străluminată de chipul feciorelnic al Luceafărului poeziei românești, Mihai Eminescu s-a pornit la drum spre „Mica Romă”, Blajul, odihnit sufletește de oamenii buni ai Dedei.



Marele patriot al acestor istorice meleaguri mureșene, omul „de știință și de conștiință”, care în decursul vieții sale de 77 de ani s-a dăruit total obștii dedene, meleagurilor Mureșului și Ardealului, țării întregi, cel care a fost „bob de grâu” și a devenit apoi „spic bogat” îi ogorul fertil al muncii și creației, a contribuit la elucidarea unor probleme majore ale istoriei românilor, mai ales ale Transilvaniei, consolidând în inimile tuturor ideea conștiinței unității de neam atunci când, în momente de grea cumpănă ale istoriei noastre, asemenea activitate era mai necesară ca oricând.

A fost, este apreciat și prețuit de oamenii de cultură din țară, cât și de consătenii săi în mijlocul cărora își petrece odihna de veci.

În anul 1989 cărturarul „Vasile Netea” trecea în eternitate, în așezarea de la capătul de sud al Defileului Toplița–Deda, dar amintirea domniei sale rămâne tânără, și, de asemenea păstrată în memorie imaginea sa luminoasă.

Școala din localitate poartă numele cărturarului, denumindu-se „Liceul Tehnologic „Vasile Netea” din Deda.

Annual, la începutul lunilor de făurar și mărtișor, la limitele dintre iarnă și primăvară, Primăria din Deda organizează „Simpozionul omagial sau comemorativ Vasile Netea” împreună cu Fundația Culturală din Târgu-Mureș care-i poartă numele și cu Direcția pentru Cultură și Patrimoniu Cultural Mureș, la aceste activități participând și oameni de cultură și artă, scriitori, gazetari ai județului Mureș, profesori, cadre didactice și nu rareori membrii ai familiei Netea.

Sunt impresionante dezvăluirile care ne readuc în memorie crâmpie de viață trăită, dezvăluiri din valoroasa sa operă sub forma unor comunicări, amintiri, relatării, dezbateri, memorii, lansarea unor noi reeditări, dovezi ale prețuirii sale din partea celor care și-au făcut o preocupare și o pasiune din modalitățile de apreciere a valoroasei sale opere. Pentru tineret Vasile Netea înseamnă simbolul aspirațiilor și consacării, a datoriei și utilității sociale în deschiderea pentru cultură și progres a societății românești.

La Biserica Ortodoxă din localitate, cu sprijinul preoților parohi Dumitru Fărcaș și Gabriel Fărcaș, ne rugăm împreună păstrându-i eternă memoria, iar la mormântul din cimitirul lăcașului de cult se depun coroane și jerbe de flori.

Sunt gesturi mărunte, venite însă din conștiința celor ce l-au cunoscut, l-au respectat și iubit, ca și din partea reprezentanților comunității dedene care sărbătorește un „Mare Cărturar” , un om de suflet al cărui nume va dăinui veșnic în conștiința noastră și în întreaga țară.

## Vasile Netea, la centenar

Nicolae BĂCIUȚ

Un centenar al unei personalități culturale care-și leagă numele de spațiul mureșean, e vorba de scriitorul, pictorul, sculptorul Ion Vlasiu, născut la Lechința de Mureș în 1908, la 6 mai (decedat la 18 decembrie 1997), a fost ratat în 2008, el nefiind marcat la înălțimea personalității celui care a lăsat urme în trei domenii ale culturii și care și-a legat destinul de spațiul mureșean și de care nu s-a despărțit niciodată. N-a făcut-o nici Uniunea Artiștilor Plastici, n-a făcut-o nici Uniunea Scriitorilor, nicio altă instituție care ar fi trebuit și ar fi și avut resurse financiare să o facă.



Iată, Vasile Netea are șansa să i se acorde atenția cuvenită, chiar și prin această sesiune omagială la vârf administrativ și cultural, datorită în primul rând existenței unei Fundații Culturale „Vasile Netea”, care, prin președintele său, Dimitrie Poptămaș, gestionează de mai bine de două decenii posteritatea lui Vasile Netea, fiind, în același timp, și un veritabil operator cultural și dincolo de opera și biografia patronului spiritual.

A existat o permanență a vizibilității lui Vasile Netea, prin frecvența implicării Fundației care-i poartă numele în viața culturală. Dar Vasile Netea cred că trebuie readus în actualitate și prin opera sa, o operă meritorie, de scriitor, istoric literar, jurnalist, cercetător, dascăl.

Pentru că această operă de divers orizont al angajării rămâne pilduitoare în multe dintre reperele sale, în principal cele care vizează istoria națională și cu precădere istoria Transilvaniei. Poate că Vasile Netea a sacrificat talentul său literar, creând alte priorități, alte urgențe, el fiind nu doar cercetător al istoriei, ci și făuritor de istorie, promotor al idealurilor și valorilor naționale.

Ar merita analizat ce argumente au susținut opțiunile lui Vasile Netea, dacă scriitorul Vasile Netea și-a risipit talanții literari, dar a câștigat istoricul?

Oricum, rămâne ca o obligație morală pentru mureșeni editarea într-o ediție științifică, de texte esențiale din opera lui Vasile Netea, de recuperat eventuale postume, inclusiv corespondență, iar Universitatea „Petru Maior” ar putea include între temele studiilor doctorale și pe Vasile Netea. S-ar crea premisele unei abordări academice a operei unui cărturar cum nu a dat foarte mulți spațiul mureșean.

Dar opera lui Vasile Netea nu se rezumă doar la partea sa toretică, științifică, ci în extinderea ei se află un activism cultural ale cărui rezultate

s-au văzut în creșterea nivelului de educație și civilizație a celor din arealul reghinean, pe Gurghiu și pe Mureș, în sus și în jos.

Restituirea operei lui Vasile Netea ar putea însemna și oferirea de modele culturale, în contextul în care apărarea și susținerea valorilor culturale nu mai ține de ideologii, cât de sistem, cu pierderile induse de înstrăinare, atât geografic cât și spiritual, de globalizare, de nivelare a identităților culturale.

O operă de peste patruzeci de volume, sute de articole, numeroase inițiative editoriale publicistice, inclusiv pe cont propriu, dacă e să amintim doar *Avântul*, *Clipa*, *Jar și slovă*, apostolatul de dascăl în mai multe localități mureșene, activismul astrict exemplar, alături, între alții de medicul Eugen Nicoară, preocupările pentru moștenirea etnoculturală, interesul pentru istoria și destinul neamului conturează o biografie de cărturar conștient de menirea lui în lume, de nevoia emancipării naționale.

Toate acestea și multe altele justifică pe deplin reconsiderarea contribuției lui Vasile Netea, iar dincolo de circumstanțele aniversare, dincolo de centenar, întoarcerea la Vasile Netea nu poate fi decât benefică.

Punerea la dispoziția publică mureșeană, în cadrul Bibliotecii Județene Mureș, a unei bune părți abibliotecii personale a lui Vasile Netea, oferă o imagine mai aproape de realitatea preocupărilor cărturarului, facilitând parcurgerea traseelor biografiei sale culturale și prin prisma surselor acesteia.

N-ar fi, apoi, lipsit de interes, ca în contextul deschiderii spre includerea de opționale în cadrul programelor școlare, să se promoveze și cadrul studierii operei unor personalități culturale mureșene, de la Ion Vlasiu la Vasile Netea, de la Romulus Guga la Serafim Duicu, de la Mihai Sin la Lazăr Lădariu... - și lista e mult mai lungă.

Am avut onoarea de a-l cunoaște pe Vasile Netea, într-un februarie al anilor mei de liceu la Bistrița, când „Luna cărții la sate” cunoștea o efervescentă deosebită și când scriitorii băteau țara în lung și-n lat, participând la întâlniri literare.

M-a fascinat atunci retorica de excelent orator a lui Vasile Netea, arta lui persuasivă, patetismul său, patriotismul său, ideile sale pe teme naționale.

I-am parcurs cu intensă curiozitate paginile de memorii, pe care ni le trimitea la *Vatra* de dinainte de 1989, pentru rubrica „Documentele continuității”, suprimată după 1990, de o altă ideologie, am fost partenerul Fundației Culturale „Vasile Netea” în aproape toate proiectele sale culturale.

Mă simt onorat, de aceea, să pot spune astăzi, aici, că, omagiind un înaintaș de cinste al culturii mureșene, se comite un act de normalitate culturală, unul de moralitate, pentru că, respectându-ne înaintașii, ne respectăm pe noi și binemerităm respectul celor ce vor veni după noi.

## Amintiri despre tatăl meu

Gelu NETEA

Totul în această clipă îmi este nu aducere aminte, ci senzația unui prezent pe care nimic nu-l poate contrazice. Cel puțin astfel mă adresez cititorului. Am dinaintea ochilor, la distanță de o palmă, de un pas, imagini vii, conversații pline de respirație, gesturi care își continuă mișcarea, plimbări prin Cotroceni și Grădina Botanică, sumedenie de gânduri ce mă copleșesc. Unde este imaginația? Unde este realitatea? Amândouă, contopite într-un creuzet nevăzut.



Ca ieri a fost Centenarul nașterii sale – 1 februarie 1912. Ca mâine va fi un sfert de veac de la moarte – 6 martie 1989. Între ele, ziua de azi, deopotrivă aniversară și comemorativă. Cu acest sentiment, de răsărit și asfințit, zorile și umbrele rândurilor ce urmează.

Avea tata, printre multe alte învățăminte care îmi sfredelesc memoria, o învățătură extrem de potrivită cu situația mea de față: „Când vrei cu tot dinadinsul să scrii ce ai în suflet, nu poți. Trebuie să te desprinzi de orice ai în jur. Altfel, n-ai cum să fii obiectiv.” Cum să mă desprind? Cum să pot să-l ascult? Mi-e imposibil. Șiroaie de amintiri îmi dau năvală printre degete.

Până la această pagină, fiecare dintre cei care au contribuit la făurirea cărții și-au expus comunicările, alocuțiunile, analizele științifice, articolele și scrisorile sentimentale. Adunate unitar, de Dimitrie Poptâmaș, cel mai statornic biograf, bibliograf și admirator neclintit al vieții și operei lui Vasile Netea. Fără el, nerecunoștința atâtor alți colegi și prieteni s-ar fi așezat ca un liņtoliu peste un istoric care, ca nimeni altul, a iubit Mureșul și Transilvania, plaiurile natale, plaiurile și munții Călimanilor, casa și ulița din Deda, ce i-au fost izvor veșnic curgător. De zeci de ani, acest discipol unicat în peisajul contemporan i-a dedicat mentorului său spiritual și național întregile sale dragoste, putere de muncă și profesionalism, în ceea ce privește păstrarea și mereu reactualizarea unei vieți și a unei opere, devenite, în timp, principala sa preocupare.

Nu e momentul de tămâieri și elogii, de laude și aplauze. Ci de recunoașterea unor merite fără de care tata ar fi frustrat de atenția cuvenită.

Ce m-a rugat Dimitrie Poptâmaș? „– Scrie-mi două pagini. Intitulează-le *Amintiri despre tatăl meu*. Nu se poate ca într-o carte despre Vasile Netea să nu existe măcar câteva cuvinte scrise de fiul său.” Le-am scris. Ele nu

conțin nicio amintire. Cum să scriu despre tata la trecut? El este aici. Lângă mine. Lângă noi. Lângă cititorul care a asistat și asistă la perpetua sa existență în sufletele și inimile noastre. La toate manifestările pe care mult repetatul Dimitrie Poptămaș le-a organizat, le organizează și le va organiza până dincolo de barierele scripturilor.

La mulți ani, aniversări și comemorări viitoare. La mulți ani, cititor necunoscut.

Din mijlocul cimitirului de la biserică, tata ne recită una dintre cele mai dragi strofe ale lui Octavian Goga, ce îi rezumă viața, speranțele, nădejdiile, moartea. Îl vedeți cum interpretează, cum își trăiește, actoricește, spusele, țelurile neatinse, neîmplinirile? Eu îl văd.

„Și cum sub tâmpla mea fierbinte,  
O lume veche îmi reînvie,  
Nu câte au fost îmi vin în minte,  
Ci câte ar fi putut să fie.”

Mi-a recitat-o, prima oară, când a ieșit din închisoare. Și acum, în prag de zi, în prag de noapte, în prag de neuitare. Da. Cred că asta este o amintire ce merită a fi îmbrățișată de brațele posterității.

## „Chem amintirile...”

Mariana PLOEȘTEANU

M-am așezat la masa unde cei doi istorici, Vasile Netea și Grigore Ploeșteanu, stăteau de multe ori depănând „istorii” despre oameni și locuri.

Chem amintirile, doar amintirile..., pentru că amândoi, chemați la Domnul prea devreme, de la o altă masă, transmit prin unde cerești îndemnuri pentru istorici, pentru tineri, pentru toată suflarea românească. Vegheați și apărați țara, Apărați Transilvania, Fiți pregătiți pentru ca, pentru totdeauna hotarele să cuprindă trupul țării unite în 1918 pentru „vecie”.



Amândoi, conștiințe ale românismului, probabil, pe toate undele cerești, invocă (eu le aud ca imperative) trezirea din letargia care a cuprins mințile românilor.

Și iarăși amintirile... Istoricul Vasile Netea povestea cu voce joasă, baritonă despre oamenii pe care i-a cunoscut, iar noi la primele întâlniri prin anii '70 îl incitam și-l ascultam cu evlavie.

Era o noapte de vară acoperită de puzderie de stele. Eram în curtea lui Viorel Borșianu. Întors pe meleagurile mureșene, atât de dragi istoricului, ne-am întâlnit să-l ascultăm. Îi sorbeam istorisirile, îl incitam să vorbească despre marii oameni ai României interbelice pe care i-a cunoscut, i-a interviewat și care apoi, o mare parte dintre ei, în anii aceluși „comunism” odios, de la începutul anilor '50, au împărtășit aceeași soartă ca și istoricul Vasile Netea, o parte sfârșindu-se în temnițele comuniste: Iuliu Maniu, Gh.Brătianu, Mihail Manoilescu, despre Nicolae Iorga, liberali, țărăniști, social-democrați, literați, istorici etc. În timp ce abia se deschideau arhivele și bibliotecile cu documente și cărți puse la „secret”, noi am avut atunci o ocazie rară de a desluși din povestirile sale istoria vie, adevărată. Era o legendă vie, era dumnealui omul-legendă adus de Dumnezeu între noi, muritorii, ca să aflăm ceea ce ne era încă parțial interzis. Multe din cele povestite atunci și-au aflat locul în paginile memorialistice publicate în serial, în revista Vatra, datorită curajului redactor-șef, Romulus Guga, care a devenit unul din prietenii din Târgu Mureș ai istoricului...

...Și iarăși îi văd pe amândoi la masă, în casa noastră, unde istoricul Vasile Netea și doamna Lucreția erau oaspeți foarte dragi, discutând despre istoria noastră, despre cărțile apărute, despre oameni. Îmi amintesc, era întotdeauna în costum, cu cămașă albă, serios, preocupat, în câteva minute

răsfoia cărți, documente. Întâlnirile dintre cei doi istorici devenise o obișnuință.

Doamna Lucreția, grijulie îmi împărtășea neliniștile domniei sale cu privire la sănătatea profesorului, dar și multele griji pentru Gelu, pentru nepoata lor Laura, mai ales în anii '80, când nu se mai găseau alimente pe rafturile magazinelor, îndeosebi pentru cei bolnavi. (Istoricul suferea de diabet).

... Și iarăși îmi amintesc de aniversările la 60 și apoi la 70 de ani, la Târgu-Mureș și Deda, săli pline, o mare de oameni sorbindu-i cuvintele pline de învățătură, bucuria de a-l revedea, de a-l asculta, de a se împărtăși la izvorul cald al adevăratului patriotism.

Ultima imagine care mi-a rămas întipărită în memorie a fost la Deda.

În aerul răcoros al unei toamne blânde, în grădina casei din Deda, într-un decor trasilvan maiestuos – Vasile Netea, Romulus Guga, Grigore Ploeșteanu pășind prin iarba deasă într-o plimbare domoală cu istoria, marea noastră istorie, în gând și în suflet. (Pentru că despre istorie discutau). În marele suflet de adevărat intelectual al lui Vasile Netea, care acum la 100 de ani de la nașterea sa se așează în panteonul valorilor pe care le-a evocat cu talent, cu patos, cu atâta dragoste.

Pentru mine Vasile Netea este un erou și un martir învingător. A văzut crearea României Mari, a luptat pentru Transilvania la propriu și în scris, ca și pentru întregirea hotarelor românești, a suferit fără vină ca un martir în cumplitele închisori comuniste, dar a învins lăsând o operă nemuritoare.

Vasile Netea s-a așezat, atunci, în '89 când s-a stins, sosind de la București la Deda, înfășurat în tricolor, plâns de miile de oameni și de clopotele bisericilor, între mării nemuritori ai neamului românesc.

Fie-i memoria binecuvântată ca și pământul care l-a zămislit și pe care l-a glorificat în scrierile sale.



## Centenarul nașterii istoricului ardelean Vasile Netea

Col. ing. Ioan VLAIC

Nu îți vine să crezi că a trecut un secol de la naștere și 23 de ani de la decesul prof. dr. Vasile Netea, istoric, scriitor, gazetar și folclorist.

Era omniprezent pe toată Valea Mureșului și în toate orașele din Ardeal. Îl întâlneai la Târgu-Mureș, Reghin, Brașov, Bistrița, Oradea, Cluj, Arad, Țebea, cu lansarea unei cărți, ori pentru a ține o conferință despre istoria Transilvaniei și personalitățile ei. Îl auzai la radio sau îl vedeai la televizor vorbind tot despre Ardeal, despre lupta românilor din Transilvania pentru drepturi și libertăți naționale.



Prezența lui originală, insolită, dar plină de culoarea de epocă a vechilor tribuni ardeleni, a devenit indispensabil legată de tot ceea ce este manifestație închinată trecutului, unde întotdeauna avea un cuvânt de spus, o amintire de evocat, o idee sau o credință de afirmat. A fost un patriot neîntrecut, un orator desăvârșit, o voce tunătoare, o logică perfectă, toate însoțite de argumente de necontestat.

S-a născut la 1 februarie 1912, în comuna Deda, județul Mureș. Mama sa, Lucreția Onigaș (Netea), s-a născut în satul Gledin. Vasile Netea a copilărit și a urmat școala primară în Gledin și Deda. A continuat studiile la Școala Normală din Târgu-Mureș, devenind învățător. Pentru puțină vreme însă, deoarece flacăra lăuntrică îl îndeamnă spre cercetări istorice, literare și publicistică. Colaborator al ziarelor și revistelor transilvane, remarcat de profesorul I. Lupaș și apoi de N. Iorga, Vasile Netea urmează cursurile Școlii Normale Superioare, își ia licența în istorie cu o teză despre *Istoria Memorandului*, iar în 1947 devine doctor „*magna cum laude*” cu o teză intitulată „*George Barițiu – Viața și Opera*”, sub îndrumarea profesorului C.C. Giurescu. A funcționat o vreme ca profesor în București, dar adevărata consacrare o va avea la Institutul de Istorie „N. Iorga”, unde a activat până la pensionare. Este greu să cuprinzi în câteva rânduri o activitate de peste cinci decenii, concretizată în peste 40 de volume, sute de articole și comunicări. Vasile Netea s-a impus în primul rând ca istoric, fiind de două ori laureat al premiului Academiei Române. Titlurile însăși îi definesc orientarea și contribuțiile în acest domeniu: *Reunion de la Transylvania a la Roumanie*, 1968, ediție în mai multe limbi; *Augustu Triboniu Laurian*, 1970, în

colaborare; *O zi din istoria Transilvaniei*, 1970; *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, 1974; *Spre unitatea statală a poporului român*, 1979; *Conștiința originii și a unității naționale în istoria poporului român*, 1980, etc. Istoricul creionează, deci, în monografiile sale, personalități de prim ordin, iar în studii, perioade defînitorii în lupte pentru libertate națională și unire. Toate acestea pe baza unor date riguros controlate, susținute de un condei înaripat de un adânc patriotism. Opera sa istorică este atât de vastă, încât este greu să răsfoiești o lucrare de specialitate care să nu se refere și la cercetările sale.

Tot patriotismul său stă și la baza monografiilor despre N. Iorga, Take Ionescu, Nicolae Titulescu etc., publicate în mai multe limbi de circulație mondială, căci, notează istoricul, „nu numai noi trebuie să fim informați asupra trecutului nostru, asupra spiritualității românești, ci și străinii care se lasă uneori atrași în mrejele unei propagande antiromânești”. În domeniul literelor, Vasile Netea s-a afirmat la început ca folclorist. A publicat în 1936 culegerea *Murăș, Murăș, apă lină* în colaborare cu Eugen Nicoară, iar în 1943 a pregătit ediția *Povești* ale lui Ion Pop Reteganul. Studiile și articolele pe teme literare și culturale sunt grupate în volumul *De la Petru Maior la Octavian Goga*, operă premiată de Academie, iar convorbirile cu unele personalități au apărut sub titlul *Interviuri literare*, 1977. Tot la acest capitol, trebuie amintite studiile și edițiile: *Ilarie Chendi, Pagini de critică*, 1947, *Ion Gorun, Scrieri alese*, 1983 și *Antologiile Interviuri din literatura română*, 1978, precum și *Carmen saeculare valachicum*, 1979. Călător și observator atent al vieții complexe din anumite zone etnoculturale ale țării, Vasile Netea s-a apropiat de realitățile locale, redactând *Figuri mureșene*, 1934, *Munții Apuseni, Muzeu istoric și Pantheon al poporului român*, 1977.

O altă latură a activității lui Vasile Netea este aceea de gazetar-redactor la publicațiile „Vremea” și „Universul”, colaborator la „Ardealul”, „Voința Transilvaniei”, „Dacia Rediviva”, „Duminica” și altele. Publică importante convorbiri cu mari personalități ale literaturii noastre – Arghezi, Sadoveanu, Rebreanu, Camil Petrescu – în paralel cu evocarea trecutului de luptă al Transilvaniei. Dureroasa perioadă a Diktatului de la Viena a evidențiat, pe lângă calitățile sale de gazetar și orator, și pe aceea de organizator al manifestărilor cultural-artistice. Ca vicepreședinte al Căminului refugiaților ardeleni „Avram Iancu”, a lărgit aria preocupărilor acestui așezământ cultural, destinat întrunirilor săptămânale ale muncitorilor, țăranilor și intelectualilor smulși de la vetrele lor, transformându-l într-un loc de întâlnire cu personalități ale culturii noastre și invitând aici conferențieri ca Gh. Brătianu, D. Gusti, Ion Chinezu, Octavian Neamțu, actori ca G. Vraca, Valentineanu, Ion Focșa, scriitori ca M. Beniuc, Ion Vlasiu, Lucian Valea etc. Vasile Netea a fost membru marcant al Partidului Național Liberal. Cărturarul și omul politic din Deda l-a apărat la procesul din 1946 pe marele exponent al românilor din

Transilvania, Iuliu Maniu, asumându-și cele mai mari riscuri. Consecințele n-au întârziat prea mult să apară. Ele s-au concretizat în două severe detențiuni: iulie 1952 – septembrie 1955 și iulie 1959 – 1963, în total șapte ani de închisoare. Vasile Netea s-a stins din viață la 6 martie 1989 și este înmormântat în comuna natală, Deda.

După trecerea la cele veșnice acum douăzeci și trei de ani, familia, prietenii și colaboratorii au făcut tot ce a fost posibil pentru păstrarea în memoria colectivă a celui care a fost prof. dr. Vasile Netea, istoric, scriitor, gazetar și folclorist.

Din inițiativa unor intelectuali din Târgu-Mureș, s-a înființat *Fundația Culturală „Vasile Netea”*, cu scopul valorificării moștenirii istorice și literare a cărturarului Vasile Netea, a contribuției aduse prin activitatea sa la îmbogățirea tezaurului de valori spirituale ale științei istorice a României.

Singura lucrare pe care Vasile Netea nu a putut să o publice în timpul vieții și care a apărut postum este *Mureșul superior – vatră de cultură românească*, îngrijită și tipărită de Editura Cuvântul, București, 2006, 219 pag.

Această carte reprezintă micromonografia satelor și comunelor dintre Izvorul Mureșului și Reghin, dar și a satelor și comunelor de pe Valea Gurghiului și Valea Luțului.

Voi încheia prezentarea acestei cărți cu cele relatate de prof. Vasile Netea despre aceste locuri mureșene: „Am visat în copilărie și în tinerețe pe malurile Mureșului, i-am însăilat aleanurile și murmurul în strofele mele de debut, am plâns de dorul lui în noapțile de urgie ale anumitor ani, i-am adunat cântecele în diferite culegeri de folclor, am cercetat atâtea dintre biografiile și creațiile oamenilor săi aleși, i-am cunoscut toate satele și orașele, într-un cuvânt, am fost și am rămas, de-a lungul vremii, mureșean din tălpi și până în creștet.

Ajuns la amurgul anilor, al căror număr s-a ridicat pe neașteptate la 76, vin acum și-i aduc o duioasă închinare, să-i evoc istoria și oamenii pe care i-am cunoscut și i-am iubit.

Curgi, Mureșe, curgi lin, așa cum curgi de milioane de ani, viața ta, viața valorilor tale e fără sfârșit.

Fiii tăi, cei de azi, ca și cei de ieri, ca și cei de mâine, te vor adora de-a pururi”.

## L-am cunoscut pe domnul Vasile Netea

*Prof. Leon ȘTEF*



Pe aniversatul de astăzi, la 100 de ani de la nașterea sa, l-oi fi văzut și înaintea de 1939 când a plecat la concentrare (1939-1940) ca sublocotenent pe granița de vest și apoi în refugiu, de la Diktat până la retrocedarea părții răpite din Ardeal, dar nu-mi amintesc nimic despre ginerele popii George Cazan, soțul frumoasei doamne Lucreția care a rămas în grija tatălui său împreună cu fiul, despre a cărui naștere, la 14 ianuarie 1940, tatăl află printr-o scrisoare.

De când a început să alerge, Gelu avea nevoie de prieteni, printre care mă număram și eu, și împreună ne jucam prin curtea gospodărească și mai cu plăcere prin vasta grădină cu tot felul de fructe de la frăguțe, căpșuni, strugurei, acrișe, zmeură la pere cu miezul roșu, altele galbene și parfumate și cele zemoase, apoi mere de vară unele dulci, altele acrișoare, prune și altele. În mijlocul grădinii era o masă lungă cu două lavițe laterale, pe care ne așezam să ascultăm (la un patefon manual care mai există și astăzi) romanețe și muzică ușoară foarte plăcute.

Pe Domnul Netea, care își petrecea vacanțele la Filea cu ai săi, nu-l prea băgam în seamă și pentru că în vasta verandă a casei, cu o masă foarte mare mereu plină de cărți, de ziare și alte hârțoage, unde își consuma aproape toată ziua citind, scriind și pufăind mreu din țigări, înfășurat într-un halat de casă, noi, copiii zburdalnici nu aveam acces. Numai seara ne lua la câte o plimbare pe malul Mureșului în apa căruia, ziua, ne scăldam până uitam de noi. Apoi familia pleca la București.

Așa-și petrecea verile sărbătoritul de astăzi, când nu era invitat la vreo întrunire să conferențeze cu patosu-i știut, iar noi cu ale noastre cele copilărești.

Dar din 1952, vreo trei ani nu l-am mai văzut iar în casa părintelui George Cazan (care în 1949 a plecat pe un drum fără întoarcere) nu mai era veselie, ci îngrijorare, lipsuri materiale și teama de ce-o să mai vină pe lângă neliniștea pentru cel arestat despre care nu prea aveau vești cu toate intervențiile pe lângă foști combatanți pentru cauza ardeleană, unii dintre ei ajunși pe trepte înalte ale ierarhiei noii orânduiri, pe care au început s-o slujească cu zel. În cei trei ani cât Domnul Vasile Netea a fost închis fără judecată, fără acces la un manuscris sau tipăritură, la o foaie de hârtie, un

creion, noi, copiii am devenit adolescenți, unii cu examen de maturitate după trei ani de liceu, iar în vacanțe, buni de lucru, la sapă și mai mult la recoltatul fânului. Prin 1955 având ceva treburi la București, am tras la familia Netea rugându-i să mă ocrotească vreo două zile. Acolo l-am cunoscut pe profesorul de franceză Gabriel Țepelea<sup>1</sup>, proaspăt întors și el din detenție, găzduit „sus” în bucătăria apartamentului „prietenului său de-o viață”<sup>2</sup>.

Cum îmi rămăsese timp până la plecarea trenului iar ceilalți erau plecați la treburile lor, sunt rugat să-i fac un comision gazdei mele: să-i aduc niște cărți de la domnul academician Andrei Oțetea care locuia pe strada Strâmbă la numărul 29. Cum nu cunoșteam Bucureștii decât foarte puțin, am ținut cont de îndrumările date și mai întrebând din om în om, mă trezesc în fața unei vile de om cu stare și cu gust; sun la interfon (habar n-aveam ce era acela), mă prezint, îmi spun însărcinarea și aud un țârțit iar ușa de la intrare mi se deschide.

Intru la parter pe niște scări de marmură albă, într-un hol enorm ce nu mai vazusem și sunt invitat să urc la etaj, unde domnul academician, în halat și papuci, își deconta sumele datorate lăptarului cu care se întreținea, într-un spațiu căptușit de cărți. Salut și încerc să mă recomand, însă n-apuc să-mi închei solia că îmi și pune în mână un pachet cu două cărți, înfășurate în hârtie transparentă, prin care se vedea că erau scrise în limba franceză. Mă înclin și bolborosesc ceva a salut reverențios și cobor cu grijă să nu alunec pe aceleași scări de marmură bine lustruite. Am răsuflat ușurat după ce am ieșit pe porțița cu interfonul și am apucat-o în pas alert spre strada Medic Colonel Stoenescu, nr. 9, la destinatar, care s-a mirat cât de ușor și repede m-am descurcat, mulțumindu-mi pentru osteneală.

Un alt serviciu pe care i l-am făcut s-a întâmplat cu cam cu doi ani înaintea plecării sale în veșnicie. Era bolnav și își simțea sfârșitul aproape. Diabetul și inima slăbită îi grăbeau apropierea de cei doi ani ai suferinței înaintea morții.

Era o după masă de vară spre sfârșit de august când, la rugămintea dumisale l-am însoțit cu mașina de la casa socrului său decedat până la Deda, să-și ia un ultim rămas bun de la părinții săi înmormântați în prea micul cimitir din centrul satului de reședință a comunei. Drumul printre morminte era strâmt, anevoios iar picioarele bolnave se strecurau cu greutate prin spațiul îngust și întortochiat.

Am ajuns totuși.

A răsuflat ușurat.

S-a recules cu pietate în fața celor doi adormiți care i-au dat viață.

A spus rugăciuni știute și neștiute numai de dumnealui.

<sup>1</sup> Vasile Netea, *Memorii*, Editura Nico, [2010], p.123 și passim.

<sup>2</sup> Gelu Neta despre Vasile Netea, Editura Christiana, București, 2012, pp. 26-32.

I s-a colorat fața.

I s-a pus un nod în gât și după ce și-a făcut cruce, cu glasul stins a zis: „Hai să mergem!”

Am făcut calea întoarsă cu mai mare anevoie. N-am luat-o pe drumul către casă. M-a prins de braț și am pornit fără cuvinte către biserică. Pe ușa de intrare în curtea bisericii am pătruns spre răsărit, în dreapta, lângă altar. Aproape de gard ne-am oprit.

A stat un timp cu mâinile împreunate. Apoi a zis: „Aici vreau să-mi dorm somnul de veci.” Așa s-a și întâmplat.

În vecinătate era un pom tânăr care a crescut și s-a îngroșat până a venit să-i țină tovarășie veșnică, (după 22 de ani, așa cum și-au jurat în fața altarului) a Sa Doamnă Lucreția.

## Iubire de neam

Lazăr LĂDARIU

Vasile Netea – spunea Ovidiu Papadima – e un fenomen, în felul lui – o concretizare a energiei fizice și spirituale a transilvănenilor noștri, căliți de secolele în care au trebuit nu numai să dăinuiască, ci și să acționeze până la încheștarea luptei, pentru a-și păstra ființa națională”.

„Era dârz și perseverent, cum e Mureșul în defileul săpat în stâncă, era și blând, ca apele râului după ce scapă din strânsoarea munților – scria Valentin Borda –, a purtat în timp semeția culmilor Scaunu, Bistricioru, Pietrosu, când stau bântuite de vremuieli; a fost ca un cerb bântuit de neliniști ancestrale; s-a dăruit luptei cu fervoarea lui Iancu cel Mare; munca i-a fost sărbătoare trăită febril...”.

„...Vasile Netea va constitui un exemplu de devotament civic și de înalt patriotism, la flacăra căruia s-a încălzit de-a lungul vieții – îl caracteriza Ilie Șandru –, continuând tradițiile spiritualității românești din Transilvania, care și-au găsit în personalitatea sa de excepție și în opera sa robustă și vastă una dintre cele mai pure încorporări”.

Trei opinii. Trei idei. Trei priviri asupra omului, scriitorului, istoricului. Trei dovezi de iubire a Transilvaniei! Pentru că preocuparea principală a vieții și a operei lui a fost Transilvania. Dragostea pentru Transilvania se identifică, la Vasile Netea, cu iubirea pentru Mureș. Mureșul cel cu apă lină. Se identifică cu dragostea pentru mureșeni, oamenii acestor locuri, cărora le-a închinat toată dăruirea și puterea de muncă.

De dragul acestui „Mureș Superior”, rațiunea lui de a fi, cu luciditate și cu virtuozitate intelectuală, istoricul cuprinde trăirile lui într-o sintagmă în măsură să spună totul: „Vatră de cultură românească”.

A iubit, cu ardoare, zona de sus a Mureșului, cu munții Călimani, cu vârful Pietrosu, cu Scaunul Domnului, cu stâncile, cu păsările, cu păstrăvii, cu ciobanii, cu turmele și tălăngile lor. A iubit Mureșul, adunând în albia sa apele Topliței, Ilvei, Răstoliței, Bistrei. A iubit teritoriul mustind de istorie de la Deda, Brâncovenești, Săcal, Suseni.

Cu ochiul minții, prin gestul dăruirii emoționante, totale, întru a patriei cinstire, s-a oprit la vremurile grele ale bejeniei, ale „trecerii în țară străină” într-o istorie învolburată.

Statornic crezului său, cu harul lui dumnezeiesc, a evocat marile personalități și evenimentele istorice ale neamului și ale destinului lui: Varlaam, Barițiu, Bărnuțiu, Horea, Șincai, Maior, Goga, Șaguna, Eminescu (Înaltul Domn al Limbii Române care, prin trecerea lui de Luceafăr spre Mica Romă, aici, la Deda, a sfințit locul cu nemurirea sa), Elie Miron Cristea, primul patriarh al României, Ștefan Branea, Teodor Ceontea, Andrei Ghidiu, generalul Traian Moșoiu (generalul, care, în decembrie 1918, a trecut, cu

Armata Română, pe aceste meleaguri pentru împlinirea visului, a dorinței românilor de-o viață, aceea de a avea o țară rotundă!), Simion Mândrescu, Simion Popescu, dr. Eugeniu Nicoară și mulți alții.

Cu o convingere copleșitoare, cu acea uimitoare coerență interioară a românului ardelean, istoricul, omul de cultură, a scris despre locul obârșiilor lui, dar și despre Revoluția de la 1848, despre Războiul de Independență de la 1877-1878, considerând cuțit în inimă pagina neagră a cedării, către Ungaria horthystă și fascistă, a nordului Ardealului, prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940.

Prin uluitoare intervenție scrisă și verb ales, prin patriotism, ca însușire fundamentală a ardeleanului, prin trăirea sensibilă de la Căminul „Avram Iancu” al refugiaților ardeleni, într-o întoarcere la izvoare, cu har și cu dăruire, ca reporter de război pe teatrul operațional al Estului, luptând împotriva „ciumei roșii”, dorea revenite la Patria - Mamă: Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herței și partea înstrăinată din Ardealul nostru sfânt.

Cu distincție personală, același rămânând, în ciuda viforelor vremurilor, cu toată constrângerea închisorii comuniste, a apărât Biserica Neamului, i-a elogiât pe înaintemergătorii sfințelor altare, luminători ai nației, de prin Deda, Filea, Vătava, Dumbrava, Râpa de Jos, Pietriș, Rușii-Munți, Săcalu de Pădure, Idicel, Potoc (Deleani), Suseni etc.

Cu harul acela aparte, convingător, original și inteligent, cum s-a dovedit în toată opera sa, Vasile Netea a contribuit la mișcarea folclorică națională, prin culegerea de folclor „Murăș, Murăș apă lină...” (împreună cu dr. Eugen Nicoară, cu o prefață de Ion Agârbiceanu), prin preocupările față de creația populară, prin sărbătorile Crăciunului, Anului Nou, Bobotezei, Paștelui, prin obiceiurile legate de nașteri și înmormântări, prin doinele de jale și de înstrăinare, prin baladele și colindele, prin orațiile de nuntă, dintr-un adânc respect pentru această vatră românească, pentru țărani locului, păstrători ai zestrei noastre spirituale.

„Prin tot ce a făcut, Vasile Netea a scris o pagină de aur, o pagină de glorie a românilor și, îndeosebi, a Văii Mureșului Superior, zona din care provine și pe care a iubit-o atât de mult cât timp a fost în viață”.

Însoțit de gândul ardeleanului „dus până la capăt”, Vasile Netea a fost legat de pământul strămoșesc, de toate datinile și obiceiurile lui. O dovedește și finalul duioasei închinări din „Cuvinte pentru început” la cartea „Mureșul Superior – vatră de cultură românească”: „Curgi, Mureșe, curgi lin, așa cum curgi de milioane de ani, viața ta, viața valurilor tale e fără de sfârșit. Fiii tăi, cei de azi, ca și cei de ieri, ca și cei de mâine, te vor adora de-a pururi!”

**P.S.** Aceste gânduri la început de primăvară au fost rostite la Deda, la 5 martie a. c., ca o întoarcere în timp, la cei 97 de ani de la naștere și la cei 20 de ani de la moartea cărturarului.

*10 martie 2010*



## Mărturii ...

*Prof. Gheorghe DĂRĂBAN*

Orice localitate își are „oamenii” săi cu care se mândrește și care o reprezintă în orice împrejurare. Oameni de bună credință există pretutindeni, oameni „de seamă”, de asemenea, dar important este ca aceștia să fie conștienți de rostul și rolul lor, de menirea pe care o au în colectivitatea pe care o reprezintă. Un asemenea OM a fost și Vasile Netea, fiu al satului Deda, om de mare acțiune culturală, preocupat permanent de prezența activă a intelectualului în procesul de educație, aflat în strânsă legătură cu tradițiile și interesele satelor noastre românești.

„Memoriile” lui Netea, lecturate în strânsă legătură cu opera sa, oferă informații privitoare la lumea prin care a trecut autorul lor și condițiile în care și-a pus în aplicare gândurile și planurile de activitate, în conformitate cu formația, pregătirea și capacitățile sale intelectuale. Deseori ele au constituit teme de discuții ocazionate de diferite întâlniri cu semenii din generația sa, ori cu cei din cele mai tinere.

Legat puternic de spațiul mureșean, loc de naștere și de formare, păstrând frumoasele amintiri ale Târgu-Mureșului anilor de școală, ai debutului literar, colaborator și inițiator de publicații, dragostea pentru oameni și evoluția sa culturală îl fac să devină inițiator, fondator și colaborator al noii serii a revistei „Vatra”, al cărei prim număr apărea în martie 1971, sub conducerea scriitorului Romulus Guga. La propunerea acestuia, după o lungă perioadă de colaborare, Vasile Netea a acceptat să se confeseze. Astfel, „Memoriile” sale au fost scrise și publicate între anii 1980 – 1986, număr de număr în revista „Vatra”. Este ultima sa lucrare unitară, începută cu mare trageră de inimă și continuată peste ani, până când boala nemiloasă i-a afectat vederea și l-a împiedicat să mai scrie. De la un capăt la altul, această lucrare, structurată în 52 de secvențe, numerotate cu cifre romane, este străbătută de numeroase personalități, intelectuali activi ai vieții istorice, literare și politice, pe care i-a cunoscut. Aceste secvențe au ca obiect al relatărilor mai întâi Târgu-Mureșul, apoi Reghinul, Clujul, Sibiu și Bucureștiul, unde se stabilise în cele din urmă, dar există și trimiteri către Deda și împrejurimile ei, mai ales atunci când este vorba despre frumoasele și emoționantele aduceri aminte referitoare la familie, părinți, anii copilăriei, obiceiuri, tradiții locale, folclor mureșean.

Încă de tânăr, când era acasă sau când venea acasă în vacanță, el mergea cu tatăl său la pădure pentru exploatarea lemnului, deoarece „nu le ajungeau banii”, deși aveau o vacă, oi și un cal. De asemenea, tânărul Vasile „mergea la cosit”, contribuind astfel și el la întreținerea gospodăriei. Părinții

erau oameni credincioși, frecventau biserica din localitate cu regularitate, în acest spirit fiind educat și copilul

O altă preocupare a copilului și apoi a flăcăului Vasile Netea era participarea cu însuflețire la obiceiurile și tradițiile locului în care el s-a născut. Îi erau dragi cântecele populare care transmiteau sentimente de dor, de jale, de înstrăinare, de ură împotriva cătăniei sub steagul neamțului și a împilărilor nedrepte, de caldă evocare a legăturilor de familie și a vieții libere din pădurile strămoșești. Strigăturile care îl fermecau erau cele care oglindeau umorul popular, dragostea de viață, satira împotriva aroganței și ipocriziei, a lenei și a eleganței costisitoare, precum și a închipuitelor frumuseți ori a bogățiilor sfidătoare.

Încă de copil mergea cu ceilalți apropiați de vârstă la toate acțiunile folclorice, îndeosebi la cele legate de sărbătorile Crăciunului, Anului Nou și Bobotezei. Umblau „la colindat”, cu plugușorul, fiind cunoscut printre ceilalți tineri cu apelativul de „Văsilica lui Gorea Netii”.

Devenind flăcău, Vasile Netea participa acum la alt fel de manifestări, la horele populare care se organizau în sat. De Crăciun se organizau trei hore, numite „jocuri”. Unul era „jocul din sus”, la care participau tinerii care locuiau în acea parte de sat (spre Bistra Mureșului); al doilea „joc” era în centrul satului, pentru cei care locuiau aici, iar al treilea era în partea de jos a satului, pentru tinerii care locuiau în partea dinspre Pietriș a localității Deda. Vasile Netea făcea parte din „jocul” care era în partea de jos a satului, pentru că el locuia aici. Fiecare băiat și fată mergea la jocul de care aparținea, rareori se întâmpla ca cineva să meargă la alt joc, în acest caz spunându-se că „mergeau lăturenii”. În pauzele dintre jocuri era obiceiul ca băieții să meargă pe la fete pe-acasă să le colinde, iar acestea îi puneau pe băieții la masă, apoi se întorceau la joc. Era un obicei frumos la Deda, savurat din plin și de Vasile Netea, care nici o clipă nu s-a depărtat de oamenii din satul său, nu și-a uitat obârșia, ci, chiar cu formația sa de intelectual, participa alături de toți ceilalți la aceste manifestări frumoase legate de sărbătorile creștine.

Anul 1937 reprezintă un moment de cotitură în viața lui Vasile Netea, deoarece acum își va lega viața cu aleasa inimii sale. Astfel, la 10 ianuarie 1937 s-a căsătorit cu Lucreția Cazan, certificatul lor de căsătorie fiind eliberat de Sfatul Popular al comunei Deda, în urma consimțământului liber exprimat de către cei doi soți. Lucreția Cazan s-a născut la data de 6 septembrie 1920 în satul Filea, comuna Deda, pe atunci aparținând de raionul Toplița, fiind fiica vestitului preot ortodox din Filea, Gheorghe Cazan, care era președintele Cercului Cultural Filea din cadrul Despărțământului Reghin al ASTREI. În perioada 1938-1940 a funcționat ca învățător la Târgu-Mureș și Deda, după care a urmat perioada refugiului, la București. În această perioadă a participat la luptele pentru eliberarea Transilvaniei primind decretul de veteran în războiul antifascist. A fost angajat până în 1947 în cadrul Ministerului

Învățământului Public, trecând din nou apoi la catedră până în 1952, funcționând la diferite școli din București, când a fost arestat și întemnițat pentru prima dată (1952-1955). La ieșirea din închisoare a adus acasă cămașa sa de pușcăriaș, cu 31 de petece, care acum se găsește la Muzeul Național de Istorie din București. După câțiva ani, timp în care a funcționat ca profesor în București, este din nou arestat și închis (1959-1963). În total, a fost privat de libertate 8 ani, trecând prin închisorile din Malmaison, Jilava, Bragadiru, Râmnicu Sărat și Botoșani.

În anul 1949 profesorul Vasile Netea a primit trista veste a morții mamei sale (o moarte venită oarecum pe neașteptate), produsă subit, în timp ce ea mergea spre gară. A fost o lovitură grea, în urma căreia cărturarul a suferit foarte mult. După câțiva ani, el a ridicat în amintirea ei o troiță din lemn și a sădit la locul neplăcutului eveniment o salcie plângătoare. Acestea se pot vedea și astăzi lângă șoseaua națională, acolo unde a murit mama sa.

Cărturarul din Deda Mureșului a fost o personalitate remarcabilă, care a avut relații de prietenie cu oameni marcați ai culturii românești. Legat de Deda, este întâmplarea neașteptată în care l-a cunoscut pe Octavian Goga. Era prin anul 1932, când reprezentantul Partidului Poporului, Octavian Goga, se afla în zona Reghinului într-o campanie electorală de alegeri parțiale. Era o zi de duminică, când, la Deda, după serviciul religios a avut loc întâlnirea cu candidatul. Era stabilit ca aceasta să aibă loc în spațiul dintre biserică și primărie, despărțite de ulița principală a satului. Pe scările Primăriei se aflau oficialitățile. De aici și-a ținut discursul Octavian Goga, care, pentru cetățeni nu era prea convingător, deoarece aceleași oferte electorale le mai făcuse și în 1925 și nu s-a realizat nimic. Așa stând lucrurile, vorbitorul deseori era întrerupt de public, până când cineva (Grigore Buta) a aruncat o strigătură obscenă. Auzind acestea, tânărul președinte liberal și-a făcut drum printre oameni potolindu-i, și-a asumat cuvântul și le-a vorbit acestora despre Octavian Goga, poetul pătimirii noastre, cel care a pregătit prin opera sa Unirea Transilvaniei cu România. Apoi le-a recitat poezia „Plugarii”, ascultată într-o liniște perfectă, după care Goga și-a reluat discursul la o intensitate mult mai scăzută. După această întâmplare nefericită, Netea a fost invitat de Goga să servească masa împreună. S-a legat atunci între cei doi o mare prietenie, care a durat până la decesul poetului.

Vasile Netea a cunoscut toate vicisitudinile vieții, dar după fiecare lovitură a reușit să se ridice deasupra lor, să se impună și să devină un om de valoare a acestei țări, un om de cultură, un adevărat cărturar român. A avut foarte mulți prieteni, a știut să facă, dar și să păstreze prietenii prin comportamentul său, prin maniera sa de a fi, impunându-se ca un model de om. A știut să se facă respectat, respectându-i pe ceilalți, a iubit pe cei din jur, ca să fie iubit la rândul său de către aceștia, a apreciat ca să fie apreciat, a

muncit serios pentru a se realiza pe plan intelectual și a făcut-o cu un deosebit succes.

Acest cărturar a lăsat posterității o operă monumentală, o operă impresionantă, atât prin dimensiunile sale, cât mai ales prin profunzimea abordării problemelor, ori prin multitudinea și diversitatea subiectelor. Ca fiu al Dedei și al Mureșului Superior, el a fost preocupat permanent, în primul rând, de aspectele specifice acestei zone, realizând o culegere de folclor din zonă, implicându-se profund și eficient în activitățile ASTREI reghinene, dar impunându-se și ca un mare patriot al acestei țări, luptând pentru propășirea neamului, pentru libertate și independență națională prin toate mijloacele, inclusiv pe linia frontului antifascist.

A fost și este apreciat de către oamenii de cultură din țară, cât și de consătenii săi, în mijlocul cărora își petrece odihna de veci. În semn de recunoștință, liceul din localitate și revista elevilor care ființează aici îi poartă numele. În fiecare an, la începutul lunii februarie se organizează în liceul nostru „Zilele școlii dedene”. Cu această ocazie au fost organizate numeroase activități și serbări școlare, precum și concursuri, la care copiii au putut să se evidențieze din plin. Este unul din mijloacele prin care posteritatea dedeană aflată pe băncile școlii a înțeles ce a reprezentat și reprezintă Vasile Netea pentru Deda, pentru Ardeal și pentru toți românii de pretutindeni. Elevii, educatoarele, învățătoarele și profesorii de la unitățile școlare din localitate s-au prezentat la această sărbătoare a școlii cu bune rezultate la învățatură și frumoase prestații la olimpiadele și concursurile școlare organizate în ultimul timp. Vasile Netea reprezintă pentru obștea dedeană un punct de referință, tinerii dedeni fiind mândri de ilustrul lor înaintaș.

Vasile Netea a murit, dar numele său va dăinui veșnic în conștiința oamenilor de suflet din Deda și din întreaga țară.

## Vasile Netea, cărturar de formație riguroasă!

*Dorin BORDA*

După ani și ani, iată, din nou, ne-am dat întâlnire la margine de defileu Toplița-Deda, acolo unde apa Mureșului iese triumfătoare din „chingile” muntoase, îndreptându-se, ceva mai lin, spre Câmpia și Podișul Transilvaniei. Ne-am dat întâlnire, așadar, în ziua a treia a lui Mărțișor 2011, la Deda, pentru a ne semna prezența la un act de cultură, de istorie românească, prilejuit de comemorarea a 22 de ani de la trecerea în eternitate a unui neprețuit fiu al frumoasei așezări de pe Valea Mureșului Superior, a celui care a fost Vasile Netea, mare cărturar și istoric mureșean. Așa cum bine spunea prof. Dimitrie Poptâmaș, președintele Fundației Culturale „Vasile Netea” din Târgu-Mureș, moderatorul manifestării: „Ne reîntâlnim după un an de zile în frumoasa așezare de la poalele Călimanilor pentru a comemora personalitatea unui istoric de talie națională. De a-l comemora pe Vasile Netea. Am venit aici cu prieteni din Târgu-Mureș, din Toplița, care l-au cunoscut îndeaproape pe Vasile Netea, și îi menționez pe dr. Vasile Dobrescu, Lazăr Lădăriu, Ilie Șandru, dr. Florin Bengean, originar din Deda, cu alții care în preocupările lor au avut ca idee cunoașterea vieții și a activității acestui scriitor istoric al Transilvaniei. Ne reunim în cadrul simpozionului «Vasile Netea», personalitate ilustră a istoriei și culturii naționale”, organizat de Primăria comunei Deda, Fundația Culturală „Vasile Netea” și Despărțământul Central Județean Mureș al ASTRA.



Reportajul acesta despre ceea ce s-a întâmplat la Deda în primele zile ale lunii martie trebuia să înceapă altfel. Spus altfel, cu slujba de pomenire, de rugăciune oficiată în Biserica ortodoxă de părintele paroh Dumitru Fărcaș, cu depunerea celor două coroane de flori la mormântul lui Vasile Netea, din partea Primăriei comunei Deda și a Fundației Culturale „Vasile Netea”. O inversiune a faptelor deliberat asumată de semnatarul acestui reportaj.

Momentului de reculegere trecut în sufletul și conștiința fiecăruia dintre cei prezenți la slujba religioasă și la mormântul istoricului Vasile Netea i-a urmat simpozionul propriu-zis. Dar nu înainte de alocuțiunile doamnei Lucreția Cadar, primarul comunei Deda, și ale domnului Lazăr Lădăriu, redactor-șef al ziarului „Cuvântul liber”, președintele Despărțământului Central Județean Mureș al ASTRA. Comunicările prezentate în cadrul simpozionului, șase la număr, au fost cât se poate de interesante, unele cu caracter inedit, pentru cei ce și-au ocupat locurile în sala de ședințe a Consiliului local - profesori, cadre medicale, funcționari ai Primăriei, în frunte cu secretarul Ioan Vancu.

Împlinirile lui Vasile Netea în istoriografia românească au fost pregnant evidențiate de prof. dr. Vasile Dobrescu. Pe lângă tema abordată, avizatul istoric mureșean s-a referit și la începuturile lui Vasile Netea în presa vremii, selectiv, și la publicistica lui. Discursul său s-a axat pe tema „Vasile Netea - istoric al Revoluției Române de la 1848-1849”.

Frumusețea cuvântului, asumarea cuvântului pentru românii ardeleni, stindardul discursului purtat ani de-a rândul de Vasile Netea i-au prilejuit lui Dimitrie Poptamaș să-și conceapă dizertația „Vasile Netea - oratorul”. A venit rândul domnului Lazăr Lădariu, care ne-a încântat pur și simplu cu date inedite despre Vasile Netea, parte dintre ele conținute în cartea acad. Gabriel Țepelea, intitulată „însemnări de taină”. Țepelea a fost un prieten apropiat al lui Vasile Netea. Și, nu doar pentru acest lucru, Lazăr Lădariu și-a intitulat comunicarea „Gabriel Țepelea despre Vasile Netea”. Dr. Florin Bengean s-a referit la momente din viața, din legătura pe care Vasile Netea a avut-o cu ilustrul său dascăl Ioan Lupaș, mare istoric al Transilvaniei. „Vasile Netea și Ioan Lupaș” - tema supusă atenției în cadrul simpozionului. Profesorul toplițean Ilie Șandru, scriitor, publicist de marcă, și-a susținut, cu date concrete, comunicarea „Destinul unui personaj din «Memoriile lui Vasile Netea - dr. Ioan Bozdog»”, fost prefect de Mureș, pentru un an și o lună, fost profesor la liceul „Al. Papiu Ilarian”, din Târgu-Mureș, fost președinte al Despărțământului ASTRA Târgu-Mureș. „Deda și împrejurimile în «Memoriile» lui Vasile Netea” a fost tema acoperită in extenso de profesorul dedean Gheorghe Dărăban, cu multele trimiteri la biografia „de acasă” a lui Vasile Netea. Istoricul, cărturarul dedean Vasile Netea „*n-a murit, e printre noi cu moștenirea pe care ne-a lăsat-o*”, spunea preotul paroh Dumitru Fărcaș, în finalul slujbei de pomenire. Așadar, ne-am reîntâlnit cu un OM, cu spiritul lui Vasile Netea. Anul viitor se vor împlini 100 de ani de la nașterea acestui „*cărturar de formație riguroasă, cu studii în Transilvania natală*” (Al. Zuh).

În partea a doua a simpozionului, Dimitrie Poptamaș a semnalat asistenței câteva apariții editoriale mureșene conținând, în parte, referiri la viața și activitatea lui Vasile Netea. Este vorba despre Vasile Netea: „Constantin Romanu-Vivu”, carte lansată în premieră la Deda; Almanahul „Țara Fagilor”, vol. XIX; Take Ionescu: „Corespondența cu Adina”; Lazăr Lădariu și Mariana Cristescu: „Pentru credință, neam și țară”; Lazăr Lădariu: „Plăcuta zăbavă”; Dorin Borda: „Presa românească mureșeană (1910-1940)”; Marin Șara și Ilie Frandăș: „Dr. Eugen Nicoară și Astra”; Ilie Șandru: „Vremuri și destăinuirii”; „Reghinul cultural”.

Dan Berindei scria: „...Netea este neîndoielnic unul din vorbitorii cei mai eficienți și ascultați, înzestrat cu un evident «dar al vorbirii» întemeiat pe erudiție și entuziasm, am impresia că Vasile Netea s-a considerat întotdeauna un mesager al culturii naționale... L-am văzut entuziasmând sala prin propriul său entuziasm, prin fervoarea și directa sa implicare în tema tratată, dar, poate, în egală măsură, prin conținutul interesant, original al expunerii sale.”

(Cronică apărută în „Cuvântul liber”, sâmbătă, 5 martie 2011)

## Centenarul nașterii cărturarului Vasile Netea

Dorin BORDA

Cu multă zăpadă adunată de o parte și alta a ulițelor, cu ger, cu vântul care, șase luni dintr-un an, bate dinspre Toplița, și tot atâtea invers, cu soare strălucitor, dar „mușcător”, ne-a primit Deda în dimineața zilei de joi, 2 februarie 2012. Pe ulițe, femei, bărbați și copii, în grabă mare către sfântul lăcaș de rit ortodox, pentru a asista la Liturghia prilejuită de sărbătoarea creștinească Întâmpinarea Domnului, oficiată de preoții *Dumitru și Gabriel Fărcaș*, precum și de *Ionuț Cadar*, care slujește la biserica din satul Filea. Dublă sărbătoare în așezarea de la capătul de sud a defileului montan care se deschide la Toplița Română. Dublă, fiindcă, pe lângă cea religioasă, în impunătoarea biserică cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh”, dedeni și oaspeți veniți de la Târgu-Mureș au trăit ore de rugăciune și închinăciune asociate și pomenirii întru cinstire și veșnică aducere aminte a cărturarului Vasile Netea, proeminentă personalitate a comunei Deda, a istoriei și culturii noastre naționale.

Apoi, înspre ceas de amiază, la mormântul istoricului născut la Deda în anul 1912, aflat în grădina bisericii, s-a păstrat un moment de reculegere, au fost depuse coroane de flori din partea Primăriei comunei Deda, a Fundației Culturale „Vasile Netea” din Târgu-Mureș și a Bibliotecii Județene Mureș. Părtași la acele clipe de aducere aminte, fiul cărturarului, *Gelu Netea, Lucreția Cadar*, primarul așezării, *Dimitrie Poptămaș, Lazăr Lădariu*, redactor-șef al ziarului „Cuvântul liber”, președintele Despărțământului Central Județean Mureș al ASTREI, pr. dr. *Florin Bengean, Aurel Borșan*, prof. univ. dr. *Vasile Dobrescu, Ilarie Gh. Opreș*, președintele Asociației Artiștilor Plastici Mureș.

Printre troiene, cu albul lor lucitor în bătaia razelor de soare, ne-am îndreptat spre Casa de Cultură „Mihai Eminescu”, în care am intrat pentru o altă activitate înscrisă în cadrul „Zilelor Vasile Netea”, prilejuite de centenarul nașterii istoricului și demarate, la Târgu-Mureș, miercuri, 1 februarie a.c. Sala mare a Casei s-a dovedit a fi neîncăpătoare, semn că localnicii știu să-și prețuiască concetățenii, înaintașii. Cuvântul de deschidere a reuniunii culturale a fost rostit de doamna *Lucreția Cadar*, primarul comunei Deda, care, și de această dată, a demonstrat că ceea ce face pentru comunitate se datorează sufletului ei nobil și deschis spre oameni. „Vasile Netea este, an de an, sărbătorit aici, în satul lui de obârșie. Îl cinstim că pe una dintre marile personalități cu care ne mândrim”, a precizat destoinica primăriță. Pe rând i-a prezentat numerosului public pe cei veniți să cinstească, prin comunicările lor, sărbătoarea împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Vasile Netea, și anume:

*Dimitrie Poptămaș*, președintele Fundației Culturale „Vasile Netea”, *Lazăr Lădariu*, *Gelu Netea*, prof. univ. dr. *Vasile Dobrescu*, pr. dr. *Florin Bengean*, prof. *Gheorghe Daraban*, ambii fii ai Dedei. La rândul lui, *Dimitrie Poptămaș*, moderatorul reuniunii culturale de evocări și comunicări, i-a invitat la cuvânt pe cei nominalizați mai înainte. Scurte puncte de vedere și apreciere.

*Vasile Dobrescu* a punctat evoluția cărturarului Vasile Netea spre Târgu-Mureș, Cluj, București, cu preocupările sale în varii domenii: istorie, folclor, publicistică etc.

*Lazăr Lădariu* a avut mai întâi un gând bun asociat prezenței în număr mare a tinerilor la reuniunea culturală, apoi un gând pios de aducere aminte postumă față de cărturarul Vasile Netea, neomițând a preciza că el a fost un mare astrist, un mare cronicar al ASTREI.

*Florin Bengean* și *Gheorghe Daraban* au realizat un tablou definitoriu despre Vasile Netea, părinții săi, preocupările lui culturale, cu studiile sale, cu relațiile de prietenie pe care le-a avut cu ierarhii bisericii, cu personalități ale literaturii romane, neomițând faptul că istoricul cărturar dedean a meritat efortul făcut de organizatori pentru sărbătorirea centenarului nașterii sale.

În finalul succintelor evocări, *Dimitrie Poptămaș* s-a referit la conținutul cărții „Gelu Netea despre Vasile Netea”, lansată în premieră la Casa de Cultură „Mihai Eminescu” din Deda. Gelu Netea și-a exprimat grațitudinea vizavi de momentul evocator închinat tatălui său, moment încheiat cu un program culturalartistic, susținut de elevi ai Grupului Școlar „Vasile Netea”, îndrumați de profesorul de muzică *Ioan Movilă*. Un program frumos, pilduitor de cântec, poezie dedicată poetului nostru național Mihai Eminescu, din care n-au lipsit „Cântecul gintei latine” și „Imnul Europei”, program datorat Catedrei de limba română a Grupului Școlar „Vasile Netea”. Așa s-a scris o altă poveste despre o legendă a Văii Mureșului, scrisă la început de Făurar 2012. „Cu mâine zilele-ți adaugi, / Cu ieri viața ta o scazi/Și cu toate astea-n față, / De-a pururi ziua cea de azi”.

(*Cronică apărută în, „Cuvântul liber” – sâmbătă, 4 februarie 2012*)



# **PRO MEMORIA**



## Programe



La Deda, jud. Mureș 31 ianuarie 1982.

**P R O G R A M**  
**Liceul industrial, ora 10**

1. ROMULUS GUGA, redactor șef al revistei „VATRA“:  
*Cuvînt de deschidere*
2. TOADER PÂRLEA, profesor, Liceul industrial — Deda:  
*Din trecutul comunei Deda și a împrejurimilor*
3. VALERIU NIȚU, cercetător la Centrul de științe sociale Tîrgu Mureș:  
*Prezențe spirituale la răscruci de veacuri: Teodor Ceontea și Aurelian Borșianu din Deda*
4. VALER POP, muzeograf principal la Oficiul județean pentru patrimoniul cultural național, DIMITRIE POPTĂMAȘ, șef serviciu la Biblioteca județeană Mureș:  
*Dascălul Iustin Handrea din Maiorești*
5. MELINTE ȘERBAN, Studioul de Radio — Tîrgu Mureș:  
*Din tradițiile revuisticii mureșene interbelice*
6. MARIN ȘARA, Biblioteca orașenească — Reghin:  
*Despre activitatea cultural-educativă a Despărțămîntului ASTRA din Reghin*
7. Dr. GRIGORE PLOEȘTEANU, cercetător științific principal la Centrul de științe-sociale — Tîrgu Mureș:  
*Din activitatea mureșenilor împotriva Diktatului de la Viena*
8. VASILE DOBRESCU, lector univ., I.M.F. — Tîrgu Mureș:  
*Contribuția istoriografiei mureșene la patrimoniul istoriografiei naționale*
9. IOAN DAMIAN, profesor, Liceul industrial — Deda:  
*Obiceiuri de iarnă în Valea superioară a Mureșului*
10. IOSIF PÎRLEA, secretar adjunct al Comitetului comunal de partid Deda:  
*Dezvoltarea economică-socială în anii socialismului a comunei Deda — fundament al continuității tradițiilor noastre cultural-artistice*
11. Prof. dr. VASILE NETEA, București:  
*Insemnătatea locurilor natale în formarea personalității omului de cultură și știință*

Program 31 ianuarie 1982.

**Sala festivă a Consiliului popular, ora 12,30:**

Vizitarea expoziției documentare „Tradiție și continuitate cultural-istorică pe Valea superioară a Mureșului“, organizată în colaborare cu Biblioteca județeană, Muzeul județean Mureș și Biblioteca orașenească — Reghin

**Căminul cultural, ora 13**

Intilnire cu **fiii satului:**

„Satul în viața și activitatea mea“

**Căminul cultural, ora 14:**

Program cultural-artistic prezentat de formațiile artistice din Bistra-Mureșului, Pietriș și Deda

Tipografia Tîrgu Mureș 2013—1982

Comitetul de Cultură  
și Educație Socialistă  
al Județului Mureș  
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ  
MUREȘ

Consiliul Comunal  
de Educație Politică  
și Cultură Socialistă  
BIBLIOTECA COMUNALĂ  
Deda

Simpozionul științific

**TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE  
CULTURAL-ISTORICĂ  
PE VALEA SUPERIOARĂ  
A MUREȘULUI**

Ediția a 3-a



Miercuri, 1 februarie 1989, de la ora 13,  
la Biblioteca comunală Deda

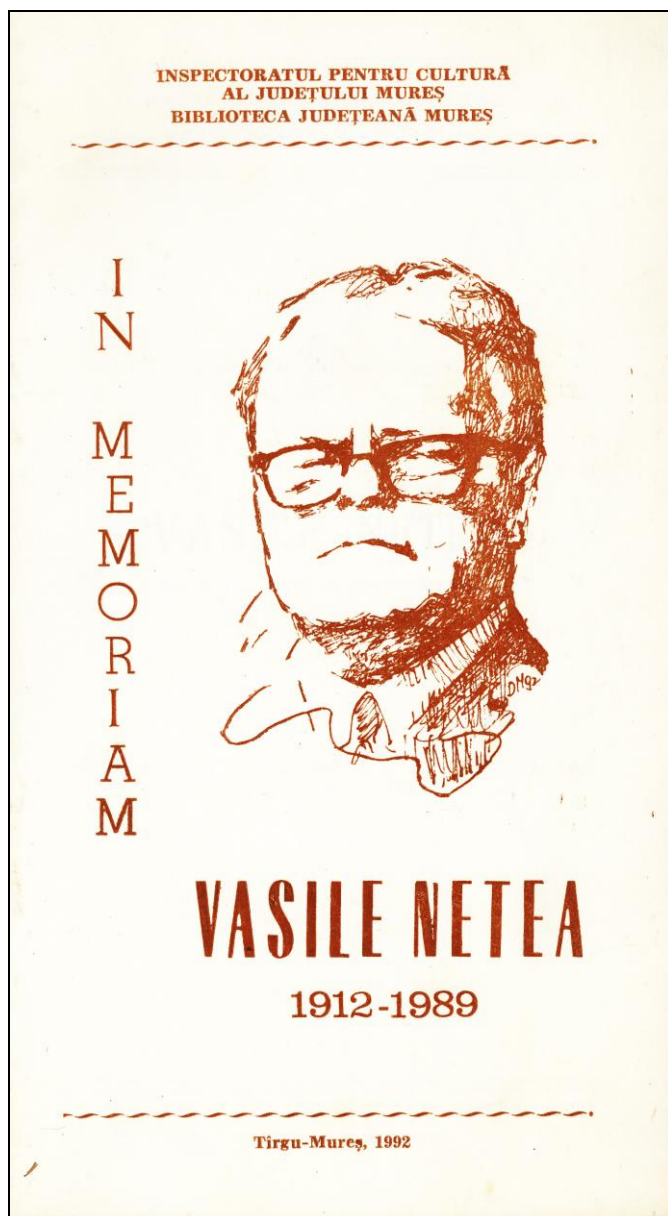
Deda, jud. Mureș 1 februarie 1989.



ÎN PROGRAM :

- R e f e r a t e
- 1. Iosif PĂRLEA, președintele Consiliului Comunal de Educație Politică și Culturală Socialistă Deda  
Cunoașterea și prețuirea tradiției cultural-istorice - preocupare consecventă a partidului și statului nostru
- 2. Dimitrie POPTĂMAȘ, directorul Bibliotecii Județene Mureș  
Prezența și circulația "Cărții românești de învățătură" în localitățile din valea superioară a Mureșului
- 3. Traian BOSANCA, muzeograf principal la Complexul Muzeal Județean  
Mureșenii și Marea Unire de la 1 Decembrie 1918
- 4. Gheorghe DĂRĂBAN, profesor la Liceul din Deda  
Pilda unui precursor - învățătorul Iustin Handrea din Maiorești
- 5. Teodor PĂRLEA, profesor la Liceul din Deda  
Valea superioară a Mureșului în anii ocupației horthyste
- 6. Mihail Art. MIRCEA, șef serviciu la Biblioteca Județeană  
Folclorul văii superioare a Mureșului în publicații din perioada interbelică
- 7. Ioan DAMIAN, profesor la Liceul din Deda  
Repertoriul muzical al sărbătorilor de iarnă în satele comunei Deda
- C o l o c v i u pe temele referatelor
- E x p o z i ț i e tematică de cărți

Program 1 februarie 1989.



Târgu-Mureș 29 februarie 1992.



## PROGRAM

Sîmbătă, 29 februarie 1992, orele 10—13  
Tîrgu-Mureş  
Palatul Culturii, Sala mică

### Simpozion ştiinţific omagial

Prof. univ. dr. DINU C. GIURESCU (Bucureşti)  
**Vasile Netea în istoriografia românească**

Prof. univ. dr. POMPILIU TEODOR (Cluj-Napoca)  
**Vasile Netea — istoric al Transilvaniei**

Prof. univ. dr. CONSTANTIN MARINESCU (Iaşi)  
**Conştiinţa unităţii naţionale în opera istoricului pa-  
triot Vasile Netea**

Dr. ALEXANDRU PORȚEANU, cercetător ştiinţific princi-  
pal (Bucureşti)  
**Vasile Netea — istoric al Memorandum-ului**

Prof. univ. dr. GABRIEL TEPELEA (Bucureşti)  
**Rememorarea unor acţiuni împotriva Dictatului de  
la Viena**

Prof. univ. dr. doc. MARȚIAN COTRĂU (Iaşi)  
**Amintiri despre Vasile Netea**

Dr. VASILE DOBRESCU  
**Vasile Netea — istoric al Marii Uniri**

Conf. univ. dr. SERAFIM DUICU  
**Interesul față de literatură al cărturarului Vasile  
Netea**

CORNEL MORARU, critic literar  
**Memorialistul Vasile Netea**

Prof. MIHAIL ART. MIRCEA  
**Vasile Netea în folcloristica românească**

Dr. GRIGORE PLOEȘTEANU  
**Valorificarea trecutului istoric și cultural mureșean  
în opera lui Vasile Netea**

Prof. ILIE ȘANDRU (Toplița)  
**Vasile Netea și Mureșul de Sus**

IOSIF ISAI (Deda)  
**Cărturarul Vasile Netea — fiu al satului Deda**

Prof. DIMITRIE POPTĂMAȘ  
**Repere la o bio-bibliografie Vasile Netea**

— ● —

La lucrările simpozionului științific omagial participă doamna LUCREȚIA NETEA, soția distinsului cărturar.

— ● —

Cu ocazia simpozionului va fi vernisată **expoziția de cărți, manuscrise și documente Vasile Netea** din patrimoniul Bibliotecii Județene Mureș.

● ● ●

Duminică, 1 martie 1992  
Deda, județul Mureș

Ora 10, la Biserica ortodoxă  
**Liturgie duminicală și slujbă de pomenire**

Ora 12, la mormântul cărturarului  
**Moment omagial**

Ora 12,30, la Căminul Cultural Comunal  
**Evocarea personalității cărturarului Vasile Netea, fiu al satului Deda, de către participanții la Simpozionul științific omagial**

— 6 —

Program 29 februarie 1992 (continuare).

Inspectoratul Județean pentru Cultură  
Biblioteca Județeană Mureș

vă invită la evocarea

## VASILE NETEA

- personalitate mureșeană în Panteonul  
culturii românești



la împlinirea a 81 de ani de la nașterea  
eminentului istoric și om de cultură

Marți 2 februarie 1993  
în satul Veța din județul Mureș

Veța, jud. Mureș 2 februarie 1993.

## PROGRAM

**Ora 10 - 12**, la Biserica Ortodoxă din Veța

**Sfânta Liturghie la sărbătoarea  
Întîmpinării Domnului**

*Oficiază:*

- Preot Gheorghe Șincan, protopopul Tîrgu-Mureșului
- Preot Filaret Gămălău, parohul Bisericii Ortodoxe din Veța.

**Ora 12<sup>30</sup> - 14**, la Școala Generală din Veța

**Evocarea personalității cărturarului  
VASILE NETEA**

*Alocuțiuni:*

- Nicolae Băciuț (scriitor, Tîrgu-Mureș)
- Petru Fanfareț (învățător pensionar)
- Ioan Florea (directorul Centrului Județean al Creației Populare)
- Doru Geară (profesor, Școala Generală Ivănești)
- Mihail Art. Mircea (șef de serviciu, Biblioteca Județeană Mureș)
- Cornel Moraru (critic literar, consilier șef al Inspectoratului pentru Cultură Mureș)
- Ioan Oprea (directorul Librăriei "Romulus Guga" din Tîrgu-Mureș)
- Dimitrie Poptămaș (directorul Bibliotecii Județene Mureș)
- Melinte Șerban (directorul Studioului Teritorial de Radio Tîrgu-Mureș)
- Gheorghe Șincan (preot protopop, Tîrgu-Mureș)

Expoziția **O viață de om dăruită cărții** (cărți din colecțiile Bibliotecii Județene Mureș)

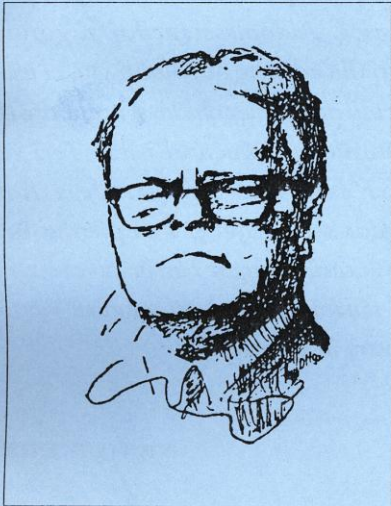
Program 2 februarie 1993.

Inspectoratul Județean pentru Cultură  
Biblioteca Județeană Mureș

---

vă invită la

**SIMPOZIONUL COMEMORATIV**  
**VASILE NETEA**



(1912 - 1989)

*la împlinirea a cinci ani de la  
moartea distinsului cărturar*

---

Târgu - Mureș și Deda (jud. Mureș)  
5 - 6 martie 1994

Târgu-Mureș și Deda, jud. Mureș 5-6 martie 1994.



## PROGRAM



*Sâmbătă, 5 martie 1994, ora 10,  
în Sala Oglinzilor a Palatului Culturii din  
Târgu - Mureș*

- ♦ Evocarea personalității cărturarului patriot **VASILE NETEA** - istoric, filolog, publicist, orator și om politic.
- ♦ Prezentarea **MEMORIULUI** unor instituții de cultură, știință și învățământ pentru acordarea titlului de **MEMBRU POST-MORTEM AL ACADEMIEI ROMÂNE** istoricului **VASILE NETEA**.
- ♦ Constituirea **FUNDAȚIEI CULTURALE "VASILE NETEA"**.



*Duminică, 6 martie 1994, ora 10  
la Biserica Ortodoxă din Deda*

- ♦ Liturghie și parastas de pomenire a lui Vasile Netea, fiu al satului Deda.
- ♦ Alocuțiuni ale participanților la Simpozionul comemorativ.
- ♦ Moment de reculegere și depunerea unei coroane de flori la mormântul cărturarului, din partea Fundației "Vasile Netea".


Program 5-6 martie 1994.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ MUREȘ      FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA”

PRIMĂRIA COMUNEI DEDA

organizează

**ZILELE  
VASILE NETEA**



*la împlinirea unui deceniu  
de la încetarea din viață  
a distinsului cărturar  
(n.1 februarie 1912 - m.6 martie 1989)*

---

Târgu-Mureș - Deda  
6, 7 martie 1999

Târgu-Mureș și Deda, jud. Mureș 6-7 martie 1999.

TÂRGU-MUREȘ

Sâmbătă, 6 martie 1999

Ora 10,30, în Palatul Culturii (Sala mică)

---

SIMPOZION ȘTIINȚIFIC

Comunicări

Dr. VASILE DOBRESCU

*De la Petru Maior la Vasile Netea*

Dr. GRIGORE PLOEȘTEANU

*Personalități mureșene în opera  
istoriografică a lui Vasile Netea*

MELINTE ȘERBAN

*Tânărul Netea - fondator și colaborator  
al unor periodice mureșene interbelice*

CORNEL MORARU

*Un prestigios colaborator  
al revistei „Vatra” (serie nouă)*

ILIE ȘANDRU (Toplița)

*Vasile Netea și Mureșul de Sus*

TRAIAN BOSOANCĂ

*Din activitatea politică a lui Vasile Netea*

MIHAIL ART. MIRCEA

*Vasile Netea în folcloristica românească*

GELU NETEA (București)

*Amintiri despre tatăl meu*

DIMITRIE POPTĂMAȘ

*Fundația Culturală „Vasile Netea”  
în viața spirituală mureșeană*

EXPOZIȚIE DE CĂRȚI

EVENIMENT EDITORIAL

O nouă lucrare din Seria „Caiete mureșene”  
a Fundației Culturale „Vasile Netea”  
*Ion Chinezu - relief în posteritate*

Programul 6-7 martie 1999.



**DEDA**

Duminică, 7 martie 1999  
Ora 10, la Biblioteca comunală

---

*IN MEMORIAM - VASILE NETEA*

Alocuțiuni

IOAN GHIDIU, primarul comunei Deda  
CORNEL MORARU, consilier șef  
al Inspectoratului Județean pentru Cultură  
DIMITRIE POPTĂMAȘ, directorul Bibliotecii  
Județene Mureș, președintele  
Fundației Culturale „Vasile Netea”

Comunicări

Dr. VASILE DOBRESCU, istoric, senator de Mureș  
ILIE ȘANDRU, profesor, publicist  
TRAIAN BOSOANĂ, cercetător științific  
Dr. GRIGORE PLOEȘTEANU, istoric  
ANA GHIDIU, bibliotecară  
GHEORGHE DĂRĂBAN, profesor  
MIHAIL ART. MIRCEA, bibliotecar  
MELINTE ȘERBAN, istoric literar, publicist

Ora 12,30, la Biserica Ortodoxă din Deda

**SLUJBĂ DE POMENIRE  
A PROF.DR. VASILE NETEA**

Parastas

Cuvântul d-lui GELU NETEA,  
fiul distinsului cărturar

**MOMENT DE RECULEGERE  
LA MORMÂNTUL LUI VASILE NETEA**

*(La manifestările comemorative participă  
doamna LUCREȚIA NETEA,  
soția cărturarului*

Program 6-7 martie 1999 (continuare).

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ MUREȘ • FUNDATIA  
CULTURALĂ „VASILE NETEA” • PRIMĂRIA  
COMUNEI DEDA • BIBLIOTECA COMUNALĂ

---

vă invită la simpozionul

**T**RADITIE ȘI **C**ONTINUITATE  
CULTURAL-ISTORICĂ  
PE VALEA SUPERIOARA  
A MUREȘULUI  
(Ediția a XIX-a)

Manifestare dedicată zilei de naștere  
a vrednicului cărturar patriot



**V**ASILE **N**ETEA  
1912 - 1989

---

Deda (județul Mureș), 1 februarie 2000,  
ora 13,00 la Biblioteca comunală

Deda, jud. Mureș 1 februarie 2000.

## **P**rogramul sîmposiumului

*Cuvînt inaugural*

Ioan Ghidiu, primarul comunei Deda

*Comunicări*

- *Tînărul Netea - vrednic animator al activității „Astrei” pe Mureșul Superior*

**Dimitrie Poptămaș**, directorul  
Bibliotecii Județene Mureș

- *Vasile Netea în anii Diktatului de la Viena (1940-1944)*

**Gheorghe Dărăban**, profesor  
la Grupul Școlar „Vasile Netea”  
din Deda

- *Contribuția lui Vasile Netea la corpusul istoriografiei naționale*

**Claudia Buta**, învățătoare  
la Școala Generală din Deda

- *Istoria Memorandului - lucrare fundamentală a istoricului „Vasile Netea”*

**Ioan Gabor**, profesor la Grupul Școlar  
„Vasile Netea” din Deda

- *Vasile Netea despre periplul transilvan al lui Mihai Eminescu în vara anului 1866*

**Mihail Art.Mircea**, șef de serviciu  
la Biblioteca Județeană

- *Memoria cărturarului în localitatea natală, la 88 de ani de la naștere*

**Ana Ghidiu**, bibliotecară

- Prezentarea a două cărți recent apărute în editura Fundației „Vasile Netea”*

- „*Astră reghineană*” - coordonator Marin Șara
- „*Mărturii prin vreme*” - autor Melinte Șerban

- Expoziție de cărți*

Program 1 februarie 2000.

Fundația Culturală „Vasile Netea”  
Biblioteca Județeană Mureș  
Protopopiatul Ortodox Român - Târgu-Mureș  
Asociația Veteranilor de Război „Mareșal Ion Antonescu”

---

---

vă invită la

dezvelirea monumentului  
eminentului cărturar patriot



**VASILE NETEA**

(1912-1989)

în localitatea  
Veța, din județul Mureș

---

Duminică, 24 septembrie 2000

Veța, jud. Mureș 24 septembrie 2000.



## PROGRAM

Veța, duminică 24 septembrie 2000, de la ora 10

- **Sfânta Liturghie** oficiată de pr. Gheorghe Șincan, protopop, și pr. Cristian Pomohaci, paroh în Moșuni și Veța
  
- **Dezvelirea și sfințirea monumentului** consacrat cărturarului Vasile Netea, operă a sculptorului târgumureșean *Iuliu Togănel*, în prezența distinsei doamne *Lucreția Netea*, soția istoricului
  
- **Alocuțiuni:**
  - *Dimitrie Poptămaș*, președintele Fundației Culturale „Vasile Netea”, director al Bibliotecii Județene Mureș
  - *Cornel Moraru*, consilier cultural șef al Inspectoratului Județean pentru Cultură - Mureș
  - *Grigore Ploșteanu*, director al Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” al Academiei Române
  - *Teodor Pârlea*, profesor din comuna Deda, județul Mureș
  - *Petru Fanfareș*, învățător pensionar, fiu al satului Veța, veteran de război
  
- **Mesaje ale oficialităților**
  
- **Sfințirea plăcii memoriale** închinată învățătorului Aurel Holircă
  - Cuvântul d-lui *Melinte Șerban*, istoric literar și publicist
  
- **Program artistic** susținut de grupul vocal al Centrului de Plasament din Miercurea Nirajului (Director: Vasile Radu, instructor îndrumător: Daniel Radu)

Program 24 septembrie 2000.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ  
MUREȘ

PRIMĂRIA COMUNEI  
DEDA

FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA”

---

organizează simpozionul

---

TRADITIE ȘI CONTINUITATE  
CULTURAL-ISTORICĂ  
DE VALEA SUPERIOARĂ A MUREȘULUI  
(Ediția a XX-a)



consacrat comemorării cărturarului  
**VASILE NETEA**  
(1912-1989)

---

Deda, 6 martie 2001, ora 11<sup>30</sup>  
la Clubul Căminului Cultural

Deda, jud. Mureș 6 martie 2001.

## PROGRAM

- *Alocuțiune*  
Gavril PAȘCANU, primarul comunci Deda
- *Memoria cărturarului Vasile Netea în localitatea natală*  
Ana GHIDIU, bibliotecară
- *Istoria Memorandului, operă istorică fundamentală a cărturarului Vasile Netea*  
Ioan GABOR, profesor
- *Rolul preoțimii la dezvoltarea culturii românești în opera lui Vasile Netea*  
Florin BENGHEAN, masterand, Facultatea de Teologie-Sibiu
- *Poetul „iconorist” Vasile Netea*  
Dimitrie POPTĂMAȘ, director, Biblioteca Județeană Mureș
- *Intelectualii din Deda în cadrul despărțământului Reghin al Aștrii*  
Ioan BUTA, profesor
- *Profesorul cărturar Teodor Ceonța din Deda*  
Dr. Grigore PLOEȘTEANU, director,  
Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gh. Șincai”
- *Două destine paralele: profesorul Eltichie Ionescu și preotul Mihai Grecu*  
Claudia CHEIA, profesoară
- *Petre A. Boșian - exponent al intereselor patrimoniale ale obștilor unor așezări de la poalele Călimanilor*  
Mihail Art. MIRCEA, șef serviciu, Biblioteca Județeană Mureș
- *Memoria marilor dascăli - Pavel Tornea*  
Gheorghe DĂRĂBAN, profesor

Moderator: Dimitrie POPTĂMAȘ

\*

**Prezentarea volumului „OBSEDATUL”  
de Gelu NETEA  
(București, Ed. Elisavaras, 2000)**

Program 6 martie 2001.



BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ MUREȘ  
și  
FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA”

organizează simpozionul

# VASILE NETEA

personalitate pluridimensională  
a scrisului românesc



prilejuit de împlinirea a **90** de ani de la  
nașterea și **13** ani de la moartea cărturarului mureșean

Târgu-Mureș, 18 martie 2002, ora 17  
în Sala mică a Palatului Culturii

Târgu-Mureș 18 martie 2002.



## **Program**

Prof.univ.dr.GRIGORE PLOEȘTEANU  
**Preocupări de istoria diplomației în opera lui Vasile Netea**

Conf.univ.dr.VASILE DOBRESCU  
**Scrierile din tinerețe ale istoricului Vasile Netea**

Drd.TRAIAN BOSOANCĂ  
**Vasile Netea - exponent al politicii liberale**

MELINTE ȘERBAN  
**Vasile Netea și Societatea „Tinerimea Română”**

DIMITRIE POPTĂMAȘ  
**Vasile Netea sub stindardul „Astrei”**

Preot FLORIN BENGHEAN  
**Legăturile cărturarului Vasile Netea cu biserica strămoșească**

MIHAIL ART.MIRCEA  
**Modele umane și intelectuale din rândurile învățătorimii,  
în viața și scrierile lui Vasile Netea**

\*

### **Expoziție de carte:**

**„Din scrierile lui Vasile Netea”**  
existente în colecțiile  
Bibliotecii Județene Mureș

Program 18 martie 2002.

•DIRECȚIA PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI PATRIMONIU  
CULTURAL-NAȚIONAL •BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ MUREȘ  
•FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA” •FUNDAȚIA  
CULTURALĂ „CEZARA”

---

---

vă invită la

OMAGIEREA CĂRTURARULUI  
**VASILE NETEA**



la împlinirea a 82 de ani de la naștere

---

---

Târgu-Mureș  
Vineri, 30 ianuarie 2004, ora 12<sup>00</sup>  
Sala mică a Palatului Culturii

Târgu-Mureș 30 ianuarie 2004.

**□ EVOCARE „VASILE NETEA ȘI ASTRA”**

Expuneri:

- Dimitrie Poptămaș  
*Vasile Netea și ASTRA*
  
- Melinte Șerban  
*Vasile Netea, istoric al ASTREI-Reghin*

**□ Lansarea volumelor**

„VASILE NETEA - cărturarul din Deda Mureșului”  
și  
„Cuvinte alese”  
de preot Florin Bengeanu (Editura „Lira”, 2004)

Prezintă:

- Nicolae Băciuț, Lazăr Lădariu și Valentin Marica

**□ CONSTITUIREA DESPĂRȚĂMÂNTULUI  
TÂRGU-MUREȘ AL ASTREI**

Program 30 ianuarie 2004.

**PRIMĂRIA DEDA**

---

organizează  
**SIMPOZIONUL**

**TRADIȚIE  
ȘI CONTINUITATE  
CULTURAL-ISTORICĂ  
PE VALEA SUPERIOARĂ  
A MUREȘULUI**

- Ediția 2005



Vasile Netea

**DEDA, JUDEȚUL MUREȘ**

---

Sâmbătă, 5 martie 2005, ora 11

Deda, jud. Mureș 5 martie 2005.



## PROGRAM

- Ora 11, la mormântul cărturarului Vasile Netea

*Moment de reculegere, rugăciune și recunoștință*

- Ora 11<sup>30</sup> la Biblioteca Comunală

**SIMPOZIONUL**  
**„TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE**  
**CULTURAL-ISTORICĂ PE VALEA**  
**SUPERIOARĂ A MUREȘULUI”**  
- Ediția 2005

### Alocuțiuni de deschidere

**Lucreția Cadar**

primarul comunei Deda

**Nicolae Băciuf**

directorul Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural a județului Mureș

**Lazăr Lădăriu**

redactor șef al ziarului „Cuvântul liber”,  
președintele Despărțământului coordonator  
ASTRA-Mureș

**Mihai Ghidiu**

profesor-director, Grupul Școlar  
„Vasile Netea” din Deda

### Comunicări

**Prof. Teodor Pârlea**

*Deda - repere în timp istoric*

**Dr. Grigore Ploșteanu**

*Amintiri despre Vasile Netea*

**Dr. Vasile Dobrescu**

*Vasile Netea în istoriografia română*

**Dr. Valentin Marica**

*Vasile Netea și tezaurizarea folclorului mureșean*

Program 5 martie 2005.

**Mihail Art. Mircea**  
*Aurelian Borșianu, remarcabil  
cercetător al tradiției etnofolclorice  
mureșene*

**Florin Bengean**  
*Vasile Netea și Elie Miron Cristea*

**Marin Șara**  
*Capacitatea organizatorică și de  
penetrare în teritoriul a  
Despărțământului ASTRA Reghin*

**Prof. Ioan Buta**  
*Intelectualii din Deda și ASTRA*

**Prof. Simion Bui**  
*ASTRA și școala*

**Melinte Șerban**  
*Vasile Netea, susținător al Asociațiunii*

**Nicolae Băciuț**  
*Rolul intelectualului în viața satului  
postmodern*

**Dimitrie Poptâmaș**  
*Scurt bilanș al Fundației Culturale  
„Vasile Netea”*

**Prezentări  
de cărți**

- **VIOREL I. BORȘIANU**  
*Deda - consemnări cultural-istorice  
despre obârșile mele*  
Ediție îngrijită și prefațată  
de M. Art. Mircea  
(Fundația Culturală „Vasile Netea”, 2005)
- **FLORIN BENGEEAN**  
*Vasile Netea - cărturarul din Deda  
Mureșului*  
Ediția a II-a (Editura Lyra, 2004)
- **NICOLAE BĂCIUȚ**  
*Muntele Athos din Muntele Athos*  
(Editura Tipomur, 2004)

Program 5 martie 2005 (continuare).

**PRIMĂRIA DEDA**

*în colaborare cu:*

Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Mureș  
Biblioteca Județeană Mureș  
Fundatia Culturală „Vasile Netea”  
Despărțământul coordonator „ASTRA”- Valea Mureșului

*vă invită la*

**SIMPOZIONUL**

**TRADIȚIE ȘI CONTINUITATE  
CULTURAL-ISTORICĂ  
PE VALEA SUPERIOARĂ  
A MUREȘULUI**



*Vasile Netea*

*În programul manifestărilor:*

Nicolae Băciuț ● Florin Bengean ● Prof. Simion Bui ● Prof. Ioan Buta  
Lucreția Cadar ● Prof. Gheorghe Dărăban ● Dr. Vasile Dobrescu  
● Prof. Mihai Ghidiu ● Lazăr Lădariu ● Dr. Valentin Marica  
● Mihail Art. Mircea ● Lucreția Netea ● Prof. Teodor Pârlea  
● Dr. Grigore Ploșteanu ● Dimitrie Poptâmaș ● Marin Șara  
● Melinte Șerban

**DEDA, JUDEȚUL MUREȘ**  
**Sâmbătă, 5 martie 2005, ora 11**

Afișul 5 martie 2005.

**PRIMĂRIA COMUNEI DEDA**  
în colaborare cu  
**Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Mureș**  
**Fundația Culturală „Vasile Netea”**  
**Despărțământul Județean Mureș al ASTRA**

---

---

*o r g a n i z e a z ă*  
*reuniunea cultural-științifică*

**VASILE NETEA**

**ÎN CONȘTIINȚA MUREȘENILOR**



*ocazonată de comemorarea cărturarului*

**D e d a**

---

---

**Sâmbătă, 11 martie 2006, cu începere de la ora 10<sup>30</sup>**  
**în sala de ședințe a Primăriei**

Deda, jud. Mureș 11 martie 2006.



## PROGRAM

**10<sup>30</sup>-11, în Cimitirul bisericii**

*Moment de rugăciune și reculegere  
la mormântul lui Vasile Netea*

**11-13<sup>30</sup>, în Sala de ședințe a Primăriei**

**Sesiune de comunicări:**  
*„Vasile Netea în conștiința mureșenilor”*

**Alocuțiuni:**

Lucreția CADAR, primar al comunei Deda  
Mihai GHIDIU, director al Grupului Școlar  
„Vasile Netea”

**Comunicări:**

- Drd. Nicolae BĂCIUȚ  
*Nevoia de modele*
- Lazăr LĂDARIU  
*Eseu despre V. Netea*
- Dr. Vasile DOBRESCU  
*Vasile Netea – între politică și istorie*
- Ana GHIDIU  
*Aspecte din viața și activitatea lui V. Netea*
- Pr. prof. drd. Florin BENGHEAN  
*Vasile Netea despre Andrei Șaguna*

Program 11 martie 2006.

**PRIMĂRIA COMUNEI DEDA**  
în colaborare cu  
**Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Mureș**  
**Fundația Culturală „Vasile Netea”**  
**Despărțământul Județean Mureș al ASTRA**

*organizează*

*reuniunea cultural-științifică*

# VASILE NETEA

**ÎN CONȘTIINȚA MUREȘENILOR**



***ocazionată de comemorarea cărturarului***

**Alocuțiuni:**  
Lucreția CADAR, primar al comunei Deda  
Mihai GHIDIU, director al Grupului Școlar „Vasile Netea”

**Comunicări:**  
Drd. Nicolae BĂCIUȚ ● Lazăr LĂDARIU ● Dr. Vasile DOBRESCU ● Ana GHIDIU  
● Pr. prof. drd. Florin BENGHEAN ● Prof. Gheorghe DĂRĂBAN ● Mihail Art. MIRCEA  
● Marin ȘARA ● Dimitrie POPTĂMAȘ ● Melinte ȘERBAN

**D e d a**  
**Sâmbătă, 11 martie 2006, cu începere de la ora 10<sup>30</sup>**  
**în sala de ședințe a Primăriei**

Afiș 11 martie 2006.

FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA”  
DESPĂRȚĂMÂNTUL CENTRAL AL ASTREI - TG.-MUREȘ

*organizează  
lansarea cărții*

# **MUREȘUL SUPERIOR**

**VATRĂ DE CULTURĂ ROMÂNEASCĂ**  
de Vasile Netea

Prezintă:

Prof. Lazăr LĂDARIU

Prof. Dimitrie POPTĂMAȘ

Pr. prof. drd. Florin BENGHEAN

Prof. Melinte ȘERBAN

*Marți, 5 septembrie 2006, ora 14  
în Sala mică a Palatului Culturii*

Târgu-Mureș 5 septembrie 2006, lansare de carte.

**PRIMĂRIA COMUNEI DEDA**

în colaborare cu

**Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Mureș**

**Fundația Culturală „Vasile Netea”**

**Despărțământul Central al ASTRA - Târgu-Mureș**

**Despărțământul ASTRA - Deda**

---

---

*organizează*

**simpozionul anual**

**VASILE NETEA**

**personalitate plurivalentă a culturii  
românești**



*la aniversarea a 95 de ani de la nașterea  
și comemorarea a 19 ani de la moartea  
cărturarului*

**DEDA**

---

---

**Joi, 15 martie 2007, cu începere de la ora 12  
în sala de ședințe a Primăriei**

Deda, jud. Mureș 15 martie 2007.

## PROGRAM

Ora 11 - La mormântul istoricului  
Moment de rugăciune și reculegere

Ora 12 - în Sala de ședințe a Primăriei  
Sesiune de comunicări:  
***Plurivalența omului de cultură - Vasile Netea***

**Alocuțiuni:** LUCREȚIA CADAR, primar al comunei Deda  
MIHAI GHIDIU, director al Grupului Școlar „Vasile Netea” din Deda

**Comunicări:**

- Dr. VASILE DOBRESCU  
*Vasile Netea - între politică și istorie*
- Drd. NICOLAE BĂCIUȚ  
*Vasile Netea și nevoia de dialog*
- LAZĂR LĂDARIU  
*Erudiție și elocință*
- Drd. FLORIN BENGHEAN  
*Restaurarea Mitropoliei de la Sibiu în viziunea lui Vasile Netea*
- Prof. ILIE ȘANDRU  
*Toplița și toplițenii în scrierile lui Vasile Netea*
- Prof. GHEORGHE DĂRĂBAN  
*Vasile Netea și memoria dedenilor*
- Prof. DIMITRIE POPTĂMAȘ  
*Ultima lucrare a lui Vasile Netea*
- Prof. MARIN ȘARA  
*Deda și personalitățile sale*
- Prof. MELINTE ȘERBAN  
*Vasile Netea și Căminul „Avram Iancu” din București*
- Prof. MIHAIL ART. MIRCEA  
*Două biografii de excepție într-o intersecție*
- Ec. IOAN ILIEȘ  
*Amintiri din casa cărturarului*

Prezentarea cărților:

MELINTE ȘERBAN: **Cultura mureșeană în memoria cărților**  
IOAN I. COSTEA: **Reghin - destin și istorie**  
DORIN BORDA, ILARIE OPRİȘ, TRAIAN BOSONCĂ. **Dascăli mureșeni**  
**Țara Fagilor**

Program 15 martie 2007.

PRIMĂRIA COMUNEI DEDA  
in colaborare cu  
Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Mureș  
Fundația Culturală „Vasile Netea”  
Despărțământul Central al ASTRA - Târgu-Mureș  
Despărțământul ASTRA - Deda

---

organizează

simpozionul anual

# VASILE NETEA

personalitate plurivalentă a culturii  
românești



*la aniversarea a 95 de ani de la nașterea  
și comemorarea a 19 ani de la moartea cărturarului*

**Participă:**  
LUCREȚIA CADAR ● MIHAI GHIDIU  
Dr. VASILE DOBRESCU ● Drd. NICOLAE BĂCIUȚ ● LAZĂR LĂDARIU  
Drd. FLORIN BENGHEAN ● Prof. ILIE ȘANDRU  
Prof. GHEORGHE DĂRĂBAN ● Prof. DIMITRIE POPTĂMAȘ  
Prof. MARIN ȘARA ● Prof. MELINTE ȘERBAN  
Prof. MIHAIL ART. MIRCEA ● Ec. IOAN ILIEȘ

**DEDA**

Joi, 15 martie 2007, cu începere de la ora 12  
în sala de ședințe a Primăriei

Afiș 15 martie 2007.

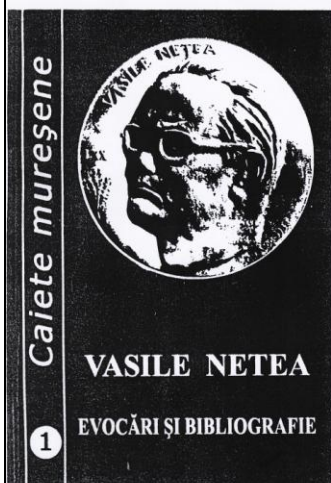


**BLIOTECA MUNICIPALĂ "PETRU MAIOR" REGHIN  
DESPĂRȚĂMÂNTUL REGHIN AL ASTREI  
organizează**

**joi, 17 aprilie 2008, ora 17<sup>00</sup>,**

**la sediul bibliotecii,  
SIMPOZIONUL ȘTIINȚIFIC**

**1. - ASTRA ȘI IDEALUL UNIRII;  
2. - Prezentarea cărții  
"VASILE NETEA" - evocări și bibliografie**



---

---

---

---

Participă:

- Prof. univ. dr. Vasile Dobrescu
- Prof. Melinte Șerban
- Pr. drd. Florin Bengean
- Prof. Dimitrie Poptâmaș

Moderator: prof. Marin Șara.

---

---

---

---

*Vă așteptăm cu drag!*

Reghin, jud. Mureș 17 aprilie 2008, lansare de carte.

PRIMĂRIA COMUNEI DEDA  
FUNDAȚIA CULTURALĂ „VASILE NETEA”  
DESPĂRȚĂMÂNTUL CENTRAL AL ASTREI - TÂRGU-MUREȘ

---

---

vă invită să luați parte  
la manifestările prilejuite  
de comemorarea lui

# VASILE NETEA



*la împlinirea a 20 de ani de la trecerea în  
eternitate a cărturarului*

Deda ● Târgu-Mureș

---

---

5 - 6 martie, 2009

Deda, jud. Mureș 5-6 martie 2009



## Program

### DEDA, 5 martie 2009

#### **Ora 10<sup>30</sup> Moment de rugăciune și reculegere la mormântul lui Vasile Netea**

Oficiază: pr.Dumitru FĂRCAȘ

#### **Ora 11 - În sala de ședințe a primăriei va avea loc simpozionul „Vasile Netea în conștiința contemporanilor”**

##### Alocuțiuni:

Lucreția CADAR, primar al comunei Deda  
Nicolae BĂCIUȚ, director al Direcției pentru Cultură,  
Culte și Patrimoniu Cultural Național - Mureș  
Lazăr LĂDARIU, președinte al Despărțământului  
Central Județean Mureș al ASTREI

##### Comunicări

- Pr.Florin BENGHEAN. *Vasile Netea și Cazania lui Varlaam*
- Prof.Gheorghe DĂRĂBAN. *Vasile Netea, maestru al  
interviului literar*
- Dr.Valentin MARICA. *Vasile Netea - biograf al  
Patriarhului Miron Cristea*
- Melinte ȘERBAN. *Mureș, Mureș, apă lină - ecouri în  
presa vremii*
- Ilie FRANDEȘ. *O prietenie memorabilă*
- Ilie ȘANDRU. *Vasile Netea și Toplița*
- Ioan ILIEȘ și Călin CIONTEA. *Vasile Netea în amintiri*

Moderator: Dimitrie POPTĂMAȘ

### TÂRGU-MUREȘ, 6 martie 2009

În sala de studii sociale și politice „Emil Aurel Dandea”  
(Piața Trandafirilor nr.5, clădirea „Apollo”)

#### **Ora 11**

##### Conferință

- Prof.univ.dr. Vasile DOBRESCU. *Vasile Netea - omul politic*

Program 5-6 martie 2009.

***Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”  
al Academiei Române  
Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș  
Biblioteca Județeană Mureș  
Fundăția Culturală „Vasile Netea”  
Primăria Comunei Deda (Mureș)***

# **Centenar Vasile Netea 1912-2012**

Caiet program

Târgu-Mureș • Deda  
1-2 februarie 2012



Vasile Netea și mama sa în anul 1930.

### **Programul**

„Zilelor culturale Vasile Netea”,  
prilejuite de centenarul nașterii istoricului și omului de cultură

**Miercuri, 1 februarie 2012**, la Târgu-Mureș, în Sala mare de ședințe a Prefecturii Județului Mureș:

- ora 11:00 - Deschiderea festivă a manifestărilor;

Alocuțiuni și mesaje:

**Marius Pașcan**, prefect al județului Mureș;

**Nicolae Bocșan**, prorector al Universității „Babeș-Bolyai”;

**Nicolae Băciuț**, directorul Direcției Cultură și Patrimoniul Cultural Național Mureș;

**Cornel Sigmirean**, directorul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” al Academiei Române;

**Lazăr Lădariu**, președintele Despărțământului Central Județean Mureș al ASTRA;

**Dimitrie Poptămaș**, președintele Fundației Culturale „Vasile Netea”

- ora 11:30 - Sesiunea de comunicări „**Vasile Netea - personalitate pluridimensională a istoriei și culturii naționale**”;

- ora 13:00 - Pauză de prânz;

- ora 15:00 - La Casa de oaspeți a Primăriei Târgu-Mureș de la Complexul de Agreement și Sport „Mureșul”. Continuarea sesiunii de comunicări;

- ora 17:30 - Încheierea lucrărilor sesiunii;

- ora 18:00 - Prezentări de cărți.

**Joi, 2 februarie 2012** - la Deda:

- ora 10 - Participarea la Sfânta Liturghie prilejuită de sărbătoarea Întâmpinarea Domnului și slujba de pomenire oficiată întru cinstirea și amintirea cărturarului Vasile Netea, fiu al localității;

- ora 11:30 - Moment de reculegere, depunere de coroane și jerbe de flori la mormântul cărturarului;

- ora 12 - La Căminul cultural din localitate: Reuniune culturală prilejuită de centenarul nașterii cărturarului

- Alocuțiuni, mesaje, evocări și comunicări;





- Program cultural – artistic.

## PROGRAMUL

*Simpozionului „Vasile Netea – personalitate pluridimensională a istoriei și culturii naționale”*

Acad. dr. Dan Berindei	Prof. univ. dr. Nicolae Bocșan	Prof. univ. dr. Cornel Sigmirean	Prof. univ. dr. Vasile Dobrescu
			
<i>Vasile Netea – un tribun al Transilvaniei</i>	<i>Ideea de națiune la români în opera lui Vasile Netea</i>	<i>Vasile Netea și viitorul elitei burgheze românești interbelice</i>	<i>Scrierile din tinerețe ale lui Vasile Netea</i>

Prof. univ. dr. Nicolae-Șerban Tanașoca	Conf. univ. dr. Corina Teodor	Prof. univ. dr. Iulian Boldea	Prof. Mariana Ploeșteanu
			
<i>Lupta pentru unire la Conferința de pace de la Paris în opera lui Vasile Netea</i>	<i>Afinități istoriografice în opera lui Vasile Netea</i>	<i>Vasile Netea – vocația dialogului</i>	<i>Vasile Netea istoric al mișcării Memorandiste</i>

Prof. Dimitrie Poptâmaș	Prof. dr. Florin Bengean	Teodor Tanco	Prof. Mihail Art. Mircea
			
<i>Pluridimensionalitatea cărturarului Vasile Netea</i>	<i>Figuri emblematic de ierarhi ortodocși transilvăneni în preocupările cărturarului Vasile Netea</i>	<i>Descendența grănicerească a lui Vasile Netea</i>	<i>Cărturarul Vasile Netea în folcloristica mureșeană</i>

Lazăr Lădariu	Prof. Nicolae Marin Șara	Drd. Monica Avram	Dr. Liviu Boar
			
<i>Doi prieteni: Vasile Netea – Gabriel Țepelea</i>	<i>Vasile Netea și Astra reghineană</i>	<i>Vasile Netea și Biblioteca Județeană Mureș</i>	<i>Vasile Netea în arhivele mureșene</i>

Prof. Ilie Șandru	Ilarie Opiș	Prof. Leon Ștef	Gelu Netea
			
<i>Un toplițean în Memoriile lui Vasile Netea</i>	<i>Vasile Netea și Constantin Romanu-Vivu</i>	<i>Vasile Netea în amintirile mele</i>	<i>Gelu Netea despre Vasile Netea</i>

## CONVINGERI ESENȚIALE

„Poporul român reprezintă, în primul rând, o mare și inepuizabilă forță biologică și lingvistică. Aidoma stâncilor și gorunilor crescuți din adâncurile solului său, el trăiește aici de mii de ani, păstrându-și neclintită ființa”,

„Fără Astra, fără adunările ei generale, fără despărțăminte și fără cercurile ei culturale, fără publicațiile și fără bibliotecile ei, fără oamenii ei zdraveni și entuziaști, buni români și buni creștini și tot pe atât de străluciți cărturari și luptători naționali, începând cu marele Șaguna și Al. Sterca Suluțiu și continuând cu un Baron Vasile Pop, cu un Bologa, cu un Cipariu, cu un Mocioni, cu un Barițiu, cu un Moldovănuț, cu un Bârseanu și cu un Goldiș până la actualul președinte, dl. prof. Iuliu Moldovan, greu ne-am putea închipui întreg progresul cultural al neamului românesc din Transilvania, care, sub raportul educării și instruirii maselor populare, stă mai bine decât înșiși frații din țara liberă. Activitatea și rezultatele culturale ale Astei constituie cea mai frumoasă și cea mai trainică biruință a strădaniilor intelectualilor ardeleni de a ridica nivelul satelor noastre și a le îndrepta cu hotărâre și devotement pe căile culturii și ale civilizației”.

„Am văzut întotdeauna în cărturar, în scriitor sau în artist, un izvor de lumină, un semănător de îndemnuri înălțătoare și de idei fecunde”.

„Fiind așezat, cum spunea cronicarul, în calea tuturor răutăților și înfruntând cele mai dificile situații, poporul român a știut să-și urmărească neconținut, cu un lucid realism, toate țelurile propuse și în cele din urmă să le înfăptuiască”.

„La noi în special, la români, istoria a fost o adevărată pârghie pentru dezvoltarea atât politică, cât și culturală. La baza tuturor acțiunilor noastre de ordin național și social stau evidențele și argumentele istoriei. Ele au plecat atât pentru realizarea unității românești, cât și pentru menținerea integrității și independenței naționale”.

Din scrierile lui Vasile Netea

„Un adevărat istoric trebuie să fie și un pedagog care să confere faptelor studiate și un anumit gir educativ”.

„Limba și istoria au creat o anumită sensibilitate românească transilvăneană, au creat o anumită mentalitate și de aceea nicăieri decât aici, în Transilvania, nu se evocă mai mult elementele istorice ale vieții românești, elementele limbii, fiindcă prin acestea am putut apăra Transilvania și am putut, în 1918, s-o aduce la marea masă a unirii tuturor românilor”.

„La baza conștiinței unicității noastre entice, a stăpânirii, prin limbă și cultură, a întregului teritoriu de la izvoarele Tisei, trecând peste Carpați și până la Marea cea Mare, s-a aflat permanenta identificare a poporului român cu moștenirea sa fundamentală, *Dacia*, continuitatea neîntreruptă a aceluiași





popor, cu același grai, cu aceleași forme de viață și cu folosirea în comun a tuturor creațiilor sale culturale, artistice și științifice”.

„Mai mult decât o dramatică biografie și mai mult decât un destin emoționant, viața lui Avram Iancu reprezintă un exemplu de încredere nemărginită în puterile poporului român, de devotament nebiruit pentru dreptul său la libertate și independență, o înălțătoare lecție de eroism și sacrificiu”.



„După o îndelungată noapte istorică, petrecută în cătușe și gemete, în lacrimi și răbufniri năpraznice, mângâiate și călăuzite însă neconținut de steaua speranței, împilații veacurilor izbutiseră să ajungă ziua cea mare (1 Decembrie 1918-n.n.) a înlăturării lanțurilor și a proclamării libertății visate de înaintași”.

„Numai acei istorici au rezistat timpului care au știut să dea scrisului lor puterea obiectivității”.

## AȘA CUM L-AU CUNOSCUȚ

*Dumitru Almaș:* „Un neastâmpărat, un neliniștit, un entuziast, un exploziv. Avea o mie de idei și de planuri. L-am admirat și invidiat pentru spontaneitatea și îndrăznelile lui. O memorie prodigioasă, o expunere vibrantă, caldă, entuziastă, cuceritoare, incandescentă... Mi-a fost greu să-l întrec. Întotdeauna însă mi-a fost drag să-l am partener”.

*Ion Dodu Bălan:* „Un OM, un scriitor și un istoric de mare prestigiu, care a participat cu pana sa inspirată și verbul său înflăcărat la stabilirea adevărului despre Transilvania și despre momente de răscruce din istoria noastră națională”.

*Dan Berindei:* „Un dar inegalabil de a fi veșnic tânăr! Un luptător, un ardent, un erudit. Un neostenit, un harnic, un activ. Un optimist, un om de acțiune. Neîndoielnic, unul dintre vorbitorii cei mai eficienți și cei mai ascultați. Un mesager al culturii naționale. Un tribun pașoptist întârziat, pentru care vârsta nu are bariere, însușirea sa dominantă este omenia”.

*Valentin Borda:* „Era dârș și perseverent, cum e Mureșul în defileul săpat în stâncă; era și blând ca apele râului după ce scapă din strânsoarea munților; a purtat în trup semeția culmilor Scaunu, Bistricioru, Pietrosu când stau bântuite de vremieli; avea în sânge lirismul bătrânilor din sat, care ar vrea să mai fie flăcăi, să joace învățită și să chiuie înalt; a fost ca un cerb hăituit de neliniști ancestrale; s-a dăruit luptei cu fervoarea lui lancu cel Mare; munca i-a fost sărbătoare trăită febril, pe care o visa și când era obligat să stea în pat, în totală nemișcare”.

*Romulus Guga:* „Prin opera sa, Vasile Netea a adus la ospățul cel mare al popoarelor identitatea de neconfundat a poporului român. A știut mereu să scurteze noaptea și să arate calea de unde speranța se ridică în ochii înlăcrimați”.

*C. Gh. Marinescu:* „Un om de aleasă omenie. Un mare istoric și cărturar patriot. Un dascăl desăvârșit. O forță multivalentă. Un nedreptățit. A căzut și s-a ridicat, timp de decenii, luminând ca un far prin orbecăirea vremurilor. Un mare prieten. A reușit, datorită și partenerii sale de viață și colaboratoare, dna Lucreția Netea, să depășească în mod inegalabil amintirile și consecințele dureroase ale unei detenții inumane, spre a-și continua cu excepțională dăruire valoroasa sa operă de istoric și scriitor”.

*Dumitru Micu:* „Un demiurg al României moderne. Principalele însușiri ale întregii sale opere sunt: probitatea științifică, meticulozitatea, expresivitatea, rigurozitatea, scrupulozitatea, pasiunea. Orice aserțiune, orice relatare este

examinată cu minuțiozitate, întoarsă pe toate fețele. Aprecierile sunt întotdeauna pertinente. Un suflet delicat, în care pulsează sensibilitatea unui virtual poet. Stilul istoricului excelează prin claritate, fluentă, precizie. Nimic superfluu, gratuit, greoi, arid, obositor. Expresia este încântătoare”.

*Ovidiu Papadima:* „Aș fi tentat să spun că istoricul Vasile Netea este un adevărat fenomen al naturii, dacă nu s-ar fi spus cam la fel și despre Nicolae Iorga. El reprezintă însă, desigur, o concretizare a energiei fizice și spirituale a transilvănenilor căliți de secolele în care au trebuit nu numai să dăinuiască, ci să și acționeze până la încheștarea luptei pentru a-și putea păstra ființa națională”.

*Grigore Ploșteanu:* „Prin condeiul talentat, cuvântul pătrunzător și spiritul energic al cărturarului, a servit lupta națiunii române împotriva Diktatului de la Viena. Sub domnia cenzurii și amenințarea închisorii a recurs, neînduplecat, la evocarea trecutului cultural și istoric, acesta fiind unicul mijloc posibil de referire la problema Transilvaniei. Afirmările sale erau tranșante și definitive. Iar idealul, unul singur: «Toți românii la un loc pe întregul nostru teritoriu național»,».

*Alexandru Porțeanu:* „Demn urmaș al tribunilor ardeleni. Figură reprezentativă a «generației refugiului». Unul din cei mai valoroși istorici ai unității noastre naționale. Cărturar, educator, apostol cultural, dascăl al neamului românesc. Cuvântul său se remarcă prin elocință, rigoare, încărcătură de idei și vibrație patriotică, producând un adevărat entuziasm în rândurile auditoriului. Un învățat de seamă, o operă vastă, un loc binemeritat în conștiința posterității”.

*Teodor Tanco:* „A coborât de pe plaiuri de legendă și folclor, din acel Gledin grăniceresc de sub Poiana Tomii, de unde pornesc rădăcinile neamului său țărănesc. A cunoscut nemijlocit comorile populare ale artei cuvântului, îndeletnicirea sa inițială fiind aceea de folclorist. S-a ivit în lumea spiritului și a cărții împreună cu generația de după Marea Unire din 1918, cu avânturi și vise urcate în stele, pășind, ca toți dascălii școlilor românești din ținuturile eliberate, în luminarea poporului”.

*Gabriel Țepelea:* „De o tenacitate balzaciană în muncă. Pluridimensional: istoric, istoric literar, folclorist, memorialist, gazetar, orator de vocație, organizator de manifestări cultural-artistice. A excelat ca istoric”.

*Stelian Vasilescu:* „Activitatea sa a fost considerată de o importanță aparte în cadrul științei istoriei românești și a publicisticii noastre. «A patriei cinstire» a fost, dintotdeauna, idealul său cel mai înalt”.

*Alexandru Zub:* „Aproape o jumătate de secol, Vasile Netea s-a impus ca o prezență specială. Opera sa este construită pe seama câtorva obsesii fundamentale, care sunt nu numai ale istoricului, ci și ale istoriei. Modelul urmat a fost Nicolae Iorga. Un cărturar de formație riguroasă, o inimă fierbinte. Are asigurat, fără îndoială, un loc important în galeria de luptători pentru apărarea valorilor noastre de permanență”.



Cu viitoarea soție, Lucreția



Cu Dinu Brătianu



La Sala Dalles din București - 1945



Simpozion comemorativ – 1990



Oratorul



La mormântul lui Ion Pop Reteganul

**PUBLICAȚIILE FUNDAȚIEI CULTURALE „VASILE NETEA”**  
**SERIA „CAIETE MUREȘENE”**

1. **Vasile Netea-Evocări și bibliografie.** Ediție îngrijită de Dimitrie Poptămaș și Melinte Șerban. Târgu-Mureș, 2008, 250 p.
2. **Ion Chinezu – relief în posteritate** - Studii și comunicări prezentate la simpozionul științific prilejuit de centenarul nașterii eminentului cărturar (Târgu-Mureș, 4-5 iunie 1994), volum îngrijit de Melinte Șerban, Dimitrie Poptămaș și Mihail Art. Mircea, Tg-Mureș, 1999, 130 p.
3. **Un om pentru Tg-Mureș: Emil A. Dandea** - Comunicări prezentate la sesiunea comemorativă desfășurată la Târgu-Mureș, în data de 18 august 1994, la împlinirea unui sfert de veac de la moartea lui Emil Dandea. Târgu-Mureș, 1995, 166 p.
4. Vasile Pop. **Colinde.** Cu o prefață de Mihail Art. Mircea. Târgu-Mureș, 1996, 120 p.
5. **Elie Câmpeanu - omul și faptele sale.** Coordonatori: Grigore Ploșteanu și Dimitrie Poptămaș, Târgu-Mureș, 1999, 152 p.
6. Gheorghe S. Mircea. **Vis și adevăr.** Versuri. Cu un cuvânt înainte de Mihail Art. Mircea. Târgu-Mureș, 1998, 86 p.
7. **Alexandru Ceușianu.** Studii și comunicări prezentate la simpozionul științific prilejuit de centenarul nașterii vrednicului cărturar și om politic (Reghin, 2 iunie 1998), volum îngrijit de Marin Șara, Georgeta Mărgineanu și Iacob Huza, Reghin, Biblioteca municipală „Petru Maior”, 1999, 88 p.
8. **Mărturii prin vreme.** Douăzeci de ani de viață culturală pe Mureșul de Sus. Târgu-Mureș, 1999, 216 p.
9. Traian Dragoș. **La capătul apelor.** Versuri. Selecție și cuvânt înainte de Iulian Boldea. Târgu-Mureș, 2000, 68 p.
10. Melinte Șerban. **Evocări istorice și literare.** Prefață de Dimitrie Poptămaș, Târgu-Mureș, 2001, 147 p.
11. **Cântecele lui lancu.** Adunate de Traian Dragoș. Ediție îngrijită și Cuvânt înainte de Vasile Dragoș. Târgu - Mureș, 2001, 62 p.
12. Valeriu P. Vaida. **Mărturii dintr-un veac apus.** Ediție îngrijită de Mariana Cristescu. Târgu-Mureș, Ed. Tipomur, 2001, 171 p.
13. **Aurel Filimon-consacrare și destin.** Volum îngrijit de Mihail Art. Mircea, Dimitrie Poptămaș și Melinte Șerban, Târgu-Mureș, 2001, 288, p.
14. Dimitrie Poptămaș. **Philobiblon mureșean.** O viață printre oameni și cărți. Cuvânt înainte de Melinte Șerban. Târgu-Mureș, 2003, 346 p.
15. Iosif Pop. **Credință și apostolat,** memorii - prefața de preot protopop Liviu Sabău, canonic mitropolitan, ediție îngrijită și postfața de Dimitrie Poptămaș și Melinte Șerban, Târgu-Mureș, 2004, 229 p.
16. Viorel I. Borșianu. **Deda. Consemnări cultural - istorice despre obârșiile mele** Volum îngrijit și prefațat de Mihail Art. Mircea, Târgu-Mureș, 2005, 76 p.

17. Traian Popa. **Monografia orașului Târgu-Mureș**. Ediție anastatică, Studiu introductiv de prof. Dr. Grigore Ploșteanu, ediție îngrijită de Melinte Șerban și Dimitrie Poptâmaș, Târgu-Mureș, 2005, 323 p.
18. Melinte Șerban. **Cultura mureșeană în memoria cărților**. (voi. I) -, Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2006, 351 p.
19. Maria Dan. **Protopopul Artimon M. Popa**. Cu un cuvânt înainte de prof. univ. Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, 2006, 194 p.
20. Dimitrie Poptâmaș, **Prezența și circulația vechilor tipărituri românești în zona superioară a Văii Mureșului**. Târgu-Mureș, Editura Nico, 2008, 220 p.
21. Vasile Netea. **Memorii**. Ediție îngrijită, introducere și indici de Dimitrie Poptâmaș. Cuvânt înainte de dr. Florin Bengean. Târgu-Mureș, Ed. Nico, 2010, 342 p.

#### ALTE PUBLICAȚII:

Emil A. Dandea **Politică și administrație**. Culegere de texte, selecție, studiu introductiv, note și indice de Dimitrie Poptâmaș și Mihail Art. Mircea. Cuvânt înainte de Victor Suciu. Târgu-Mureș, Casa de editură „Mureș”, 1996, 231 p.

**Astra reghineană - 125 de ani de la înființare**. Volum îngrijit de Marin Șara, lucrare editată de Biblioteca municipală „Petru Maior”, 1999, 180 p.

Mihai Suciu. **Prutul dintre noi**. Târgu-Mureș 2004, 255 p.

**Cinci ani de luptă românească în Ardealul de Nord 1940-1944**. Târgu-Mureș, Ed. ANSID, 2005, 350 p.

Dimitrie Poptâmaș. **Reflecții despre carte, bibliotecă și lectură**. Texte selectate din autori români și străini. Târgu –Mureș, Editura Nico, 2010, 184 p.

Vasile Nutiu. **Istoria românilor și cultura civică**. Dicționar explicativ. Cuvânt înainte de Cornel Sigmirean. Târgu Mureș, Fundația culturală Vasile Netea, 2010, 868 p.

Take Ionescu. **Corespondența cu Adina**. Traducere din limba franceză, îngrijire ,note și indice de Mihai D. Monoranu. Prefață de Dimitrie Poptâmaș. Targu-Mureș, Editura Ardealul, 2010, 473p.

Vasile Netea. **Constantin Romanu-Vivu**. Ediție îngrijită și prefață de Dimitrie Poptâmaș. Târgu-Mureș, Editura Nico, 2011, 119 p.

\*\*\*

**Țara Fagilor**. Almanah cultural - literar al românilor nord-bucovineni alcătuit de Dumitru Covalciuc vol. 1-20. Târgu - Mureș, Cernăuți, Societatea Culturală „Arboroasa”, 1992 – 2011

\*\*\*

Publicațiile de mai sus pot fi obținute de pe adresa: Fundația Culturală „Vasile Netea”, **Poptomas Dimitrie**, 540456, Târgu-Mureș, Str. Cutezanței, Nr 34/8, Tel.: 0740-196355, E-mail: [poptomas@rdslink.ro](mailto:poptomas@rdslink.ro) ; [dimitrie.poptomas@yahoo.com](mailto:dimitrie.poptomas@yahoo.com)





Publicații ale Fundației Culturale „Vasile Netea”

Alese mulțumiri pentru cei care ne-au sprijinit moral și material pentru organizarea festivităților închinatelor centenarului Vasile Netea:

Instituția Prefectului Județul Mureș,  
Consiliul Județean Mureș,  
Primăria Municipiului Târgu-Mureș.

Caiet program redactat de Dimitrie Poptămaș.

Lector: Dorin Borda.

Coperta, imagini și tehnoredactare:

Alexandru Tcaciuc.

Portrete foto Ilarie Gh. Opreș.

Tiparul executat la Intermedia Group  
Târgu-Mureș, str. Cuza Vodă nr. 57.



# **ALBUM**



Album



Vasile Netea la a 70-a aniversare.



Romulus Guga



Mariana Ploșteanu



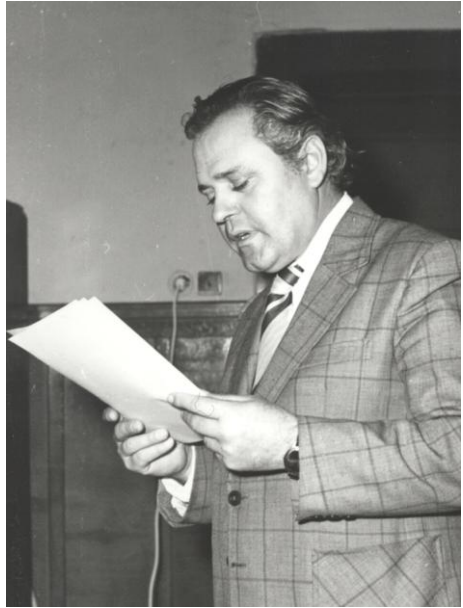
Traian Bândilă



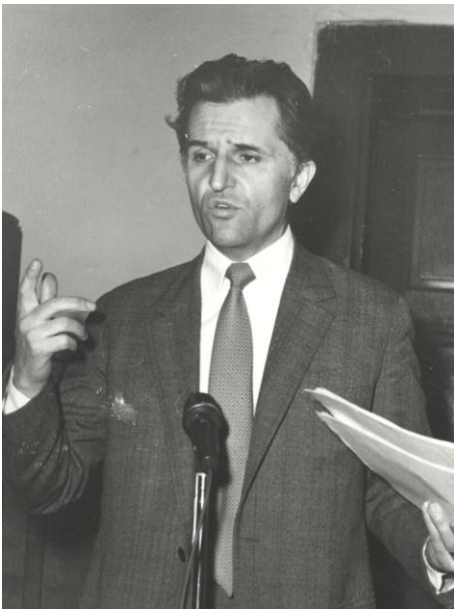
Teodor Tanco



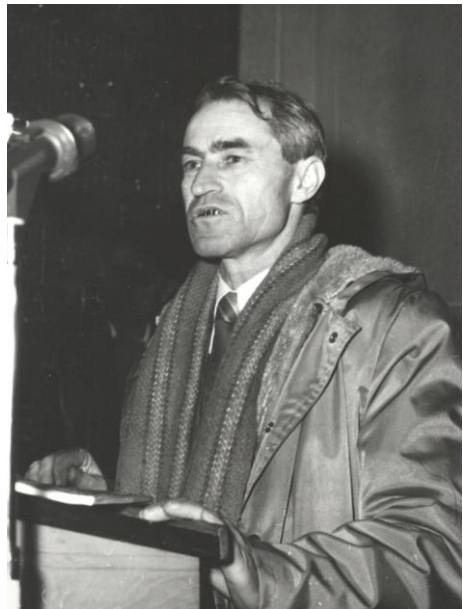
Ioan Arcaș



Melinte Șerban



Marin Șara



Șandru Ilie



Aspect de la manifestarea omagială – 1982.



În prim plan: Vasile Nicolescu, Lucreția Netea și Traian Bândilă.





Dezvelirea monumentului de la Veța, jud. Mureș, 2000.



Comemorare la Biblioteca comunală Deda, jud. Mureș, martie 2005.





La mormântul lui Vasile Netea, Deda, jud. Mureș, 2006.



Participanți la simpozionul de la Deda, jud. Mureș, 2006.



Lansarea cărții „Mureșul superior vatră de cultură românească”,  
Răstolița, jud. Mureș, 2006.



Participanți la Simpozionul din Deda, jud. Mureș, martie 2007.





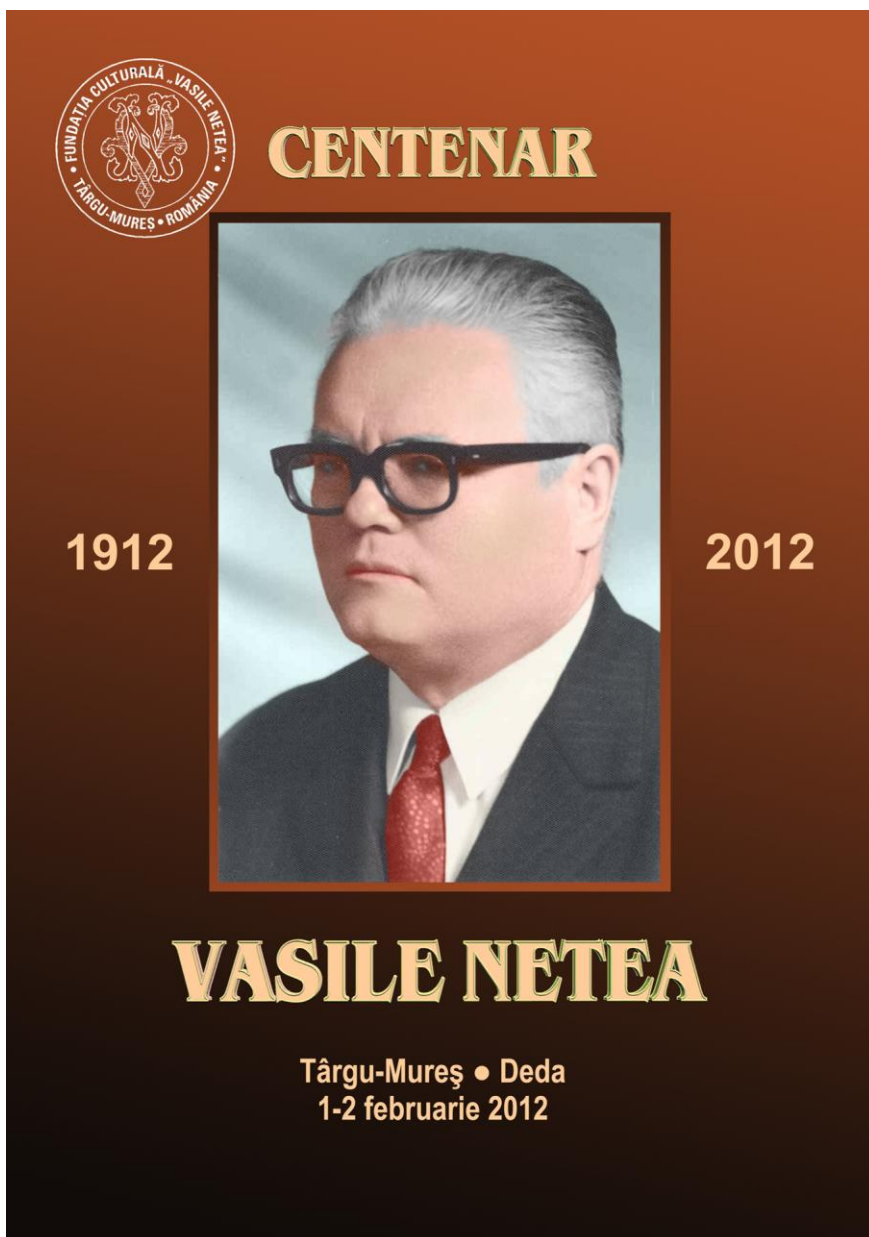
Lansarea cărții „Vasile Netea - evocări și bibliografie”,  
Târgu-Mureș, 2008.



Participanți la Simpozionul din Deda, jud. Mureș, martie 2008.



Lansarea cărții „Vasile Netea - evocări și bibliografie”,  
Deda, jud. Mureș, martie 2008.



Afișul de la centenarul „Vasile Netea”, 2012.





Târgu-Mureș, centenar, 2012.



Târgu-Mureș, centenar „Vasile Netea”, 2012.



Centenar „Vasile Netea” la Deda, jud.Mureș, 2012.





Deda, jud. Mureș, la Biserică.



Moment artistic prezentat de elevii Liceului Tehnologic „Vasile Netea” din Deda, jud.Mureș, 2012.



BIBLIOTECA JUDETEANA BISTRITA-NASAUD  
IN PARTENERIAT CU  
UNIUNEA ARTISTILOR PLASTICI BISTRITA \ GALERIA ARCADE 24

VA INVITA  
JOI, 9 FEBRUARIE 2012  
ORA 17<sup>00</sup>

LA GALERIA "ARCADE 24"  
CU OCAZIA EVOCARII ISTORICULUI VASILE NETEA  
PRILEJITE DE SARBATORIREA CENTENARULUI NASTERII ACESTUIA

PARTICIPA: VASILE DOBRESCU, DIMITRIE POPTAMAS,  
LMIU BOAR, MIHAIL ART. MIRCEA, DAVID DORIAN

AMFITRION: OLIV MIRCEA

1 CADRAN istoric / 2012

1912 - 2012  
VASILE NETEA

CENTENAR

Afis, Centenar „Vasile Netea” la Bistrița, 2012.



Centenar „Vasile Netea” la Bistrița, 2012.



## Cuprins

PREFAȚĂ / <b>Cornel Sigmirean</b> /.....	5
STUDII, COMUNICĂRI ȘI REFERATE .....	7
<b>Acad. dr. Dan Berindei</b>	
<i>Vasile Netea – întârziat tribun al Transilvaniei</i> .....	9
<b>Prof. univ. dr. Nicolae Bocșan</b>	
<i>Vasile Netea – istoric al fenomenului național românesc</i> .....	11
<b>Dr. Corina Teodor</b>	
<i>Afinități istoriografice în opera lui Vasile Netea</i> .....	21
<b>Prof. Dimitrie Poptâmaș</b>	
<i>Pluridisciplinaritatea cărturarului Vasile Netea</i> .....	29
<b>Prof. univ. dr. Cornel Sigmirean</b>	
<i>Vasile Netea și viitorul burgheziei române</i> .....	35
<b>Teodor Tanco</b>	
<i>Istoricul Vasile Netea, descendent de grăniceri</i> .....	87
<b>Dr. Vasile Dobrescu</b>	
<i>Un periplu istoriografic în opera de tinerețe a lui Vasile Netea</i> ..	91
<b>Prof. univ. dr. Iulian Boldea</b>	
<i>Vocația dialogului</i> .....	101
<b>David Dorian</b>	
<i>Sub zodia întrebării</i> .....	108
<b>Mihail Art. Mircea</b>	
<i>Folcloristul Vasile Netea</i> .....	115
<b>Prof. Gheorghe Dărăban</b>	
<i>Vasile Netea în anii refugiului</i> .....	119
<b>Dr. Monica Avram</b>	
<i>Vasile Netea la Biblioteca Județeană Mureș</i> .....	123
<b>Prof.dr. Florin Bengean</b>	
<i>Figuri emblematice de ierarhi ortodocși transilvăneni,     în preocupările cărturarului Vasile Netea</i> .....	132
<b>Lazăr Lădariu</b>	
<i>Vasile Netea – cronicar al „ASTREI”</i> .....	148
<b>Marin Șara</b>	
<i>Vasile Netea și Astra reghineană</i> .....	151
<b>Viorel Câmpean</b>	
<i>Istoricul Netea și Sătmarul</i> .....	156

<b>Lazăr Lădariu</b>	
<i>Doi prieteni</i> .....	160
<b>Ilie Șandru</b>	
<i>Un toplițean din „Memoriile” lui Vasile Netea:</i> <i>Arhiereul Dumitru Emilian Antal (Părintele Mitruca)</i> .....	163
<b>Ilie Gheorghe Opriș</b>	
<i>Vasile Netea despre Constantin Romanu-Vivu</i> .....	168
RECURS SENTIMENTAL .....	170
<b>Lucreția Cadar</b>	
<i>„Bob de grâu” în „spic bogat”</i> .....	173
<b>Nicolae Băciuț</b>	
<i>Vasile Netea, la centenar</i> .....	175
<b>Gelu Netea</b>	
<i>Amintiri despre tatăl meu</i> .....	177
<b>Mariana Ploșteanu</b>	
<i>„Chem amintirile...”</i> .....	179
Col. ing. <b>Ioan Vlaic</b>	
<i>Centenarul nașterii istoricului ardelean Vasile Netea</i> .....	181
Prof. <b>Leon Ștef</b>	
<i>L-am cunoscut pe domnul Vasile Netea Netea</i> .....	184
<b>Lazăr Lădariu</b>	
<i>Iubire de neam</i> .....	187
Prof. <b>Gheorghe Dărăban</b>	
<i>Mărturii</i> .....	189
<b>Dorin Borda</b>	
<i>Vasile Netea, cărturar de formație riguroasă</i> .....	193
<i>Centenarul nașterii cărturarului Vasile Netea</i> .....	195
PRO MEMORIA.....	197
ALBUM .....	253
CUPRINS .....	273



